

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

АБЫЛҒАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛҒАЙ ХАНА

СЕРИЯ “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “PEDAGOGICAL SCIENCES”

ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

2 (69) 2023

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

---

2 (69) 2023

ISSN 2412-2149 (Print)

ISSN 2710-3269 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ”

сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL

Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

Алматы

«Полилингва» баспасы

2023

© “Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті” Акционерлік қоғамының “Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия” ғылыми журналының “Педагогика ғылымдары” таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу куәлігі 10.04.2015 жылғы № 15195-Ж

Бас редактор
Құнанбаева С.С.,

филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Ұзақбаева С.А., п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Мехмет Ташипинар, доктор PhD, Гази университеті, Анкара, Түркия

Пильтен Пусат, доктор PhD, Сельчук университеті, Конья, Түркия

Тряпицина А.П., п.ғ.д., профессор, А.И.Герцен атындағы Ресей
Мемлекеттік Педагогикалық Университеті, Санкт-Петербург, Ресей

Гриншкун В.В., п.ғ.д., профессор, Мәскеу қалалық педагогикалық
университеті, Мәскеу, Ресей

Тажиев М.Т., п.ғ.д., профессор, Өзбекстан Республикасы ЖОАКБМ
жанындағы жоғары және арнайы орта кәсіби білім беруді дамыту
орталығының бөлім басшысы, Ташкент, Өзбекстан

Калдыбаева А.Т., п.ғ.д., профессор, И.Арабаев атындағы Қырғыз
мемлекеттік университеті, Бішкек, Қырғызстан

Нұрғалиева Г.К., п.ғ.д., профессор, “Ұлттық ақпараттандыру
орталығы” АҚ директорлар Кеңесінің төрайымы, Алматы, Қазақстан

Жампеисова К.К., п.ғ.д., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы, Қазақстан

Қульгильдинова Т.А., п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘнеӘТУ, Алматы, Қазақстан

Жолдасбекова С.А., п.ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы университеті-
нің кәсіптік оқыту кафедрасының меңгерушісі, Шымкент, Қазақстан

Беркімбаев К.М., п.ғ.д., профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық Қазақ-Түрік университетінің ғылыми-зерттеу істер жөніндегі
Вице президенті, Түркістан, Қазақстан

Шығарушы редактор

Әбілова З.Т., аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан

© Научный журнал “Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Педагогические науки” Акционерного общества “КазУМОиМЯ имени Абылай хана” зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15195-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С.

доктор филологических наук, профессор,
академик НАН РК, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Узакбаева С.А., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Члены редакционной коллегии

Мехмет Ташипар, доктор PhD., университет Гази, Анкара, Турция

Пильтен Пусат, доктор PhD, университет Сельчук, Конья, Турция

Тряпичина А.П., д.п.н., профессор, Российский Государственный Педагогический Университет им. А.И. Герцена, Санкт-Петербург, Россия

Гриншкун В.В., д.п.н., профессор Московский городской педагогический университет, Москва, Россия

Тажиев М.Т., д.п.н., профессор, начальник отдела Центра развития высшего и среднего специального, профессионального образования при МВССО Республики Узбекистан, Ташкент

Калдыбаева А.Т., д.п.н., профессор, Кыргызский государственный университет им. И.Арабаева, Бишкек, Кыргызстан

Нурғалиева Г.К., д.п.н., профессор, Председатель Совета директоров АО “Национальный центр информатизации», Алматы, Казахстан

Жампеисова К.К., д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан

Кульгильдинова Т.А., д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

Жолдасбекова С.А., д.п.н., профессор, заведующий кафедрой профессионального обучения Южно-Казахстанского университета М.Ауэзова, Шымкент, Казахстан

Беркимбаев К.М., д.п.н., профессор, Вице-президент по научно-исследовательской работе Международного Казахско-турецкого университета им. Ходжи Ахмета Ясави, Туркестан, Казахстан

Выпускающий редактор

Абилова З.Т., старший преподаватель КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан

pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

© Bulletin “Ablai khan University of International Relations and World Languages”. Series “Pedagogical sciences” of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15195 – G, 10.04.2015.

Chief Editor

Kunanbayeva S.S.,

*Doctor of Philology, Professor,
Academician of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan*

Executive Editor

Uzakhbayeva S.A., *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan*

Editorial team members

Mekhmet Taspinar, *Doctor of PhD., Gazi University, Ankara, Turkey*

Pilten Pusat, *Doctor of PhD., Selçuk Üniversitesi, Konya, Turkey*

Tryapitsina A.P., *d.p.s., professor of Herzen State Pedagogical University of
Russia, St.Petersburg, Russia*

Grinshkun V.V., *d.p.s., professor, Moscow City Pedagogical University,
Moscow, Russia*

Tazhiyev M.T., *D.of Ped. Sc., Professor, head of the Center for the Development
of Higher and Secondary Specialized, Professional Educational MHSSE, Republic of
Uzbekistan, Tashkent*

Kaldybayeva A.T., *d.p.s., professor, I.Arabayev Kyrgyz State University,
Bishkek, Kyrgyzstan*

Nurgaliyeva G.K., *d.p.s., professor, Chairman of the Board of Directors in
National Informatization Center, JSC*

Zhampeisova K.K., *d.p.s., professor, Kazakh National Pedagogical university
Abai, Almaty, Kazakhstan*

Kulgildinova T.A. *d.p.s., professor, Kazakh Ablai khan UIRandWL, Almaty,
Kazakhstan*

Zholdasbekova S.A., *d.p.s., professor, Head of the Department of Vocational
Training of the South Kazakhstan University of M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan*

Berkimbayev K.M., *d.p.s., professor, Vice President of Research Work in the
International Kazakh-Turkish Khoja Ahmet Yasavi University, Turkestan, Kazakhstan*

Commissioning Editor

Abilova Z.T., *senior lecturer, Kazakh Ablai khan UIRandWL,
Almaty, Kazakhstan*

pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

МАЗМУНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1 Бөлім

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ

Раздел 1

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Part 1

A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

Сырымбетова Л.С., Жетписбаева Б.А., Акыбаева Г.С., Избасаров А. Компетентностная модель студента/выпускника высшей школы	10-27
Сырымбетова Л.С., Жетписбаева Б.А., Акыбаева Г.С., Избасаров А. Жоғары мектеп студентінің/түлегінің құзыреттілік моделі	10-27
Syrymbetova L.S., Zhetpisbayeva B.A., Akybaeva G.S., Izbassar A. Competence model of higher schoolstudent/graduate	10-27
Kassymbekova M.A., Sadykova A.K., Akhmetova M.K., Zhylytyrova Zh.T. Problem of measuring and evaluating competencies in higher professional education	28-42
Касымбекова М.А., Садыкова А.К., Ахметова М.К., Жылтырова Ж.Т. Жоғары кәсіби білім берудегі құзыреттілікті өлшеу және бағалау мәселесі	28-42
Касымбекова М.А., Садыкова А.К., Ахметова М.К., Жылтырова Ж.Т. Проблема измерения и оценки компетенций в высшем профессиональном образовании	28-42
Утегенова Б.М., Серикбаева У.Б., Ержанова Ж.Б., Жақсылықова К. Ценностно-смысловые ориентиры в профессиональном образовании студентов гуманитарного педагогического направления	43-55
Өтегенова Б.М., Серикбаева У., Ержанова Ж.Б., Жаксылыкова К. Студенттердің кәсіптік білім беру саласында гуманитарлық педагогикалық білім берудің құндылық-мағыналы бағыт- бағдары	43-55
Utegenova B.M., Serikbayeva U.B., Erzhanova Zh.B., Zhaxylikova K. Value-semantic guidelines in the professional.....	43-55
education of students of the humanitarian pedagogical direction	
Assan K.A., Kunanbayeva S.S. Development of foreign language communicative competence in Kazakhstan through interactive technologies: a pathway to global integration	56-68
Асан Қ.А., Құнанбаева С.С. Қазақстанда интерактивтік технологиялар арқылы шетелдік коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру:.....	56-68
жаһандық интеграцияға жол	
Асан К.А., Кунанбаева С.С. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции в Казахстане средствами.....	56-68
интерактивных технологий: путь к глобальной интеграции	

Джусубалиева Д.М., Шарипов Б.Ж. Когнитивные искажения, мешающие реализации дистанционного онлайн обучения	68-82
Джусубалиева Д.М., Шарипов Б.Ж. Онлайн қашықтан оқытуға кедергі келтіретін когнитивті бұрмалаулар	68-82
Dzhussubaliyeva D.M., Sharipov B.J. Cognitive distortions hindering the implementation of online distance learning	68-82
Zhansugurova K.T., Aubakirova G.M., Tursunbayeva A.U. Reflexive directions of self-development of future teachers	82-94
Жансугурова К.Т., Аубакирова Г.М., Турсунбаева А.А. Болашақ мұғалімдердің өзін – өзі дамытудың рефлексиялық бағыттары.....	82-94
Жансугурова К.Т., Аубакирова Г.М., Турсунбаева А.А. Рефлексивные направления саморазвития будущих учителей	82-94
Mukasheva B.M., Golovchun A.A., Amanbayeva Z.Zh. Professionally oriented competence development through problem-based learning in non-linguistic higher educational institutions	95-106
Мукашева Б.М., Головчун А.А., Аманбаева З.Ж. Тілдік емес жоғары оқу орындарында проблемалық оқыту арқылы кәсіби бағытталған құзыреттілікті дамыту	95-106
Мукашева Б.М., Головчун А.А., Аманбаева З.Ж. Развитие профессионально ориентированных компетенций через проблемное обучение в неязыковых вузах	95-106
Усербаева М.М., Ким О.Я., Култаева С.С., Ким Е.С. Роль социальных сетей в формировании ценностных ориентаций студентов	106-127
Өсербаева М.М., Ким О.Я., Құлтаева С.С., Ким Е.С. Студенттердің құндылық бағдарларын қалыптастырудағы әлеуметтік желілердің рөлі.....	106-127
Usserbaeyeva M.M., Kim O.Ya., Kultayeva S.S., Kim E.S. The role of social networks in the formation of students' value orientations	106-127
Кулбаев А.Б., Елубаева М.А., Төлепберген Е.С., Баймуханова Ж.А. Синтездік өнер сабақтастығының кәсіби білім беру жүйесіндегі көрінісі.....	127-138
Кулбаев А. Б., Елубаева М. А., Толепберген Е. С., Баймуханова Ж. А. Преимущество синтеза искусств в системе профессионального образования	127-138
Kulbayev A. B., Elubaeva M. A., Tolepbergen E. S., Vaimukhanova Zh.A. Reflection of the continuity of synthesis art in the system of professional education	127-138
Sailaubay A.K., Myrzakhmetova N.O., Kishibayev K.O. The role of chemical experiment in the development of students' research competencies.....	138-148
Сайлаубай А.Қ., Мырзахметова Н.О., Кишибаев К.О. Студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін дамытудағы химиялық эксперименттің рөлі	138-148
Сайлаубай А.Қ., Мырзахметова Н.О., Кишибаев К.О. Роль химического эксперимента в развитии исследовательских компетенций студентов	138-148

Қабдықалымқызы Ә., Аюпова Г.Т., Султанова Н.К., Ақманова Г.Р. Студенттердің ағылшын тілін меңгерудегі жетістіктерінің психологиялық предикторлары	148-159
Қабдықалымқызы А., Аюпова Г.Т., Султанова Н.К., Ақманова Г.Р. Психологические предикторы успешности студентов в изучении английского языка	148-159
Kabdykalymkyzy A., Ayupova G.T., Sultanova N.K., Akmanova G.R. Psychological predictors of students' achievements in learning english	148-159
Жунусбекова А., Асқарқызы С. Болашақ педагогтардың кәсіпкерлік құзыреттілігін дамыту	160-179
Жунусбекова А., Асқарқызы С. Развитие предпринимательских компетенций у будущих педагогов	160-179
Zhunusbekova A., Askarkyzy S. Development of entrepreneurial competencies of future teachers	160-179

2 Бөлім

ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Раздел 2

СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ

Part 2

MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

Zhang Cheng Principles and methods of teaching english using educational technologies	180-189
Чжан Ченг Білім беру технологияларын қолдана отырып ағылшын тілін оқытудың принциптері мен әдістері	180-189
Чжан Чэн Принципы и методы преподавания английского языка с использованием образовательных технологий	180-189
Zhanikeyeva D.E., Zhumabekova G.B., Islam A.I., Kaldymuratova G.N. The importance of the formation of a foreign language professionally oriented competence of journalist students using digital educational resources	190-202
Жаникеева Д.Е., Жумабекова Г.Б., Ислам А.И., Калдымуратова Г.Н. Важность формирования иноязычной профессионально ориентированной компетенции студентов-журналистов с использованием цифровых образовательных ресурсов	190-202
Жаникеева Д.Е., Жумабекова Г.Б., Ислам А.И., Қалдымұратова Г.Н. Журналист студенттердің шет тілдік кәсіби бағдарлы құзыреттілігін сандық білім беру ресурстарын пайдалана отырып қалыптастырудың маңыздығы	190-202
Тулекенова Д.Т., Кульгильдинова Т.А. Бастауыш мектепте болашақ шетел тілі мұғалімінің ағылшын тілі сабағында интерактивті learningapps.org мультимедиялық бағдарламасын қолдану біліктілігін қалыптастыру	203-219
Тулекенова Д.Т., Кульгильдинова Т.А. Развитие навыков использования мультимедийной программы learningapps.org будущего учителя английского языка в начальной школе	203-219

Tulekenova D.T., Kulgildinova T.A. Developing the skills of using the multimedia program learningapps.org of a future primary school english language teacher	203-219
Молдабек Қ., Кенжебекова Р.И., Дайырбеков С.С. Бастауыш сыныпта сөйлеу шеберлігін ақпараттық технологиялар арқылы қалыптастыру	219-236
Молдабек К., Кенжебекова Р.И., Дайырбеков С.С. Формирование речевого мастерства в начальных классах посредством информационных технологий	219-236
Moldabek K., Kenzhebekova R.I., Dayyrbekov S.S. Formation of speech skills in primary school through information technology	219-236
Бакирова Г. П., Құдурбек А.М., Сұлтанова М.С., Жубанова Ш. А. Ағылшын тілін үйренушілердің ынтасы мен ынтымақтастығын цифрлық технологиялар арқылы арттыру	236-247
Бакирова Г. П., Қудурбек А.М., Сұлтанова М.С., Жубанова Ш. А. Повышение мотивации и сотрудничества, обучающихся английский язык с помощью цифровых технологий	236-247
Bakirova G.P., Kudurbek A.M., Sultanova M.S., Zhubanova Sh.A. Boosting english language learners` motivation and collaboration through digital technologies	236-247
Қоңырова А.Т., Кульманова М.Н., Казтаева А.Қ. Кәсіби қазақ тілін орыс тілді топтарда оқыту ерекшелігі	247-262
Коньрова А.Т., Кульманова М.Н., Казтаева А.Қ. Особенности преподавания профессиональному казахскому языку в русскоязычных группах	247-262
Konyrova A.T., Kulmanova M.N., Kaztaeva A.K. Peculiarities of teaching professional kazakh language in russian speaking groups	247-262
Болысханова М. Ж., Черикбаева Л.Ш. Аралас оқыту әдісіндегі бұлтты платформа рөлі	262-279
Болысханова М. Ж., Черикбаева Л. Ш. Роль облачной платформы в методе смешанного обучения	262-279
Bolyskhanova M. Zh., Cherikbayeva L. Sh. The role of the cloud platform in the mixed learning method	262-279

3 Бөлім.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА

Раздел 3.

ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА

Part 3.

ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

Тажиғұлова А.И., Ахметова Г.Б. Концепция создания цифровой образовательной среды школы	280-301
Тәжіғұлова Ә.І., Ахметова Г.Б. Мектептегі цифрлық білім ортасын құрастыру тұжырымы	280-301

Tazhigulova A., Akhmetova G. The concept of creation digital educational environment of the school	280-301
Исмаилова Г.К., Токсамбаева А.О., Григорьева Г.Б., Хасенова К.Е. Развитие функциональной грамотности обучающихся и обучаемых как залог успеха современного отечественного образования	301-317
Исмаилова Г.К., Токсамбаева А.О., Григорьева Г.Б., Хасенова К.Е. Білім алушылар мен үйренушілердің функциональдық сауаттылығын дамыту - қазіргі отандық білім берудің табысты кілті	301-317
Ismailova G.K., Toksambayeva A.O., Grigorieva G.B., Khasenova K.E. Development of functional literacy of students and learners as a key to the success of modern domestic education	301-317
Дементьева Н.Г., Кошербаева А.Н. Актуальные вопросы формирования управленческих умений старшеклассников	318-339
Дементьева Н.Г., Кошербаева А.Н. Жоғары сынып оқушыларының басқару дағдыларын қалыптастырудың өзекті мәселелері	318-339
Dementieva N.G., Kosherbaeva A.N. Topical issues of the formation of managerial skills of high school students	318-339
Дербисалова Г.С., Абаева Г.А. Мультимедиялық технологияларды интеллектуалдық дамуының бұзылыстары бар бастауыш мектеп оқушыларын оқытуда пайдалану	340-357
Дербисалова Г.С., Абаева Г.А. Использование мультимедийных технологий в обучении младших школьников с нарушениями интеллекта	340-357
Derbissalova G., Abayeva G. The use of multimedia technologies in teaching junior schoolchildren with intellectual disabilities	340-357
Саипов А., Байдалиев К.А., Омаров Б.С., Көшкінбаева Н.Р. Мектептің кәсіби бағдар жұмысы: тарихи алғышарттар мен педагогикалық мәселелері	358-375
Саипов А., Байдалиев К.А., Омаров Б.С., Кошкинбаева Н.Р. Профорориентационная работа школы: исторические предпосылки и проблемы	358-375
Saipov A., Baydaliev K.A., Omarov B.S., Koshkinbaeva N.R. Career guidance work of the school : historical background and problems	358-375
Bissenbayeva Zh., Begaliyeva L., Kidirbayeva Kh., Belegova A. Development of ICT competence of teachers of educational establishments.....	375-386
Бисенбаева Ж., Бегалиева Л., Кидирбаева Х., Белегова А. Білім беру орындары мұғалімдерінің АКТ құзыреттілігін дамыту	375-386
Бисенбаева Ж., Бегалиева Л., Кидирбаева Х., Белегова А. Развитие ИКТ-компетенции педагогов образовательных учреждений	375-386

1 Бөлім
ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУ
ТЕОРИЯСЫ МЕН ПРАКТИКАСЫ
Раздел 1
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
СПЕЦИАЛИСТОВ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
Part 1
A THEORY AND PRACTICE OF PROFESSIONAL PREPARATION
OF SPECIALISTS IS AT HIGHER SCHOOL

УДК 378.1

МРНТИ 14.01.85

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.001>

КОМПЕТЕНТНОСТНАЯ МОДЕЛЬ СТУДЕНТА/ВЫПУСКНИКА
ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Сырымбетова Л.С.¹, *Жетписбаева Б.А.², Акыбаева Г.С.³, Избасаров А.⁴

¹к.пед.н., профессор, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова,
Караганда, Казахстан, e-mail: profsls@mail.ru

²д.п.н., профессор, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова,
Караганда, Казахстан, e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru

³к.эконом.н., доцент, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова,
Караганда, Казахстан, e-mail: akubaeva_g@mail.ru

⁴магистр, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова, Караганда,
Казахстан, profsls@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются пути и возможности разработки компетентностной модели студента/выпускника высшей школы. При этом данная модель предназначена для определения контента цифрового профиля. В этом аспекте данная статья является логическим продолжением предыдущих публикаций, в которых отражены рабочие определения, данные авторами ключевых понятий, каковыми являются «цифровой профиль» и «компетентностная модель», которые легли в основу целеполагания данной статьи. В связи с этим авторы решали следующие задачи: определить набор компетенций, классифицировать и структурировать их в целях адаптации к цифровому профилю студента/выпускника высшей школы. Для решения поставленных задач были изучены

навыки, необходимые человеку 21-го века, в глобальном и национальном контексте. Поэтому были рассмотрены 1) навыки, рекомендованные Всемирным экономическим форумом (ВЭФ), 2) компетенции, отраженные в Национальной рамке квалификаций Республики Казахстан (НРКРК), 3) компетенции, требуемые Государственным общеобязательным стандартом высшего образования Республики Казахстан (ГОСО РК), 4) а также других стратегически значимых национальных программ Республики Казахстан; 5) компетенции, запланированные в ряде образовательных программ казахстанских университетов. Изучение и анализ указанных документов позволило спроектировать искомую модель, в структуре которой выделены три компонента — аффективный, когнитивный и процессуальный. Дескрипторы каждого компонента прописаны и сгруппированы по обобщающим показателям: социально и профессионально значимые качества личности, учебные и научные достижения, а также академические и стартовые профессиональные умения и навыки. Построенная модель характеризуется прагматичностью, простотой, адекватностью и ингерентностью.

Поскольку искомая модель разработана в качестве контента цифрового профиля студента/выпускника высшей школы, то следующий шаг (для загрузки объективных данных в цифровой профиль) связан с разработкой критериев по уровням сформированности всех обобщенных показателей и подбором соответствующего диагностического инструментария. В силу сложности данной проблемы она становится предметом отдельной научной статьи.

Ключевые слова: компетентность, навыки, компетентностная модель, высшая школа, цифровой профиль студента, иностранный язык, дескрипторы, компоненты

Основные положения

Предпосылками для разработки компетентностной модели как контента цифрового профиля выпускника высшей школы служат результаты наших предыдущих исследований, которые связаны с методологией разработки цифрового профиля студента/выпускника высшей школы. Согласно выбранной нами методологии [1], нам следовало выполнить ряда последовательных шагов, а именно:

- 1) исследование и раскрытие сути цифрового профиля студента/выпускника вуза;
- 2) проектирование компетентностной модели выпускника высшей школы как образа ожидаемого результата профессиональной подготовки будущих специалистов.

В результате выполнения первого шага мы приняли рабочее определение понятия «Цифровой профиль студента», которое мы трактуем как: 1) визуализация достаточного набора освоенных компетенций, совокупно представляющих собой информацию в объеме, необходимом, доступном и понятном внешним пользователям; 2) инструмент, позволяющий проактивно и бесконтактно создавать электронное резюме с гарантией подлинности данных, которые служат источником для отслеживания уровней компетенций студентом и структурами вуза; 3) средство электронных коммуникаций университета и бизнес-структур.

Введение

Исходя из раскрытия сущности задач цифровизации, нами было решено в основу структуры и содержания цифрового профиля студента/выпускника вуза взять компетентностную модель, которую мы понимаем как прагматический образ ожидаемого результата вузовской подготовки будущих специалистов: 1) выраженного набором необходимых компетенций, дескрипторы которых структурированы в соответствии с уровнями, систематизированы по компонентам, сгруппированы по трем обобщенным показателям знаний, умений и навыков, а также социально и профессионально значимых качеств личности; 2) отвечающего принципам ингерентности, адекватности, простоты, соответствия направлениям подготовки бакалавров и целенаправленности для формирования цифрового профиля студента/выпускника вуза.

С учетом вышесказанного целью данной статьи является разработка компетентностной модели студента/выпускника высшей школы как контента искомого цифрового профиля. Задачами для достижения цели выступают:

- 1) определить набор компетенций студента/выпускника высшей школы;
- 2) классифицировать и структурировать компетенции в целях их адаптации к цифровому профилю студента/выпускника высшей школы.

Описание материалов и методов

Для решения первой из указанных задач нами были изучены навыки, необходимые человеку 21-го века, в глобальном и национальном контексте. В связи с этим были рассмотрены 1) навыки, рекомендованные Всемирным экономическим форумом (ВЭФ), 2) компетенции, отраженные в Национальной рамке квалификаций Республики Казахстан (НРК РК), 3) компетенции, требуемые Государственным общеобязательным стандартом высшего образования Республики Казахстан (ГОСО РК),

4) а также других стратегически значимых национальных программ Республики Казахстан; 5) компетенции, запланированные в ряде образовательных программ казахстанских университетов.

Всемирный экономический форум в отчёте «Будущее рабочих мест» рекомендовал 10 навыков к 2025 году, в их числе:

1. Способность к аналитическому решению и инновациям.
2. Критическое мышление и способность к анализу.
3. Умение находить комплексное решение проблем в рамках цифрового профиля студента.
4. Творчество, оригинальность и инициативность.
5. Умение рассуждать, решать проблемы и формировать идеи.
6. Навыки применения технологий, умение осуществлять мониторинг и контроль.
7. Умение разрабатывать дизайн и программировать технологические решения.
8. Способность к активному обучению и умение применять различные обучающие стратегии.
9. Психологическая устойчивость, стрессоустойчивость и гибкость.
10. Лидерские качества и способность оказывать воздействие на окружающих [2].

При этом эксперты отмечают, что в отчетах ВЭФ рекомендуемые навыки до 2025 года меняют свои ранговые позиции. В частности, навык комплексного решения проблем с первого места списка для 2015 и 2020 годов перешел на третье место. Появились новые навыки, связанные с цифровыми технологиями, которые в вышеуказанном списке занимают 6 и 7 позиции. Из прежних списков в топ-10 навыков вошли «... и навыки самоконтроля: чрезвычайно важными будут устойчивость, сопротивляемость стрессам и гибкость, а также умение взаимодействовать с другими — лидерство и социальное влияние» [3].

Регулярное обновление списков рекомендуемых ВЭФ навыков связано с тем, что в последнем отчете эксперты отметили сокращение периода полураспадов навыков: сегодня он составляет 6 лет, к 2030 году прогнозируется, что этот период приблизится к 2,5 лет. Как утверждает Б.Талин: «Это означает, что менее чем через 10 лет среднестатистическому человеку придется осваивать новые навыки более чем в два раза чаще, чем сегодня» [4]. При этом исследователь в свой список «Лучшие навыки для будущих рабочих мест» включает 23 навыка, сгруппированные в три блока «Необходимые основы и базис» (8 навыков), «Личные навыки и компетенции будущего» (15 навыков) и «Обзор будущих

навыков», последняя третья группа навыков не прописана. Впрочем, прогнозировать будущие профессии сложно и не вполне целесообразно, так как, по утверждению ВЭФ к 2025 году изменятся 40% профессий [5]. Важно только понимать, что уже новые требования к навыкам создают ощутимый разрыв между актуальным на сегодня и ожидаемым уровнем профессиональных и академических квалификаций. Именно поэтому, по прогнозу большинства исследователей, ключевыми компетенциями станут: 1) критическое мышление и способность к анализу; 2) умение решать проблемы; 3) навыки самоорганизации; 4) способность к активному обучению; 5) психологическая устойчивость; 6) стрессоустойчивость и гибкость.

Несложно заметить, что есть навыки, которые считаются востребованными практически всеми экспертами в этой области. Кроме того, создается впечатление, что авторы зачастую создают новые навыки. В этом плане мы полностью согласны с исследователями так называемой «Перелетной школы», которые в 2017 году с опорой на данные Partnership for 21st century learning, Всемирного экономического форума, исследования Института будущего (IFTF), Атлас новых профессий (Сколково-АСИ) и другие создали «Карту навыков будущего» и выделили навыки, наиболее часто упоминаемые разными экспертами. Среди них оказались: 1) критическое мышление, 2) креативность, 3) общение и 4) сотрудничество, или так называемые 4C — навыки (Collaboration, Communication, Critical thinking, Creativity). Далее, комментируя составленную ими «Карту навыков будущего», представители этой школы предложили свою модель 4C 2.0 или 4S: 1) Sense-making (Создание смысла), 2) Self-expression (Выражение себя), 3) Self-invention (Слушать себя), 4) Show-running (Быть хозяином) [6]. Отметим, что в обосновании и раскрытии сущности данной модели, авторы весьма убедительны, когда утверждают, что первый навык из представленного перечня «...это навык выживания 21 века – или ты умеешь создавать смысл, или тебе придется потреблять суррогаты, которые тебе с радостью предоставят медиа...», второй, по их мнению, есть «... умение корректно выразить свое мнение, донести свое состояние ...», третий навык они поясняют как «... невероятная ценностная гибкость», критически важной для жизни в непрерывной неопределенности, и четвертый навык, как поясняют авторы, связан с тем, что «... От сотрудника 21 века ожидается не выполнение инструкций или трудового распорядка – этим займутся роботы. Работник 21 века – это свободный агент, присоединяющийся к интересным ему проектам, и относящийся к этому проекту как к своему собственному, принимающий все риски и возможности» [6].

На наш взгляд, упомянутые выше две модели (4С и 4S), представляя особый интерес для нашего исследования и будучи моделями «ядра», позволяют сфокусироваться на самых важных и нужных навыках для жизни в 21-м веке.

Также значимый интерес для нашего исследования вызывает работа Абдильмановой Д.Р., в которой автору удалось экстраполировать навыки 21-го века на содержание учебной дисциплины «Английский язык». На основе изучения классификации навыков 21-го века различных зарубежных авторов, исследователь предлагает список навыков, «... приемлемых для внедрения в учебный процесс в вузе в рамках обучения английскому языку». Авторская классификация включает четыре группы навыков: 1) Key Subjects (3 навыка), 2) Learning and Innovation Skills (4 навыка), 3) Digital literacy Skills (3 навыка), 4) Life and Career Skills (2 навыка). При классификации автор руководствовался принципом «допустимости обучения навыкам 21-го века на занятиях по английскому языку в условиях университета», основанием для классификации явились виды упражнений и методы обучения четырем видам речевой деятельности (аудирование, чтение, говорение, письмо) [7]. Данный опыт исследователя важен для нашего исследования, так как мы намерены имплементировать навыки 21-го века в образовательные программы университета для разработки компетентностной модели студента/выпускника высшей школы. При этом данную модель мы намерены разработать для специальности бакалавриата 6В01705 - Иностранный язык: два иностранных языка (английский/немецкий, китайский, французский языки).

Далее нами были изучены компетенции, отраженные в Национальной рамке квалификаций Республики Казахстан (НРК РК). В этом документе, дескрипторы квалификационных уровней (всего их восемь, они заданы по аналогии Европейской рамки квалификаций) структурированы в обобщенных показателях «Знания», «Умения и навыки» и «Личностные и профессиональные компетенции (*качества — курсив наш Л.С.*)», которые детализируются в двух исходящих документах: Отраслевые рамки квалификаций и Профессиональные стандарты. Именно они в совокупности с Государственным общеобязательным стандартом высшего и послевузовского образования Республики Казахстан (ГОСО РК) являются официальным ориентиром для разработки Образовательных программ вузов. Касательно предмета нашего анализа в главе 4. «Требования к уровню подготовки студентов» ГОСО РК даны дескрипторы результатов обучения (8 пунктов), которые, по своей сути, коррелируют с навыками, необходимыми для рабочих мест в 21-м веке.

При этом результаты обучения в ГОСО РК понимаются как «... подтвержденный оценкой объем знаний, умений, навыков, приобретенных, демонстрируемых обучающимся по освоению образовательной программы, и сформированные ценности и отношения» (раздел 1, п.2, п.п. 2) [8]. Их дескрипторы представлены также в главе 2. «Требования к содержанию высшего образования с ориентиром на результаты обучения», именно в этой главе наиболее развернуто прописаны личностные и профессионально значимые качества будущих учителей иностранного языка, в то время как в главе 4 приоритеты в описании результатов обучения отданы знаниям, умениям и навыкам.

Следующий шаг для решения первой задачи в рамках данной статьи был сделан нами в направлении анализа образовательных программ казахстанских университетов. Как уже было сказано выше, предметом анализа стала образовательная программа подготовки по направлению «БВ01 Педагогические науки» (по классификатору специальностей высшего и послевузовского образования Республики Казахстан), реализуемая в Карагандинском университете им. Е.А.Букетова (2022 год) [9]. Изучение данного документа показало, что:

1) планируемые результаты обучения выражены в компетенциях в соответствии с требованиями стандарта;

2) данные компетенции структурированы в четыре группы: 1) Поведенческие навыки и личностные качества (Softskills), 2) Цифровые компетенции (Digitalskills) и 3) Профессиональные компетенции (Hardskills);

3) такая классификация в целом соответствует трем обобщенным показателям квалификационных уровней, прописанных в Национальной рамке квалификаций, в Отраслевой рамке квалификаций сферы образования и в Профессиональном стандарте педагога Республики Казахстан;

4) выделение в отдельную группу цифровых компетенций в полной мере соответствует требованиям времени;

5) дескрипторы результатов обучения (РО 1 — РО 15) полностью соответствуют навыкам 21- века, которые рекомендованы ВЭФ и прогнозируются данной организацией к 2025 году.

Вместе с тем, назревает вопрос: «цифровые компетенции не являются ли составляющими других двух компонентов — мягкие навыки и профессиональные навыки?». Полагаем, данная группировка навыков в определенной степени приводит к их дублированию. Иными словами, на наш взгляд, более логичным представляется группировка навыков в соответствии с широко применяемой теории структуры личности.

Речь идет о теории и практике компетентного подхода в образовании, когда в педагогической науке его разработка имеет весьма широкий диапазон мнений и утверждений, в частности:

1) понятия «компетенция» и «компетентность» несут принципиально разную смысловую нагрузку (Словарь иностранных слов) [10];

2) эти два понятия являются рядоположенными и тесно взаимосвязаны между собой, так как компетентность есть совокупность качеств личности, знаний, умений и навыков, а компетенция — это «... совокупность объективных условий, определяющих возможности и границы реализации компетентности индивида» (Садохин А.П.) [11];

3) акмеологический подход в объяснении данных понятий выделяет профессиональный аспект, обусловленный технологической подготовкой, приобретением и освоением специальных знаний и умений (Деркач А.А.) [12];

4) социологический подход помимо профессиональных знаний и умений обращает внимание на внепрофессиональную или надпрофессиональную составляющую (Новиков А.М.) [13].

Первые две позиции связаны с этимологической близостью указанных понятий, последние два утверждения направлены на выделение структурных компонентов понятия «компетентность».

Более глубокое изучение сущности рассматриваемого нами понятия позволило нам выделить в его структуре три основных компонента: аффективный, когнитивный, процессуальный. Полагаем, что данный подход наиболее обоснован, так как он коррелирует с аналогичными концепциями идентичности в психологии, социологии, аксиологии и др. Иными словами, такое выделение компонентов в структуре компетентности восходит к классическим положениям теории личности.

Результаты и обсуждение

В качестве результатов на основе проведенного обзора доступных источников представляем структуру компетентности студентов/выпускников высшей школы.

При этом мы исходили из понимания процессов экстерииоризации (переход изнутри вовне) внутренней среды и интериоризации (переход извне вовнутрь) внешней среды.

Синкретность и непрерывность этих двух устремленных навстречу друг к другу потоков обуславливают сложность композиционной архитектуры рассматриваемого нами понятия. Но контекст нашего исследования требует моделирования или построения компонентного состава компетентности студента/выпускника вуза в цифровом

профиле студента. В связи с этим мы посчитали наиболее приемлемым трехкомпонентный состав, а именно: аффективный, когнитивный и процессуальный.

Мы убеждены, что первичным (базовым) из них является аффективный компонент как совокупность интересов, мотиваций, устремлений, убеждений, ценностных установок личности, которые, присутствуя в структуре личности имплицитно, проявляются во вне и могут наблюдаться в процессуальном компоненте, т. е. в действиях и поступках. Когнитивный компонент в этом случае выступает своеобразным «посредником» между двумя другими компонентами. Освоение знаний, в значительной мере обусловленное внутренними потребностями, в свою очередь, выступает детерминантом овладения умениями и навыками. Безусловно, каждый из этих компонентов подвергается экстерииоризации и интерииоризации. Тем не менее, условно содержание каждого компонента можно представить в виде наборов, выражаясь в терминах ВЭФ, «навыков».

Тогда, первый компонент - аффективный - содержит социально и профессионально значимые качества личности, детерминированные системой ценностей (социальных, профессиональных) и ценностных отношений в цифровом профиле студента.

Второй компонент — когнитивный — содержит знания, которые целесообразно разделить на учебные и научные достижения.

Третий компонент — процессуальный — отражает практические умения и навыки, которые в контексте исследуемой нами проблемы следует подразделить на академические и стартовые профессиональные умения и навыки.

В соответствии с рамками квалификаций содержание компонентов мы представили в обобщенных показателях «знания», «умения и навыки», «личностные и профессиональные качества», при этом последние в нашей интерпретации обозначены как социально и профессионально значимые качества личности.

Дескрипторы обобщенных показателей даны в соответствии с навыками для 21-го века, ожидаемыми результатами Образовательной программы 6В01705 — Иностранный язык: два иностранных языка (английский/немецкий, китайский, французский языки), реализуемой на сегодня в Карагандинском университете им. Е.А.Букетова (таблица 1).

Таблица 1 — Компетентностная модель студента/выпускника высшей школы (на примере специальности 6В01705 — Иностранный язык: два иностранных языка)

Компоненты и обобщенные показатели	Ожидаемые результаты
1 Аффективный компонент	
1.1 Социально значимые качества личности	1.1.1 Способность уважать и принимать мнения других
	1.1.2 Ценностная гибкость
	1.1.3 Глобальная гражданственность
	1.1.4 Готовность понимать и воспринимать чужую культуру, толерантность
	1.1.5 Адаптивность к глобальным вызовам и конкурентоспособность
	1.1.6 Мобильность
	1.1.7 Эмоциональный интеллект
	1.1.8 Критическое мышление
	1.1.9 Понимание значения принципов и культуры академической честности
	1.1.10 Способность строить оптимальные коммуникации, в т.ч. межкультурные
	1.1.11 Способность быть гибким посредником между языками и культурами
1.2 Профессионально значимые качества личности	1.2.1 Активная гражданская позиция в понимании государственной языковой политики
	1.2.2 Способность к целеполаганию и целеосуществлению в профессиональной деятельности
	1.2.3 Креативность в решении профессиональных задач в цифровом профиле студента
	1.2.4 Способность сотрудничать и работать в команде в профессиональной среде
	1.2.5 Предпринимательское мышление
	1.2.6 Ответственность за результаты и последствия профессиональных решений
	1.2.7 Устойчивый интерес к выбранной профессии
	1.2.8 Стремление к саморазвитию, повышению научной и профессиональной квалификации
	1.2.9 Способность к самопознанию, самостимуляции, самореализации
	1.2.10 Способность донести свое состояние

2 Когнитивный компонент	
2.1 Учебные достижения	2.1.1 Знания в области педагогики, педагогической акмеологии, педагогической аксиологии, методики воспитательной работы
	2.1.2 Знания в области инклюзивного образования
	2.1.3 Знания в области иноязычного, полиязычного, поликультурного и этнокультурного образования, лингводидактики
	2.1.4 Знания основ педагогического менеджмента при проектировании учебного процесса
	2.1.5 Знания особенностей педагогических технологий, применимых в иноязычном образовании
	2.1.6 Знания системы педагогических измерителей и индикаторов, контрольно-оценочных материалов по иностранному языку
	2.1.7 Знания структуры и законов функционирования иностранного языка (первого и второго)
2.2 Научные достижения	2.2.1 Знания методологии научного исследования с использованием задач цифрового профиля студента
	2.2.2 Знания специфики научных исследований в области иноязычного образования
	2.2.3 Знания основ руководства научными исследованиями обучающихся (школьников) в области иноязычного образования
3 Процессуальный компонент	
3.1 Академические умения и навыки	3.1.1 Владение иностранным языком (первым и вторым) согласно уровням А1- В2 Европейских компетенций владения иностранным языком (CEFR)
	3.1.2 Умения и навыки организовать и участвовать в дискуссии на знакомые темы, выступать с презентацией перед аудиторией, уметь отвечать на вопросы и критически оценивать ситуацию
	3.1.3 Умения и навыки публичного выступления на иностранном языке
	3.1.4 Умения и навыки анализа и интерпретации текста мышления на иностранном языке по соответствующим профессиональным и научным проблемам.
	3.1.5 Умения и навыки находить, анализировать, перерабатывать, обобщать и воспроизводить информацию на иностранном языке (также на втором иностранном языке) с использованием задач цифрового профиля студента

	3.1.6 Умения и навыки использования цифровых технологий в учебном процессе: создавать подкасты, мультимедийные презентации; пользоваться учебными и обучающими Web – сайтами.
3.2 Стартовые профессиональные умения и навыки	3.2.1 Умения и навыки проводить комплексный педагогический мониторинг на основе психолого-педагогической диагностики
	3.2.2 Умения и навыки строить диалогическую и монологическую речь (доклады, презентации, выступления, сообщения) на иностранном языке по профессиональной тематике
	3.2.3 Умения и навыки применять в профессиональной деятельности цифровые технологии: сетевые, мультимедийные и интернет-технологии, Smart и E-технологии. Практиковать аппаратное и программное обеспечение ПК.
	3.2.4 Умения и навыки владения современными технологиями преподавания в условиях обновленного содержания среднего образования
	3.2.5 Умения и навыки применять стратегии и методы обучения иностранному языку (или второму) в целях дальнейшей адаптации к цифровому профилю студента

Представленная модель по типу является прагматической и отвечает принципам ингерентности, адекватности и простоты [1, с. 169]. Данная модель определяет контент цифрового профиля студента/выпускника высшей школы. Следующий шаг для загрузки данных в цифровой профиль связан с разработкой критериев по уровням сформированности всех обобщенных показателей и подбором соответствующего диагностического инструментария. В силу сложности данной проблемы она становится предметом отдельной научной статьи.

Заключение

Таким образом, разработка компетентностной модели студента/выпускника высшей школы как контента искомого цифрового профиля обоснована нами за счет изучения и анализа набора навыков 21-го века, рекомендованных Всемирным экономическим форумом (ВЭФ), требуемых рядом официальных документов в области квалификаций и образования Республики Казахстан. Это позволило нам определить набор компетенций студента/выпускника высшей школы и структурировать их в целях дальнейшей адаптации к цифровому профилю студента/выпускника высшей школы.

Статья подготовлена в рамках научного проекта AP14872244 «Научно-методическое сопровождение формирования цифрового профиля выпускника высшей школы на основе компетентностной модели» по грантовому финансированию Министерства образования и науки Республики Казахстан.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Жетписбаева Б.А., Сырымбетова Л.С., Акыбаева Г.С. К вопросу о методологии развития профиля старшего школьного возраста //Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». - 2022. - № 3(107). - С. 167-174.

[2] Акимжанова А. Навыки человека XXI века: что нужно знать и уметь. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://manshuq.com/career-new-skills-02-2021> [дата обращения: 28.04.2023].

[3] Мировой Экономический Форум назвал топ-10 навыков 2025 года. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://osvitoria.media/ru/news/svitovuj-ekonomichnyj-forum-nazvav-top-10-navychok-majbutnogo-2> [дата обращения: 28.04.2023].

[4] Талин Б. 23 навыка будущего — Важные навыки для рабочих мест 21-го века. Каковы наиболее важные профессиональные навыки будущего и чему вы должны научиться? // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://morehandigital.info/ru/23-navyka-budushhego-vazhnye-navyki-dlja-rabochih-mest-21-go-veka/> [дата обращения: 28.04.2023].

[5] ВЭФ: К 2025 году изменятся 40% профессий. Каждому второму придется пройти переквалификацию. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://vc.ru/hr/169202-vef-k-2025-godu-izmenyatsya-40-professiy-kazhdomu-vtoromu-prividetsya-proyti-perekvalifikaciyu> (дата обращения: 28.04.2023.)

[6] 4S: навыки 21 века. Начальная школа (Гоа), Семейное образование. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <http://www.unifamily.ru/education/4s.html> [дата обращения: 28.04.202].

[7] Абдильманова Д.Р. Классификация навыков 21-го века, приемлемых для внедрения в учебный процесс в рамках обучения английскому языку //Вестник северо-казахстанского университета им. Манаша Козыбаева, 2019. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://articlekz.com/article/33642> [дата обращения: 28.04.202].

[8] Об утверждении государственных общеобязательных стандартов высшего и послевузовского образования. Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20.07. 2022 № 2. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 27.07.

2022 № 28916. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916> [дата обращения: 28.04.202].

[9] Перечень образовательных программ бакалавриата. 2022-2023 учебный год. 6В01 Педагогические науки. Подготовка учителей по языкам и литературе. 6В01705 - Иностранный язык: два иностранных языка (английский/немецкий, китайский, французский языки). // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://buketov.edu.kz/ru/page/bakalavr> [дата обращения: 28.04.202].

[10] Словарь иностранных слов. - М.: Рус. яз., 1985.

[11] Садохин А.П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования // Журнал социологии и социальной антропологии. - 2007. - Том X. - № 1. - С.125-139. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhkulturnaya-kompetentnost-ponyatie-struktura-puti-formirovaniya/viewer> [дата обращения: 28.04.202].

[12] Деркач А.А. Акмеологическая оценка профессиональной компетентности государственных служащих. Учебное пособие / Под общ. ред. А. А. Деркача. - М: изд-во РАГС, 2006 г. - 108 с. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: https://www.studmed.ru/derkach-aa-akmeologicheskaya-ocenka-professionalnoy-kompetentnosti-gosudarstvennyh-sluzhaschih_9e311c2.html [дата обращения: 28.04.202].

[13] Новиков А.М. Методология учебной деятельности. — М.: Издательство «Эгвес», 2005. - 176 с. // [Электрон. ресурс] - Режим доступа: https://pedlib.ru/Books/3/0233/3_0233-45.shtml [дата обращения: 28.04.202].

REFERENCES

[1] Zhetpisbaeva B.A., Syrymbetova L.S., Akybaeva G.S. K voprosu o metodologii razvitiya profilya starshego shkol'nogo vozrasta (To the question of the methodology for the development of the profile of senior senior school age) // Vestnik Karagandinskogo universiteta. Seriya «Pedagogika». – 2022. - No. 3(107). - P. 167-174. [in Rus.]

[2] Akimzhanova A. Navyki cheloveka XXI veka: chto nuzhno znat' i umet' (Human skills of the XXI century: what you need to know and be able to) // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <https://manshuq.com/career-new-skills-02-2021> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[3] Mirovoj Ekonomicheskij Forum nazval top-10 navykov 2025 goda (The World Economic Forum named the top 10 skills of 2025) // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <https://osvitoria.media/ru/news/svitovyyj-ekonomichnyj-forum-nazvav-top-10-navychok-majbutnogo-2> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[4] Talin B. 23 navyka budushchego — Vazhnye navyki dlya rabochih mest 21-go veka. Kakovy naibolee vazhnye professional'nye navyki budushchego i chemu vy dolzhny nauchit'sya? (23 skills of the future - Essential skills for 21st century jobs. What are the most important professional skills of the future and what should you learn?) // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <https://morethandigital.info/ru/23-navyka-budushhego-vazhnye-navyki-dlja-rabochih-mest-21-go-veka/> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[5] VEF: K 2025 godu izmenyatsya 40% professij. Kazhdomu vtoromu pridetsya proyti perekvalifikaciju (WEF: By 2025, 40% of professions will change. Every second will have to retrain.) // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <https://vc.ru/hr/169202-vef-k-2025-godu-izmenyatsya-40-professiy-kazhdomu-vtoromu-pridetsya-proyti-perekvalifikaciju> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[6] 4S: navyki 21 veka. Nachal'naya shkola (Goa), Semejnoe obrazovanie (4S: 21st century skills. Primary school (Goa), Family education) // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <http://www.unifamily.ru/education/4s.html> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[7] Abdilmanova D.R. Klassifikaciya navykov 21-go veka, priemlyh dlya vnedreniya v uchebnyj process v ramkah obucheniya anglijskomu yazyku (Classification of skills of the 21st century, acceptable for implementation in the educational process in the framework of teaching English) Vestnik Severo-Kazahstanskogo Universiteta im. Manasha Kozybaeva, 2019. // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <https://articlekz.com/article/33642> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[8] Ob utverzhdenii gosudarstvennyh obshcheobyazatel'nyh standartov vysshego i poslevuzovskogo obrazovaniya. Prikaz Ministra nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan ot 20.07.2022 № 2. Zaregistririvan v Ministerstve yusticii Respubliki Kazahstan 27.07. 2022 № 28916. (On the approval of state compulsory standards of higher and postgraduate education. Order of the Minister of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan dated July 20, 2022 No. 2. Registered with the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on July 27/ - 2022. - No. 28916. // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[9] Perechen' obrazovatel'nyh programm bakalavriata. 2022-2023 uchebnyj god. 6V01 Pedagogicheskie nauki. Podgotovka uchitelej po yazykam i literature. 6B01705 - Inostrannyj yazyk: dva inostrannyh yazyka (anglijskij/nemeckij, kitajskij, francuzskij yazyki) (List of undergraduate educational programs. 2022-2023 academic year. 6B01 Pedagogical sciences. Training of teachers in languages and literature. 6B01705 - Foreign language: two foreign languages (English/German, Chinese, French)) // [Elec. resource] -

Rezhim dostupa: <https://buketov.edu.kz/ru/page/bakalavr> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[10] Slovar' inostrannykh slov (Dictionary of foreign words) M.: Rus. yaz., 1985.

[11] Sadokhin A.P. Mezhluk'turnaya kompetentnost': ponyatie, struktura, puti formirovaniya (Intercultural competence: concept, structure, ways of formation) //ZHurnal sociologii i social'noj antropologii. 2007. Tom X. № 1. - P.125-139. // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/mezhkulturnaya-kompetentnost-ponyatie-struktura-puti-formirovaniya/viewer> [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[12] Derkach A.A. Akmeologicheskaya ocenka professional'noj kompetentnosti gosudarstvennykh sluzhashchih (Acmeological assessment of the professional competence of civil servants) Uchebnoe posobie / Pod obshch. red. A. A. Derkacha. - M: izd-vo RAGS, 2006 - 108 p. // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: https://www.studmed.ru/derkach-aa-akmeologicheskaya-ocenka-professionalnoy-kompetentnosti-gosudarstvennykh-sluzhaschih_9e311c2.html [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

[13] Novikov A.M. Metodologiya uchebnoj deyatel'nosti (Methodology of educational activity) — M.: Izdatel'stvo «Egves», 2005. - 176 p. // [Elec. resource] - Rezhim dostupa: https://pedlib.ru/Books/3/0233/3_0233-45.shtml [data obrashcheniya: 28.04.2023] [in Rus.]

ЖОҒАРЫ МЕКТЕП СТУДЕНТІНІҢ/ТҮЛЕГІНІҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛІ

Сырымбетова Л.С.¹, *Жетписбаева Б.А.², Акыбаева Г.С.³, Избасаров А.⁴

¹п.ғ.к., профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан, e-mail: profsls@mail.ru

^{*2}п.ғ.д., профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан, e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru

³э.ғ.к., доцент, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан, e-mail: akubaeva_g@mail.ru

⁴ магистр, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қарағанды, Қазақстан, profsls@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада жоғары сынып оқушысының/түлегінің құзыреттілік моделін жасау жолдары мен мүмкіндіктері қарастырылады. Сонымен қатар, бұл модель цифрлық бейіннің мазмұнын анықтауға арналған. Осы аспектіде, мақаланың мақсатына негіз болған «цифрлық бейін» және «құзыреттілік моделі» сияқты негізгі ұғымдардың авторлары берген анықтамаларын көрсететін алдыңғы басылымдардың логикалық жалғасы болып табылады. Осыған байланысты авторлар келесі міндеттерді шешті: жоғары мектеп студентінің/түлегінің цифрлық бейініне бейімделу

мақсатында құзыреттер жиынтығын анықтау, оларды жіктеу және құрылымдау. Қойылған міндеттерді шешу үшін 21 ғасыр адамына қажетті жаһандық және ұлттық контекстегі дағдылар зерттелді. Сондықтан 1) Дүниежүзілік экономикалық форум (ДЭФ) ұсынған дағдылар, 2) Қазақстан Республикасының Ұлттық біліктілік шеңберінде (ҚР ҰБК) көрсетілген құзыреттер, 3) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті жоғары білім беру стандартында (ҚР МЖМБС) талап етілетін құзыреттер; 4) сондай-ақ Қазақстан Республикасының басқа да стратегиялық маңызы бар ұлттық бағдарламалар; 5) Қазақстанның университеттерінде бірқатар білім беру бағдарламаларында жоспарланған құзыреттер қарастырылды. Осы құжаттарды зерттеу және талдау қажетті модельді жасауға мүмкіндік берді, оның құрылымында үш компонент көрсетілді — аффективті, танымдық және іс-әрекеттік. Әрбір компоненттің дескрипторлары жалпылама көрсеткіштер бойынша жазылады және келесідей топтастырылады: тұлғаның әлеуметтік және кәсіби маңызды қасиеттері, оқу және ғылыми жетістіктері, сондай-ақ академиялық және бастапқы кәсіби дағдылар. Құрыстырылған модель сындарлықпен, қарапайымдылықпен, адекваттылықпен және ингеренттілікпен сипатталады.

Қажетті модель жоғары мектеп студентінің / түлегінің цифрлық бейінінің мазмұны ретінде жасалғандықтан, келесі қадам (цифрлық бейінге объективті деректерді жүктеу үшін) барлық жалпыланған көрсеткіштердің қалыптасу деңгейлері бойынша критерийлерді әзірлеумен және тиісті диагностикалық құралдарды таңдаумен байланысты. Аталған мәселенің күрделілігіне байланысты ол жеке ғылыми мақала тақырыбына айналады.

Тірек сөздер: құзыреттілік, дағды, құзыреттілік моделі, жоғары , студенттің цифрлық профилі, шетел тілі, дескрипторлар, компоненттер

COMPETENCE MODEL OF HIGHER SCHOOLSTUDENT / GRADUATE

Syrymbetova L.S.¹, *Zhetpisbayeva B.A.², Akybaeva G.S.³, Izbassar A.⁴

¹Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Buketov University,
Karaganda, Kazakhstan, e-mail: profsls@mail.ru

²Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Buketov University, Karaganda,
Kazakhstan, e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru

³PhD in Economics, Associate Professor, Buketov University, Karaganda,
Kazakhstan, e-mail: akubaeva_g@mail.ru

⁴Master, Buketov University, Karaganda, Kazakhstan,
e-mail: profsls@mail.ru

Abstract. This article considers ways and possibilities of developing the competence model of high school student/graduate. At the same time,

this model is designed to determine the content of a digital profile. In this aspect, this article is a logical continuation of previous publications, which reflect the definitions given by the authors of key concepts, such as “digital profile” and “competence model”, which formed the basis of the purpose of this article. In this regard, the authors solved the following tasks: to define a set of competencies, classify and structure them to adapt to the digital profile of a student /graduate of a higher education. To solve the tasks, there were studied the skills required by 21st century person in a global and national context. Therefore, 1) skills recommended by the World Economic Forum (WEF), 2) competencies reflected in the National Qualifications Framework of the Republic of Kazakhstan (NQF RK), 3) competencies required by the State Mandatory Educational Standards of the Republic of Kazakhstan (SMES RK), 4) as well as other strategically significant national programs of the Republic of Kazakhstan; 5) competencies planned in a number of educational programs of universities in Kazakhstan were considered. The study and analysis of these documents made it possible to design the desired model, in the structure of which three components identified — affective, cognitive and procedural. Descriptors of each component are written and grouped according to general indicators: socially and professionally significant qualities of personality, educational and scientific achievements, as well as academic and initial professional skills. The constructed model is characterized by pragmatism, simplicity, adequacy and inherent.

Since the requested model is designed as the digital profile content of a high school student/graduate, the next step (to upload objective data into a digital profile) is related to the development of criteria by the levels of formation of all generalized indicators and selection of appropriate diagnostic tools. Because of the complexity of the issue, it is the subject of a separate scientific article.

Keywords: competence, skills, competence model, higher education, student’s digital profile, foreign language, descriptors, components

Статья поступила 24.04.2023

УДК 378.146

МРПТИ 14.35.01

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.002>

PROBLEM OF MEASURING AND EVALUATING COMPETENCIES IN HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION

*Kassymbekova M.A.¹, Sadykova A.K.², Akhmetova M.K.³, Zhylytyrova Zh.T.⁴

¹PhD, Associate Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: marhabat.k@mail.ru

²с.п.с., Associate Professor, Ablai Khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: ak_sad_2016@list.ru

³PhD, Associate Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: east.1970@mail.ru

⁴PhD, Associate Professor, KazNARU, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: zhanarzht1@gmail.com

Abstract. Evaluation of the results of educational activities is one of the most discussed, controversial and unresolved problems in education. The purpose of this article is to analyze the methods and technologies for measuring the formation of competencies and assessment of the educational results. To introduce a competency-based approach, serious adjustments to the educational process are required, which should be associated with changes in teaching and assessment methods. The assessment of the quality of training of students involves assessment of the level of mastering disciplines and assessment of students' competencies. The criteria-based approach and operational approach are used to build the system of assessment of individual educational achievements of students. The development of a competency model is necessary to determine a set of abilities and characteristics of a student, clustering and profiling competencies. The competence model identifies the planned levels of professional competencies formation and the criteria for their assessment. A meaningful description reflects structural elements of competence according to its levels, based on the categories of B. Bloom's taxonomy of learning goals. As professional competencies cannot be observed directly, the educational activities are employed that will allow one to draw reliable conclusions about the level of formation of students' professional competencies. Situational, integrated and practice-oriented complex tasks are considered for the formation and assessment of professional competencies of students in this article. Modern software tools automate the processing of data; their work is based on the use of a Rasch model. A system for assessing the levels of competence formation consists of principles, assessment tools, and forms of assessment. The assessment process for competencies can be represented as a sequence

of interrelated stages: development of a competency model, requirements for competency levels, and assessment tools and assessment technologies. It is also important to ensure the reliability and validity of assessment procedure.

Key words. Competence-based approach, implementation of competence-based approach in higher school, competence, learning outcomes assessment, measurement of the formation of competence, validity, competency assessment, assessment tools

Basic provisions

The system of competencies in Higher Professional Education is a systemic goal-setting factor, a planned, formalized and concretized result of mastering the educational program, which determines the direction, nature and actual results of the educational process of the university. Formation of competencies and assessing the levels of formation of competencies differ significantly from traditional assessment systems; it includes a comprehensive diagnosis of problematic situational and activity tasks.

As part of the discussion of issues of competence-based approach, general methodological provisions were formed:

- the most important characteristics of the competence-based learning is shifting the focus of attention in the results of education from knowledge, skills to competencies, abilities, motivation and personal qualities to carry out successful activities; it is associated with the possibility of solving a professional problem, getting out of professional situations of varying degrees of difficulty;

- the interdisciplinarity of competence as a result of education does not correlate with a specific academic subject, but with a group of disciplines;

- universities have received the right to redefine the set of competencies with the formation of a variable part of the educational program.

Evaluation of the results of educational activities is one of the most discussed, controversial and unresolved problems in connection with the continuously changing requirements of society for the results of education, the development of pedagogical and psychological sciences [1].

Difficulties in assessing competencies are associated with their complex component composition, interdisciplinary nature, deeply latent nature, and the delayed nature of their complex manifestation in professional activities.

Introduction

Assessment measures the effectiveness of teaching methods. Assessment in training plays an exceptional role: there are characteristics of readiness of university graduates, to fulfill professional duties, and employers pay attention to them in the first place. Therefore, methods for

adequately measuring the formation of competencies are of such great importance [2].

In recent years, quite a lot of experience has been accumulated in the implementation of the competency-based approach, including the content and essence of the basic concepts of “competence”, “competency”, “professional competencies” etc., technologies and methods of formation of competencies of bachelors, specialists of different directions and profiles of training, and the problems of the formation and assessment of competencies.

Problems of competence-based education, as a theoretical and methodological basis for effective practical solutions in educational process, have been developed by scientists Kunaeva S.S., Chaklikova A.T., Khutorsky A.V., Zimnyaya I.A., Verbitsky A.A., Larionova O.G. and others. They assume the complexity, multidimensionality and ambiguity of the interpretation of the concept of *competence* and the methods of assessing the level of its formation. The formation of competence is defined as the readiness and ability for specific actions, the search for a new way of acting in a non-standard situation [3].

At the same time, teachers experience significant difficulties due to a certain blurring of ideas about the essence and structure of competencies, and, therefore, about the methods and means of their control and evaluation. Based on the materials of sociological research, many teachers often replace the subject of assessment: instead of competencies, traditional knowledge, skills and abilities are subjected to diagnostics. Moreover, this takes place at all stages of control: current, rating and final. As a result, a situation arises when the designed system of higher education is focused on the formation of students' competencies, and in the real process traditional knowledge, skills and abilities are formed and actually diagnosed at the output.

Comprehensive measurement and objective assessment of competencies is a new educational task that cannot be solved exclusively by traditional methods of control and assessment. At the moment, there are no methodological guidelines, unified recommendations for the formation and assessment of competencies[4].

Thus, the competence-based approach becomes dominant, turns into the conceptual basis of a new strategy in the educational sphere. However, despite the fact that a lot of time has passed since the announcement of the transition to competence-based training, the knowledge approach still dominates, and the formation and assessment of competencies in most cases is associated with the development of didactic units of program material. In addition, assessment methods are widely used that do not reflect the dynamics of the formation and development of competencies, the existing system of assessing the formation of competencies in terms of the amount of acquired knowledge is preserved.

Materials and methods

The method of analysis was applied by the authors to study the publications on measurement and objective assessment of competencies. The conducted analysis of pedagogical and methodological literature showed that the transition to competence-based training radically restructures the education system. The content, educational technologies, and the system of assessing students are changing. Competency assessment in the competency-based paradigm differs from traditional assessment. This is a new task of higher education, which cannot be solved only with the help of traditional methods of control and assessment tools. Competences can be assessed only during the activity of the students, and therefore, in order for them to manifest themselves, an appropriate organization of the educational process is needed, which differs in technologies, means and methods of assessment from cognitive (knowledge) learning outcomes [5].

The implementation of the competency-based approach requires the construction of a competency profile of graduates. When competence is considered as an object of assessment, the issues of isolating such constituent elements in its structure that could be subjected to objective diagnostics and assessment come to the fore. Our analysis allowed us to identify the approaches to determining the structure of competence.

For the formation and assessment, first of all, it is necessary to build a competency model that comprises planning the result of mastering competencies, identification of the structure of competencies and levels of achievement; formation of a set of assessment technologies for specific stages of student learning, methods for assessing the levels of mastering competence [6].

To assess the competence, it is necessary:

- to systematize the existing definitions of competencies in order to identify their differences from traditional ideas about the results of higher education;
- to identify requirements for competency assessment tools and procedures for developing these tools;
- to ensure the content and validity of competency assessment tools in the field of higher education.

O. Zlatkin-Troichanskaya, H. Pant and others aim to develop a new generation tool aimed at measuring components of competencies as critical thinking, written communication, civic engagement, etc. As part of their project, scientists are working on scenario-type tasks developed within the framework of a holistic approach and the ECD (Evidence-centered Design) methodology [7].

Common to all approaches of measuring the formation of competencies

is the need for a sufficiently large data set that adequately describes the process of mastering competencies. It is generally accepted that estimates are largely debatable in nature, and therefore a significant number of observations are needed to achieve acceptable reliability. To test various hypotheses and study the statistical characteristics of the proposed indicators of the formation of competencies, the control scores that students receive during the examination sessions are completely insufficient. And vice versa, the study of assessments of current performance for each educational task performed in the process of studying disciplines will significantly improve the reliability of measurements. Another reason for the active use of assessments of current performance is the possibility of a detailed study of the process of formation of competencies, provided that each assessment is associated not only with a discipline, but also with a competence. Not only the fact of connection is important, a meaningful description of the corresponding task and evaluation criterion is also necessary. Only in this case it is possible to describe in sufficient detail the process of its formation for each competence.

Professional competencies cannot be observed directly, they can only be concluded on the basis of the activities carried out. In this regard, when assessing, it is necessary to determine a set of types of educational activities that will allow one to draw reliable conclusions about the level of formation of students' professional competencies. The use of integrated methods makes it possible to simultaneously evaluate several components of competence in accordance with the developed criteria and performance evaluation indicators.

In this regard, the best way to measure and evaluate the level of formation of competence among students is to provide them with the opportunity to find solutions, or rather, to analyze a specific situation. For example, T. V. Ledovskaya and N. E. Solynin consider the use of the case method as a diagnostic tool for assessing the level of formation of students' competencies. This method allows assessing formation of competencies of students and to adequately apply theoretical knowledge and skills, personal practical experience, and social abilities to solve practical problems. The method helps to evaluate the independence in taking decisions, the ability to take into account an alternative point of view, to express one's opinion with reason, reveals analytical and evaluative skills, teamwork skills, finding the most rational solution to the problem and many other components of practical intelligence [8].

Portfolio can be used to evaluate the results of the practice. Portfolio is a selection of certified achievements, the most significant works and reviews on them. The main idea of a portfolio as a form and method of evaluating a student is a shift from authoritarian assessment to self-assessment. It involves what students can do on a given topic. It integrates quantitative and qualitative assessments.

#	Criteria				Total
	Presentation of information in the form of a problem	Suggestion of a way to solve the problem	Justification of the way to solve the problem	Demonstration of a way to solve the problem	
	(from 0 to 20 points)	(from 0 to 20 points)	(from 0 to 20 points)	(from 0 to 20 points)	100
Task 1					

Table 1 Measurement of competencies using practice-oriented tasks

Situational, integrated and practice-oriented complex tasks have great potential for the formation and subsequent assessment of general professional competence of students. Situation analysis involves the formation of skills and abilities to systematize and critically evaluate information. Practical tasks are aimed at developing the students' skills to apply theoretical knowledge of problem solving in practice. In the process of working on the task, the formulation of the presented information in the form of a problem, a proposal, justification and demonstration of a way to solve the problem are assumed. To evaluate practice-oriented tasks, the following criteria can be proposed, given in the Table 1.

Thus, in the course of the study, we found that the problem of measuring the competence of university students is relevant and requires a practical solution. Since competence cannot be directly diagnosed, measurement tools should be used that are of an activity nature and have a high degree of motivation to demonstrate competencies.

Results

At present, a certain typology of assessment tools has developed, the first group of which is based on quantitative, the second on qualitative levels of measurement (see Fig. 1).

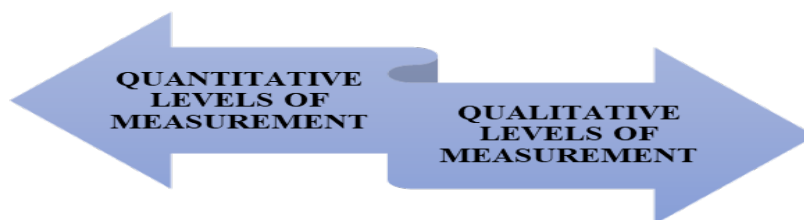

Figure 1 - Levels of competence measurement

The combination of quantitative and qualitative means of measurement is dictated by the fact that the competencies formed by the student are integral, complex characteristics of the level of his universal and professional

qualifications. At the quantitative level of measurements, standardized tests and questionnaires with multiple choice of answers are used, which are processed automatically with the formation of statistical norms and rating scales. The qualitative level of measurements involves expert methods of evaluation, which will introduce a certain amount of subjectivity. If the majority of university teachers are more or less aware of the traditional means of assessment, then the development of case meters, portfolios and competency tests is relatively recent. These innovative funds are presented as promising, requiring their inclusion in the funds of evaluation funds.

The assessment of the quality of training of students is carried out in two main directions:

- assessment of the level of mastering disciplines;
- assessment of students' competencies.

The system for assessing the level of formation of competencies and learning outcomes has the following sequence:

1. Create a model of a system for assessing the levels of competence formation and learning outcomes.
2. Identify criteria, indicators for assessing the level of competence formation;
3. Develop means of assessing competencies (tests, project activities, cases, observation, questioning, portfolio, etc.).
4. Associate the formation of competence with learning outcomes through a system of descriptors.
5. Develop a system for monitoring the formation of competence [9].

In general, the assessment of competence formation is a latent variable, i.e. a hidden variable that cannot be obtained explicitly. As a rule, mathematical methods and modeling are used to process and analyze the obtained data. In this case, I.N. Eliseev proposes to use the Rasch logistic models, which have great potential. The score is determined by the probability of a correct decision. The higher the probability of a correct decision, the higher the level of competence, but lower for more complex tasks. This model allows you to get an estimate of the probability of correct completion of the task by students based on two parameters: the complexity of the task and the level of training of the student. These parameters are evaluated by a set of estimates obtained using statistical methods [10].

Modern software tools automate the processing of data; their work is based on the use of a one-parameter dichotomous and polytomic Rasch model.

In order to assess the components of competencies, it is advisable to use the following diagnostic tools:

- V.M. Rusalov's questionnaire for diagnosing personality traits that characterize temperament;

- Eysenck questionnaire for measuring personality temperament and etc.

There is also a block of software products that allow an assessment of the student's professional competencies, as well as give some recommendations on what competencies currently need to be developed and how this can be done:

– LinkedIn is a professional social network. Access mode: <http://ru.linkedin.com/>;

– products of the company "Educational Bureau "Soling". The company "Educational Bureau "Soling" develops software products for assessing competencies. The Internet application allows a step-by-step assessment of competencies.

Universities can create their own competency assessment service on the basis of the platform "Competency Server" of the Soling company. It is assumed that the functionality of the competency assessment service will be available from the electronic cabinet to all university students. The electronic cabinet is a web application that provides access to information about students and teachers. Its main function is to monitor the current progress of students. Students can take the test and find out the following:

- what competencies they have and which they should actively develop;
- what roles are recommended for them to perform in projects;
- in which scientific field they should choose a project.

They will also be able to take part in meta-games that develop project skills and receive a list of recommended online seminars and resources for studying based on the results of assessing the level of various competencies.

Discussion

The introduction of a competency-based approach in higher education involves the process of accumulating experience in this area, its comprehension, research, scientifically based developments to create a holistic psychological and pedagogical theory of competency-based learning. But such a cardinal shift in higher education has not yet taken place.

It is obvious that the formation of professional competencies among students is not only difficult, but also very responsible, since deep mental cognitive processes, social attitudes and personal formations are involved here, such as volitional regulation, self-organization, responsibility and many others.

The transition to competence-based learning radically changes the education system, including the system of student assessment. Competence assessment is an integral part of the educational system and performs the function of monitoring the achievement of an educational result - the level of competence formation in the process of mastering the educational program. Modern methods of assessing achievements in higher education usually

consist of authentic tasks that reflect real life: decision-making and problem-solving situations are taken from various areas of professional and everyday life. Compared to other types of assessment, such as multiple choice items, current achievement assessment methods have a high validity.

The development of such assessment system implies the simultaneous construction of three main interdependent blocks: competency measurement, competency assessment, description of measurement and evaluation tools.

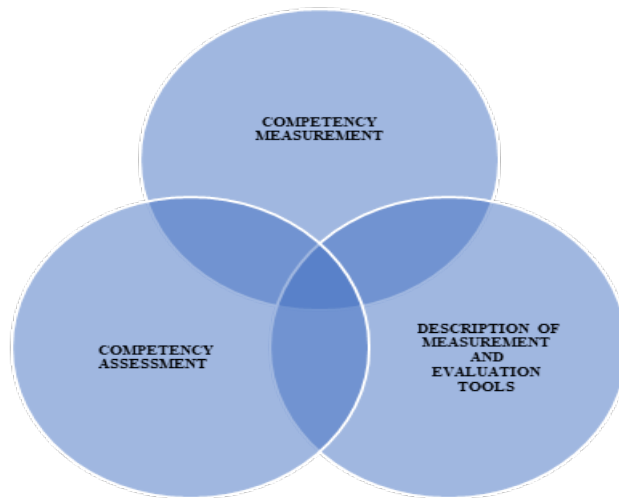

Figure 2 - Three main interdependent blocks of assessment system

The general assumptions that result from different studies become the basis for the principles of assessment. Principles for assessing the level of competence formation are consistency, reliability, clarity, validity, accessibility of assessment results (see Fig.3).

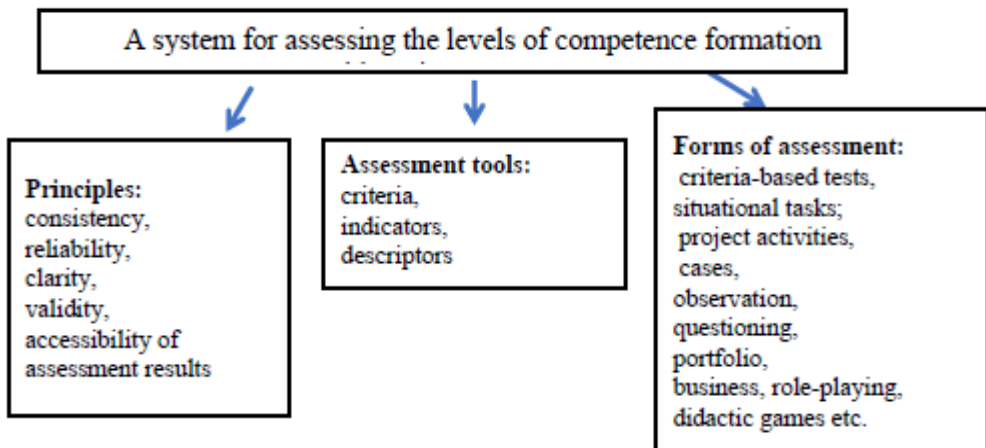

Figure 3 - Model of a system for assessing the levels of competence formation and learning outcomes

The following approaches were used to build the system of assessment of individual educational achievements of students:

- criteria-based approach (determining for a unit of measurement one of the signs (manifestation) of the characteristics of the result of education),
- operational approach (defining a correctly performed operation of an activity as a unit of measurement).

The competence model prescribes the planned levels of its formation and the criteria for their assessment. A meaningful description reflects structural elements of competence according to its levels, based on the categories of taxonomy of learning goals (B. Bloom): "knowledge and understanding", "application and analysis", "synthesis and evaluation".

<i>Levels of formation</i>	<i>Descriptors</i>
Threshold	The student has systematized knowledge and skills of solving standard problems. However, he experiences difficulties when faced with real tasks in his practical activities.
Advanced	The student has the ability to think outside the box that allows him to cope with quite difficult tasks even with a lack of knowledge and skills.
High	The student can independently cope with difficult real tasks, finding the correct method of solving them.

Table 2 - Levels of competence formation and the criteria for their assessment

Thus, the approach to assessing the formation of competencies, proposed by a number of researchers consists of multi-stage criterion-oriented measurements that allow us to obtain reasonable estimates of the level of competence formation.

Conclusion

Despite the relatively recent interest in the formation and evaluation of such complex constructs as competences, there has already been accumulated some experience in their evaluation in the education system. Assessing and measuring competencies is not an easy task for everyone. The university sets indicators for the achievement of competencies in the educational program independently. The set of planned learning outcomes in disciplines (modules) and practices should ensure the formation of all the competencies established by the educational program. High-quality tools are needed for the evaluation of complex competences: valid, reliable, with tasks close to the real life of the respondents.

Thus, the assessment process for competencies can be represented as a sequence of interrelated stages: development of a competency model as

a necessary set of abilities and characteristics of a student, clustering and profiling competencies; determination of requirements for competency levels; choice of assessment methodology, planning and organization of assessment activities; development of assessment tools and assessment technologies. It is important to ensure the reliability and validity of milestone and final assessments. This is facilitated by the existence of standards for valuation procedures; standardization of pedagogical meters; statistical substantiation of indicators, criteria, norms and evaluation scales; creation of real or quasi-real conditions of activity when assessing students' competencies; ensuring the storage and accumulation of educational statistics, as well as the availability of assessment results to subjects of education for analysis and interpretation, use for self-control and self-analysis of achievements.

REFERENCES

- [1] Карпушина Ю.А., Кутузова З.Ю. Особенности измерения и оценки универсальных компетенций у студентов вузов // Концепт. -2022. - №6. - С.141-153. – Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-izmereniya-i-otsenki-universalnyh-kompetentsiy-u-studentov-vuzov> [Дата обращения: 02.04.2023].
- [2] Prendergast, C.O., & Horst, S. J. Assessment professional development competencies: Applications of the assessment skills framework (Occasional Paper No. 54). Urbana, IL: University of Illinois and Indiana University, National Institute for Learning Outcomes Assessment. -2021 - p. 19
- [3] Kunanbayeva S.S. Competence-based modelling of professional foreign language education. – London: Hertfordshire Press - 2021. - p. 203.
- [4] Alsaleh N.J. Teaching Critical Thinking Skills: Literature Review // Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET. – 2020. – Vol. 19. – № 1. – P. 21–39.
- [5] Струминская Л.М., Богданчикова Е.Н. Компетентностный подход и проблемы его внедрения в высшее образование //Профессиональное образование в современном мире. - 2020. - Т. 10, - № 2. - С. 3788-3797.
- [6] Ефремова Н.Ф. Специфика и проблемы формирования и оценивания компетенций //Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 6. – Режим доступа: URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=27229> [Дата обращения: 17.04.2023].
- [7] Zlatkin-Troitschanskaia O., Toepper M., Pant H.A. et al. Assessment of learning outcomes in higher education. Handbook on Measurement, Assessment, and Evaluation Higher Education. – 2018. – P. 686–698.
- [8] Ледовская Т.В., Сольнин Н.Э. Основные подходы к оценке результатов освоения студентами основных образовательных программ //Ярославский педагогический вестник. – 2019. – № 1 (106). – С. 49–55.

[9] Бакурова Е.Н., Карташова В.Н. Компетентностный подход в контексте иноязычного образования: учебнометодическое пособие. – Елец: Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина. - 2019. – 30 с.

[10] Елисеев И.Н., Германова О.Е., Елисеев И.И. Формализация оценки компетентности студентов как средство интеллектуальной поддержки принятия управленческих решений //Информатизация образования и науки. - 2016. - № 2 (30). - С. 126-135.

REFERENCES

[1] Karpushina Yu.A., Kutuzova Z. Yu. Osobennosti izmereniya i otsenki universal'nykh kompetentsiy u studentov vuzov (Features of measuring and assessing universal competences in university students) //Concept. - 2022. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-izmereniya-i-otsenki-universalnykh-kompetentsiy-u-studentov-vuzov> [Data obrashcheniya: 02.04.2023]. [in Rus.]

[2] Prendergast, C.O., & Horst, S.J. Assessment professional development competencies: Applications of the assessment skills framework (Occasional Paper No. 54). Urbana, IL: University of Illinois and Indiana University, National Institute for Learning Outcomes Assessment. -2021 - p. 19

[3] Kunanbayeva S.S. Competence-based modelling of professional foreign language education. – London: Hertfordshire Press - 2021. - p. 203.

[4] Alsaleh N. J. Teaching Critical Thinking Skills: Literature Review // Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET. – 2020. – Vol. 19. – № 1. – P. 21–39.

[5] Struminskaya L.M., Bogdanchikova E.N. Kompetentnostnyy podkhod i problemy yego vnedreniya v vyssheye obrazovaniye (Competence-based approach and problems of its implementation in higher education) // Professional'noye obrazovaniye v sovremennom mire. - 2020. - V. 10, - No. 2. - S. 3788–3797. [in Rus.]

[6] Efremova N.F. Spetsifika i problemy formirovaniya i otsenivaniya kompetentsiy (Specificity and problems of formation and evaluation of competencies // Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya). - 2017. - No. 6. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=27229> [Data obrashcheniya: 17.04.2023] [in Rus.]

[7] Zlatkin-Troitschanskaia O., Toepper M., Pant H. A. et al. Assessment of learning outcomes in higher education. Handbook on Measurement, Assessment, and Evaluation Higher Education. – 2018. – P. 686–698.

[8] Ledovskaya T. V., Solynin N. E. Osnovnyye podkhody k otsenke rezul'tatov osvoyeniya studentami osnovnykh obrazovatel'nykh programm (Basic approaches to assessing the results of students mastering basic

educational programs) //Yaroslavskiy pedagogicheskiy vestnik. - 2019. - No. 1 (106). – P. 49–55. [in Rus.]

[9] Bakurova E.N., Kartashova V.N. Kompetentnostnyy podkhod v kontekste inoyazychnogo obrazovaniya: uchebno metodicheskoye posobiye. (Competence-based approach in the context of foreign language education: teaching aid.) – Yelets: Yeletskiy gosudarstvennyy universitet im. I.A. Bunina, 2019. - 30 p. [in Rus.]

[10] Eliseev I.N., Germanova O.E., Eliseev I.I. Formalizatsiya otsenki kompetentnosti studentov kak sredstvo intellektual'noy podderzhki prinyatiya upravlencheskikh resheniy (Formalization of students' competence assessment as a means of providing intellectual support for managerial decision-making) //Informatizatsiya obrazovaniya i nauki. 2016. - No. 2 (30). pp. 126-135. [in Rus.]

ЖОҒАРЫ КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ӨЛШЕУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ МӘСЕЛЕСІ

*Қасымбекова М.А.¹, Садықова А.К.², Ахметова М.К.³, Жылтырова Ж.Т.⁴

¹PhD, қаумд. проф., Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
e-mail: marhabat.k@mail.ru

²п.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: ak_sad_2016@list.ru

³PhD, қаумд. проф., Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: east.1970@mail.ru

⁴PhD, қаумд. проф., ҚазҰАЗУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: zhanarzh1@gmail.com

Аңдатпа. Оқу іс-әрекетінің нәтижелерін бағалау білім берудегі ең көп талқыланатын, даулы және шешімін таппаған мәселелердің бірі болып табылады. Бұл мақаланың мақсаты құзыреттіліктің қалыптасуын өлшеу әдістері мен технологияларын талдау және білім беру нәтижелерін бағалау болып табылады. Құзыреттілік тәсілді енгізу үшін білім беру процесіне елеулі түзетулер қажет, олар оқыту мен бағалау әдістеріндегі өзгерістермен байланысты болуы тиіс. Студенттерді даярлау сапасын бағалау пәндерді меңгеру деңгейін бағалауды және студенттердің құзыреттерін бағалауды қамтиды. Студенттердің жеке білім беру жетістіктерін бағалау жүйесін құру үшін критериалды тәсіл мен операциялық тәсіл қолданылады. Құзыреттілік моделін әзірлеу студенттердің қабілеттері мен сипаттамаларының жиынтығын, кластер және профильді құзыреттіліктерді анықтау үшін қажет. Құзыреттілік моделі кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың жоспарланған деңгейлерін және оларды бағалау критерийлерін анықтайды. Мазмұнды сипаттама

құзыреттіліктің құрылымдық элементтерін оның санаттарына негізделген деңгейлеріне сәйкес көрсетеді. Кәсіби құзыреттіліктерді тікелей байқау мүмкін болмағандықтан, студенттердің кәсіби құзыреттіліктерінің қалыптасу деңгейі туралы сенімді қорытынды жасауға мүмкіндік беретін білім беру іс-шаралары қолданылады. Бұл мақалада студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру және бағалау үшін ситуациялық, интеграцияланған және тәжірибеге бағытталған кешенді тапсырмалар қарастырылады. Заманауи бағдарламалық жасақтама деректерді өңдеуді автоматтандырады; олардың жұмысы Раш моделін қолдануға негізделген. Құзыреттілікті қалыптастыру деңгейлерін бағалау жүйесі принциптерден, бағалау құралдарынан және бағалау нысандарынан тұрады. Құзыреттіліктерді бағалау үдерісін өзара байланысты кезеңдердің тізбегі ретінде көрсетуге болады: құзыреттілік моделін, құзыреттілік деңгейлеріне қойылатын талаптар, бағалау құралдары мен бағалау технологиялары әзірлеу. Бағалау процедурасының сенімділігі мен негізділігін қамтамасыз ету де маңызды.

Тірек сөздер: Құзыреттілік тәсіл, жоғары мектепте құзыреттілік тәсілді енгізу, құзыреттілік, оқу нәтижелерін бағалау, құзыреттіліктің қалыптасуын өлшеу, жарамдылық, құзыреттілікті бағалау, бағалау құралдары

ПРОБЛЕМА ИЗМЕРЕНИЯ И ОЦЕНКИ КОМПЕТЕНЦИЙ В ВЫСШЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

*Касымбекова М.А.¹, Садыкова А.К.², Ахметова М.К.³, Жылтырова Ж.Т.⁴

¹Ph.D, Ассоц. проф., КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
e-mail: marhabat.k@mail.ru

²к.п.н., доцент, КазУМОиМО им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: ak_sad_2016@list.ru

³PhD, Ассоц. проф., КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: east.1970@mail.ru

⁴PhD, Ассоц. проф., КазНАИУ, Алматы, Казахстан,
e-mail: zhanarzht1@gmail.com

Аннотация. Оценка результатов образовательной деятельности является одной из самых обсуждаемых, дискуссионных и нерешенных проблем в образовании. Целью данной статьи является анализ методов и технологий измерения сформированности компетенций и оценки образовательных результатов. Для внедрения компетентного подхода требуются серьезные коррективы в образовательный процесс, которые должны быть связаны с изменениями в методах преподавания и оценивания. Оценка качества подготовки студентов предполагает оценку уровня

освоения дисциплин и оценку компетенций студентов. Для построения системы оценки индивидуальных образовательных достижений учащихся используются критериальный подход и операционный подход. Разработка модели компетенций необходима для определения набора способностей и характеристик учащегося, кластерных и профильных компетенций. Компетентностная модель определяет планируемые уровни формирования профессиональных компетенций и критерии их оценки. Содержательное описание отражает структурные элементы компетенции в соответствии с ее уровнями, основанными на категориях таксономии целей обучения Блума. Поскольку профессиональные компетенции невозможно наблюдать непосредственно, используются образовательные мероприятия, которые позволят сделать достоверные выводы об уровне сформированности профессиональных компетенций студентов. В данной статье рассматриваются ситуационные, интегрированные и практико-ориентированные комплексные задания для формирования и оценки профессиональных компетенций студентов. Современные программные средства автоматизируют обработку данных; их работа основана на использовании модели Раша. Система оценивания уровней сформированности компетенций состоит из принципов, инструментов оценивания и форм оценивания. Процесс оценивания компетенций можно представить в виде последовательности взаимосвязанных этапов: разработка модели компетенций, требований к уровням компетенций, инструментов и технологий оценивания. Также важно обеспечить надежность и обоснованность процедуры оценки.

Ключевые слова: Компетентностный подход, внедрение компетентностного подхода в высшей школе, компетенции, оценка результатов обучения, измерение сформированности компетенций, валидность, оценка компетенций, инструменты оценки

Статья поступила 23.02.2023

УДК 378.1

МРНТИ 14.35.01

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.003>

**ЦЕННОСТНО-СМЫСЛОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ В
ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ СТУДЕНТОВ
ГУМАНИТАРНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ**

*Утегенова Б.М.¹, Серикбаева У.Б.², Ержанова Ж.Б.³, Жаксылыкова К.⁴

¹к.п.н., профессор, НАО Костанайский региональный университет им. А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан, e-mail: bibi1960@mail.ru.

²к.ф.н., доцент, Алматинский университет энергетики и связи им. Г. Даукеева, Алматы, Казахстан, e-mail: u.serikbaeva@aes.kz.

³ст. преп. Алматинский университет энергетики и связи им. Г. Даукеева, Алматы, Казахстан, e-mail: zh.erzhanova@aes.kz

⁴д.п.н., профессор, Казахский национальный исследовательский технический университет имени К.Сатпаева, Алматы, Казахстан, e-mail: kulyai@inbox.ru

Аннотация. В работе определены основные принципы и подходы к ключевым тенденциям развития высшего образования в РК. Актуализируются смыслы гуманно-ориентированной парадигмы, основанной на творческом подходе и ценностно-смысловых тенденциях развития казахстанского общества. Раскрывается содержание понятия «ценность», который включает ряд признаков, характерных для общественного сознания: быть полезным, необходимым и понимать целесообразность предпринятого дела. Авторами предлагается ориентация на формирование у студентов системы национальных и общечеловеческих ценностей в контексте национального кода «Мәңгілік ел». Научно-практическая значимость статьи заключается в представлении критериев измерителей формирования ценностных ориентиров студентов филологов. Авторами рассмотрены концептуальные подходы к развитию ценностно-смысловых компетенций, которые определены такими категориями, как индекс счастья и благополучия, осмысленность жизни и возможность собственного вклада в общее дело прогресса общества. Обосновывается педагогическая эффективность использования системы аксиологических ориентиров, отвечающих требованиям закономерностей развития мировой педагогической мысли, этнокультурным ценностям и менталитету Казахстана, специфике педагогического труда.

Ключевые слова: профессиональное педагогическое образование, система ценностно-смысловых ориентиров, аксиосфера учителя, образовательные программы, содержание профессиональной подготовки,

современное профессиональное образование, методика обучения, цифровизация образовательных процессов

Основные положения

В Основе педагогического образования в РК лежат ценностные смыслы и принципы гуманно-ориентированного подхода. В статье рассматриваются основные тенденции развития высшего педагогического образования в Казахстане в контексте аксиологических оснований содержания образования. Необходимость изменения методик преподавания и активное вовлечение в учебный процесс самих обучающихся, определение лично-ориентированной парадигмы профессионального образования, путей использования ценностных смыслов в подготовке кадров продиктованы современными тенденциями развития профессионального образования в мировой сообществе.

Исследование сформированности ценностно-смысловых ориентиров студентов показало их недостаточный уровень, что послужило возможностью для обновления подходов к преподаванию педагогических дисциплин на основе аксиологических принципов и гуманитаризации содержания образовательных программ студентов филологов.

Авторы статьи подчеркивают важность формирования ценностных смыслов профессиональной деятельности и предлагают ценностные основания в подготовке кадров педагогического направления.

Введение

Современное профессиональное образование в РК актуализирует смыслы гуманно-ориентированной парадигмы, основанной на творческом подходе и ценностно-смысловых тенденциях развития казахстанского общества. Вызовы образованию XXI века зиждятся на компетенциях будущего, позволяющие людям успешно действовать в условиях ожидаемых социально-экономических и технологических изменений в мировом сообществе. Необходимо переосмыслить цели и ценностные смыслы профессионального образования, то есть, необходим ренессанс человеческих ценностей и видения будущего, нужны лидеры, которые будут поощрять непрерывное образование и развитие конкурентоспособности специалистов. Выделим ключевые тенденции развития высшего образования в РК:

- качество высшего образования, основанного на интеграции науки и производства, востребованности выпускаемых вузом специалистов, продуктивности инновационных процессов в вузе;

- гуманизация и гуманитаризация содержания профессионального образования, как духовно-нравственной составляющей развития современного образования;

- непрерывность образования, как приоритетное качество целостности, функциональности и системности образования.

Осмысление ценностной направленности образовательной практики в высшей школе способствует тому, что каждый элемент процесса обучения и воспитания будущих специалистов - от поведения преподавателя и организации учебной среды до содержания образовательных программ, а также определения принципов управления и организации подготовки кадров в образовательной системе воспринимаются, как инновационная практика, в которой четко и технологично определены условия и результат педагогического процесса в вузе.

В государственных программных документах развития образования и науки РК в качестве главной цели отмечается, что повышение конкурентоспособности казахстанского образования и науки основано на приоритетном воспитании и обучении личности с учетом общечеловеческих ценностей, так определяются механизмы внедрения инновационных процессов в системе подготовки кадров для страны [1, с.36].

Поэтому определение ключевых ценностей и основных тенденций развития инновационной практики через призму аксиологических оснований представляется актуальным в данной статье.

Описание материалов и методов

В Республике Казахстан в контексте национальной идеи определены духовно-нравственные ценности для формирования конкурентоспособной личности специалиста. Тому подтверждение актуальные программы, которые связаны с проектами о родной земле, о развитии туризма Казахстана, казахстанской культуры в глобальном мире, о новом гуманитарном знании, который включает 100 новых учебников на казахском языке [2, с.4].

Для включения в содержание образовательных программ вуза ценностных смыслов необходимо решение следующих задач:

- трансформация методик обучения и преподавания в высшей школе с переходом на студентоориентированное и практикоориентированное обучение, которые позволят обучающимся быть активными и инициативными с большей долей выбора и свободы в реализации индивидуальной образовательной траектории обучающихся;

- академическая свобода для самостоятельного определения цели и способов управления образовательным процессом через привлечение таких образовательных ресурсов, которые позволят насыщать образовательную среду, получать с опережением качественное образование на любом уровне образования;

- усиление проектного и проблемного характера обучения, направленного на развитие исследовательских, предпринимательских способностей будущих специалистов;

- направленность на многофакторную и вариативную творческую образовательную среду (обучение через игровые технологии, активные и цифровые методы обучения, интерактивные, диалоговые, ценностные ориентиры, социально-ориентированные технологии обучения, ИКТ);

- развитие творческого подхода и самостоятельности в мышлении и действии (развитие критического мышления, развивающее обучение, техническое творчество, компетентностное обучение, исследовательская практика);

- обучение будущих специалистов инструментам и техникам, которые улучшат их способность к самообразованию (от создания индивидуальных планов обучения до улучшения навыков чтения, запоминания, размышления, спора, а также проживания различных опытов и последующей рефлексии);

- пересмотр роли преподавателя, который должен стать проводником и ролевой моделью для любознательных и самоуправляемых обучающихся;

- инновационный менеджмент в образовательной практике, позволяющий обучающим играть серьезную роль в определении содержания образования, используемых методик, организации образовательной среды - поскольку необходимо проявить «голос обучающего», и важно, чтобы обучающиеся могли влиять не только на предмет изучения, но и на цели и организацию образовательного процесса.

В контексте развития национального кода «Мәңгілік ел» формирование у студентов системы национальных и общечеловеческих ценностей предопределяется их отношением к своему народу, народам, проживающим в стране, к мировому сообществу в целом, к своей деятельности, к самому себе, как личности и носителю национальной культуры [3, с.14].

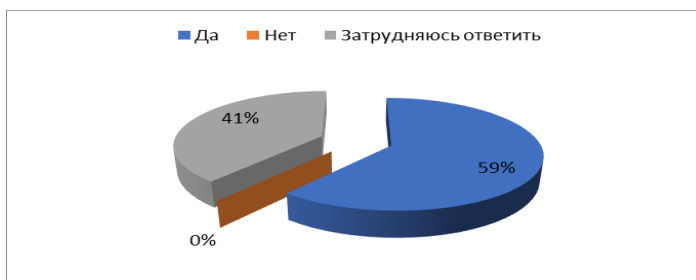
Ценностные ориентиры, будучи центром сосредоточения вековых надежд казахского народа на свободу, независимость, составляли основу духовной жизни казахского общества. Перед вузами выдвинута задача подготовить такую личность, которая может оказать противостояние новым вызовам времени, стоять на службе интересов нации, в этом и заключается долг молодого поколения нашей страны. В векторе развития Нового Казахстана ставятся задачи обновления всех аспектов общественной жизни, политики государства, где идеи равноправия, общественного согласия и мира, культурного прогресса

нации, меритократии, государственного языка являются значимыми и актуальными.

Вузы ориентированы на студентов, работают над формированием ценностных качеств, от которых будет зависеть будущее состояние общества. В этом смысле ценностные ориентации студентов как важный компонент становления профессионала определяют их гражданские позиции [5, с.41].

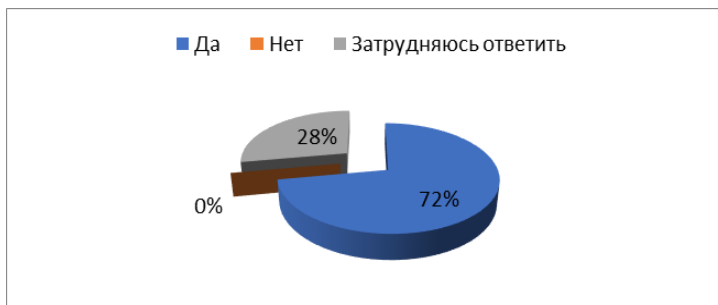
Анализ концептуальных основ аксиологии, как системы ценностей, позволяет выявить ее теоретические положения. Так, в содержании понятия «ценность» большинство ученых (В.П.Тугаринов, С.Ф.Анисимов, Л.П.Буева, и др.) включают признаки, характерные для всех форм общественного сознания: значимость, полезность, необходимость и целесообразность. Работы этих ученых содержат фундаментальный анализ сущности аксиологии, раскрывается понятие о ценностях и их классификации. Ряд исследователей (И.Ф. Исаев, С.В. Кульневич) считают необходимым включить в систему подготовку специалистов в качестве методологической основы аксиологический подход при изучении гуманитарных дисциплин, который придаст процессу подготовки студентов ценностную направленность.

Анализ результатов анкетирования студентов гуманитарного направления – образовательных программ «Казахский язык и литература», «Русский язык и литература», «Иностранный язык, два иностранных языка», показал, что на вопрос «Считаете ли, Вы что ВУЗы, осуществляющие подготовку педагогических кадров обязательно должны учитывать аксиологический аспект содержания подготовки к профессии учителя?» – респонденты ответили следующим образом: 59 % ответили утвердительно, а 41% затруднились ответить, это свидетельствует о том, что будущие педагоги понимают значимость ценностного смысла будущей профессии, никто не утверждает, что нет необходимости аксиологического контента подготовки будущих педагогов. Однако размытость представлений о ценностных смыслах профессии педагога свидетельствует о том, что нужна целенаправленная система вовлечения в ценностно осмысленную педагогическую деятельность, расширение и углубление аксиосферы будущего педагога.

На вопрос: «Сформированы ли у Вас ценностные качества личности, необходимые в профессии педагога?» - респонденты ответили таким образом:

Тот факт, что 28% студентов не могут определиться по сформированности ценностных ориентиров личности, позволяющих им работать по профессии учителя, говорит о том, что такую работу по наполнению содержания подготовки педагогических кадров ценностными смыслами профессии необходимо осуществлять целенаправленно.

На вопрос «Имеете ли вы представление о том, как реализовать аксиологический компонент содержания образования в будущей педагогической деятельности?» - 33 % респондентов не смогли ответить, что убеждает в необходимости включения в образовательные программы педагогического направления большого контента ценностных смыслов предмета, который будут преподавать в школе наши выпускники.

Подготовка студентов к профессиональной деятельности в условиях педагогического института предоставляет широкие возможности для разностороннего проявления процессов формирования ценностных смыслов будущей профессии. Сам процесс творчества в системе готовности к деятельности в качестве учителя гуманитарных дисциплин мотивирует на более высокий уровень творческого саморазвития, желание

«презентовать» свои умения и способности на более высоком уровне направляет на обогащение духовно-эстетической культуры студентов.

Результаты и обсуждение

Культурно-образовательная среда педвуза создает необходимые условия для личностного роста и формирования высшего, автономного уровня системы ценностей. Содержание ценностей в большой степени зависит от культурного контекста и исторического периода, в котором живет подрастающее поколение.

Вместе с тем, около 60% опрошенных студентов педагогического института показали низкий уровень осмысления ценностно-смысловых связей при диагностике ценностных ориентаций в будущей профессии. На вопрос: «В чем суть и цель Вашей профессиональной деятельности?», - студенты давали однозначные ответы, которые формулировались как: возможность давать знания или обучать предмету. Некоторые отмечали, что это средство для существования и обеспечения жизни и своих потребностей. Наиболее приемлемыми были ответы, связанные с необходимостью быть образованным человеком и т.д., хотя явно прослеживается традиционное видение педагогической деятельности и некая центрированность на себе без учета личности воспитуемого.

Критерием ценностного отношения к педагогической деятельности, в первую очередь, является ценностное отношение к формируемой личности воспитанников. Для реализации успешной педагогической деятельности необходимо привить интерес к сформированной системе профессиональных ценностей, работать над пониманием будущим педагогом сущности своей профессиональной деятельности.

Поэтому считаем необходимым в вузах совершенствовать систему аксиологической подготовки будущих специалистов, ведь именно от них будет зависеть, уровень ценностной шкалы юношества, что обеспечит их конкурентоспособность на рынке труда.

Ценность качественного образования заключается в том, что дефицит полезных навыков для завтрашнего цифрового мира уже сегодня требует новых образовательных методик, учебных программ и практик для решения стратегических задач. И здесь необходимо понимать, что качество образования напрямую связано с развитием ценностно-смысловых компетенций, которые определены такими категориями, как индекс счастья и благополучия, осмысленность жизни и возможность собственного вклада в общее дело прогресса общества.

Цифровизация образовательных процессов в мире стремительно развивает инновационность и креативность как движущую силу в развитии потенциала социальных лидеров и предпринимателей,

способных организовать молодое поколение реализовать в работе ценностный потенциал. Инновационность образования предполагает, что нельзя научить человека раз и навсегда в период обучения в школе, колледже или университете всему тому, что его ожидает в течение всей жизни, а значит, необходима такая модель образования, которая позволит учиться, переучиваться, разучиваться на протяжении всей жизни. В долгосрочной стратегии образования необходимо придать актуальность такому ценностному смыслу образования, как формирование у каждого обучающегося ответственности за собственное образование [6, с.114]

Активное развитие информационно — коммуникационных технологий, обеспечивающие невероятную мобильность, возможность обработки большого информационного контента, автоматизацию ряда когнитивных процессов, а также новые способы персонального и коллективного обучения и развития на основе этих инструментов, создают условия для открытого персонального (сетевое) образования на основе актуального и опережающего контента, вовлечения множества новых образовательных провайдеров, сотрудничества студентов и преподавателей, создания мотивирующих интерактивных образовательных сред и пространств. Все это позволит в образовательной практике искать гибкие и мобильные инновационные технологии обучения и преподавания.

Образовательные инновации на ценностно-смысловой основе включают такие сферы, как персонализация и индивидуализация образования, разработка индивидуальной образовательной траектории, включение в образовательный процесс таких оптимальных информационных ресурсов, как онлайн-платформы и технологии взаимообучения, обучение через практику, образовательные приложения и онлайн-курсы.

Цель модернизации - подготовка кадров нового поколения, наделенных духовно-нравственными качествами, творчески и социально активных, ориентирующихся в общественно-политическом дискурсе, способных решать проблемы, возникшие в профессиональной деятельности. Концептуальность, как системное качественное изменение, включающее мировоззренческо-оценочную составляющую, требует определения ценностных направлений в организации и содержание системы подготовки будущих специалистов.

Так, для успешной реализации современных образовательных программ в подготовке будущих учителей необходимо качественное и реальное соотнесение образовательных программ, модульных образовательных программ (МОП) с профессиональным стандартом педагога РК.

В Профессиональном стандарте педагога РК во второй части «Ценности педагогической профессии» определены следующие ценностные ориентиры, как:

- уважение к личности обучающегося и открытость к культурному многообразию;

- толерантность к другим убеждениям, взглядам на мир и обычаям на основе гибкости, адаптируемости и способности к эмпатии.

Наиболее важным аспектом можно назвать навыки сотрудничества, умения разрешать конфликты [7, с. 9].

Исходя из этих оснований, определены ценностные компетенции инновационной личности», включающие такие компоненты, как готовность и способность к непрерывному образованию, критическое мышление, профессиональную мобильность, креативность и предприимчивость, конкурентоспособность, сочетание индивидуальных и командных способностей, владение иностранными языками как коммуникационными инструментами.

Потенциальные возможности педагогических дисциплин в формировании ценностных смыслов профессии у будущих учителей направлены на развитие личностной направленности студентов, на соотношение приобретаемых знаний с будущей профессиональной сферой. Ценности могут быть приняты или отвергнуты студентами, но даже и в этом случае влияние ценностных ориентаций очевидно.

Мы понимаем, что в рамках обучения в педагогическом вузе достичь студентом высших ценностей профессии невозможно. Наши наблюдения показывают, что вузовская подготовка - это лишь начальный этап профессионального развития системы ценностей. Вместе с тем, на этом этапе вполне возможно решать задачи формирования коммуникативных компетенций будущего учителя, организации обмена и проникновения ценностями окружающих людей, помочь проникнуться сущностью ценностей, моделировать аксиологическую систему каждого обучающегося и предпринять первые профессиональные шаги на практике.

Возможности педагогических дисциплин в формировании ценностных ориентиров учительской профессии как избирательное отношение к многообразным составляющим педагогической системы позволяют отграничивать важное для данной личности от ненужного, малосущественного. Ценностные ориентиры представляют собой фундамент, на котором строится устойчивость личности по отношению к своим коллегам, соседям и родным, выраженную в направленности потребностей и интересов профессионала. Какие задачи необходимо решать в рамках рассматриваемой проблемы? Прежде всего, необходимо определить систему аксиосферы учителя и пути ее формирования в цикле

педагогических дисциплин. Затем проанализировать методологические основы формирования аксиологической сферы современного учителя и включать ее элементы (вкрапливание) в содержание педагогических дисциплин. Необходимо показать будущим учителям эволюцию ценностных ориентиров в отечественном образовании и обосновать в активной обучающей среде систему аксиологических ориентиров, отвечающих закономерностям развития мировой педагогической мысли, этнокультурным ценностям и менталитету Казахстана, специфике педагогического труда. На практических занятиях можно будет апробировать пути и средства целенаправленного формирования аксиосферы учителя в условиях педагогического образовательного процесса в высшей школе. Результатом специально направленной деятельности при изучении педагогических дисциплин является сформированность социально-психологического основания каждым индивидом ценностного образа жизни и развитость духовно-нравственной составляющей субстанции профессиональной культуры.

Заключение

Понимание личности студента как субъекта творческой культуросозидающей деятельности предполагает ценностное отношение человека к собственному развитию. Развиваясь как субъект деятельности, человек добивается наивысших ступеней свободы, когда для него главной ценностью становится саморазвитие, когда он способен рефлексивно относиться к своему труду.

Ценностно-смысловая компетенция связана со сферой мировоззрения, ценностными ориентациями, способностью видеть и понимать окружающий мир, умением выбирать, принимать решения, строить свою профессиональную и жизненную траекторию, ценностная ориентация на профессию, направленность на субъект-субъектное взаимодействие, стремление к творческой реализации.

Таким образом, важность формирования ценностных смыслов профессиональной деятельности и инновационной практики в подготовке кадров в высшей школе предполагает активное внедрение аксиологических компонентов в содержание и результаты профессиональной подготовки будущих специалистов РК.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Государственная программа развития образования и науки РК на 2020-2025 годы. – Астана, МОН РК, 2019. – 12 с.

[2] Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования»

Республики Казахстан в 2021-2022 учебном году». – Нур-Султан: НАО имени Ы. Алтынсарина, 2021. – 338 с.

[3] Концепция реализации национальной идеи «Мәңгілік Ел» в вузах Казахстана. – Астана. – Изд-во «Ұлағат» КазНПУ им. Абая, 2015. – 28 с.

[4] Идеи Алаш вдохновляют молодые сердца. //Білімді ел. -2016.- № 24. – с. 12.

[5] Кирьякова, А. В. Аксиология образования. Прикладные исследования в педагогике [Текст]: [монография] /А. В. Кирьякова, Т. А. Ольховая, И. Д. Белоновская. - М.: Дом педагогики, 2010. - 293 с.

[6] Образование для сложного мира: зачем, чему и как. //Доклад о форуме Global Education Leaders' Partnership Moscow, 2018. - 212 с.

[7] Профессиональный стандарт педагога РК. –Астана: МОН РК, 2017. - 23 с.

REFERENCES

[1] Gosudarstvennaya programma razvitiya obrazovaniya i nauki RK na 2020-2025 (State program for the development of education and science of the Republic of Kazakhstan for 2020-2025) - Astana, MES RK, 2019. - 12 p. [In Rus.]

[2] Instruktivno-metodicheskoe pis'mo «Ob osobennostyah uchebno-vospitatel'nogo processa v organizatsiyah srednego obrazovaniya Respubliki Kazahstan v 2021-2022 uchebnom godu» (Instructional and methodological letter “On the features of the educational process in secondary education organizations of the Republic of Kazakhstan in the 2021-2022 academic year”) - Nur-Sultan: NAO named after Y. Altynsarin, 2021. - 338 p. [In Rus.]

[3] Konceptsiya realizacii nacional'noj idei «Mangilik El» v vuzah Kazahstana (The concept of implementation of the national idea “Mangilik El” in the universities of Kazakhstan) - Astana. - Publishing house “Ulagat” KazNPU them. Abay, 2015 - 28p. [In Rus.]

[4] Idei Alash vdohnovlyayut molodye serdca (Alash's ideas inspire young hearts) //Bilimdi El. -2016.-№ 24. - p. 12. [In Rus.]

[5] Kiryakova, A. V. Aksiologiya obrazovaniya. Prikladnyye issledovaniya v pedagogike (Axiology of education. Applied research in pedagogy) [Text]: [monograph] /A. V. Kiryakova, T. A. Olkhovaya, I. D. Belonovskaya. - M.: House of Pedagogy, 2010. - 293 p. [In Rus.]

[6] Obrazovanie dlya slozhnogo mira: zachem, chemu i kak (Education for a complex world: why, what and how) //Report on the Forum Global Education Leaders' Partnership Moscow, 2018. - 212 p. [In Rus.]

[7] Professional'nyj standart pedagoga RK (Professional standard of a teacher of the Republic of Kazakhstan). - Astana: MES RK, 2017. - 23 p. [In Rus.]

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ГУМАНИТАРЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ-МАҒЫНАЛЫ БАҒЫТ- БАҒДАРЫ

*Өтегенова Б.М.¹, Серикбаева У.Б.², Ержанова Ж.Б.³, Жақсылықова К.⁴

- ¹п.ғ.к., профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті КЕАҚ, Қостанай, Қазақстан, e-mail: bibi1960@mail.ru,
² ф.ғ.к., доцент, Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: u.serikbaeva@aues.kz,
³аға оқытушы Ғ. Дәукеев атындағы Алматы энергетика және байланыс университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: zh.erzhanova@aues.kz
⁴п.ғ.д., профессор, Қ.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: kulyai@inbox.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы жоғары білім беруді дамытудың негізгі үрдістерінің басым ұстанымдары мен тәсілдері талқыланады. Шығармашылық көзқарас пен қазақстандық қоғамның дамуындағы құндылық-семантикалық үрдістерге негізделген гуманистік-бағдарлы парадигманың мағыналары жаңартылады. «Құндылық» ұғымының мазмұны қоғамдық сананың барлық формаларына тән бірқатар белгілерді: мәнділік, пайдалылық, қажеттілік, мақсаттылықты іріктеу арқылы ашылады. Авторлар «Мәңгілік ел» ұлттық коды контекстінде студенттер арасында ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар жүйесін қалыптастыруға бағдарлануды ұсынады. Мақаланың ғылыми-тәжірибелік маңыздылығы филология студенттерінің құндылық бағдарларының қалыптасуын өлшеу критерийлерін ұсынуында. Авторлар бақыт пен әл-ауқат индексі, өмірдің мәнділігі және қоғам дамуының ортақ ісіне өзіндік үлес қосу мүмкіндігі сияқты категориялармен анықталатын құндылық-семантикалық құзыреттіліктерді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдерін қарастырады. Әлемдік педагогикалық ой-пікірдің даму заңдылықтарына, Қазақстанның этномәдени құндылықтары мен менталитетіне, педагогикалық жұмыстың ерекшеліктеріне сәйкес келетін аксиологиялық нұсқаулар жүйесін пайдаланудың педагогикалық тиімділігі негізделеді.

Тірек сөздер: кәсіби білім беру, құндылық-мағыналы жүйе, мұғалімнің аксиологиялық саласы, білім беру бағдарламалары, кәсіптік білім берудің мазмұны, заманауи кәсіптік білім беру, оқыту әдістемесі, білім беру үдерісін цифрландыру

VALUE-SEMANTIC GUIDELINES IN THE PROFESSIONAL EDUCATION OF STUDENTS OF THE HUMANITARIAN PEDAGOGICAL DIRECTION

*Utegenova B.M.¹, Serikbayeva U.B.², Erzhanova Zh.B.³, Zhaxylikova K.⁴

¹c.p.s., Professor, NAO Kostanay Regional University named after A.

Baitursynov Kazakhstan, Kostanay, e-mail: bibi1960@mail.ru,

²c. Phil.s., Associate Professor, Almaty University of Power Engineering and
Telecommunications named after Gumarbek Daukeev, Almaty, Kazakhstan
e-mail: u.serikbaeva@aes.kz

³Senior Lecturer, Almaty University of Power Engineering and
Telecommunications named after Gumarbek Daukeev, Almaty, Kazakhstan
e-mail: zh.erzhanova@aes.kz

⁴d.p.s., Professor, Kazakh National Research Technical University named
after K. Satpayev», Almaty, Kazakhstan, e-mail: kulyai@inbox.ru

Abstract. The paper defines the basic principles and approaches to the key trends in the development of higher education in the Republic of Kazakhstan. The meanings of a humanely-oriented paradigm based on a creative approach and value-semantic trends in the development of Kazakh society are actualized. The content of the concept of "value" is revealed, which includes a number of features, characteristic of public consciousness: to be useful, necessary and to understand the expediency of the undertaking. The authors propose an orientation towards the formation of a system of national and universal values among students in the context of the national code "Mangilik el". The scientific and practical significance of the article lies in the presentation of criteria for measuring the formation of value orientations of philology students. The authors consider conceptual approaches to the development of value-semantic competencies, which are defined by such categories as the index of happiness and well-being, the meaningfulness of life and the possibility of one's own contribution to the common cause of the progress of society. The pedagogical effectiveness of using a system of axiological guidelines that meet the requirements of the laws of the development of world pedagogical thought, ethno-cultural values and mentality of Kazakhstan, the specifics of pedagogical work is substantiated.

Keywords: professional pedagogical education, system of value-semantic orientations, axiosphere of the teacher, educational programs, the content of professional education, modern professional education, teaching methods, digitalization of educational processes

Статья поступила 22.02.2023

УДК 327.7:327

МРНТИ 14.01.35

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.004>

DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN KAZAKHSTAN THROUGH INTERACTIVE TECHNOLOGIES: A PATHWAY TO GLOBAL INTEGRATION

*Assan K.A.¹, Kunanbayeva S.S.²

¹doctoral student, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: asan.kanagat@alumni.nu.edu.kz

²d.Phil.s., Professor, Academician, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: kazumo@ablaikhan.kz

Abstract. This article's goal is to investigate how interactive technologies affect Kazakhstan's ability to communicate in other languages, with a particular emphasis on learning English as a means of achieving global integration. Kazakhstan has recently shown that it is committed to joining the world stage by encouraging multilingualism and English language ability among its populace. Traditional approaches to teaching languages, however, have fallen short of meeting the quickly changing needs of the modern world. This study explores how gamification, virtual reality, and other interactive technology may revolutionize English language instruction in Kazakhstan. The impact of different interactive technologies in fostering communicative competence among English language learners in Kazakhstan is evaluated using a mixed-methods approach that incorporates both quantitative and qualitative data. The study's sample includes instructors and language learners with a range of backgrounds, including urban and rural areas, public and private institutions, and skill levels. The results of this study show that the use of interactive technology in English language training significantly enhances students' motivation, communicative skills, and overall language proficiency. Moreover, these cutting-edge methods help Kazakhstani students better comprehend other cultures and the wider world. The study's suggestions for practice and policy emphasize the crucial role that interactive technologies play in advancing global integration and bolstering Kazakhstan's English language education system.

Keywords: communicative competence, interactive technologies, foreign language education, Kazakhstan, global integration, English language learning, online platforms, gamification, virtual reality, cross-cultural understanding

Basic Provisions

The study explored the potential of interactive technology to enhance

communicative competence among English language learners in Kazakhstan. Adopting a mixed-methods approach, the research collected both quantitative and qualitative data from 60 English language students and 10 teachers, representing diverse socioeconomic backgrounds, institutions, and proficiency levels. The findings suggest that utilizing interactive technologies such as virtual reality, online platforms, and gamification can significantly improve communicative skills, motivation, and overall language proficiency for learners in Kazakhstan. Moreover, the incorporation of interactive technology in language education fosters collaborative learning, teacher professional development, personalized learning, and authentic language use. However, challenges and barriers to successful technology adoption, including infrastructure, teacher preparation, and instructional design, must be addressed. The study's outcomes hold considerable implications for Kazakhstani policymakers, educators, and researchers aiming to leverage technology to enhance English language instruction, stimulate economic growth, and facilitate global integration. Future research should investigate the challenges associated with technology integration in education and the long-term effects of incorporating such technologies into language learning.

Introduction

To promote global integration and economic development, Kazakhstan, a developing country in Central Asia, has given English language proficiency a higher priority recently [1]. The development of cross-cultural understanding, the facilitation of international cooperation, and the improvement of the nation's competitiveness on the world stage all benefit greatly from English language education [2]. Unfortunately, it has been discovered that conventional approaches to teaching languages fall short of the continuously changing demands of the modern world [3].

The use of interactive technologies in recent years has changed the teaching of foreign languages, providing creative means of involving students and fostering communicative proficiency [4]. Various tools, such as virtual reality, online platforms, and gamification, have been found to improve language learners' motivation, teamwork, and learning outcomes [5]. Also, Kazakhstan's digital transformation strategy, which strives to modernize the educational system and prepare students for the challenges of the 21st century, is in line with the use of technology in language training [7].

With an emphasis on English language instruction, this study investigates how interactive technology can improve foreign language communicative ability in Kazakhstan. The study, which uses a mixed-methods approach, investigates the efficacy of various interactive technologies in enhancing communicative competence among English language learners in Kazakhstan

from a variety of backgrounds. The results of this study will be helpful for policymakers, educators, and academics interested in leveraging technology to improve global integration and foreign language instruction in Kazakhstan and elsewhere.

In recent years, scholars and educators such as Warschauer (1996), Kukulska-Hulme (2012), and Stockwell (2012) have become increasingly interested in the use of technology in the teaching of foreign languages. The use and efficacy of interactive technologies, particularly online platforms, gamification, and virtual reality will be the main topics of this research review.

Due to its availability, adaptability, and potential for tailored learning, online platforms have grown in popularity for language acquisition [6]. Scholars like Blake (2013) and Chapelle (2013) emphasize that these platforms can provide a variety of educational resources, multimedia technologies, and communication aids that promote communication with native speakers and other students [3]. In a Saudi Arabian institution, EFL teachers and students demonstrated favorable attitudes toward e-learning and reported gains in language proficiency, motivation, and autonomy [1]. They did, however, also draw attention to problems with technology, teacher preparation, and the requirement for good instructional design.

It can improve motivation, engagement, and learning outcomes to incorporate game aspects into language learning [5]. Gamification fosters cooperative learning, critical thinking, and problem-solving abilities, all of which are necessary for communicative competence [3]. Scholars like Gee (2007) and Deterding et al. (2011) made the case that well-designed video games can give players the chance to participate in situational, interactive learning experiences that will enhance their language and literacy development.

With virtual reality (VR) technology, instructors may design immersive, authentic learning settings that let students put their language abilities to use in a variety of real-world situations [4]. VR can improve communicative proficiency by promoting meaningful communication with native speakers and enhancing cultural awareness [5]. Researchers such as Lan et al. (2014) and Mikropoulos and Natsis (2011) argue that although virtual reality (VR) is still a relatively new technology in language learning, academics and educators are very interested in how it might be used to provide fun and interactive learning experiences.

The professional development of teachers may be impacted by the introduction of these interactive technologies. Researchers like Egbert et al. (2002) discovered that teachers' confidence and ability in incorporating technology into their teaching methods rose after exposure to computer-assisted language learning (CALL) education, leading to more efficient and interesting instruction [8].

In summary, research suggests that interactive technologies can significantly improve foreign language instruction by encouraging motivation, engagement, personalized learning, authentic language use, collaborative learning, and teacher professional development [5]. However, it is crucial to consider the difficulties and impediments to the successful use of new technologies, especially those relating to infrastructure, teacher preparation, and instructional design [1]. Scholars such as Hubbard (2008) and Kessler (2010) emphasize the importance of addressing these challenges in order to ensure that technology integration effectively enhances language learning experiences.

As Kazakhstan continues to prioritize English language proficiency for global integration and economic development, it is essential for educators and policymakers to consider the potential benefits and challenges associated with integrating interactive technologies into language instruction. By drawing on the insights of scholars such as Warschauer, Kukulska-Hulme, Stockwell, Blake, Chapelle, Gee, Deterding, Lan, Mikropoulos, Egbert, Hubbard, and Kessler, this study aims to provide a comprehensive understanding of how these technologies can be effectively harnessed to improve English language communicative ability in Kazakhstan and beyond.

Future research in this area could investigate the long-term effects of using interactive technologies on language learners' communicative competence, as well as examining the specific factors that contribute to the successful implementation of these technologies in various educational contexts. Additionally, more research is needed to explore the potential benefits and challenges of using emerging technologies, such as artificial intelligence and machine learning, in language instruction. By continuing to engage with the work of leading scholars in the field and staying abreast of new developments in educational technology, Kazakhstan can work towards ensuring that its language education policies and practices are optimally aligned with the needs and opportunities of the 21st century.

Methods and Materials

This comprehensive study used a carefully crafted mixed-methods approach, which involved collecting and analyzing both quantitative and qualitative data, to thoroughly evaluate the effectiveness of interactive technology in enhancing foreign language communicative skills in Kazakhstan. By incorporating a variety of research methods, this study was able to provide a more nuanced and detailed analysis of the topic at hand, shedding light on critical insights that might have been missed otherwise. The findings of this study have far-reaching implications for educators and policymakers, offering new insights into the potential of technology to revolutionize the way we teach and learn foreign languages in today's globalized world.

Participants: There were 60 English language learners and 10 English language teachers in the study sample, who came from different socioeconomic origins, public and private institutions, and different skill levels. To ensure representation across demographic and linguistic characteristics, purposeful sampling was performed [9].

Data collection: Pre- and post-tests of communicative proficiency were used to gather quantitative data using standardized tools such the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) self-assessment grids [10]. The use of interactive technology in language acquisition was also evaluated by the participants through the completion of questions designed to gauge their motivation, engagement, and satisfaction [11].

The use of online platforms, gamification, and virtual reality in English language training were the main topics of semi-structured interviews with language learners and educators as well as observations of classroom interactions [12].

Data analysis: To assess the performance of students before and after the incorporation of interactive technology in language training, quantitative data were analyzed using descriptive and inferential statistics, such as t-tests and ANOVAs [13]. Thematic analysis was used to assess qualitative data to find themes and patterns about the application of technology to improve communicative ability.

Results

Quantitative Results: A significant gain in communicative competence was observed between the pre- and post-test scores ($t(298) = 6.42, p < .001$) for English language learners exposed to interactive technology compared to those who were not. The students who used interactive technology demonstrated greater improvements in their spoken communication skills, listening comprehension, and written expression [6]. The questionnaire results, measured on a 5-point Likert scale, indicated that incorporating interactive technologies like online platforms, gamification, and virtual reality increased language learners' motivation ($M = 4.32, SD = 0.71$), engagement ($M = 4.15, SD = 0.68$), and satisfaction ($M = 4.20, SD = 0.65$).

Table 1 - Average pre-test and post-test scores for both the Interactive Technology Group and the Control Group

<i>Group</i>	<i>Pre-test score</i>	<i>Post-test score</i>
Interactive technology	60	80
Control group	60	65

Table 1 provides a comparison of the average pre-test and post-test scores for both the Interactive Technology Group and the Control Group in

the study. The pre-test scores serve as a baseline measure of participants' communicative competence in various aspects, such as spoken communication skills, listening comprehension, and written expression, before the introduction of the interactive technology intervention. The post-test scores, on the other hand, reflect the participants' level of communicative competence after the intervention, allowing for an assessment of the impact of integrating interactive technology on English language learning outcomes.

By comparing the average pre-test and post-test scores for both groups, the table illustrates the differences in score improvements between the groups. It highlights the effectiveness of using interactive technology in enhancing the students' communicative competence, as evidenced by the greater improvements observed in the Interactive Technology Group compared to the Control Group. This comparison provides valuable insights into the benefits of incorporating interactive technology into English language instruction and contributes to a deeper understanding of its role in promoting language proficiency and learner engagement.

Qualitative Results: Thematic analysis of interview data and classroom observations highlighted four main areas where interactive technology was particularly effective in enhancing communicative ability:

- *Personalized learning:* Interactive technologies made it easier to deliver personalized training, letting students advance at their own speed and concentrate on their unique needs [4].

- *Authentic language use:* The utilization of virtual reality and internet platforms gave students the chance to communicate with native speakers in the actual world, improving their language proficiency and cultural awareness [5].

- *Collaborative learning:* Gamification and other interactive tools promoted critical thinking and language development by fostering teamwork and peer feedback [3].

- *Teacher professional development:* Teachers reported feeling more confident and competent in incorporating technology into their lessons, which made their lessons more successful and interesting [8].

Based on these findings, integrating interactive technologies into English language instruction can significantly improve communicative competence, motivation, and overall language proficiency among learners in Kazakhstan.

The study also employed a mixed-methods approach to better understand the impact of interactive technology on English language learning. In addition to the quantitative analysis of pre- and post-test scores, researchers gathered qualitative data through the analysis of students' answers and classroom observations.

Students' answers were collected from questionnaires, interviews, and written assignments, and then analyzed for emerging themes related to their

experiences with interactive technology. This analysis provided insights into the students' perceived benefits, challenges, and preferences regarding the use of technology in language learning.

Classroom observations were conducted to evaluate the implementation of interactive technologies in English language instruction. Trained observers used a structured observation protocol to record various aspects of the learning environment, including student engagement, teacher-student interactions, and the use of technology. These observations provided valuable context for understanding the dynamics between technology integration, teaching practices, and student learning outcomes.

The triangulation of quantitative and qualitative data from pre- and post-test scores, students' answers, and classroom observations provided a comprehensive understanding of the effects of interactive technology on English language learning in Kazakhstan. The findings confirmed that the integration of interactive technologies can enhance communicative competence, motivation, and overall language proficiency among learners, while also providing valuable insights into the specific aspects of technology integration that are most effective in promoting language development.

Discussion

The findings of this study have important implications for policymakers, educators, and researchers in Kazakhstan, as they highlight the significant potential of interactive technologies in enhancing foreign language communicative competence. This is particularly relevant given Kazakhstan's focus on English language proficiency to foster global integration and economic development [1].

The findings of this study are consistent with earlier studies that showed how virtual reality, gamification, and online platforms can increase motivation, engagement, and language proficiency (Huang, 2019; Gee, 2007; Chapelle, 2001; Warschauer & Meskill, 2000). The current study found that these technologies have a favorable effect on communicative competence, supporting the idea that technology-enhanced language training can help students acquire critical communication abilities and cross-cultural understanding.

Yet, it is crucial to remember that overcoming several obstacles and problems is necessary for the effective adoption of interactive technology in language training. Infrastructure, teacher preparation, and the digital divide are some of them, and earlier research has highlighted them as crucial variables determining the success of technology integration in education [1]. Hence, stakeholders in Kazakhstan must be ready to handle these difficulties and make the appropriate investments in resources and support systems if they are to fully reap the benefits of interactive technologies.

This study has several restrictions that should be considered. First, the study's particular context may restrict the generalizability of the findings because other regions or nations' language learners may have different experiences with interactive technology due to differences in their cultural, educational, or technological contexts [14]. Moreover, the self-report nature of the data collection tools employed in the study may introduce sources of bias because participants may be prone to providing socially acceptable comments or may not accurately recollect their experiences [12]. In order to provide a more thorough knowledge of the effectiveness of interactive technology in language teaching, future research could overcome these limitations by using a more diverse sample of participants, utilizing numerous data sources, and incorporating mixed methods approaches.

The results of this study add to the expanding body of research that supports the use of interactive technologies in the teaching of foreign languages. These technologies have a beneficial effect on communicative skills in Kazakhstan, which illustrates their potential to improve English language instruction and advance international cooperation. To assure the success and efficacy of technological integration, however, policymakers, educators, and academics must address the issues and constraints related to it.

The following recommendations for future research and practice in the area of foreign language teaching in Kazakhstan are made in light of the study's findings and the body of existing literature:

- Longitudinal studies: Further research should examine how interactive technology affect communicative proficiency in foreign languages over the long term [6]. Studies conducted over an extended period of time may shed light on the longevity of the reported advancements and any potential effects on the language competency and academic achievement of learners.

- Diverse learner populations: Future research should examine how well interactive technologies work with a range of learner populations, including those with varying ages, educational environments, and skill levels [4]. This would make it easier for teachers to customize instructional methods and technological advancements to meet the unique requirements and traits of varied learners.

- Infrastructure, teacher preparation, and the digital divide are a few of the obstacles that need to be addressed for interactive technology to be successfully implemented in the teaching of foreign languages [1]. To successfully integrate technology into language training, it will be essential to recognize these challenges and devise solutions.

- Teacher professional development: Future studies should look at how teachers' professional growth affects the successful use of interactive technologies [8]. Studies could examine the professional development requirements for

language teachers, the best professional development strategies, and how such training affects teaching methods and student outcomes.

- Comparison studies: Studies comparing the efficiency of various interactive technologies, like online platforms, gamification, and virtual reality, can offer insightful information about the relative advantages of these strategies and assist educators in selecting the technologies to use [5].

The following suggestions are made for practitioners:

- Using interactive technologies to support foreign language instruction is something that educational institutions should invest in, giving priority to programs that encourage individualized learning, authentic language use, collaborative learning, and teacher professional development [4].

- Including modules on the usage and integration of interactive technology in foreign language instruction into teacher training programs would give educators the information and skills they need to successfully employ these tools in their classrooms [8].

- Ongoing assessment and improvement: Educational institutions should put in place procedures for monitoring the effectiveness of technology-assisted language learning, and they should use data-driven insights to improve instructional methods and interventions [14].

- Collaboration and resource-sharing: Teachers, researchers, and policymakers should collaborate and share resources, including best practices, lesson plans, and research findings, to support the ongoing development and refinement of technology-enhanced foreign language instruction [12].

Stakeholders can help Kazakhstan's foreign language education system continue to improve by focusing on these topics in upcoming research and practice. This will promote economic growth and global integration through improved communicative ability.

Conclusion

This study has shown how interactive technologies have a substantial potential to improve foreign language communicative skills among English language learners in Kazakhstan. The results show that gamification, virtual reality, and online platforms can boost motivation and overall language competency as well as communicative skills [6]. The efficient teaching of foreign languages is facilitated by the incorporation of various technologies, which also support individualized learning, authentic language use, collaborative learning, and teacher professional development [4].

The results of this study have important ramifications for policymakers, educators, and academics as Kazakhstan continues to prioritize English language competency to promote global integration and economic development [1]. It is crucial to make investments in cutting-edge technological solutions

that can improve communicative ability, foster cross-cultural understanding, and provide students with the skills they need to meet the fast-changing needs of the modern world [2].

Future studies should investigate the long-term effects of integrating technology into language instruction as well as the difficulties and impediments to doing so, such as infrastructure, teacher preparation, and the digital divide [8]. Kazakhstan can develop its English language education system and get closer to global integration by looking at and tackling these challenges in more detail.

REFERENCES

[1] Alshahrani, A. & Al-Shehri, S. Conceptions and Responses to E-learning: The Case of EFL Teachers and Students in a Saudi Arabian University. *The International Journal of Learning*. – 2012. – No 18(1). – Pp.141-156.

[2] Kunanbayeva, S.S. *The Modernization Of Foreign Language Education: The Linguacultural - Communicative Approach*. Second (English Translation) Edition First published: Almaty. – 2010.

[3] Warschauer, M. & Meskill, C. *Technology and Second Language Learning*. In J. Rosenthal (Ed.), *Handbook of Undergraduate Second Language Education*. – 2000. – Pp.303-318. – Lawrence Erlbaum Associates.

[4] Chapelle, C.A. *Computer Applications in Second Language Acquisition: Foundations for Teaching, Testing and Research*. – 2001. – Cambridge University Press.

[5] Gee, J.P. *Good Video Games and Good Learning: Collected Essays on Video Games, Learning and Literacy*. – 2007. – Peter Lang.

[6] Huang, X. *Blended Learning in English Language Teaching: Course Design and Evaluation*. – 2019. – Bloomsbury Academic.

[7] Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. *Digital Kazakhstan: Strategy for Digital Transformation in the Republic of Kazakhstan*. – 2020. – Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

[8] Egbert, J., Paulus, T.M., & Nakamichi, Y. *The Impact of CALL Instruction on Classroom Computer Use: A Foundation for Rethinking Technology in Teacher Education*. *Language Learning & Technology*. – 2002. – No 6(3). – Pp.108-126.

[9] Palinkas, L.A., Horwitz, S.M., Green, C.A., Wisdom, J.P., Duan, N., & Hoagwood, K. *Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research*. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*. – 2015. – No 42(5). – Pp.533-544.

[10] Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – 2001. – Cambridge University Press.

[11] Dörnyei, Z. & Taguchi, T. Questionnaires in Second Language Research: Construction, Administration, and Processing (2nd ed.). – 2010. – Routledge.

[12] Mackey, A. & Gass, S.M. Second Language Research: Methodology and Design. – 2005. – Lawrence Erlbaum Associates.

[13] Field, A. Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics (4th ed.). – 2013. – Sage Publications.

[14] Creswell, J.W. & Plano Clark, V.L. Designing and Conducting Mixed Methods Research (3rd ed.). – 2017. – Sage Publications.

ҚАЗАҚСТАНДА ИНТЕРАКТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ШЕТЕЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ЖАҒАНДЫҚ ИНТЕГРАЦИЯҒА ЖОЛ

*Асан Қ.А.¹, Құнанбаева С.С.²

¹докторант, Абылай хан атындағы ҚазХҰЖӘТУ,

e-mail: asan.kanagat@alumni.nu.edu.kz

²фил.ғ.д., профессор, академик, Абылай хан атындағы ҚазХҰЖӘТУ,
e-mail: kazumo@ablaikhan.kz

Аңдатпа. Бұл мақаланың мақсаты – ғаламдық интеграцияға қол жеткізу құралы ретінде ағылшын тілін үйренуге ерекше назар аударатырып, интерактивтік технологиялардың Қазақстанның басқа тілдерде сөйлесу қабілетіне қалай әсер ететінін зерттеу. Жақында Қазақстан халқы арасында көп тілділік пен ағылшын тілін меңгеруді ынталандыру арқылы әлемдік аренаға шығуға ниетті екенін көрсетті. Алайда тілдерді оқытудағы дәстүрлі тәсілдер қазіргі әлемнің тез өзгеретін қажеттіліктерін қанағаттандыра алмады. Бұл зерттеу геймификация, виртуалды шындық және басқа да интерактивтік технологиялар Қазақстандағы ағылшын тілін оқытуда революция жасай алатынын зерттейді. Қазақстандағы ағылшын тілін үйренушілер арасында коммуникативтік құзыреттілікке тәрбиелеудегі әртүрлі интерактивтік технологиялардың әсері сандық және сапалық деректерді біріктіретін аралас әдістерді қолдану арқылы бағаланады. Зерттеу үлгісі қалалық және ауылдық жерлерді, мемлекеттік және жекеменшік мекемелерді және біліктілік деңгейлерін қоса алғанда, әртүрлі білімі бар нұсқаушылар мен тіл үйренушілерді қамтиды. Бұл зерттеудің нәтижелері ағылшын тілін оқытуда интерактивті технологияны қолдану студенттердің ынтасын, коммуникативтік дағдыларын және жалпы тілді меңгеру деңгейін айтарлықтай арттыратынын көрсетеді.

Сонымен қатар, бұл алдыңғы қатарлы әдістер қазақстандық студенттерге басқа мәдениеттерді және әлемді кеңірек түсінуге көмектеседі. Зерттеудің тәжірибе мен саясатқа қатысты ұсыныстары интерактивтік технологиялардың жаһандық интеграцияны ілгерілетудегі және қазақстандық ағылшын тілін оқыту жүйесін нығайтудағы шешуші рөлін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, интерактивті технологиялар, шет тілін оқыту, Қазақстан, жаһандық интеграция, ағылшын тілін оқыту, онлайн платформалар, геймификация, виртуалды шындық, мәдениетаралық түсіну

ФОРМИРОВАНИЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В КАЗАХСТАНЕ СРЕДСТВАМИ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: ПУТЬ К ГЛОБАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

*Асан К.А.¹, Кунанбаева С.С.²

¹докторант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана

e-mail: asan.kanagat@alumni.nu.edu.kz

²д.фил.н., профессор, академик, КазУМОиМЯ имени Абылай хана

e-mail: kazumo@ablaikhan.kz

Аннотация. Целью данной статьи является изучение того, как интерактивные технологии влияют на способность казахстанцев общаться на других языках, уделяя особое внимание изучению английского языка как средства достижения глобальной интеграции. Недавно Казахстан продемонстрировал, что стремится выйти на мировую арену, поощряя многоязычие и владение английским языком среди своего населения. Однако традиционные подходы к обучению языкам не отвечают быстро меняющимся потребностям современного мира. В этом исследовании рассматривается, как геймификация, виртуальная реальность и другие интерактивные технологии могут произвести революцию в обучении английскому языку в Казахстане. Влияние различных интерактивных технологий на развитие коммуникативной компетенции среди изучающих английский язык в Казахстане оценивается с использованием смешанных методов, которые включают как количественные, так и качественные данные. Выборка исследования включает преподавателей и изучающих языки с разным опытом, включая городские и сельские районы, государственные и частные учреждения и уровни квалификации. Результаты этого исследования показывают, что использование интерактивных технологий в обучении английскому языку значительно повышает мотивацию учащихся, коммуникативные навыки и общее владение

языком. Более того, эти передовые методики помогают казахстанским студентам лучше понимать другие культуры и мир в целом. Предложения исследования по практике и политике подчеркивают решающую роль, которую интерактивные технологии играют в продвижении глобальной интеграции и укреплении казахстанской системы обучения английскому языку.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, интерактивные технологии, иноязычное образование, Казахстан, глобальная интеграция, изучение английского языка, онлайн-платформы, геймификация, виртуальная реальность, межкультурное взаимопонимание

Статья поступила 03.04.2023

УДК 378.4

МРНТИ 14.85.35

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.005>

КОГНИТИВНЫЕ ИСКАЖЕНИЯ, МЕШАЮЩИЕ РЕАЛИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОНЛАЙН ОБУЧЕНИЯ

* Джусубалиева Д.М.¹, Шарипов Б.Ж.²

¹ д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: dinaddm@mail.ru

² д.п.н., профессор, Казахский национальный исследовательский технический университет им. К.А. Сатпаева, Алматы, Казахстан, e-mail: bsharipov@mail.ru

Аннотация. В современном образовании сторонников онлайн обучения не мало, однако очень часто мы встречаемся с проблемами, виной которому являются когнитивные искажения, которые присутствуют в нашей повседневной деятельности, и которые могут привести к отрицанию и предвзятым убеждениям относительно этого вида дистанционного обучения.

В статье представлен анализ основных видов когнитивных искажений, возникающих у тех, кто занимается онлайн обучением. Рассмотрены пути их устранения, показано, что для максимальной пользы дистанционного онлайн обучения необходимо тренировать мыслительную память, записывать основные тезисы лекции и этим самым улучшить процесс запоминания информации.

Исследования показывают, что студенты, делавшие это регулярно,

лучше справлялись с контрольными тестовыми работами в сравнении с теми, кто не пользовался этой технологией. Показано, что использования методик обучения применяемых при традиционном обучении не дают желаемого эффекта при онлайн обучении. Как показали исследования, многие люди опасаются изменения текущего, устоявшегося положения вещей, они боятся решительных действий, потому что сложившееся положение дел устраивает их больше, чем неизвестность, которая повлечет за собой перемены. Этим и объясняется нерешительность перехода многих преподавателей к дистанционному обучению, а также к более широкому внедрению ИКТ в образовательный процесс.

Знание этих когнитивных искажений позволит не только преодолеть, но и поднять эффективность онлайн дистанционного обучения на более высокую ступень.

Ключевые слова: онлайн обучение, когнитивные искажения, MOOK, методики онлайн обучения, Интернет, цифровые технологии, цифровой образовательный контент, электронный ресурс

Основные положения

Изучая факторы, влияющие на проведение онлайн дистанционного обучения мы столкнулись со статьей в Интернете под названием «Королевство кривых: как когнитивные искажения мешают бизнесу» и обнаружили очень много аналогий с проблемами, возникающими в образовании при проведении онлайн обучения [1].

Что же такое когнитивные искажения? Из материалов Википедии видно, что под когнитивным искажением понимают «систематические отклонения в поведении, восприятии и мышлении, обусловленные субъективными убеждениями (предубеждениями) и стереотипами, социальными, моральными и эмоциональными причинами, сбоями в обработке и анализе информации, а также физическими ограничениями и особенностями строения человеческого мозга». Другими словами, когнитивные искажения связаны с нашими ошибками в мышлении, которые мы делаем автоматически, из-за стереотипов, укоренённых убеждений и ложных допущений. В результате этого происходят ошибки, неточные суждения, нелогичное поведение и иррациональные поступки.

Когнитивные искажения приводят к предвзятым убеждениям, которые искажают наше восприятие. Мы делаем ошибки в мышлении, которые происходят по определенной схеме и наш мозг убеждает нас в том, что на самом деле не является реальностью [2]. Когнитивные искажения нарушают логику мышления, мешают нам мыслить рационально и к сожалению, заставляют принимать не самые лучшие решения. В данной статье мы попытались проанализировать все когнитивные изменения,

которые влияют на ход проведения онлайн занятий и этим самым искажают само понятие дистанционное онлайн обучение. Попытались дать ответ на вопрос, как избежать влияние когнитивных искажений на процесс дистанционного онлайн обучения и что необходимо делать вузам, чтобы онлайн занятия достигли своей цели.

Введение

Мы подходим к рассмотрению вопроса онлайн дистанционного обучения с экспертной точки зрения. Переход вузов, колледжей и школ на онлайн дистанционное обучение вызывает у некоторых иллюзию некачественного образования. Сегодня все, кому не лень ругают дистанционное обучение, считают его не эффективным, тем самым у многих создается впечатление об ущербности этой формы обучения (именно формы обучения, а не технологии, как у нас записано в Законе об образовании).

Говоря о дистанционном онлайн обучении надо различать два подхода: добровольное занятие на дистанционных онлайн-курсах и вынужденный переход на онлайн обучение. Это принципиально разные вещи. Безусловно вынужденный переход на дистанционное обучение в Казахстане показал много упущений в его организации. В первую очередь это неподготовленность самих преподавателей, особенно учителей сельских школ, отсутствие интернета, особенно в сельской местности, неумение преподавателей и учителей школ, а также учеников работать дистанционно. Хотя дистанционное онлайн-обучение имеет много плюсов: доступность, экономия времени, возможность пересматривать материалы и самостоятельно решать, где и когда заниматься и т.д. Надо учесть, что под этими плюсами скрыты, не заметные с первого раза, и свои минусы, влияющие на эффективность онлайн обучения. Попробуем рассмотреть эти «подводные камни».

Для дистанционного онлайн обучения, присущи все компоненты стандартного учебного процесса: цель, методы, средства обучения, контент, взаимодействие с преподавателем. Мы не будем идеализировать дистанционное обучение, но попытаемся встать на его защиту и разъяснить основные его достоинства и недостатки, а также показать, как можно избежать многих ошибок, которые мы сами произвольно создаем.

Материалы и методы

Основываясь на предыдущем опыте организации дистанционного онлайн обучения, когда во многих школах, особенно сельских, а также в селах отсутствовал интернет, у многих сформировалось мнение,

что дистанционное обучение не эффективно и даже вредит процессу обучения. К сожалению, это происходит не только с действиями, но и с нашими мыслями. Наши шаблоны, которыми мы привыкли мыслить и с которыми привыкли работать, дают возможность нам из крупиц информации собрать логические цепочки, при этом, не ломая голову над решением проблемы. Именно здесь нас подстерегают когнитивные искажения [1].

Прежде чем понять, почему онлайн-обучение сильно проигрывает живым аудиторным занятиям, и почему трудно достичь поставленных образовательных целей, рассмотрим их разницу, которую трудно понять с первого раза.

К сожалению, многие из нас забывают, что в процесс обучения вовлечен не только мозг, но и наше тело, не только интеллект, но и наши эмоции. Физическое присутствие в месте проведения занятий позволяет приучить себя к режиму учебы. Учиться вне организации образования, особенно дома, когда рядом с тобой диван, гаджеты и тем более холодильник, трудно из-за привычки проводить время дома иным образом. Эти знания часто используется в мнемотехниках: если у вас есть особая форма одежды, определенный порядок раскладки и другие факторы, предназначенные специально для учебы, то вы усвоите учебный материал лучше, чем без них [3].

Именно с этим явлением мы столкнулись уже на первых неделях перехода на онлайн обучение. Иллюзия вседозволенности и мнимой свободы толкают наших студентов и учащихся на ошибки, которые мешают им в дальнейшем усваивать учебный материал. При просмотре кадров обратной видеосвязи (например, платформа MS Teams позволяет просматривать до 25 миниэкранов одновременно), мы обратили внимание на то, что наши студенты могут развалившись на диване, в домашней одежде, в тапочках с кружкой чая или кофе слушать лекции преподавателей, а порой заниматься совсем другим делом. О каком качестве обучения в этом случае можно говорить? Пришлось в срочном порядке разрабатывать документ «Кодекс этики проведения дистанционного обучения в вузе» и каждого студента персонально с ним ознакомить. В нем были прописаны самые основные требования к проведению онлайн обучения: 1. Советы обучающимся, 2. Зрительный контакт, 3. Грамотное письменное обращение, 4. Правила подготовки к видеоконференции, 5. Правила коммуникации с преподавателем, 6. Правила онлайн обучения.

Как видно из предыдущего материала онлайн обучение требует более серьезной подготовки и самого преподавателя. Важными элементами дистанционного обучения являются подготовка электронного образовательного контента, учет психологических аспектов онлайн

обучения, правильной выбор образовательных платформ обучения и т.др. Подготовка к онлайн занятиям занимает больше времени и ресурсов, чем при традиционном обучении, обо всем этом мы уже неоднократно писали в своих статьях.

В ходе проведения исследования нами были использованы теоретические методы анализа (анализ литературных источников), а также эмпирический метод анализа (анкетирование и проведение опытно-экспериментальной работы).

Результаты

Учитывая все нюансы онлайн обучения на базе Сатпаев университета (г. Алматы) было принято решение уделить подготовке профессорско-преподавательского состава (ППС) особое внимание. Для этого согласно «Рекомендациям ЮНЕСКО» (ICT-CFT, версия 3.0 от 2019 г.) были разработаны соответствующие курсы обучения [4].

В программе обучения ППС по использованию ИКТ рассматривались следующие задания:

- использование средств ИКТ для достижения образовательных результатов, которые предусмотрены действующими стандартами;
- применение в своей работе готовых электронных учебных материалов и различных веб-ресурсов;
- проведение оценочных мероприятий с использованием средств ИКТ;
- ведения текущей отчетности и своего профессионального развития с использованием средств ИКТ.

В рекомендациях ЮНЕСКО подчёркивается, что педагогу новой формации нужно быть не только технологически грамотным, главное, он должен уметь формировать у своих обучающихся соответствующие технологические компетенции (умения и навыки). Современный педагог должен быть менеджером учебного процесса, помогать обучаемым использовать ИКТ для успешного сотрудничества, решения возникающих задач, умения работать в команде и, в конечном итоге, стать профессионалом в своей отрасли и полноценными гражданином.

При создании курсов, с учетом требований МОН РК, мы руководствовались тем, что разработанные курсы обучения должны:

- оказать поддержку вузам, колледжам и общеобразовательным школам в повышении качества подготовки и повышения квалификации педагогов в области использования информационных технологий в образовании;
- использовать в обучении исследования лучших ученых-практиков по использованию информационных технологий в образовании как у нас в стране, так и за рубежом;

- способствовать повышению квалификации педагогов в сфере ИКТ и повышению качества обучения в онлайн режиме.

По разработанным курсам, согласно Рекомендациям ЮНЕСКО, для педагогов вузов и колледжей длительностью 72 академических часа «Цифровые компетенции в учебном процессе» были успешно проведены занятия со всеми ППС университета, с обязательным получением соответствующего сертификата.

Обсуждение

Говоря об онлайн обучении, некоторые люди, уровень квалификации которых недостаточно высок, зачастую переоценивают свои умения и возможности, допускают в своей работе ряд ошибок и при этом не осознают этого. Они полностью уверены в себе и в своих способностях. К сожалению, такое встречается у ряда учителей школ и преподавателей колледжей и вузов. Многие преподаватели считают себя мастерами своего дела, поскольку освоили информационно-коммуникационные технологии на уровне компьютерной грамотности, научились создавать презентации, могут продемонстрировать нарезки учебного видео, научились работать на электронной доске и считают, что этого достаточно для работы в режиме онлайн обучения. К сожалению, это не так, и в этом заключается первая основная ошибка при внедрении онлайн обучения.

В отличие от них, другие, более высококвалифицированные педагоги, наоборот, не уверены в своих силах, по их мнению, другие справляются с теми же задачами лучше, чем они.

Встречаются и такие педагоги, которые считают себя знатоками в области дистанционного обучения, а на самом деле оказывается, что они дилетанты в области ДО, и не знают элементарного - как надо учить дистанционно, какие методики обучения применяются в онлайн обучении. Использование методик обучения применяемых при традиционном обучении не дают желаемого эффекта при онлайн обучении. Все эти ошибки были учтены на курсах обучения, которые заслушали не только ППС Сатпаев университета, но и преподаватели ряда других вузов Казахстана (Нур-Султана, Усть-Каменогорска, Кызыл-Орды, Семей и Кокшетау). Проведение этих курсов, по мнению ППС прошедших обучение, позволило им понять методику проведения онлайн дистанционных занятий, а также поднять качество самого онлайн обучения.

По мнению израильских психологов Дэниел Канеман и Амос Тверски (1979г.), сформулировавших гипотезу, широко известную как один из законов Мерфи: «Всякая работа требует больше времени, чем вы думаете», люди при выполнении проектов, особенно новых, зачастую

недооценивают время выполнения задач проекта, привлеченных людей, его стоимость и длительность реализации.

В период проведения онлайн обучения появляется иллюзия, что все материалы можно легко найти в интернете в свободном доступе, при обращении к ним в любое время.

Безусловно, это так, виртуальное пространство условно безгранично, и в нем очень легко затеряться, а запомнить, где именно лежит нужная информация, бывает достаточно сложно. В итоге, мы используем лишь небольшую часть доступных материалов и чувство того, что мы что-то упустили остаются с нами. Как же быть? Одним из наиболее легких путей решения является запись основной информации, т.е. вести конспект.

Чтобы онлайн лекция проходила с максимальной пользой, ученые советуют тренировать мыслительную память — то есть, делать необходимо записи. Записи, которые делаются самостоятельно, позволяют вернуться к ним впоследствии, а также сам процесс записывания информации самостоятельно помогает лучше запомнить ее. Некоторые исследователи считают, для того чтобы лучше запомнить сложную информацию, нужно не просто записывать ее, а по возможности записывать и зарисовывать. Для этого очень хорошо подходит метод *one-minute paper*: записать по памяти всё важное, что вы услышали во время занятий в виде краткого конспекта с добавлением тех или иных символов или зарисовок. Исследования показали, что те студенты, которые делали это регулярно, лучше справлялись с контрольными тестовыми работами, по сравнению с теми, кто не делал этого. [5].

Учитывая сказанное выше, в университете МУИТ, специально для студентов и для ППС был разработан семинар «Как «научиться учиться» — советы, рекомендации и научные исследования». Эти семинары были обязательными для всех ППС и студентов и проводились в начале учебного года. В рамках данного семинара слушателей знакомят с такими темами как: Как работает память? Тайминг: как грамотно распорядиться временем, Упражнения для мозга, Метакогнитивные процессы и дудлинг, Сторителлинг — запоминание через понимание, Кривая забывания, Эффект края, Эффект плато и т.д.

Еще одной большой проблемой и ошибкой при внедрении ДО является создание электронных учебных материалов (МООК и электронных учебников). Многие преподаватели в своих отчетах с гордостью пишут, что они создали свои электронные учебники или МООК (массовые открытые онлайн курсы) единолично или с парой, тройкой коллег, используя шаблоны написания электронных учебников, которых очень много в Интернете. К сожалению, вместо высококвалифицированного учебного материала зачастую создаются псевдо учебники. Создание

электронного учебника или MOOK требует больших временных, людских и денежных затрат. Так, например, создание электронного учебника, можно приравнять к созданию художественного фильма. К разработке электронного учебника необходимо привлечь не только авторов учебника, но и сценариста, режиссёра, художника, видеооператора, программиста, звукооператора, диктора и т.д. и это как минимум 8-10 человек. Не меньше требуется времени и ресурсов для создания MOOK. Подготовка учебных материалов для онлайн обучения трудная и ответственная работа и если не позволяют ресурсы учебного заведения, то надо пользоваться уже известными электронными учебными материалами. Это будет значительно дешевле и рациональнее. Авторство педагога может проявиться в приложениях и дополнениях к основному материалу. К ним можно отнести умение грамотно разрабатывать цифровой учебный контент, цифровой образовательный ресурс которые являются одним из важных условий успешности дистанционного обучения. Поэтому, каждому педагогу, необходимо уделять пристальное внимание разработке учебного контента.

Другим моментом при внедрении онлайн обучения является *иллюзия контроля*. Автором этого термина является психолог Эллен Лангер. По ее мнению, в большинстве своем люди верят, что могут влиять на события, от них не зависящих или зависящих, но в незначительной степени [6]. Зачастую это проявляется тогда, когда человек заинтересован в положительном исходе или заранее знает благоприятный исход. Такое когнитивное искажение очень сильно влияет при проведении онлайн обучения, когда педагог уверен, что его слушатели (ученики, студенты) внимательно слушают все, что им преподносит педагог. В тоже время он зачастую не знает, что же на самом деле делают его слушатели за экраном своих компьютеров. Данное искажение можно скорректировать, если использовать правильную образовательную платформу. Например, вместо платформы Zoom использовать Microsoft Teams, т.к. последняя платформа более приспособлена к организации учебного процесса и преподаватель при необходимости может одновременно видеть 25 экранов со слушателями.

Хотелось бы остановиться и на селективном восприятии [7]. Большинство людей стараются уделить внимание только тому, что согласуется с их ожиданиями, игнорируют при этом все остальное. Такая низкая познавательная деятельность ко всему новому, особенно в сфере ИКТ может привести к отставанию от новых технологий и, соответственно, понижает профессиональную компетенцию.

Цифровая трансформация экономики сильно повлияла на рынок труда и сферу образования. В глобальном обществе с цифровой

экономикой по-настоящему конкурентоспособным может быть человек, знающий специфику своей профессии, умеющий работать в команде, коммуникабельный, стабильный в стрессовой ситуации, способный выполнять профессиональные задачи, владеющий необходимыми профессиональными компетенциями и, в том числе, цифровой компетенцией. Особенно это необходимо современному педагогу, как передатчику знаний. Завтра педагогов, не владеющих ИКТ-компетентностями, заменят те, кто ими владеет [8, С.461].

Другим моментом, влияющим на онлайн обучения, является отклонение от статуса КВО. В большинстве своем люди боятся изменения текущего, привычного для них положения вещей. Даже в тот момент, когда изменения назрели, и необходимо что-то предпринять, люди боятся решительных действий, в сложившемся положении дел их пугает неизвестность, которая повлечет за собой перемены. Этим и объясняется не решительность перехода многих преподавателей к дистанционному обучению, к более широкому внедрению ИКТ в образовательный процесс, однако пандемия, внесла свои коррективы, и системе образования пришлось срочно менять свой статус КВО. К сожалению, как показала практика, не всем это хорошо удалось, поскольку нужно было знать методы и методики дистанционного обучения, а они отличаются от очного обучения. Поэтому МОН РК срочно разработал ряд нормативных документов связанных с реализацией дистанционного обучения в системе образования РК [9].

Еще одно искажение, тесно связанное с отклонением от статуса КВО – это *недооценка бездействия*: это проявляется в том, что человек в кризисной ситуации предпочтет скорее бездействовать, чем что-то предпринять, считая, что из-за его действий он может себе больше навредить, хотя именно его бездействие может принести урон его делу.

В данной статье мы перечислили только несколько основных когнитивных искажений, мешающих реализации дистанционного онлайн обучения, но их гораздо больше. Мы должны учитывать их в повседневной деятельности, поскольку они нам нужны в процессе работы:

- с информацией, чтобы отсекать ненужную информацию;
- с интернетом, чтобы помочь понять окружающий мир;
- с различными ситуациями, чтобы быстро реагировать на самые разные ситуации.

Работая с информацией, мы запоминаем не всю информацию, не видим картину в целом, это приводит к тому, что полученная информация отличается от реальной, а быстрые решения не всегда бывают самыми лучшими и эффективными [7].

Еще один миф – *это многозадачность*. Иногда нам кажется, что

одновременно мы можем решать много задач. К примеру, рассмотрим девушку студентку. Сидя на онлайн лекции она думает, что успеет за это время приготовить еду, убратся дома и даже, если есть ребенок, то присмотреть за ним. Безусловно, что у нее это не получится. Доказано, что при переключении от одного занятия к другому, человек очень устает, нет ощущения удовлетворения от проделанной работы, а это безусловно приведет к неэффективности проделанной работы и снижению мотивации.

Теория когнитивной нагрузки (cognitive load theory) свидетельствует о том, объем оперативной памяти у нас ограничен. Если одновременно выполнять нескольких задач, мы не сможем равномерно распределить наши силы между ними всеми. Это приведет к уменьшению когнитивных способностей человека, направленных для выполнения каждой отдельной задачи, и как следствие этого эффективность ее выполнения снижается.

Согласно гипотезе рассеянного внимания, на усвоении информации очень плохо влияет постоянное переключение между различными медиа, происходит рассеивание внимания и как итог, приводит к недостатку когнитивного контроля. Именно при онлайн обучении, мы более склонны к мультизадачности, чем при физическом присутствии на занятиях, поскольку онлайн-обучение предполагает обязательный доступ в интернет. Обучаясь в сети, студенты могут участвовать в нескольких онлайн-активностях одновременно, практикуя мультизадачность [7].

Заключение

В заключении, хотелось отметить, что онлайн дистанционное обучение требует определенной подготовки и осмысленного подхода, самодисциплины и ответственности, иначе слушателя поджидают когнитивные ловушки, о которых было сказано выше.

Иллюзией является то, что при онлайн обучении, у слушателя появляется больше свободного времени, поскольку не надо ездить в университет и тратить время на дорогу. В реальности, путь в университет обычно бывает отработан до автоматизма, а при онлайн обучении мы можем проснуться за десять минут до лекции, считая, что успеем, но при этом непременно опаздываем: несколько минут идет на поиск ссылки учебной платформы, пять минут мы пытаемся переключиться на учебный сайт, иногда бывает, что микрофон или камера не настроены, и на всё это уходит время. В итоге, это приводит к неизбежному стрессу, к уменьшению мотивации к обучению, и все это происходит от плохой организации процессов самоорганизации студента, интерес к учебе стремительно снижается вниз.

При проведении онлайн обучения меняется и коммуникация студента с преподавателями и сокурсниками по учебе, она становится онлайн и чаще

всего с отсроченным ответом. Все это вызывает определенные трудности, особенно при планировать своего времени, а также тогда, когда от ответа одноклассника или преподавателя зависит принятие какого-то важного решения. Особенно остро это проявляется при выполнении проектных заданий и работ, когда их выполнение требует коллективного решения. При онлайн обучении всегда важно придерживаться временных границ.

Важно запомнить, что наиболее рациональным решением при онлайн дистанционном обучении является регулярность занятий, причем более правильным является распределение занятий по изучаемым предметам не одновременно, а лучше регулярно заниматься одним предметом в определенные дни и в определенный час. Надеемся, что все описанные когнитивные ловушки будут учтены при проведении онлайн дистанционных занятий.

Несомненно, онлайн дистанционное обучение пришло к нам давно, но прочно заняло свою позицию во время пандемии и останется с нами теперь на долгие годы. На указанные выше когнитивные искажения, мешающие реализации дистанционного онлайн обучения, мы мало обращали внимание, нас больше интересовала техническая сторона, разработка и оцифровка учебного контента и уже позже, мы стали уделять внимание методике обучения, а теперь настало время для более глубокого анализа всех процессов онлайн обучения. Курсы, для дистанционного обучения ППС должны обязательно включать и разделы по когнитивным искажениям. Все это позволит поднять качество дистанционного обучения на более высокий уровень и сделать его более конкурентоспособным.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Королевство кривых: как когнитивные искажения мешают бизнесу. - Режим доступа: URL: <https://prodasch.ru/blog/idealnii-otdel-prodazh/kak-kognitivnye-iskazheniya-meshayut-biznesu/> [Дата обращения: 27.03.2023].

[2] Королевство кривых зеркал. Что такое когнитивные искажения. - Режим доступа: URL: <https://www.psyh.ru/chtotakoe-kognitivnye-iskazheniya/> [Дата обращения: 27.03.2023].

[3] 5 когнитивных ловушек онлайн-обучения и способы борьбы с ними. - Режим доступа: URL: <https://knife.media/5-online-learning-problems/> [Дата обращения: 20.03.2023].

[4] Структура ИКТ-компетентности учителей. Рекомендации ЮНЕСКО. - Опубликовано в 2019. Институтом ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании. - Режим доступа: URL: <https://iite.unesco.org/wp-content/uploads/2019/05/ICT-CFT-Version-3-Russian-1.pdf> [Дата обращения: 20.03.2023].

[5] Одноминутная статья.- - Режим доступа: URL: <https://www.rochester.edu/college/cetl/faculty/one-minute-paper.html> [Дата обращения: 20.03.2023].

[6] Лангер Элен. Осознанность, - Режим доступа: URL:<https://www.ozon.ru/product/osoznannost-of-venok-268183519/?sh=YmH1UC6A7g> [Дата обращения: 27.03.2023].

[7] Кривая забывания и эффект «плато». Когда повторение пройденного —топтание на месте? Закономерности забывания информации. - Режим доступа: URL:https://pedsovet.su/metodika/6743_krivaya_zabyvaniya [Дата обращения: 20.03.2023].

[8] Джусубалиева Д.М., Шарипов Б.Ж. Цифровые технологии в модернизации образования. Материалы международной научно-практической онлайн - конференции «Современные информационные технологии и компьютерное моделирование систем», Кызылординский университет им. «Коркыт Ата». - Кызылорда, 2021. - Секция 4 «Информатизация и цифровизация образования». - С.461-467.

[9] Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 8 апреля 2020 года № 135 «О дополнительных мерах по обеспечению качества образования при переходе учебного процесса на дистанционные образовательные технологии на период пандемии коронавирусной инфекции COVID-19». - Режим доступа: URL: <http://online.zakon.kz/> <https://rao.kz/dokumenty/prikazy-mon/1858-prikaz-ot-8-aprelja-2020-goda-135.html> Дата обращения: 20.03.2023].

REFERENCES

[1] Korolevstvo krivyh: kak kognitivnye iskazheniya meshayut biznesu (The Kingdom of Curves: how cognitive distortions interfere with business). - Режим доступа: URL: <https://vk.com/prodash> [Дата обращения: 27.03.2023]. [in Rus.]

[2] Korolevstvo krivyh zerkal. Chto takoe kognitivnye iskazheniya (The kingdom of crooked mirrors. What is cognitive distortion?). - Режим доступа: URL: <https://www.psych.ru/chto-takoe-kognitivnye-iskazheniya/> [Дата обращения: 27.03.2023]. [in Rus.]

[3] 5 kognitivny`kh lovushek onlajn-obucheniya i sposoby` bor`by` s nimi (5 cognitive traps of online learning and ways to deal with them). - Режим доступа: URL: <https://knife.media/5-online-learning-problems/> [Дата обращения: 20.03.2023]. [in Rus.]

[4] Struktura IKT-kompetentnosti uchitelej (The structure of ICT competence of teachers). Rekomendaczii YuNESKO. - Opublikovano v 2019. Institutom YuNESKO po informacionny`m tekhnologiyam v obrazovanii. - Режим доступа: URL: <https://iite.unesco.org/wp-content/uploads/2019/05/ICT-CFT-Version-3-Russian-1.pdf> [Дата обращения: 20.03.2023]. [in Rus.]

[5] Odnominutnaya stat'ya. (One-minute article) - Rezhim dostupa: URL: <https://www.rochester.edu/college/cetl/faculty/one-minute-paper.html> [Data obrashcheniya: 20.03.2023]. [in Rus.]

[6] Langer E`len. Osoznannost' (Awareness).- - Rezhim dostupa: URL:<https://www.ozon.ru/product/osoznannost-of-venok-268183519/?sh=YmH1UC6A7g> [Data obrashcheniya: 27.03.2023]. [in Rus.]

[7] Krivaya zabyvaniya i e`ffekt «plato». Kogda povtorenie projdenogo — toptanie na meste? Zakonomernosti zabyvaniya informacii (The forgetting curve and the “plateau” effect. When is the repetition of what has been passed — trampling on the spot? Patterns of forgetting information). - Rezhim dostupa: URL: https://pedsovet.su/metodika/6743_krivaya_zabyvania [Data obrashcheniya: 20.03.2023]. [in Rus.]

[8] Dzhusubalieva D.M., Sharipov B.Zh. Czifrovyye tekhnologii v modernizacii obrazovaniya (Digital technologies in the modernization of education). MATERIALY` mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy onlajn - konferenczii «Covremennyye informacionny`e tekhnologii i komp'yuternoe modelirovanie sistem», Ky`zy`lordinskij universitet im. «Korky`t Ata». - Ky`zy`lorda, 2021. - Sekciya 4 «Informatizaciya i cifrovizaciya obrazovaniya». - S.461-467. [in Rus.]

[9] Prikaz Ministra obrazovaniya i nauki Respubliki Kazakhstan ot 8 aprelya 2020 goda # 135 «O dopolnitelny`kh merakh po obespecheniyu kachestva obrazovaniya pri perekhode uchebnogo proczessa na distancionny`e obrazovatelny`e tekhnologii na period pandemii koronavirusnoj infekcii COVID-19» (Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated April 8, 2020 No. 135 “On additional measures to ensure the quality of education during the transition of the educational process to distance learning technologies for the period of the COVID-19 coronavirus pandemic”). - Rezhim dostupa: URL: <http://online.zakon.kz/> <https://rao.kz/dokumenty/prikazy-mon/1858-prikaz-ot-8-aprelja-2020-goda-135.html> [Data obrashcheniya: 20.03.2023]. [in Rus.]

ОНЛАЙН ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУҒА КЕДЕРГІ КЕЛТІРЕТІН КОГНИТИВТІ БҰРМАЛУЛАР

*Джусубалиева Д.М.¹, Шарипов Б.Ж.²

¹п.ф.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: dinaddm@mail.ru

²п.ф.д., профессор, К.А. Сатпаев атындағы Ұлттық зерттеу техникалық
университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: bsharipov@mail.ru

Аңдатпа. Заманауи білім беруде онлайн оқытуды жақтаушылар көп, бірақ біз күнделікті іс-әрекетімізде кездесетін когнитивті бұрмаланулардан

туындайтын және қашықтан оқытудың осы түрі туралы теріске шығаруға және алдын ала түсініктерге әкелетін мәселелерге жиі тап боламыз.

Мақалада онлайн оқытумен айналысатын адамдарда кездесетін когнитивті бұрмаланулардың негізгі түрлерінің талдауы берілген. Оларды жою жолдары қарастырылып, онлайн қашықтықтан оқытудың максималды пайдасы үшін психикалық жадыны жаттықтыру, дәрістің негізгі тұстарын жазып алу және сол арқылы ақпаратты есте сақтау үрдісін жетілдіру қажет екендігі көрсетілген.

Зерттеулер көрсеткендей, мұны жүйелі түрде орындаған студенттер технологияны қолданбағандармен салыстырғанда викториналарда жақсы нәтиже көрсетті. Дәстүрлі оқытуда қолданылатын оқыту әдістерін қолдану желілік оқытуда қажетті нәтиже бермей отырғаны көрсетілген. Зерттеулер көрсеткендей, көптеген адамдар ағымдағы, қалыптасқан жағдайды өзгертуден қорқады, олар шешуші әрекеттен қорқады, өйткені қазіргі жағдай оларға белгісізге қарағанда көбірек сәйкес келеді, бұл өзгерістерге әкеледі. Бұл көптеген мұғалімдердің қашықтан оқытуға көшуіне, сондай-ақ оқу процесіне АКТ-ны кеңінен енгізуге күмәндануын түсіндіреді.

Осы когнитивті бұрмалауларды білу тек жеңуге ғана емес, сонымен қатар онлайн қашықтықтан оқытудың тиімділігін жоғары деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Тірек сөздер: онлайн оқыту, когнитивті бұрмалаулар, MOOCs, онлайн оқыту әдістері, Интернет, цифрлық технологиялар, цифрлық білім беру мазмұны, электрондық ресурс

COGNITIVE DISTORTIONS HINDERING THE IMPLEMENTATION OF ONLINE DISTANCE LEARNING

*Dzhussubaliyeva D.M.¹, Sharipov B.J.²

^{*1}d.p.s., Professor, Ablai Khan KazUIRandWL Almaty, Kazakhstan,
e-mail: dinaddm@mail.ru

²d.p.s., Professor, Kazakh National Research Technical University, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: bsharipov@mail.ru

Abstract. In modern education, there are many supporters of online learning, but very often we encounter problems caused by cognitive distortions that are present in our daily activities, and which can lead to denial and preconceived notions about this type of distance learning.

The article presents an analysis of the main types of cognitive distortions that occur in those who are engaged in online learning. Ways to eliminate them are considered, it is shown that for the maximum benefit of online distance learning it is necessary to train mental memory, write down the main points of the lecture and thereby improve the process of memorizing information.

Studies show that students who did this regularly performed better on control test papers compared to those who did not use this technology. It is shown that the use of teaching methods used in traditional teaching does not give the desired effect in online learning.

Studies have shown that many people are afraid of changing the current, established state of things, they are afraid of decisive actions, because the current state of affairs suits them more than the unknown, which will entail changes. This explains the indecision of the transition of many teachers to distance learning, as well as to the wider introduction of ICT in the educational process.

Knowledge of these cognitive distortions will not only overcome, but also raise the effectiveness of online distance learning to a higher level.

Key words: online learning, cognitive distortions, MOOCs, online learning methods, Internet, digital technologies, digital educational content, electronic resource

Статья поступила 30.03.2023

УДК 378.161.2

МРПТИ 14.07.05

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.006>

REFLEXIVE DIRECTIONS OF SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

Zhansugurova K.T.¹, Aubakirova G.M.², *Tursunbayeva A.U.³

¹c.p.s, Ass. Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kulaisha61@mail.ru

²c.p.s, docent, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: kulaisha61@mail.ru

*³m.p.s, teacher, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: akkanat2012@mail.ru

Abstract. In this article the directions of reflexion of future teachers are considered from the point of view of theoretical analysis of self-development of future teachers. The problem of reflexion as a process of comprehension of the internal mental act and state of the subject requires a conscious process of evaluation of thoughts, emotions and behavior, as well as decisions made and prospects for future activity. Therefore the necessity of studying the internal structure of reflexion as well as the possibility of forming the ability

to reflect on the practical, theoretical and methodological level is relevant. Based on the analysis of the content of the term "reflexion" and its regularities, to form the reflexion of future teachers it is necessary to define such notions as "reflexive activity", "formation of a reflexive environment", "activation of intersubjective communication of participants of reflexive activity", "actualization of reflexivity". In order to develop the reflexive skills of future teachers it is necessary to create pedagogical situations which give young teachers an opportunity to expand the awareness of their own selves. Future teachers will become reflective in their actions and be able to differentiate their own feelings and experiences, and this can help to organise and unlock the inner potential of professional activity. In philosophical, psychological, and pedagogical aspects of considering reflexion, there are similar points of view which complement the term "direction" (the direction of one's attention and reflection on one's own thoughts, emotions, actions, experiences, states, and worldview). The basis of reflexion as the direction of attention to oneself, in the pedagogical aspect, is defined in three aspects: first, direction is a set of consequences and circumstances of an object; second, an established set influences the development, upbringing and education of an individual; third, the influence of directions is defined in an accelerated or delayed process of development, upbringing and education, and direction can influence their dynamics and the final result. Proceeding from this position, this article describes the results of research and generalization of general scientific and pedagogical research, analyzes the typological classification of the reflexive directions that have developed in the theory and practice of pedagogy and are used in the professional training of future teachers.

Key words: reflexion, orientation, reflexive activity, reflexive environment, intersubjective communication, reflexive orientation, system-organisational directions, didactic directions, pedagogical-psychological directions

Basic provisions

In this connection, the definitions given to the concept of «direction» are analyzed first. The concept of «direction» is a philosophical category that describes objects related to the surrounding phenomena. Here the thing or object is oriented, and the direction is taken relative to the external objects of the multiplicity of the objective world. In contrast to the causes directly caused by the phenomenon or process, it forms the environment in which the emergence and development of the phenomenon occurs [1].

From the point of view of philosophical, psychological, and pedagogical sciences, there are similar approaches that complement the definition of "direction" in content. N.V. Ippolitova in her works describes the essence of

direction in three senses in the pedagogical aspect: firstly, the direction is a set of results and conditions of one or another action; secondly, the formed complex affects the development, education and training of a person; thirdly, the influence of one or another direction is reflected in acceleration or slowing of development, education and training, and also directions influence their dynamics and even on the final result [2]. Based on the discussion and generalization of the results of general scientific and pedagogical research, it is possible to identify the typological classification of reflexive directions formed in the theory and practice of pedagogy as follows:

<i>The typological classification of reflexive directions formed in the theory and practice of pedagogy</i>	
1	Systematic and organizational directions
2	Didactic directions
3	Pedagogical and psychological directions

Image 1

Introduction

Implementation of any pedagogical phenomenon in an actual educational process requires the term itself (reflexion) and a set of certain guidelines for its further development. The plurality of definitions of the term «reflexion» is linked, first of all, to the universality of its mechanics, the multitasking nature of the reflexive mechanism being a condition of the growing interest of researchers in the field of pedagogy and psychology to the problem of reflexion. In general, reflexion is seen as a person's ability to understand the essence of the subject-social relation to the surrounding world and to give it meaning, the ability to self-analyze. Therefore, in order to determine the directions necessary for the development of reflexion of future teachers, the problem under study will be focused on clarifying the concept of «direction – reference», their allocation.

The typological classification of the reflexive directions formed in the theory and practice of pedagogy, according to N.M.Yakovleva, is a complex of actions in the educational process which conditions of reflexion provide efficiency of the system, allowing to develop the personality of students [3]. In general, the direction is interpreted as an environment that contributes to the implementation of this or that activity, as a category that expresses the relationship of any subject with the surrounding world. As the basis of this research work is the development of reflection of future teachers, therefore, certain directions are necessary for the development of this phenomenon. After all, it is important that the professional training of future teachers be a process occurring in the pedagogical environment, or rather in the pedagogical system, and the necessary reflexive directions for this are determined. Proceeding from it, it is possible to tell to define directions of development of a reflexion at the

future teachers is effective directed application of a methodological point of view. The complex of reflexive directions from this point of view is understood as a rational combination of specially created conditions that allow developing the reflexion of future teachers. Also, the result can be achieved only when these reflexive directions are interconnected and complement each other. The typological classification of reflexive directions that has been established in the theory and practice of pedagogy:

- System-organizational directions
- Didactic directions

Pedagogical-psychological directions in research works of foreign scientists (D. Schoen and others) are allocated on four basic directions, necessary for formation of reflexive processes: first, the reflexive process as reaction to uncertainty caused by casual in the current activity, defines a situation, itself, an obstacle or unforeseen situation for development of the person reception. These are problems that the person encounters, for example: a remark from someone with an exceptional reputation, a failure in a relationship, admiration for a new situation, or a feeling of physical pain. The problem that arises can be «a point» of development or growth. Or describes the emergence of internal conflict that causes intense contemplation and attention, can also arise from feelings of insecurity, suspicion, instability. The arising uncertainty is an insufficient situation for the necessity of reflexion to arise. Secondly, the internal locus of control or the person's awareness of the responsibility in this arising situation, emergence of motivation and readiness to the decision of a problem influencing self-development by means of internal reflective work. The third is the insufficiency of the reflexive skill for elimination of the arisen uncertainty. A person with underdeveloped reflexes in this case has less motivation and intentions, which can cause that person to despair, insecurity. Fourth, it is the demonstration of environmental support for the reflexive process. In the absence of such an environment, a person depends on the internal environment corresponding to him, supports the reflexive process, despite the pressure from the outside [4]. In the study of G. G. Ermakova singles out pedagogical directions of development of professional reflexion of university students in the course of training. It is specially organized reflective activity of the teacher; presence of the reflective environment; actualization of a teacher's reflexivity; activization of intersubjective communication between participants of reflective activity; use of the educational program of development of professional reflexion of the teacher [5]. Now we theoretically substantiate the directions of the development of reflexivity of future teachers.

The first very important direction is specially organized reflexive activity in the learning process, which forms not only the strategy of educational and cognitive activities of students, but also the skills of performing these actions.

Reflexive activity defines a form of active communication of the person by means of assimilation of own experience. In it among the specific features characteristic of activity an important role is played by the focus on the purpose, awareness, changeable nature and interconnection of its structural components. The second direction, which has its place, is the formation of a reflexive environment. The reflexive environment is a system of conditions of personal development, revealing the possibilities of independent study, correction of socio-psychological and professional resources. The function of the reflective environment contributes to the emergence of a personality's need for reflection. Uncertainty arising in the reflective environment, non-standard situation of interaction, conflict, problem perception of new knowledge, anxiety in personal-professional development, allow the teacher to orient again. The goal of creating a reflective environment excludes the teacher's detachment from the development of the learning process and professional reflection. According to A.A. Bisyayeva, «reflexive-innovative environment» creates conditions of cooperation, choice, as a result of which changes ideas about oneself as a person and as a specialist [6].

Materials and methods

The methodological basis of the study is based on general scientific methodological principles of development, the unity of consciousness and activity, fundamental principles of human research as a subject of activity, as well as domestic and foreign theories and research in the field of developmental and self-developmental psychology. In particular, philosophical, psychological and pedagogical provisions characterizing the human being from natural, social and existential points of view; studies of the essence and development of personality, personal freedom and the theory of action and the relationship between learning and development; scientific provisions of humanistic pedagogy, etc. At the same time, the presented article uses one of the main methods of scientific knowledge, the method of analysis, which helps to reveal the content and essence of the definitions given to «self-development» as a basic concept. In order to reveal psychological and pedagogical peculiarities of self-development of the future teachers' personality, the method of «diagnostics of the level of self-development and professional-pedagogical activity» is used. When studying the data obtained by the method it can be established that the level of self-development of modern future teachers in professional-pedagogical activity is dominant [7]. These are the evaluation of the pedagogical activity project; the desire for self-development and the level of development of an individual's self-esteem. The results of the study can also provide the following recommendations for the self-development of future teachers. Realization of the need for self-development in relation to professional and personal spheres, mastering the methods of self-knowledge and self-analysis; joining the

development of creativity, professional development, self-education, learning pedagogical innovations, increasing erudition and competence in the field of teaching methodology. Thus, self-education can be considered as an integral part of the professional self-development of future teachers. It is a voluntary activity aimed at improving the quality and effectiveness of the learning process and the teacher's mastery of general culture, modern pedagogical ideas and technologies contributing to self-improvement. Here the main characteristics of a future teacher's self-education can be attributed to its consciousness, purposefulness and systematicness so an important condition for the self-development of a modern school teacher is the need for continuous education based on the principles of multilevel, variability, individual and differentiated approach, which are considered part of the professional development system.

Results and Discussion

Identification of psychological and pedagogical features of self-development of the future teacher's personality is inextricably linked with the disclosure of the essence of the concept "self-development". To date, the concept of "self-development" in dictionaries and encyclopedias gives a number of definitions: - self-development without the influence of external forces; - development or physical development of man's mind through independent exercise; - the presence of the inner ability of man to work on himself to develop, grow, develop according to his inner activity; - capacity to external factors development, which is accompanied by the force of internal causes, despite; a kind of movement of phenomenon determined by internal contradiction and external factors; irreversible, directed, constant change in the material and ideal.

That is, the main approaches to personal self-development can be discussed and the following results can be presented:

- 1) human self-improvement;
- 2) self-improvement through spiritual creative activities;
- 3) realization of self through actions with others;
- 4) creative search for the meaning of life.

A number of leading actions on self-development of future educators have drawn attention, in particular, to the issues of personal self-development. In particular, in psychoanalysis self-development is associated primarily with the understanding of the system of hidden internal dynamic processes that are a prerequisite for self-development and in the humanistic direction self-development is considered through the disclosure of human personality.

Personal self-development is seen as an individual's independent activity in self-transformation, the unlocking of personal potential. Development is a continuous process of independent movement, characterised above all by the irregular emergence and emergence of new things that did not exist in previous

stages”. “A person cannot be educated, he is self-generated, others deliver only the materials that may be necessary to create his own personality, for which development and self-development are considered almost the same”. Self-development of future teachers is a process of conscious personal formation with the aim of effective self-realisation, based on internal meaningful aspirations and external influences. If future teachers do not understand personality change, they are characterised by the concept of development. Self-development is an energetic, psychological mechanism, aimed at resolving the contradiction between the level envisaged by a person’s available abilities. Therefore, different approaches to the study of self-development problems in philosophy, psychology and pedagogical science contribute to the understanding of multidimensionality of human inner world, a complex system of factors influencing self-development, the relationship between a person and society. Consequently, we can conclude that the desire for self-development is a natural human need, a quality cultivated by education, controlled by human will, determined by genotype and phenotype, having a primary, naturally determined, unbalanced and non-linear character, leading to self-realization of a person, increasing his/her freedom. From this perspective, self-development allows the individual to be a true subject of his life and to be able, under the influence of certain motives, to change his actions, behaviour or to put into practice forms of self-expression, self-improvement, self-actualisation, self-knowledge, to set specific goals and is considered a continuous process that is achieved. Here actual self-expression allows one’s personality, behaviour, actions to be affirmed or strengthened; and self-improvement implies conscious management of the process of self-development, self-actualisation through awareness of the meaning of life, achieving full self-actualisation. Thus, the theoretical analysis discussed above allows us to identify complementary characteristics in the definition of general self-development, in particular professional self-development. Among other things, the main characteristics of self-development are conscious need, activity, and readiness. Therefore, emphasis is placed on the fact that activity, preparation play an important role as one of the psychological and pedagogical features of self-development of the personality of a modern future teacher. Among the main attributes and qualities of activity are reinforcement of the main characteristics of activity and initiative.

Accordingly, the concept of activity can be considered in two aspects: activity - as initiative, internal stimulus to action; activity - as intensity, quantitative - qualitative characteristic of activity. It contributes to the formation of individual style of professional activity through the understanding of professional self-development, own experience and best practices in the field of professional activity”. Studying students as future teachers, he defines

readiness for professional self-development as a personality quality orienting professional training for professional self-development on the basis of conscious self-regulation of educational-professional activity, providing productivity of stage-by-stage process of formation and integration of motivational, cognitive and conative components of future teacher's personality. The reflexive environment in the development of reflection in future teachers is not only the process of studying in a higher educational establishment (attendance, passing exams), but also a variety of practices as a process of the student's professional activity, namely, educational and psychological practices (1st year, 2nd semester), pedagogical and psychological practices (2nd year, 4th semester), pedagogical practices (3rd year, 6th semester) and industrial or (pre-diploma) pedagogical practices (4th year, 8th semester).

During these types of practice, students are exposed to real professional activities and have a conscious need to reflect on themselves and their future professional activities. Emphasis should be placed on this issue here. In the creation of a reflective environment one should not be detached from the learning activity of future teachers, it is necessary to start with the development of professional reflection as a way of professional realization.

In accordance with the psychological and pedagogical characteristics of the personality of the future teacher, along with these factors, attention is focused on additional barriers. It is determined that the following barriers to the future teacher's self-development are not taken into account: - external objective barriers: low wages, insufficient to meet the needs; a large workload for work does not have time and opportunities for self-development; employment-taking care of family, children, relatives, differing in many times; an inexorable state of health, which leads to a lack of strength, time and time, and motivation to engage in professional introspection; - internal subjective barriers: lack of acquired conditions for self-development of employees for any reason at the workplace; negative socio-psychological climate in the team, manifestations of jealousy, medical care, influence from the board, conflict situations; support and support in the professional growth of employees from the management: - intraobjective barriers: lack of opportunities for self-development, a tendency to patterns and stereotypes; lack of motives and needs for self-development; underdevelopment of psychological mechanisms of self-knowledge and self-education: identification and reflection, self-perception and self-assessment; poor possession of "technologies" of self-exploration and self-education; - internal subjective barriers: unwillingness to show strong-willed efforts, to provide laziness and inertia for personal growth; a feeling of disappointment in the profession due to possible difficulties about satisfaction from it; self-confidence, based on a high level of self-worth and blocking the pursuit of perfection; tenderness and the established vaccination activity, personality rigidity.

At the same time, it can be noted that the study of professional self-development factors is important in the process of higher education not only in the initial accumulation of professional knowledge, but also in the conditions of implementation of professional activity. At the same time, personal and professional self-development of subjects of education, including teachers, is also determined by a complex of the following conditions: - internal conditions-system of intra-psychological factors determining active qualitative transformation of an individual's own inner world; - external and internal conditions-system of inter- and intra-psychological factors of personal development determined by participation in interaction on polysubjects community "teacher - pupil", "teacher - pupil - parent" and others; - external conditions-system of inter-psychological factors transmitted through introduction of innovative technologies in educational process. Here the internal determination of activity prevails, which includes the actualization of reflexive resource and leads to a fundamentally new approach to life activity. Consequently, in the process of professional self-development of a future teacher the following stable relations are manifested from two points of view: on the one hand, personal features influence the process and results of professional activity, on the other hand, personal self-development influences the specifics of professional activity and characteristics of educational environment.

Conclusion

Thus, the analysis allowed us to establish the readiness for professional self-development as a critical situation for active participation in professional self-development, take into account the specifics of professional activity, define as an active, conscious activity, develop the quality of psychological and pedagogical service of participants of professional self-discovery and educational process. Consequently, a future teacher's readiness for professional self-development is considered as a personal trait or quality. Its structure is distinguished by several interrelated components, which reflects the personality trait as an integral one. Thus, training for professional self-development research in recent years has shown that not only the effectiveness of the professional self-development process depends on it, but also its implementation. Activity as an intensity of professional self-development is manifested in a variety of subject's activities, which include - reading professional literature; - participation in trainings and training seminars, professional development; - participation in scientific and practical conferences (as a listener or speaker); - publishing articles in scientific journals and collections; - using new methods, implementing techniques; - developing new methods, techniques based on own experience and disseminating them; - helping less experienced colleagues in terms of mentoring.

REFERENCES

- [1] Ертарғынова Д. Система формирования профессионального идеала будущих социальных педагогов в вузах 6D012300: доc. PhD ... дис. - Алматы, 2017. - 152 с.
- [2] Ипполитова Н.В. Педагогикалық зерттеудегі әдіснамалық тәсілдің мәні мен функциялары //Преподаватель XXI века. – 2011. - No3. – С. 57-60.
- [3] Казаков К.О. Научные основы развития рефлексии будущих педагогов-психологов. - Нұр-Сұлтан 2020. - 164 с.
- [4] Казаков К.О. Рефлексияны дамытуды негіздері. Оқу құралы. - Атырау, 2019. - 128 б
- [5] Ермакова Г.Г. Педагогтің кәсіби рефлексиясын дамытудың педагогикалық шарттары. - Оренбург, 1999. - 153 с.
- [6] Лукашенко А.А. Психология мыслящего учителя: педагогическая рефлексия. Псков: ПГПИ им.С.М.Кирова 2004. - 216 с.
- [7] Сапарғалиева А.Ж. Педагог-психологтың көмекші профессор маманы ретіндегі кәсіби даярлығын жетілдіру. - Талдықорған, 2015. - 165 б.
- [8] Волынкин В.И. Основы саморазвития личности: учебно-методическое пособие / Астрах. гос. ун-т. - Астрахань, 2012. - 52 с.
- [9] Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития: учебное пособие- М.: Академия, 2002. - 256 с.

REFERENCES

- [1] Ertarǵınova D. Sistema formirovaniya professionalnogo ideala bwdwşçix socialnix pedagogov v vwzax (A system for shaping the professional ideal of future social pedagogues in higher education institutions). - Almatı, 2017. - 152 s. [In Rus]
- [2] İppolıtova N.V. Pedagogikalıq zerttewdegi ädisnamalıq täsildiñ mäni men fwnkciyaları (The essence and functions of the methodological approach in pedagogical research) //Prepodavatel XXI veka. – 2011. - Tı. 1, No3. – S. 57-60. [in Kaz]
- [3] Kazakov K.O. Nawçnie osnovı razvıtıya refleksii bwdwşçix pedagogov-psixologov (Scientific foundations for the development of reflexivity in future educational psychologists). - Nur-Swltan 2020. - 164 B. [In Rus]
- [4] Kazakov K.O. Refleksıyanı damıtwdı negizderi (fundamentals of the development of reflection). Oqw quralı. - Atırav, 2019. – 128 b. [in Kaz]
- [5] Ermakova G.G. Pedagogtiñ käsibi refleksıyasın damıtwdıñ pedagogikalıq şarttarı (pedagogical conditions for the development of professional reflection of a teacher). – Orenbwrg, 1999. – 153 s. [in Kaz]

[6] Lwkaşenko A. A. Psixologiya mıslyaşçego wçitelya: pedagogičeskaya refleksiya (The Psychology of the Thinking Teacher: Pedagogical Reflection). – Pskov: PGPİ im.S.M.Kirova 2004. – 216 s. [In Rus]

[7] Sapargaliyeva A. J. Pedagog-psixologtıñ kömekşi professor mamanı retindegi käsibi dayarlığın jetildirw (improving the professional training of a teacher-psychologist as an assistant professor specialist). – Taldıkorgan, 2015. – 165 b. [in Kaz]

[8] Osnovı samorazvitiya liçnosti (Fundamentals of personal development): wçebno-metodiçeskoe posobie / Astrax. Gos. Wn-t. – Astraxan , 2012. – 52 s. [In Rus]

[9] Osnovı samopoznaniya i samorazvitiya (The basics of self-knowledge and self-development): wçebnoe posobie/ - M.: Akademiya, 2002. – 256 s. [In Rus]

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ӨЗІН – ӨЗІ ДАМУЫНЫҢ РЕФЛЕКСИЯЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ

Жансугурова К.Т.¹, Аубакирова Г.М.², *Турсунбаева А.А.³

¹П.ғ.к., қауым. профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: kulaisha61@mail.ru

²П.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: gulsara_genpi@mail.ru

*³П.ғ.м., оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан, e-mail: akkanat2012@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада болашақ мұғалімдердің рефлексиясын дамыту бағыттары теориялық талдау жағынан сипатталады. Рефлексия проблемасы ішкі психикалық актіні және субъектінің жағдайын түсіну процесі ретінде қазіргі педагогикалық және психологиялық ғылым аясында тереңірек түсінуді қажет етеді. Сондықтан рефлексияның ішкі құрылымын, сонымен қатар практикалық, теориялық және әдістемелік деңгейде даму мүмкіндігін зерттеу қажеттілігі – қарастырылып отырған тақырыптың өзектілігін көрсетеді. Рефлексия терминін және оның даму заңдылықтарын талдау негізінде болашақ мұғалімдердің рефлексиясын дамыту бағыттары ретінде рефлексиялық белсенділік, рефлексиялық органы қалыптастыру, рефлексиялық белсенділікке қатысушылардың субъектаралық қарым-қатынасын белсендіру, рефлексивтілікті өзектендіру сияқты ұғымдар назарға алынады. Осыған орай педагогикалық жағдаяттарды қалыптастыру негізге алынып, оның барысында өзіндік «Мен» туралы түсінік кеңейеді. Болашақ мұғалімдер өз іс-әрекеттеріне рефлексивті болады және өздерінің сезімдері мен тәжірибелерін саралай алады, сонымен қатар іс-әрекеттерін ұйымдастыруды мен ішкі әлеуетін

ашуға көмектеседі. Философиялық, психологиялық және педагогикалық ғылымдарда мазмұны жағынан «бағыт» ұғымының анықтамаларын толықтыратын ұқсас көзқарастар бар. Бұл бағыттың мәні педагогикалық аспектіде үш жақты мағынамен анықталады: біріншіден, бағыт-бұл объектінің салдары мен жағдаяттардың жиынтығы; екіншіден, белгіленген жиынтық тұлғаның дамуына, тәрбиесіне және оқуына әсер етеді; үшіншіден, бағыттардың әсері дамудың, тәрбие мен оқытудың жеделдетілген немесе кешіктірілген процесінде айқындалады, сонымен қатар бағыт олардың динамикасы мен түпкілікті нәтижесіне әсер етуі мүмкін. Жалпы ғылыми және педагогикалық зерттеулердің нәтижелерін талқылау мен қорытындылау негізінде педагогика теориясы мен практикасында қалыптасқан рефлексиялық бағыттардың типологиялық классификациясын талдау жүзеге асырылады. Осы ұстанымнан мақалада болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығында нәтижелі нәтиже беретін жолдардың бірі рефлексияны дамыту бағыттары болып табылатындығы атап өтілген.

Тірек сөздер: рефлексия, бағыт, рефлексивті іс-әрекет, рефлексивті орта, субъектаралық қарым-қатынас, рефлексивтік бағдар, жүйелі – ұйымдастырушылық бағыттар, дидактикалық бағыттар, педагогикалық – психологиялық бағыттар

РЕФЛЕКСИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ САМОРАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Жансугурова К.Т.¹, Аубакирова Г.М.², *Турсунбаева А.А.³

¹к.п.н., асс. профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: kulaisha61@mail.ru

²к.п.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: gulsara_genpi@mail.ru

*³м.п.н., преподаватель, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: akkanat2012@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассмотрены направления рефлексии будущих учителей с точки зрения теоретического анализа саморазвития будущих учителей. Проблема рефлексии как процесса осмысления внутреннего психического акта и состояния субъекта требует сознательного процесса оценивания мыслей, эмоций и поведения, а также принятых решений и перспективы будущей деятельности. Поэтому актуальна необходимость изучения внутренней структуры рефлексии, а также возможности формирования способности рефлексировать на практическом, теоретическом и методическом уровне. На основе анализа содержания термина «рефлексия» и его закономерностей,

для формирования рефлексии будущих педагогов необходимо дать определение таким понятиям, как «рефлексивная деятельность», «формирование рефлексивной среды», «активизация межсубъектного общения участников рефлексивной деятельности», «актуализация рефлексивности». При формировании рефлексивных умений будущих учителей необходимо создание педагогических ситуаций, в ходе которых у молодых учителей появляется возможность расширить представление о своем собственном «Я». Будущие учителя станут рефлексивны в своих действиях и смогут дифференцировать собственные чувства и переживания, а также это может помочь в организации и раскрытии внутреннего потенциала профессиональной деятельности.

В философских, психологических и педагогических аспектах рассмотрения рефлексии существуют сходные по содержанию точки зрения, дополняющие термин «направление» (направление внимания и размышление человека о своих собственных мыслях, эмоциях, поступках, опыте, состоянии, мировоззрении). Основа рефлексии как направления внимания на себя, в педагогическом аспекте определяется в трех аспектах: во-первых, направление – это совокупность последствий и обстоятельств объекта; во-вторых, установленный набор влияет на развитие, воспитание и обучение личности; в-третьих, влияние направлений определяется в ускоренном или запаздывающем процессе развития, воспитания и обучения, а также направление может влиять на их динамику и конечный результат. Исходя из этой позиции в данной статье, описываются результаты исследования и обобщения общенаучных и педагогических исследований, осуществляется анализ типологической классификации рефлексивных направлений, сложившихся в теории и практике педагогики и используемые в профессиональной подготовке будущих учителей.

Ключевые слова: рефлексия, направленность, рефлексивная деятельность, рефлексивная среда, межсубъектное общение, рефлексивная ориентация, системно-организационные направления, дидактические направления, педагогико-психологические направления

Статья поступила 01.05.2023

УДК 37.022

МПНТН 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.007>

**PROFESSIONALLY ORIENTED COMPETENCE DEVELOPMENT
THROUGH PROBLEM-BASED LEARNING IN NON-LINGUISTIC
HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

*Mukasheva B.M.¹, Golovchun A.A.², Amanbayeva Z.Zh.³

*¹PhD student, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: bayan26_1995@mail.ru

²c.p.s., Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: al_tina@inbox.ru

³c. Phil.s., Associate professor, West Kazakhstan Innovative -Technological
University, Uralsk, Kazakhstan, e-mail: baimurzina_zh@mail.ru

Abstract. Currently, as part of the digitalization of various fields of activity, including education, the introduction of innovative Technology integration into the educational process is actively being done. The use of modern technologies, including the technology of problem-based learning in the classroom enhances student learning activities, aids in the teaching of foreign languages, and helps students reach their full potential as future specialists who speak multiple languages fluently. The use of problem-based learning technology in the process of teaching foreign languages is one of the most pertinent approaches to organize effective learning, according to domestic and international scientists. Even if there has already been a great deal of expertise gained in the field of teaching foreign languages, many students are hesitant to use problem-based learning technologies. The aim of the study was to determine the attitude of students of non-linguistic specialties, namely students who study in the specialty «Architecture» in M.Auezov South Kazakhstan University, to the importance and effectiveness of using problem-based learning technology in the process of foreign language education in a professional context. 100 students of non-linguistic specialties formed a contingent for the study. The survey method was adopted for the study. A questionnaire was used as a data collection tool. In the analysis of the collected data, frequency counts and simple percentages were used. As a result of the study, it was revealed that many of the students surveyed advocate the use of problem-based learning technologies in professional foreign language education, but in the process of solving problematic problems, they need the help of a teacher. In addition, it was considered necessary to consider the possibility of using problem-based learning as a component of innovative technology to improve the level of a foreign language in a professional context. The article provides information

about the technology of problem-based learning as a means of teaching a foreign language to students of non-linguistic specialties.

Key words: competence, professionally oriented competence, problem-based learning, technology, foreign language, modern technology, future specialist, professional context

Basic provisions

S.S. Kunanbayeva in her work considers “ research centers on the study of a foreign language within the framework of foreign language education, and it puts many contemporary topics on the table for discussion. “ [1]. The development and use of methodological frameworks, legal and content foundations that protect the integrity of foreign language systems, and controls for tracking and assessing students’ foreign language proficiency. The rise of new technology and creative teaching techniques has led to a renewal of educational material and the introduction of new approaches everywhere in the globe. First and foremost, one of the teaching strategies that may be implemented using problem-based learning technology is to get students involved in their learning. Teachers may create engaging and intriguing resources that involve and showcase the creative ability of students with non-linguistic specializations using the problem-based learning. President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev said: “ The relevant ministry’s job is to raise the standard of higher education. Universities must be accountable for ensuring that staff members are properly trained. “

The highest priority is the development of science. The law must be amended by year’s end to meet the expanding problems in this area. This promotes the development of professional competence in the study of foreign languages and is crucial for the overall development of each student. It is founded on the philosophy and practice of the world’s industrialized countries.

For students in non-linguistic specialties, the systematic development of professional-oriented proficiency in a foreign language has become necessary. Teachers in higher education are responsible for helping students learn communication skills, foreign languages, and how to become professionals. The development of an efficient and practical method and framework for teaching foreign languages will depend on the knowledge and imagination of each instructor [2]. Learn how to use cutting-edge technologies for teaching foreign languages.

The objectives of developing the foreign language proficiency of students with non-linguistic specialties cannot be realized without students acquiring a professionally oriented foreign language and engaging them in professionally directed communication in a foreign language. The learning of a foreign language with a professional emphasis facilitates the development

of individual professional capabilities as well as professional competence in general. Additionally, it helps students develop their overall cultural competency.

The importance of acquiring a second language in enhancing one's professional and communication abilities is emphasized by researchers. It is also highlighted how critical it is to be able to communicate professionally in a foreign language. According to its definition, this level of competence is "... a person's integrative education, which has a complicated structure and functions as the interplay and interpenetration of social, sociocultural, and linguistic abilities, the level of development that enables efficient communication in a foreign language." [3].

Introduction

In today's society, learning a foreign language is valued not only as a tool for communication but also as a way to develop a graduate's multilingual and multicultural personality so they are prepared for intercultural professional and academic communication. It is necessary for graduates, who will be future experts in non-linguistic areas, to develop a professional foreign-language competency. [4].

Technology is a tool for communication and scientific advancement that influences how pupils think. The quality of education is impacted by technological advancements since modern education is reliant on new technology and instructional strategies. One of the most crucial jobs for any instructor is to raise the standard of instruction and develop trained specialists. [5].

Further, "educational systems and learning methods have changed," and higher education is considered as a crucial component of human growth as a result of recent technology advancements and the blending of information and digitalization. the reliability of the capital, its efficiency, quality, and training procedures. University-level foreign language instruction necessitates research into the effects of significant technological advancements in educational paradigms. [6].

The motivation of students, the originality and authenticity of educational materials, autonomous work, as well as techniques of search and creative nature, are the major directions for enhancing the process of establishing professionally focused lexical competence of students of non-linguistic specialties. A professionally oriented approach, which is carried out by a practical demonstration of the importance of a foreign language for attaining knowledge and skills in the student's future professional activity, is one of the primary responsibilities of teaching a foreign language in a non-linguistic institution. Authentic popular scientific publications, media stories

about the issues of this speciality, and adapted works of fiction are all examples of new and authentic instructional material that may be used to enhance the process of teaching professional vocabulary. A series of consecutive exercises (differentiated substitution, transformational) might be used to symbolize autonomous work with lexical material because of the substantial burden of students taking classes in specialized fields. [7].

How can language proficiency become an essential component of a person's personal and professional life? How can one create a professionally focused multicultural foreign-language personality who is prepared to engage in professionally oriented activities in a multicultural environment? We think that this duty is most closely related in our nation to the higher educational institutions' preparation of professionals in non-linguistic disciplines.

According to the new generation's higher professional education criteria, graduates must possess fluency in a foreign language at a level that would enable them to engage in productive professional activity. The goal of foreign language training at a university is to integrate the goals of studying subjects in the specialty and the goals of teaching a foreign language. As a result, a foreign language serves as a means of education, upbringing, development, and formation of a graduate for professional activities in the world. [8].

Materials and methods

The article presents the results of a survey conducted on a specially designed questionnaire among students of non-linguistic specialties, namely "Architecture" in M.Auezov South Kazakhstan University. The study was conducted simultaneously, anonymously, by a continuous method. To achieve the goal of the study, an analysis of the literature was carried out, the pedagogical experience of using problem-based learning technologies was studied and generalized, diagnostic methods were applied, in particular, a survey.

The developed questionnaire was compiled for students of non-linguistic specialties of the second year. The questionnaire is designed to evaluate statements related to problem-based learning technology. A 5-point Likert scale was used for evaluation. Points were indicated according to the degree of coincidence: absolutely agree; agree; undecided; disagree; completely disagree. All statements carry equal weight. The data was analyzed using simple percentage and frequency calculations.

Results

Students of non-linguistic specialties who are studying the Architecture in M.Auezov South Kazakhstan University attended the survey. The number of respondents was 100 students. Out of 100 (100%) respondents, the age of students who completed the survey ranged from 18 to 20 years (2nd year students).

The survey was developed to determine the level of need and interest of non-linguistic students of technical science in problem-based learning in the process of foreign language acquisition for professional purposes.

So, with the statement "Problem-based learning is such an organization of activity that involves the effective development of new knowledge by solving problematic issues", 24% absolutely agree, 72% agree and 4% undecided on answers. This shows that in most cases students of non-linguistic specialties understand and have a superficial knowledge of the technology of problem-based learning, and would like to use problem-based learning in the process of foreign language professionally oriented education. Moreover, in the statement: "Problem-based learning is done by stating the problem at the beginning of the lesson" The following degrees of agreement with this statement were obtained: 40% of respondents absolutely agree, 54% answered that they agree, 6% found it difficult to answer. This shows that many respondents support problem-based learning and also know how problem-based learning occurs.

In the statement "The teacher formulates the problem situation, the rest of the stages of problem disclosure are performed by students", the students' opinions on this statement were distributed as follows: 24% absolutely agreed with this, 72% agreed, 4% indicated that they found it difficult to answer. According to the data, more than half of the respondents agreed that the students formulate problem situations by analogy and solve them together with the teacher, although only 31% absolutely agree with this statement and 1% could not decide on an answer.

Respondents were also offered the statement "All stages of solving a problem situation are passed by the students themselves, the independence and cognitive activity of students is the highest" half of the students did not decide on the answer, when the indicators of completely agreeing is only 15%, agreeing 32%, and not agreeing 3%.

Most of the students surveyed would like to use problem-based learning technology in the process of professional foreign language education, but only with the help of a teacher. It is worth noting that marking the degree of agreement, exactly half of the respondents could not decide on an answer, only 32% agreed and fully agreed, and 15% disagreed significantly fewer respondents. This means that the students surveyed find it difficult to work independently.

Since students are also active subjects of the educational process, when using problem-based learning technology, it is necessary to take into account the foreign language communicative competence of students. The data obtained confirm the importance of using problem-based learning technology in professional foreign language education. The obtained results of respondents' agreement with the proposed statements are shown in Figure 1.

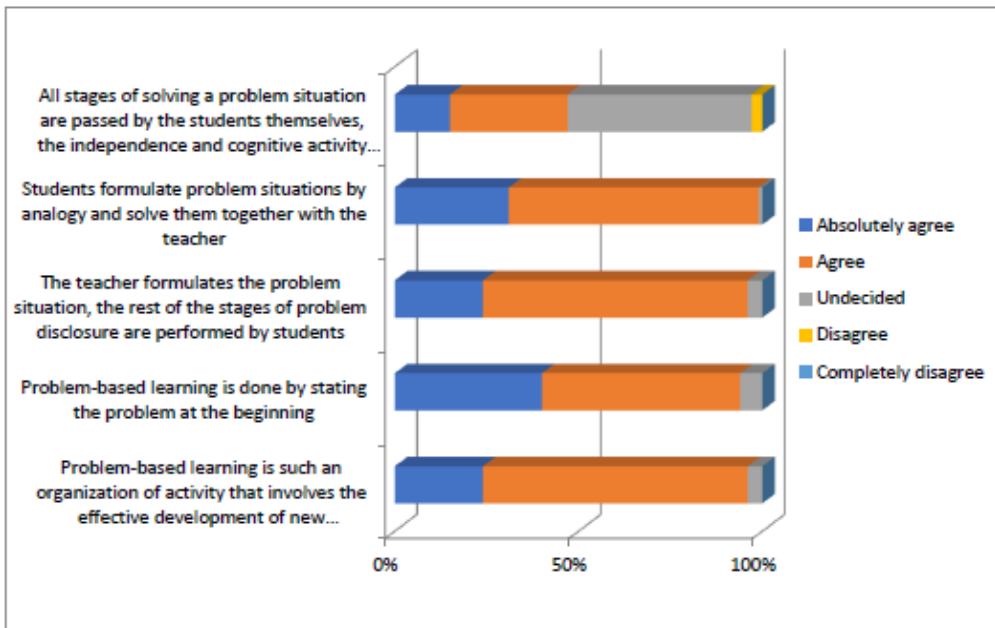

Figure 1 - The results of the agreement of respondents with the proposed statements

The results of the survey made it possible to draw a conclusion about the opinion of students of non-linguistic specialties to use problem-based learning technology in learning a foreign language in a professional context.

Discussion

Currently, there is a trend towards the fact that innovative learning technologies are increasingly used in the foreign language educational process. Problem-based learning technology is designed to become an integral part of a holistic educational process, significantly increasing its effectiveness in teaching a foreign language, namely a professionally oriented foreign language. [9]

Today, the ability to use foreign languages is one of the key requirements of modern society, including for specialists in various spheres of activity. In this regard, the knowledge and skills of future specialists in a particular field will help to determine the future development of society. Therefore, the field of foreign language teaching should truly transform future specialists, introducing new requirements for their professional qualifications at the level. And when implementing such requirements, there is a need to determine the appropriate technology and professional competence of the foreign language. In our case, this is a problem method of training that helps to form professional skills, including language skills.

There are several stages of the implementation of an independent project based on problem-based learning.

Planning stage: This stage involves a collective discussion of the problem, the exchange of views between students in order to determine the way to solve them. This stage has 2 goals: to stimulate the flow of ideas, using generation methods such as brainstorming and brain writing, and to determine the general direction of problem solving. **Analytical stage:** implementation of independent activities, namely, the stage of finding and analyzing information, during which each project participant: clarifies his own task, based on the goal of the project as a whole and the task of his group in particular. They search for information by working with specialized literature and using the Internet, taking into account personal experience, the results of a group discussion of the problem. They analyze and interpret the received data. At this stage, each student must keep a "personal journal" that reflects the progress of the project. **Stage of generalization of information** characterized by the systematization of the data obtained and the generalization of the acquired knowledge and skills. The last stage is presenting a project.

Educational conditions for the formation of a professional foreign-language competence of students of non-linguistic specialties are: the speed of self-management and control of the process of formation of the student's readiness for professional activity; creating conditions for the formation of foreign-language professional competence among students of non-linguistic specialties. In our opinion, the development of solutions for a future specialist increases the value of his experience of using a foreign language in professional life and shows the relevance of his subjective position in the learning process. Stimulating students' personal achievements in the use of foreign languages in professional activities. Creating problematic situations in the process of preparing students to use a foreign language in their professional activities (problem-based learning).

Conclusion

The study showed that the use of problem-based learning technology in the process of professional foreign language education is becoming one of the most important components of the foreign language educational process. At the same time, opportunities in professional activities are expanding, the availability of modern methods of foreign language education, didactic materials is ensured, and the quality of education is improved.

The data obtained from the survey led to the following conclusions: to improve the efficiency and quality of teaching a foreign language to students of non-linguistic specialties in the conditions of the education system of the Republic of Kazakhstan, it is necessary to use innovative teaching methods.

A necessary condition for the use of problem-based learning technologies in the process of foreign language education is a well-designed learning plan, since problem-based learning requires careful preparation of the teacher and certain basic knowledge of students, not only professional knowledge, but also language ones;

In order for the use of problem-based learning technology in the process of foreign language education to have the proper effect, educational organizations need to ensure a sufficient level of readiness to independently work on the problem and an appropriate level of formation of professional and information and communication competence of students.

In short, it is important to prepare teachers before implementing a new educational policy. This can be problematic, time-consuming and burdensome for teachers. From the analysis of this, it is obvious that the leaders of education support and provide teachers with various educational activities (organization of foreign language courses, participation in seminars, conferences and seminars, cooperation, knowledge exchange, etc.) for the promotion of education. trying to do it. Professional development of teachers in the measures necessary to achieve the effectiveness of multilingual education. It seems controversial that, on the one hand, they conduct free and paid foreign language courses, and on the other hand, they provide financial support in the form of tuition fees for foreign languages, and other bonuses.

Thus, with the help of problem-based learning and consistent problem solving, the teacher provides students with the opportunity to independently use previously acquired knowledge in new and unfamiliar conditions. As a rule, several types of situations are used in practice.

Problem-based learning requires significant resources from both students and the teacher. Students need more time to discuss new information, and the teacher needs to work out the lesson process in more detail and often prepare individual events for each group. However, despite the difficulties that arise in the process of preparing and conducting classes of this format, the technique of problem-based learning is still in demand, high-quality and relevant.

REFERENCES

- [1] Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. – Алматы, 2011. – 324 б.
- [2] Aleman, E. C., and Lopez, C. A. N. Problem-based learning in materials and manufacturing engineering education. In Proceedings of inter tech.- USA, Ohio.,- 2000. – 125p.
- [3] Артамонова Е.П. Формирование иноязычному коммуникативной компетентности у будущих учителей иностранного языка на основе социокультурного подхода: автореф. дис. – Магнитогорск, 2007-18с.

[4] Гальского Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. - М.:Аркти-Глоса, 2000. – 165 с.

[5] Шейлз Дж. Коммуникативность в обучении современным языкам. -Страсбург: Совет Европы Пресс, 1995. – 349 с.

[6] Кунанбаева С.С. Концепция развития иноязычного образования РК. –Алматы, 2006. – 44 с.

[7] Ярославова Е.Н. Иностранные языки в профессиональной подготовке и самореализации специалисты высшей квалификации. - Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2012. –371 с.

[8] Модели речевого поведения в профессиональном общении: монография. - Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2003. - 336 с.

[9] Barrett, T. In G. O'Neill, S. Moore, & B. McMullin (Eds.). What is problem-based learning?, Emerging issues in the practice of university learning and teaching . Dublin: All Ireland Society for Higher Education (AISHE) Dublin. - 2005. – P. 55–66

REFERENCES

[1] Kunanbayeva S.S. Kazirgi Shettildik bilim berudin teoriyasy men praktikasy (Theory and practice of modern foreign language education). – Almaty, 2011. – 324 b.[in Kaz]

[2] Aleman, E.C., and Lopez, C. A. N. Problem-based learning in materials and manufacturing engineering education. In Proceedings of inter tech.- USA, Ohio,- 2000. – 125 p.

[3] Artamonova E.P. Formirovanie inoyazychnomu kommunikativnoi kompetentnosti u budushih uchiteley inostrannogo yazyka na osnove sociokulturnogo podhoda (Formation of foreign language communicative competence in future teachers of a foreign language based on a sociocultural approach): avtoref. Dis. – Magnitogorsk, 2007. – 18 s. [in Rus]

[4] Galskova N.D. Sovremennaya metodika obucheniya inostrannym yazikam (Modern methods of teaching foreign languages). - М.:Аркти-Глосса, 2000. – 165 s. [in Rus]

[5] Sheilz J., Kommunikativnost v obuchenii sovremennym yazykam(Communication in teaching modern languages), Project № 112/ Izuchenie I prepodavanie sovremennyh yazykov dlya celei obsheniya. – Sovet Yevropy press, 1995. – 349 s. [in Rus]

[6] Kunanbayeva S.S. Koncepcia razvitiya inoyazychnogo obrazovaniya RK(The concept of development of foreign language education in the Republic of Kazakhstan). –Almaty, 2006. – 44 s. [in Rus]

[7] Yaroslavova Ye.N. Inostrannyye yazyki v professional'noy podgotovke i samorealizatsii spetsialisty vysshey kvalifikatsii(Foreign languages in professional training and self-realization highly qualified specialists). - Chelyabinsk: Izdatel'skiy tsentr YUUrGU, 2012. –371 s. [in Rus]

[8] Kharchenko, Ye.V. Modeli rechevogo povedeniya v professional'nom obshchenii (Models of speech behavior in professional communication): monografiya. - Chelyabinsk: Izd-vo YUUrGU, 2003. –336 s. [in Rus]

[9] Barrett, T. In G.O'Neill, S. Moore, & B. McMullin (Eds.). What is problem-based learning?, Emerging issues in the practice of university learning and teaching . Dublin: All Ireland Society for Higher Education (AISHE).- 2005. – P. 55–66

ТІЛДІК ЕМЕС ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУ

*Мукашева Б.М.¹, Головчун А.А.², Аманбаева З.Ж.³

*¹докторант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: bayan26_1995@mail.ru

²п.ғ.к., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: al_tina@inbox.ru

³ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Батыс Қазақстан инновациялық-
технологиялық университеті, Орал, Қазақстан,
e-mail: baimurzina_zh@mail.ru

Аңдатпа. Қазіргі уақытта қызметтің әртүрлі салаларын, соның ішінде білім беруді цифрландыру аясында білім беру үдерісіне инновациялық технологияларды енгізу белсенді жүргізілуде. Қазіргі заманғы технологияларды, оның ішінде проблемалық оқыту технологиясын білім беру жүйесінде пайдалану шет тілін оқытуда оқу-тәрбие процесінің тиімділігіне ықпал етеді, оқушылардың оқу іс-әрекетін жақсартады, болашақтың әлеуетін дамытуға ықпал етеді. шет тілін жетік меңгерген мамандар. Отандық және шетелдік ғалымдар өз еңбектерінде шет тілін оқыту үдерісінде проблемалық оқыту технологиясын пайдалануды тиімді оқытуды ұйымдастырудың өзекті жолдарының бірі ретінде қарастырады. Дегенмен, шет тілін оқыту саласында бай тәжірибе жинақталғанына қарамастан, көптеген студенттер проблемалық оқыту технологиясын қолдану мүмкіндігіне қауіптенеді. Бұл зерттеудің мақсаты тілдік емес мамандықтар студенттерінің, атап айтқанда М. Әуезов атындағы ОҚУ, Сәулет мамандығында оқитын студенттердің көзқарасын анықтау болды. Проблемалық оқыту технологиясын кәсіби жағдайда шет тілін оқыту үдерісінде қолданудың маңыздылығы мен тиімділігін зерттеуге лингвистикалық емес мамандықтардың 100 студенті контингент құрады. Зерттеу үшін сауалнама әдісі қабылданды. Деректерді жинау құралы ретінде сауалнама пайдаланылды. Жиналған мәліметтерді талдауда жиілік сандары және қарапайым пайыздар пайдаланылды. Зерттеу нәтижесінде

сауалнамаға қатысқан студенттердің көпшілігі кәсіби шет тілін оқытуда проблемалық оқыту технологияларын қолдануды жақтайтыны, бірақ проблемалық мәселелерді шешу барысында мұғалімнің көмегіне мұқтаж екені анықталды. Сонымен қатар, кәсіби жағдайда шет тілін меңгеру деңгейін арттыру үшін инновациялық технологияның құрамдас бөлігі ретінде проблемалық оқытуды пайдалану мүмкіндігін қарастыру қажет деп санады.

Тірек сөздер: құзіреттілік, кәсіби-бағытталған құзіреттілік, проблемалық оқыту, технология, шетел тілі, заманауи технология, болашақ маман, кәсіби контекст

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ЧЕРЕЗ ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ В НЕЯЗЫКОВЫХ ВУЗАХ

*Мукашева Б.М.¹, Головчун А.А.², Аманбаева З.Ж.³

¹докторант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: bayan26_1995@mail.ru

²к.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы,
Казахстан, e-mail: al_tina@inbox.ru

³к.ф.н, доцент, Западно-Казахстанский инновационно-технологический университет, Уральск, Казахстан, e-mail: baimurzina_zh@mail.ru

Аннотация. В настоящее время в рамках цифровизации различных сфер деятельности, в том числе образования, активно осуществляется внедрение инновационных технологий в образовательный процесс. Использование современных технологий, в том числе технология проблемного обучения в системе образования способствует эффективности учебного процесса в обучении иностранного языка, совершенствует учебную деятельность студентов, способствует развитию потенциала будущих специалистов, которые свободно владеют иностранным языком. Отечественные и зарубежные ученые в своих работах рассматривают использование технологии проблемного обучения в процессе иноязычного образования как один из наиболее актуальных способов организации эффективного обучения. Однако, несмотря на то, что уже накоплен богатый опыт в области иноязычного образования, многие студенты настроены негативно по отношению к возможности использования технологии проблемного обучения. Целью данного исследования явилось определить отношение студентов неязыковых специальностей, а именно студенты которые обучаются по специальности Архитектура в ЮКУ им. М.Ауезова, к важности и эффективности использования технологии проблемного обучения в процессе иноязычного образования в профессиональном

контексте. 100 студентов неязыковых специальностей сформировали контингент для исследования. Для исследования был принят метод опроса. В качестве инструмента сбора данных использовалась анкета. При анализе собранных данных использовались частотные подсчеты и простые проценты. В результате исследования было выявлено, что многие опрошенные студенты выступают за использование технологий проблемного обучения в профессиональном иноязычном образовании, но в процессе решения проблемных задач нуждаются в помощи преподавателя. Кроме того, было признано необходимым рассмотреть возможность использования проблемного обучения как компонента инновационной технологии для повышения уровня иностранного языка в профессиональном контексте.

Ключевые слова: компетентность, профессионально-ориентированная компетентность, проблемное обучение, технология, иностранный язык, современные технологии, будущий специалист, профессиональный контекст

Статья поступила 17.04.2023

УДК 316.752

МРНТИ 19.21.11

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.008>

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ

*Усербаева М.М.¹, Ким О.Я.², Култаева С.С.³, Ким Е.С.⁴

*¹магистр иноязычного образования, ст.преподаватель,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,

e-mail: madina_userbay@mail.ru

²доцент, к.п.н., КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы,
Казахстан, e-mail: olga_kim2007@inbox.ru,

³докторант, ст.преподаватель, КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, e-mail: kultayeva_s@mail.ru

⁴магистр социальных наук, компания HR Капитал, Алматы,
Казахстан, e-mail: Leno4ka_1997@inbox.ru

Аннотация. Нельзя отрицать, что с прогрессом общей информатизации, влияние социальных сетей на человеческую жизнь в целом возрастает. Сегодня мы можем наблюдать уникальный процесс, в ходе которого формируется новое поколение, называемое «поколением

социальных сетей». Социальные сети стали важнейшим фактором в формировании личности студентов как среды, в которой живут современные молодые люди, а именно, студенты ВУЗов. Социальные сети постепенно проникают в различные сферы общества, включая образование, благодаря своей интерактивности, высоким техническим навыкам, открытости и доступности для всех категорий. Актуальность темы исследования обусловлена диверсификацией социальных сетей, которые привлекают современную молодежь. В последние годы одной из основных форм досуга молодежи является проведение времени в социальных сетях. То, как сами студенты оценивают влияние социальных сетей, и что необходимо учитывать администрации университетов и преподавательскому составу при взаимодействии со студентами, являются наиболее важными вопросами при планировании высшего образования.

Статья посвящена анализу интенсивности и аспектов влияния социальных сетей на формирование ценностных ориентаций студентов. В статье представлены результаты исследования, проведенного в сентябре 2022 года среди 100 студентов КазУМОиМЯ им. Абылай хана очной формы обучения по специальности «Журналистика» и «Связь с общественностью». Итогом изучения влияния социальных сетей на формирование ценностных ориентаций, становится вывод о том, что социальные сети влияют на многие аспекты ценностных ориентаций, как отношение, в первую очередь, к образованию, а также трудовое поведение, интенсивность этого влияния зависит от частоты и длительности использования социальных сетей.

Ключевые слова: социальные сети, ценностные ориентации, информационная среда, интернет-зависимость, сетевая коммуникация, система высшего образования, онлайн-общение, социальная установка

Основные положения

Новые средства массовой информации оказывают новое влияние на социализацию личности. Они интерпретируют различные установки, нормы и ценности, в конечном счете, влияя на потребности, установки и структуры значимых координат современного человека.

Самый большой кризис сегодня — это формирование ценностей молодежи.

В сознании молодого поколения, устоявшиеся социально значимые ценности заменяются индивидуалистическими ориентациями. Появляется все больше и больше противоречивых установок, и ценностей, и теряется целостная картина мира.

Социальные сети уводят молодежь все дальше от классических систем социализации - семьи, школы, а иногда и настоящих друзей и сверстников. Молодые люди, недовольные своим окружением, начинают

отдавать предпочтение виртуальному миру, что приводит к альтернативе реальности.

На сегодняшний день существует множество точек зрения касательно будущего социальных сетей, которые варьируются в зависимости от целевой аудитории. Несомненно, именно молодые люди наиболее активно пользуются социальными сетями. В этом исследовании мы рассматриваем роль социальных сетей в формировании ценностей современных студентов.

Введение

Возникновение и развитие информационной среды оказывает большое влияние на трансформацию ценностей общества в целом, особенно приоритетов современных людей. Внедрение новых технологий, в первую очередь, затрагивает социальные, экономические и культурные подсистемы общества, которые удовлетворяют основные потребности человека.

Сегодня почти все жизненные процессы протекают онлайн: люди заводят друзей, общаются через чаты и мессенджеры, играют в игры, покупают и продают, заключают сделки, проводят исследования, смотрят фильмы и многое другое. Огромное виртуальное пространство привлекает множество людей каждый день.

Чтобы полностью ответить на вопрос «Что такое социальные медиа?», необходимо разобраться в истории их появления. Первоначально такие сервисы, как Usenet, ARPANET, списки рассылки, доски объявлений и т.д. были введены для обеспечения связи между пользователями сети. American Online, Prodigy, CompuServe, было много прототипов функций социальных сетей в онлайн-сервисах, таких как чат-сети. Theglobe.com (1995), Geocities (1994), Tripod.com (1995) и другие популярные онлайн-сообщества начали со временем появляться во Всемирной паутине. Многие из ранних ресурсов были сосредоточены на объединении людей и общении через чаты. Они также предлагали простые в использовании инструменты публикаций и бесплатный или недорогой хостинг, поощряя пользователей делиться информацией и идеями через свои личные страницы.

Затем появились социальные сети, которые подключаются через электронную почту или сообщения в Интернете. Первым сервисом в мире, который оказал такую услугу, был Classmates.com.

В конце 1990-х профили пользователей стали центральной функцией социальных сетей, позволяя пользователям создавать списки «друзей» и искать других пользователей с теми же интересами. В конце 1990-х годов для этих сервисов были введены новые предложения, при этом каждый сайт пытался продвигать лучшие опции для своих пользователей. Эта эпоха

социальной сети нового поколения была создана компанией SixDegrees в 1997 году, а затем Makeoutclub в 2000 году и Friendster (2002), которые быстро стали мейнстримом Интернета. За Friendster последовали MySpace и LinkedIn (социальная сеть для работников). Facebook был основан в 2004 году. Он быстро стал крупнейшей социальной сетью в мире [1].

Термин «социальная сеть» был впервые введен в 1954 году Дж. Бернсом в работе «Классы и собрания в приходе Норвежского острова», но он распространился с развитием интернет-технологий в начале 2000-х годов. Социальная сеть — это платформа, онлайн-сервис или веб-сайт, предназначенная для построения, отражения и организации социальных отношений, визуализированных в виде социального графика. Отличительной особенностью социальной сети является то, что ее контент создается самими участниками, и устанавливаются явные отношения между участниками [2].

С.И. Самыгин характеризует социальную сеть как:

1) Создание личного профиля, где указывается информация о себе, реальные персональные данные.

2) Предоставление практически всех возможностей для обмена информацией (размещение фото/видео, размещение текста (блог, режим микроблога), организация тематических сообществ, обмен личными сообщениями и т.д.).

3) Возможность указывать и поддерживать список других пользователей, с которыми имеются какие-либо отношения (дружеские отношения, родственные отношения, рабочие отношения, служебные отношения и т.д.) [3].

Исследование интернет-зависимости впервые появилось в Соединенных Штатах. В 1996 году психиатр Кимберли С. Янг опубликовала статью под названием «Интернет-зависимость: появление новых расстройств»[4]. С тех пор исследования подтвердили рост интернет-зависимости в большинстве развитых стран. Интернет-зависимость в настоящее время стала серьезной проблемой в современном обществе. Исследования неоднократно показывали, что Интернет и социальные сети могут препятствовать личностному росту и, в некоторых случаях, приводить к полной деградации и социальной опасности. У многих активных пользователей наблюдается заметное ухудшение общего состояния здоровья из-за того, сколько времени они проводят за компьютером.

Чтобы изучить факторы, влияющие на ценностную ориентацию молодежи в социальных сетях, необходимо проанализировать основные результаты существующих исследовательских подходов и предыдущих исследований.

Ценностная ориентация – это внутренний элемент структуры личности, который формируется и укрепляется опытом каждого отдельного индивида в результате социализации и социальной адаптации. Она помогает отличать существенное для индивида от неважного при помощи принятия определенного круга ценностей и основных жизненных целей, а также определяет средства, являющиеся доступными для их реализации [5].

Немецкий мыслитель М. Вебером разработал социологические ценности. Он дал ценностям следующее определение, сравнив их с нормами, имеющих определенное значение для социальных субъектов. М. Вебер полагает, что ценности представляют собой выражение общего отношения той эпохи, и делает историчность основной отличительной чертой ценностей. Он указал на влияние ценностей на культуру общества, при этом сравнив их с наконечниками стрел, указывающими путь, по которому разворачивается динамика интересов.

Ценностные ориентации согласно А. Г. Здравомыслову и В. А. Ядову - это установка личности на те или иные ценности материальной и духовной культуры общества. Они считают, что такие понятия в психологии как установка, потребность, интерес близки по значению к понятию ценностные ориентации [6].

Существует ряд классификаций типов личности согласно ценностям, которые доминируют в данном обществе. Эта классификация была разработана на базе исследования ценностных ориентаций.

Д.А. Леонтьев предложил следующую классификацию [7, с.17]. Он выделил следующие виды ценностей: общественные идеалы (это опыт общества, объединенного в лице идеалов), объектно-воплощенные ценности (это идеалы, воплощенные в произведениях людей), личные ценности (это та ценность, которая имеет субъективный характер и является мотивирующей силой для человека).

Социологи считают, что система ценностей – это базовое образование в сознании человека, которое отражает его личностные характеристики. Согласно Т. Парсонсу разделение ценностей тесно связано с группами объектов, которые неразрывно связаны с действиями человека. Это разделение можно отнести как к оцениванию самих культурных образцов и их систем отнесения, полученных неопытным путем, так и к четырем большим группам опытных объектов, с которыми человек всегда связан, такими как социальная система, система личности, организмов и физического мира [8].

Именно молодое поколение наиболее чувствительно к социально-экономическим и технологическим инновациям, и вопрос о ценностях молодого поколения становится все более важным. С быстрым развитием

информационного общества растет исследовательский интерес к конкретному способу ценностной ориентации цифрового поколения.

Согласно theorenapasia.net в 2020 году самой популярной социальной сетью в Казахстане является vk.com, вместе с тем, подчеркивается, что данные могут и не соответствовать реальности, в связи с тем, что социальная сеть дает возможность одному пользователю открывать несколько профайлов. Далее следует Instagram (6,8 миллионов), затем идет Facebook (2,4 миллиона), Odnoklassniki.ru (2,4 миллиона), замыкает список – Telegram (около 2 миллионов пользователей), Snapchat (1,8 миллионов пользователей) и профессиональная сеть LinkedIn (790 тысяч пользователей).

Согласно данным Statcounter за 2020 год в Казахстане среди социальных медиа лидирует Pinterest (37,72%), Youtube (20,41%), Vkontakte (14,89%), Facebook (13,54%), Twitter (11,3%), Instagram (4,98%) [9].

Сегодня формирование ценностей в обществе немислимо без массовой коммуникации. В условиях интенсивного развития информационных технологий проблемной областью трансформации ценностей становится переходное общество, в котором меняется прежнее социально-психологическое отношение индивида к политике, экономике, культуре, морали и т.д.

Материалы и методы

Социальные сети год за годом проникают в нашу жизнь как неотъемлемая часть социального общения. Например, число пользователей социальной сети по всему миру выросло на 13% за 12 месяцев до начала 2021 года – это почти 500 миллионов человек. В Казахстане количество пользователей социальных сетей увеличилось с 2020 года. По состоянию на январь 2021 года это число составляло 12 миллионов человек, что на 26% (2,5 миллиона человек) больше, чем в начале 2020 года. В целом, в 2020 году социальные сети стали основным каналом общения с любой аудиторией - в основном потому, что веб-сайты практически перестали быть местом потребления информации: их заменили социальные сети и мессенджеры, где используется вся соответствующая информация, и определенные сервисы, где они могут быть использованы в качестве основного канала для общения с любой аудиторией и потребляется, например, развлекательный контент. В Казахстане общая доля пользователей социальных сетей в 2021 году составила 63,5%. А самыми активными пользователями Интернета в целом и социальных сетей в частности являются молодые люди в возрасте от 18 до 24 лет – в основном студенты [9].

Под влиянием глобальной цифровизации и виртуализации жизни происходит трансформация процесса социализации молодежи, что приводит не только к положительным, но и к отрицательным результатам. Что особенно важно в этом биноме, так это формирование ценности у молодых людей. В сознании современной молодежи устоявшиеся ценности социальной значимости заменяются индивидуалистическими устремлениями. Появляется все больше и больше противоречивых взглядов, и общих мировоззрений. Социальные сети в некоторой степени вытесняют классические системы социализации - семью, школу, настоящих друзей и сверстников. Молодые люди, недовольные окружающей действительностью, начинают отдавать предпочтение виртуальному миру как наиболее приемлемому, что приводит к формированию альтернативных реальностей [10].

Исследование влияния социальных сетей на современную молодежь также является важной темой для академических исследователей. Так, результаты последних научных исследований Байжанова А.С. «Влияние социальной сети ВКонтакте на ценностную ориентацию молодежи», Ясевой В.В. «Влияние социальных сетей на культурно-ценностную ориентацию молодежи», Абрамовой С.Н. «Особенности влияния социальных сетей на ценностную ориентацию молодежи», А.А. Поздникин «Влияние социальных сетей на ценностные ориентации молодежи в современной России», Е.Ю. Кудрявцева, А. А. Черепанова «Влияние социальных сетей на современную молодежь».

Под влиянием развития информационного общества процесс социализации был заменен на киберсоциализацию, которая приобрела как положительные, так и отрицательные стороны. Самый большой кризис сегодня — это формирование ценностей у молодых людей. Таким образом, ценностно-ориентированная структура современной студенческой молодежи трансформируется под влиянием новых медиа. В сознании современной казахстанской молодежи социально значимые ценности заменяются индивидуалистическими ориентациями.

Результаты

Социологический опрос был проведен среди студентов КазУМОиМЯ имени Абылай хана в сентябре 2022 года, которые специализируются на журналистике и связях с общественностью. Цель исследования заключалась в определении роли социальных сетей в формировании ценностных ориентаций студентов. В исследовании использовалась количественная стратегия. Количественное исследование – метод анкетного опроса (N=100). В ходе исследования было опрошено на анонимной основе 100 студентов двух направлений подготовки

(журналистика и связь с общественностью). Все респонденты находятся в возрастном диапазоне 18 лет – 24 года. В числе респондентов – студенты бакалавриата с 1-4 курс. Студенты ответили на вопросы о роли социальных сетей в их жизни и их влияние на все их жизненные аспекты. Анализ анкет позволил объемно проанализировать, какое влияние оказывают социальные сети на формирование ценностных установок студентов. Исследование проводилось онлайн, с применением приложения Google Forms.

Не стало неожиданностью, что все респонденты пользуются социальными сетями, более того, делают это ежедневно. Большинство опрошенных (43%) проводят в социальных сетях 8-12 часов – едва ли не большую часть дня. А 6 % студентов и вовсе тратят на социальные сети более 12 часов.

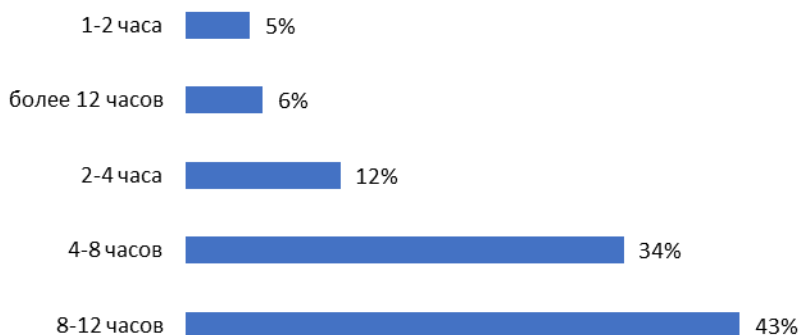

Рисунок 1 - Количество времени, проводимого студентами в социальных сетях

Самыми популярными среди студентов являются социальные сети ВКонтакте и Instagram – ими пользуются 100% опрошенных. Также, в этой связи, можно выделить YouTube (83%) и новую развивающуюся социальную сеть TikTok (78%). Однако, если говорить о частоте использования упомянутых сервисов, распределение здесь выглядит несколько иначе: абсолютное первенство достается платформе Instagram – как наиболее часто используемую социальную сеть ее упомянули 98% молодых людей. На втором месте находится ВКонтакте (83%). Важно отметить, что в этом случае TikTok обходит YouTube – на постоянной основе первым пользуются 70% молодых людей.

Twitter и Одноклассники на постоянной основе используют менее 10% опрошенных (7% и 2%, соответственно). Более того, при ответе на этот вопрос ни один респондент не упомянул Facebook (Рисунок 2)

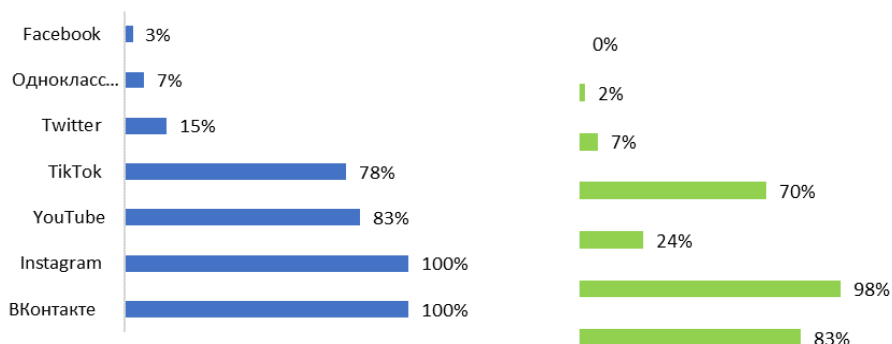

Рисунок 2 - а) – популярность социальных сетей; б) – частота использования социальных сетей

Интересно также сравнить эти результаты по каждому сервису среди его пользователей. Так, для Instagram и Вконтакте, эти данные не изменяются – 98% и 82%, соответственно. А вот среди пользователей TikTok наблюдается довольно высокий процент постоянных пользователей – 91% (Рисунок 3).

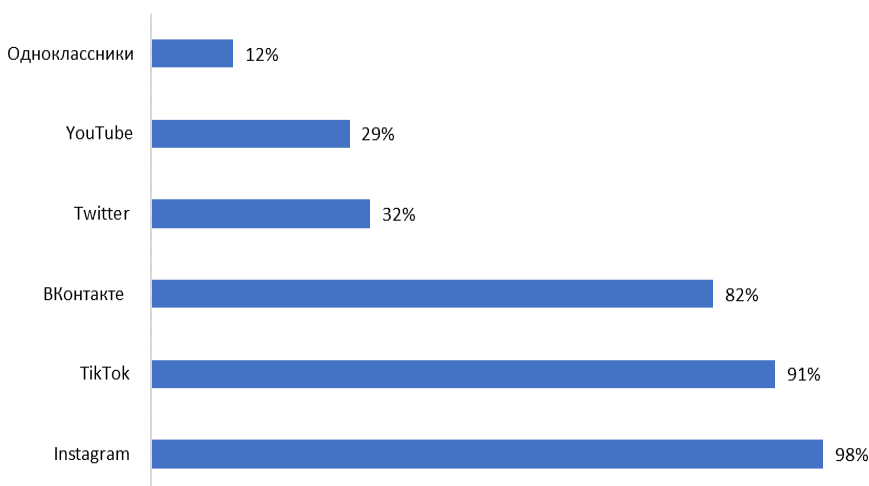

Рисунок 3 - Процент постоянных пользователей социальных сетей среди студентов

Наиболее распространенными целями использования социальных сетей являются общение (81%) и потребление развлекательного контента (79%). Реже всего студенты упоминали, что используют социальные сети для самообразования (31%). Также треть респондентов заинтересована в потреблении познавательного контента (34%) (Рисунок 4).

Рисунок 4 - Цели использования социальных сетей среди студентов

С развитием информационного общества все большую популярность приобретает понятие «лидер мнений», дефиниция которого означает какой-либо субъект, обладающий способностью влиять на взгляды конкретной аудитории. В рамках рассмотрения социальных сетей под лидерами мнений можно понимать блогеров.

Согласно результатам опроса, абсолютное большинство молодых людей следят за блогерами, публикующими юмористический контент (81%). При этом несмотря на то, что потребление познавательного контента не является самоцелью использования социальных сетей для большинства опрошенных, более половины студентов, а именно 56%, следят за блогерами, публикующими такой контент. Примерно на том же уровне (53%) находится интерес молодежи к аккаунтам, посвященным искусству: фотографам, музыкантам, художникам и т.д. Новым направлением развития в социальных сетях становится гедонизм и эстетика – блогеры, ведущие страницы в этой тематике, как правило показывают красоту в своем окружении и считают наслаждение высшим благом. За ними следят 29% студентов, принявших участие в опросе (Рисунок 5).

Рисунок 5 - Наиболее популярные тематики блогов, за которыми следят студенты

По мнению многих исследователей социальные сети влияют на ценностные ориентации молодежи. Чтобы подтвердить или опровергнуть данную гипотезу, необходимо выявить эти самые ценностные ориентации. Респондентам было предложено выбрать не более 3 значимых для них вещей в жизни. Так, на первом месте в рейтинге оказалась семья (96%). На втором – материальное благополучие – 81%. На фоне таких результатов кажется интересным, что только 44% опрошенных считают важной для себя карьеру, а в интересной работе заинтересованы и того реже – только в 36 % случаев.

В тройку аутсайдеров вошли такие ценности, как духовное развитие, власть и общественное признание: 19%, 5% и 3%, соответственно (Рисунок 6).

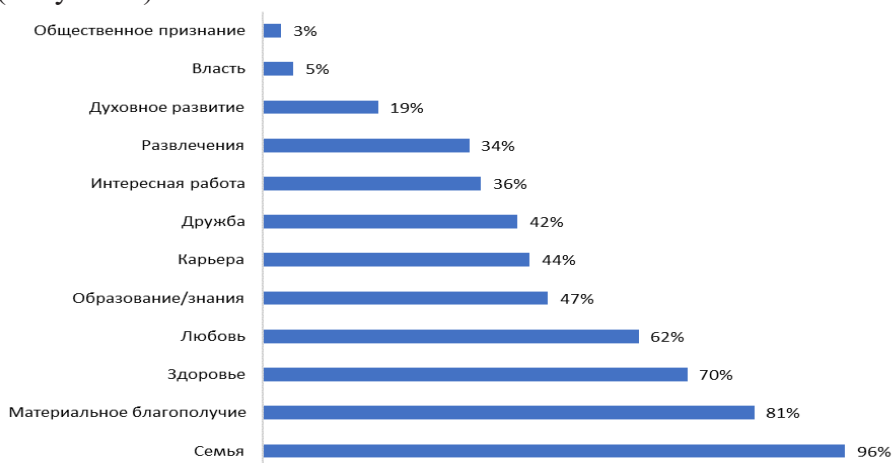

Рисунок 6 - Наиболее значимые ценности студентов

Несмотря на такое распределение наиболее важных ценностей при ответе на вопрос о планах на ближайшие 5 лет студенты, как правило упоминали путешествия (53%), а также заработок (47%) – такие результаты релевантны расположению в рейтинге ценности материального благополучия, но при этом несколько противоречат первенству семейных ценностей. Вероятнее всего это можно объяснить тем, что в студенты под семей понимают именно их родительскую семью. Однако, когда речь идет о создании собственной семьи, о таких планах упоминают лишь 26% опрошенных. Интересно также то, что завершения профессионального образования является приоритетом лишь для 37% студентов, даже несмотря на то, что обучение является для них основным видом деятельности (Рисунок 7).

Рисунок 7 - Приоритеты студентов на ближайшие 5 лет

Говоря о качествах, наиболее важных в других людях, респонденты чаще всего отмечали ответственность (48%) и честность (45%) (Рисунок 8). Образованность важна только для 34% опрошенных, однако среди них 47% молодых людей, для которых образование является одной из главных ценностей. Кроме того, 56% из них следят в социальных сетях за блогерами, публикующими познавательный контент. Таким образом, можно говорить о некой связи между интересующим контентом и ценностями молодых людей.

При этом, несмотря на собственную заинтересованность в престижной работе и материальном благополучии, респонденты лишь в 15% случаев выделяют трудолюбие и продуктивность в работе как важное качество в окружающих людях. В какой-то степени людям свойственно

проецировать важные для себя ценности на окружающих, потому такие результаты могут означать отсутствие склонности к трудолюбию у респондентов, что еще интереснее в сочетании с желанием высокого заработка.

К сожалению, в последнее время в социальных сетях популяризируется убеждение, что для хорошего материального положения не обязательно много работать. Блогеры продают «инфопродукты», обучающие аудиторию способам заработка, не предполагающие официального трудоустройства, работы в какой-либо компании: как правило, эти способы связаны именно с заработком в социальных сетях. Речь идет о SMM специалистах, таргетологах, сторисмейкерах – людях, ведущих аккаунты за деньги. Такая идеология снижает у молодежи желание трудиться, но создает мечты о богатой и легкой жизни.

Говоря о блогерах, являющихся наиболее популярными в социальных сетях, молодые люди чаще всего упоминали Армана Юсупова и Карину Оксукпаеву. Они являются очень популярными семейными блогерами.

Также были названы Женис Омаров, Назим Мисанов, Нурлан Батыров – авторы в первую очередь юмористического контента. Бейбыт Алибеков, по мнению респондентов, – один из наиболее популярных блогеров, ведущих журналистскую и предпринимательскую деятельность. Его блоги имеют разношерстный характер.

Жаксалыкова Дамеля также является фаворитом среди студенческой молодежи. Она снимает блоги о повседневной жизни, в основном life content.

Рисунок 8 - Наиболее важные для студентов качества в окружающих людях

Сами молодые люди не отрицают влияние на собственные ценностные ориентации со стороны блогеров и медийных личностей (43%). Также важно в этом плане важным оказывается влияние семьи (49%) и интернета, СМИ (55%) (Рисунок 9).

Рисунок 9 - Список категорий, оказывающих влияние на ценностные ориентации студентов

Кроме того, респондентам было предложено оценить влияние социальных сетей на ценностные ориентации их сверстников от 1 до 5, где 1 – влияния нет, 5 – очень высокое влияние. В результате обработки результатов опроса было получено значение 4,74.

В 47% случаев это влияние было оценено как очень высокое – оценка 5. 48% респондентов считают его высоким – оценка 4. Таким образом, 95% опрошенных студентов считают, что социальные сети в той или иной степени влияют на ценностные ориентации их сверстников.

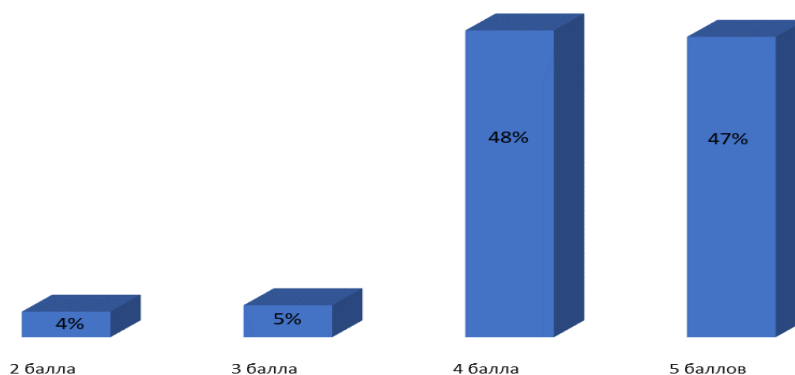

Рисунок 10 - Распределение оценок влияния социальных сетей на ценностные ориентации сверстников респондентов

Существует взаимосвязь между продолжительностью использования социальных сетей и оценкой важности их влияния на ценности: чем больше времени респонденты проводят в социальных сетях, тем выше средний балл.

Так, молодые люди, которые проводят в социальных сетях более 12 часов, оценивают этот показатель в 5 баллов. А студенты, для которых это время составляет в среднем 1-2 часа, оценивают этот эффект в 3,3 балла (рис. 10).

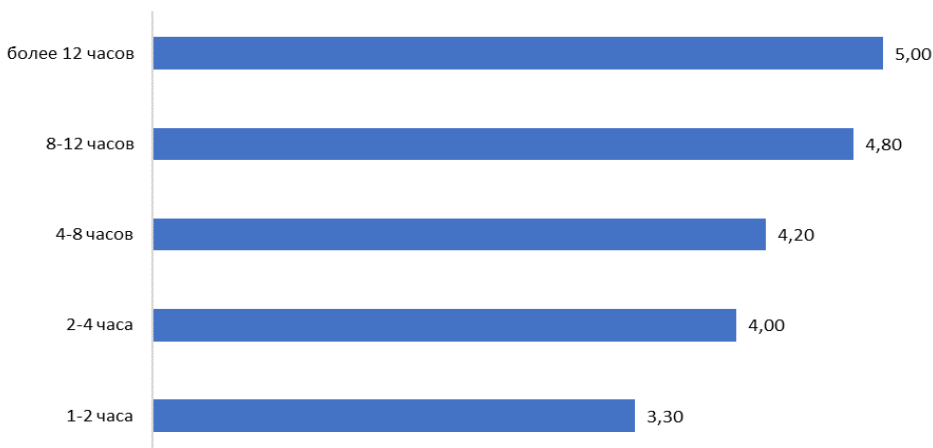

Рисунок 11 - Средние оценки влияния социальных сетей на ценностные ориентации сверстников респондентов в разрезе длительности использования социальных сетей в день

Обсуждение

Таким образом, делаются следующие выводы:

1. Все респонденты ежедневно пользуются социальными сетями, причем 43% респондентов проводят большую часть своего времени в пространстве «новых медиа» более 8 часов.

2. Респонденты назвали семью и материальное благополучие самыми ценными вещами в жизни. Но только 4 процента респондентов планируют обзавестись домом в течение следующих 5 лет. В то же время стремление к материальному изобилию также может быть подтверждено положением заработка в рейтинге жизненных приоритетов.

3. Кроме того, распределение ценностей и качеств, которые ценятся в окружающих людях, не всегда одинаково. Например, при сильном стремлении к материальному достатку, многие студенты не ценят трудолюбие в других, но это может отчасти указывать на то, что у них самих нет этого качества. На это явление, по-видимому, повлияло распространение легкого заработка в социальных сетях популярными

блогерами. Кроме того, мы обнаружили, что почти треть респондентов следили за блогерами, которые публиковали контент, соответствующий «гедонизму» (философии, которая делает удовольствие лучшей ценностью в жизни).

4. Сами респонденты не отрицают влияния социальных сетей на их ценности. Почти половина восприняла поведение блогеров как определяющий фактор в формировании ценностей, и абсолютное большинство респондентов считают, что социальные сети оказывают существенное влияние на сверстников.

5. Распределение вышеуказанных оценок зависит от продолжительности использования социальных сетей, и эта зависимость прямо пропорциональна. Чем больше студенты проводят время в социальных сетях, тем выше влияние социальных сетей на все аспекты их жизни.

Заключение

Отличительной особенностью современного общества является то, что информационная среда распространяется на все сферы человеческой деятельности. Новые медиа и социальные сети стали главными действующими лицами в передаче ценностей и идеалов мировоззрения, предоставляя пользователям определенный образ мышления. В связи с этим исчезают обычные посредники между институтами и социальными группами, и сегодня пользователи создают круг собственных интересов, кумиров и ценностей.

Классические институты и агенты по социализации молодежи были вытеснены социальными сетями в цифровую эпоху. Теперь вы можете увидеть виртуальную референтную группу, называемую интернет-сообществом, и референтную личность в качестве лидера общественного мнения.

До настоящего времени существует много различных мнений по этому вопросу. Социальные сети имеют разную перспективу развития в зависимости от целевой аудитории. Согласно глобальному опросу целевых аудиторий, именно молодежная группа пользователей является наиболее активной, когда речь заходит об использовании социальных сетей, так как именно она открыта к новым культурным и технологическим инновациям.

Подводя итоги, мы можем отметить, что обучающиеся зарегистрированы в нескольких социальных сетях одновременно, и ими негласно понимается, что каждая из социальных сетей используется по своему назначению, причём изменились паттерны коммуникации в социальных сетях. Самыми популярными среди студентов являются

социальные сети ВКонтакте и Instagram – ими пользуются 100% опрошенных. Также, в этой связи, можно выделить YouTube (83%) и новую развивающуюся социальную сеть TikTok (78%). Большинство опрошенных студентов проводят в социальных сетях более 8 часов (43%). Наиболее распространенными целями использования социальных сетей являются общение (81%) и потребление развлекательного контента (79%). Реже всего студенты упоминали, что используют социальные сети для самообразования (31%). Согласно результатам опроса, абсолютное большинство молодых людей следят за блогерами, публикующими юмористический контент (81 %). Среди 3 значимых для них вещей в жизни студентов на первом месте в рейтинге оказалась семья (96%), на втором – материальное благополучие – 81% и только 44% опрошенных считают важной для себя карьеру. Среди приоритетов студентов на ближайшие 5 лет студенты, как правило упоминали путешествия (53%), а также заработок (47%). И завершение профессионального образования является приоритетом лишь для 37% студентов. Говоря о качествах, наиболее важных в других людях, студенты чаще всего отмечали ответственность (48%) и честность (45%). Образованность важна только для 34% опрошенных. Кроме того, 56% из них следят в социальных сетях за блогерами, публикующими познавательный контент. При этом, лишь в 15% случаев студенты выделяют трудолюбие и продуктивность в работе как важное качество в окружающих людях. Это связано с убеждением, которое в последнее время популяризируется в социальных сетях, что для хорошего материального положения не обязательно много работать. Особенно это мнение популяризируется современными блогерами. Касательно влияния социальных сетей на студентов сверстников согласно опросу в 47% случаев это влияние было оценено как очень высокое – оценка 5. А также 48% респондентов считают его высоким – оценка 4. Таким образом, 95% опрошенных студентов считают, что социальные сети в той или иной степени влияют на ценностные ориентации их сверстников.

Таким образом, влияние социальных сетей неоднозначно, но негативное влияние имеет более острый характер и с более глубокими негативными последствиями. В сознании современной казахстанской молодежи социально значимые ценности заменяются индивидуалистическими ориентациями, все чаще наблюдаются противоречивые установки и ценности, отсутствует общая картина мира.

Работа выполнена при финансовой поддержке Министерства образования и науки Республики Казахстан в рамках научного проекта АР09058341 «Трансформация ценностей казахстанской системы высшего образования в условиях поликультурного и глобализирующегося мира».

ЛИТЕРАТУРА

[1] Соин С. История социальных сетей: появление и развитие – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sciencepor.ru/istoriya-sotsialnyh-setey-poyavlenie-i-razvitiye/> [Дата обращения: 18.11.2022]

[2] Брун О. Е. Развитие теории социальной сети // Вестник МГИМО. – 2011. – № 1 (16). – С. 236–241.

[3] Самыгин С. И., Попов М. Ю., Загутин Д. С. Социальные сети как социальный институт социализации молодёжи [Электронный ресурс] // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2015. – №5. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-seti-kak-sotsialnyu-institut-sotsializatsii-molodyozhi/> [Дата обращения: 18.11.2022]

[4] Young K. S. Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, and Treatment. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://septemberfox.usoc.ru/biblio/kimberly.html> [Дата обращения: 18.11.2022]

[5] Социальные сети в 2018 году: глобальное исследование / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.webcanare.ru/business/socialnye-seti-v-2018-godu-globalnoe-issledovanie/> [Дата обращения: 18.11.2022]

[6] Эфа С. Г. Проблема ценностей и ценностных ориентаций в философской и психологической литературе [Электронный ресурс] // Сибирский журнал науки и технологий. - 2006. - № 2 (9) – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-tsennostey-i-tsennostnyh-orientatsiy-v-filosofskoy-i-psihologicheskoy-literature/> [Дата обращения: 18.11.2022]

[7] Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени // Психологическое обозрение. – 1998. – № 1. – С. 13– 25.

[8] Хомякова Е. И. «Поколение Y» в контексте социального взаимодействия в современном обществе // Известия ТПУ. – 2011. - № 6. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/pokolenie-y-v-kontekste-sotsialnogo-vzaimodeystviya-v-sovremennom-obschestve> / [Дата обращения: 18.11.2022]

[9] Жусупова А. Медиапотребление в Казахстане в 2020 году: интернет и соц сети побеждают / – Режим доступа: <https://ekonomist.kz/zhusupova/mediapotreblenie-kazahstan-2020-internet/> [Дата обращения: 18.11.2022]

[10] Вараксин, А. В. Влияние социальных сетей на формирование ценностных ориентиров современной молодежи // Преподаватель XXI век. – 2016. – № 2. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-sotsialnyh-setey-na-formirovanie-tsennostnyh-orientirov-sovremennoy-molodezhi/> [Дата обращения: 18.11.2022]

REFERENCES

- [1] Soin S. Istoriya social'nyh setej: poyavlenie i razvitie (The history of social networks: emergence and development). – [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://sciencepop.ru/istoriya-sotsialnyh-setej-poyavlenie-i-razvitie> [Data obrashcheniya: 18.11.2022] [in Rus.]
- [2] Brun O. E. Razvitie teorii social'noj seti (Development of the theory of the social network) //Vestnik MGIMO. – 2011. – № 1 (16). – S. 236–241. [in Rus.]
- [3] Samygin S. I., Popov M. Yu., Zagutin D. S. Social'nye seti kak social'nyj institut socializatsii molodèzhi (Social networks as a social institute of socialization of young people) [Elektronnyj resurs] //Gumanitarnye, social'no-ekonomicheskie i obshchestvennye nauki. – 2015. – №5. Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-seti-kak-sotsialnyy-institut-sotsializatsii-molodyozhi/> [Data obrashcheniya: 18.11.2022] [in Rus.]
- [4] Young K. S. Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, and Treatment. - [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://septemberfox.ucoz.ru/biblio/kimberly.html/> [Data obrashcheniya: 18.11.2022]
- [5] Social'nye seti v 2018 godu: global'noe issledovanie (Social Networks in 2018: a global study)/ [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://www.webcanape.ru/business/socialnye-seti-v-2018-godu-globalnoe-issledovanie/> [Data obrashcheniya: 18.11.2022] [in Rus.]
- [6] Efa S. G. Problema cennostej i cennostnyh orientacij v filosofskoj i psihologicheskoy literature (The problem of values and value orientations in philosophical and psychological literature)[Elektronnyj resurs] //Sibirskij zhurnal nauki i tekhnologij. - 2006. - № 2 (9). – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-tsennostey-i-tsennostnyh-orientatsiy-v-filosofskoy-i-psihologicheskoy-literature/> [Data obrashcheniya: 18.11.2022] [in Rus.]
- [7] Leont'ev D. A. Cennostnye predstavleniya v individual'nom i gruppovom soznanii: vidy, determinanty i izmeneniya vo vremeni (Value representations in individual and group consciousness: types, determinants and changes in time) //Psihologicheskoe obozrenie. – 1998. – № 1. – S. 13– 25. [in Rus.]
- [8] Homyakova E. I. «Pokolenie Y» v kontekste social'nogo vzaimodejstviya v sovremennom obshchestve (“Generation Y” in the context of social interaction in modern society)/ E. I. Homyakova // Izvestiya TPU. – 2011. - № 6. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/pokolenie-y-v-kontekste-sotsialnogo-vzaimodeystviya-v-sovremennom-obschestve/> [Data obrashcheniya: 18.11.2022] [in Rus.]
- [9] Zhusupova A. Mediapotreblenie v Kazahstane v 2020 godu: internet i soc seti pobezhdayut (Media consumption in Kazakhstan in 2020: the Internet

and social networks are winning)/ [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://ekonomist.kz/zhussupova/mediapotreblenie-kazahstan-2020-internet/> [Data obrashcheniya: 18.11.2022] [in Rus.]

[10] Varaksin, A. V. Vliyanie social'nyh setej na formirovanie cennostnyh orientirov sovremennoj molodezhi (The influence of social networks on the formation of value orientations of modern youth //Prepodavatel' XXI vek. – 2016. – № 2. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-sotsialnyh-setey-na-formirovanie-tsennostnyh-orientirov-sovremennoj-molodezhi/> [Data obrashcheniya: 18.11.2022] [in Rus.]

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ РӨЛІ

*Өсербаева М.М.¹, Ким О.Я.², Құлтаева С.С.³, Ким Е.С.⁴

*¹шет тілі бойынша білім беру магистрі, аға оқытушы,
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: madina_userbay@mail.ru,

²п.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: olga_kim2007@inbox.ru

³докторант, аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: kultayeva_s@mail.ru

⁴әлеуметтік ғылымдар магистры, HR Капитал компаниясы, Алматы,
Қазақстан, e-mail: Leno4ka_1997@inbox.ru

Аңдатпа. Жалпы ақпараттандырудың дамуымен әлеуметтік медианың адам өміріне әсері жалпы өсетінін жоққа шығаруға болмайды. Бүгін біз «әлеуметтік медиа буыны» деп аталатын жаңа ұрпақ қалыптасатын бірегей процесті байқай аламыз. Әлеуметтік желілер қазіргі жастар, атап айтқанда жоғары оқу орындарының студенттері өмір сүретін орта ретінде студенттердің жеке басын қалыптастырудың маңызды факторына айналды. Әлеуметтік желілер интерактивтілігі, жоғары техникалық дағдылары, ашықтығы және барлық санаттарға қол жетімділігі арқасында қоғамның әртүрлі салаларына, соның ішінде білімге біртіндеп енуде. Зерттеу тақырыбының өзектілігі қазіргі жастарды тартатын әлеуметтік желілердің әртараптандырылуына байланысты. Соңғы жылдары жастардың бос уақытының негізгі нысандарының бірі әлеуметтік желілерде уақыт өткізу болып табылады. Студенттердің өздері әлеуметтік медианың әсерін қалай бағалайды және студенттермен қарым-қатынас кезінде университет әкімшілігі мен оқытушылар құрамы нені ескеруі керек-жоғары білім беруді жоспарлаудағы ең маңызды мәселелер.

Мақала әлеуметтік желілердің студенттердің құндылық бағдарларын қалыптастыруға әсерінің қарқындылығы мен аспектілерін талдауға

арналған. Мақалада 2022 жылдың қыркүйек айында «Журналистика» және «Қоғаммен байланыс» мамандықтары бойынша күндізгі бөлімде оқитын Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ 100 студенті арасында жүргізілген зерттеу нәтижелері келтірілген. Әлеуметтік желілердің құндылық бағдарларын қалыптастыруға әсерін зерттеудің нәтижесі әлеуметтік желілер құндылық бағдарларының көптеген аспектілеріне әсер етеді, бірінші кезекте білімге деген көзқарас, сондай-ақ еңбек мінез-құлқы, бұл әсердің қарқындылығы әлеуметтік желілерді пайдалану жиілігі мен ұзақтығына байланысты.

Тірек сөздер: әлеуметтік желілер, құндылық бағдарлары, ақпараттық орта, Интернетке тәуелділік, желілік байланыс, жоғары білім беру жүйесі, онлайн байланыс, әлеуметтік орнату

THE ROLE OF SOCIAL NETWORKS IN THE FORMATION OF STUDENTS' VALUE ORIENTATIONS

*Usserbaeyva M.M.¹, Kim O.Ya.², Kultayeva S.S.³, Kim E.S.⁴

¹Master of foreign language education, senior teacher, KazUIR&WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: madina_userbay@mail.ru

²c.p.s., Associate Professor, KazUIR&WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: olga_kim2007@inbox.ru

³PhD student, senior teacher, KazUIR&WL named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kultayeva_s@mail.ru

⁴Master of social sciences, HR Capital company, Almaty, Kazakhstan, e-mail: Leno4ka_1997@inbox.ru

Abstract. It cannot be denied that with the progress of general informatization, the influence of social networks on human life as a whole increase. Today we can observe a unique process during which a new generation is being formed, called the “generation of social networks”. Social networks have become the most important factor in shaping the personality of students as an environment in which modern young people, namely university students, live. Social networks are gradually penetrating into various spheres of society, including education, thanks to their interactivity, high technical skills, openness and accessibility for all categories. The relevance of the research topic is due to the diversification of social networks that attract modern youth. In recent years, one of the main forms of leisure for young people is spending time on social networks. How students themselves assess the impact of social networks, and what university administrations and teaching staff need to take into account when interacting with students, are the most important issues when planning higher education.

The article is devoted to the analysis of the intensity and aspects of the influence of social networks on the formation of students' value orientations.

The article presents the results of a study conducted in September 2022 among 100 full-time students of KazUIR&WL named after Abylai Khan in the specialty "Journalism" and "Public Relations". As a result of studying the influence of social networks on the formation of value orientations, it is concluded that social networks affect many aspects of value orientations, such as the attitude primarily to education, as well as work behavior, the intensity of this influence depends on the frequency and duration of the use of social networks.

Keywords: social networks, value orientations, information environment, internet addiction, network communication, higher education system, online communication, social attitude

Статья поступила 23.11.2023

УДК 378.147

МРНТИ 18.07.03

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.009>

СИНТЕЗДІК ӨНЕР САБАҚТАСТЫҒЫНЫҢ КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӨРІНІСІ

*Кулбаев А.Б.¹, Елубаева М.А.², Төлепберген Е.С.³, Баймуханова Ж.А.⁴

*¹өнертану ғылымдарының кандидаты, профессор, Темірбек Жүргенов атындағы ҚҰӨА, Алматы, Қазақстан, e-mail: aman_1948@mail.ru

²докторант, Темірбек Жүргенов атындағы ҚҰӨА, Алматы, Қазақстан
e-mail: marzhan8888@yandex.kz

³өнертану ғылымдарының магистрі, оқытушы, Темірбек Жүргенов атындағы ҚҰӨА, Алматы, Қазақстан, e-mail: erboltolepbergen@mail.ru

⁴өнертану ғалымдарының магистрі, оқытушы, Темірбек Жүргенов атындағы ҚҰӨА, Алматы, Қазақстан, e-mail: baimukhanova@gmail.com

Аңдатпа. Авторлар кәсіби қазақ сахна өнері саласындағы ғылыми теориялық еңбектерге сүйене отырып, ұлттық өнердің жаңа белеске көтерілуіне ықпал ететін бүгінгі жаһандану жағдайындағы білім, ғылым, өнер мен мәдениетті шығармашылықты-инновациялық кәсіби білім беру құзыреттілігін жетілдіру мақсатында В027 «Театр өнері – Актерлік өнер» бағдарламасында синтездік өнер саласындағы сахналық-жанрлық көркемдік сабақтастықтың негізін ұсынады.

Тарихи деректерге сүйенсек актерлік өнердің кәсіби білімінің негіздері Еуропада 18 ғасырдың аяғы мен 19 ғасырдың басында қаланғаны белгілі, ал Азия елдерінде ол одан да ертеректе дамыған,

халық шығармашылығының тамырынан бастау алған, мың жылдан астам тарихы бар жапондық «НО» театры әлі күнге дейін өзіндік мәнін жоғалтқан емес.

Өнердің өзекті мәселесі әр ұлттың ерекше табиғатынан туындаған өмір заңдарынан бастау алатын ерекше құбылыс екені даусыз. Алайда, қазақтың кәсіби сахналық мектебі жоғарыда аталған мектептерден бастау алады деп айтуға болмайды. Біздің ұлттық руханиятымыздың байлығы (ауыз әдебиетінің, поэманың, қаһармандық жырлардың, эпостың інжу-маржандары және т.б.) ұлт құндылықтарына айналған ұлтымыздың сарқылмас асыл қазынасы негізінде туындаған «Дала театрынан» бастау алатыны айнымас ақиқат. Кенжелеп дамыса да қазақ сахна мектебі өзіндік көркемдік болмыс ерекшелігімен ұлттық құндылықтарымыздың әлемдік деңгейде сахналауында ерекше табыстарға жетіп өнерлі ұлттың бай руханиятының асыл қазыналарымен тамсандыруы, ерекше мәнге ие болды.

Бұл зерттеу жұмысының басты мәселесі, қазақ сахна мектебінің даму сатыларындағы өнерлі де талантты тұлғаларының қосқан үлесі мен әлемдік сахна мектебінің даму жолдарындағы сабақтастықты зерделеу. В027 «Театр өнері - актерлік өнер» оқу бағдарламасында ұсынылған кәсіби шығармашылық білімнің құзыреттілігі өнер синтезінің сахналық-жанрлық көркемдік сабақтастығының негізін құрайды.

Сахналық мектептің дамуы мен өсу жолдары әр халықтың рухани даму кезеңдеріне сай өркен жайғаны, бүгінгі жаһандану заманында көп ұлтты халықтардың игілікті істеріне айналды. Қазақ сахна өнері мектебі де аталған үдерістен шалғай қалмағаны баршамызға белгілі. Кәсіби білім алған сахна майталмандарының халықаралық фестиваль-конкурстарға қатысып жүлделі орынға ие болулары айтылған сөздің айғағы болып табылады. Осылайша, қазақ сахналық мектебі В027 «Театр өнері - актерлік өнер» білім беру бағдарламасының халықаралық шығармашылық білім беру бағдарламаларының қатарына енуінің көрсеткіші болып табылады.

Тірек сөздер: Қазақ сахна мектебі, кәсіби білім беру, оқу білім бағдарламасы, теориялық және психофизикалық іс-әрекеттегі сабақтастық, театр өнері, синтездік өнер, қазақ халқы, мәдениет

Негізгі ережелер

Бүгінгі қазақ театры өнерінің өркендеу мен даму жолдары көптеген салалы бағыттарды қамтитыны жасырын емес. Кәсіби сахна өнері кең далада киіз үй шаңырағы астында алғашқы қойылымдарымен көрерменнің көзайымына айналса, уақыт өте келе өнерді өмірім деп өмірін өнермен өрнектеген дара таланттар өнер тұлғаларына айналып, әр елді мекендерде атышулы жәрменке мерекелерде, бойға біткен табиғи таланттарымен

халқының мерекелік қуанышты сәттеріне серпін беріп шаттыққа бөледі. Тарихи ауыз әдебиетіндегі өрелі оқиғалардан тәлім алып халқының мұң-мұқтажын өткен шақ оқиғаларымен қайта жүздесті. Әншімен күйшілер жыры мен сықақшылар той-думанның көрігін қыздырды. Әрине, мұндай айтулы мерекелер ұлттық ойындарынсыз өтуі кемде-кем.

Кіріспе

Өнерлінің өрісі кең-демекші, Қазақ халқы өнерлі халық екенін әлем мойындағаны тарихтан белгілі. Сол өнердің табиғи қасиеті дара тұлғаға айналған Париж сахнасында ән салған Әміре Қашаубаев, әлемдік күрес жекпе-жегінде жауырыны жерге тимеген Қажымұқан Мұнайпасов, Кеңестік Одақтың алғашқы халық әртісі атағын К.С.Станиславскиймен бірге иеленген Күләш Бәйсейітова болды. Бүгінгі күнгі әлемдік әндік құбылыстың кәсіби шеберлігін барша халыққа мойындатып қазақ ән өнерімен, тілін жаһандық шеңберге шығарушы Димаш Құдайбергенов ұлт мақтанышы, біртуар, дара тұлға екені дау туғызбас. Осындай өнерлі елдің сахна мектебі де жоғары деңгейде жан-жақты жанрда дамуы уақыт талабы. Ия, бір ғасырға жуық сахна мектебінің әліппесі оның кәсіби шығармашылық ілімі К.С.Станиславский жүйесінің негізінде өрістеп өрбіді. Қоғамға, рухани құндылықтарды көркемдік шеберлікте жеткізуде орасан зор еңбек майданында өз үлестерін қосты. Рухани байлықты әдебиет, мәдениетте өнердің алар орны ерекше дәрежеде екені баршаға баянды болып өрісі кеңейіп өркен жайды [1].

Өнер туындылары зәулім сарайлармен салтанатты ғимараттарға ауысып әлемдік өнердің өрісі кеңейді. Актер өнерінің шындалуымен көркемдік жетістіктерінде киім үлгілерінің этно дизайндық үлгілерімен қоса жарық, сазды әуен әездері мен оқиғаға қатысты үй, табиғат, аула, орындарын үй жихаздарын қолданылуы заманмен қоғамның мәнімен мағыналық ұғымын ашуда психологиялық сабақтастық тауып орындаушымен бірге үндестікке ие болды. Әрбір кейіпкер сомдаушы актер сахнадағы ойын өрнегінде, психофизикалық әрекетінде айтылған бутефория, реквезит, костюм, музыка, жарық атты техникалық жабдықтарсыз қойлымның көркемдік шешімін көркейту мүмкінестігі оксемаға айланды. Сахна өнеріндегі актер шеберлігінің жан жақты даму үрдістері жанырлық ерекшеліктерімен құнды. Олар драма, муздрама, комедия, трагедия, оперетта, опера, мюзикл, балет, пластикалық, физикалық болып бірнеше түрге бөлінеді. Осы жанр ерекшеліктері сай көрермен алдында орындаушы тұлға ол актер. Ол табиғи талант иесі оның даусы, сөз сөйлеу, ән айту, би билеу, киім киюмен сымбаттылығы бір болмыстың болмыстың бойындағы қасиеттері екені анық. Сонымен екі жақта, сабақтастық және үйлесімділік тұлғаның психофизиологиялық

әрекетімен техникосценографиялық толықтырмалы жабдықтар. Сахна өнерінің синтездік құралымен анықтап толықтырушылар болып табылады. Ұлттық ерекшелік, ұлттық нақыш психофизиологиялық сахналық көркемдік-шығармашылық әрекет ерекшеліктері ұлттық сипатынан салт-дәстүрінен ажыраған емес. Оның көпжанрлы синтездік тоғысуы шығармашылық тұлғалардың ой-өрістерінен туған дара шебер туындылары іспетті сан-алуан. Сахна өнерінің алтын діңгегі табиғатына сай адам өмірі мен қоғамдық қарым-қатынас.

Қазақ шығармашылық педагогикасының қарашаңырағы Темірбек Жүргенов атындағы қазақ ұлттық өнер академиясы бүгінгі күнге дейін бірнеше сатылардан өткені тарихтан белгілі. Алғашқы сахна мектебі 1932 жылы Наркомпростың қаулысымен Алматыда театр сурет училищесі ашылады. 1954 жылы Орталық Комитеттің қаулысына сай Министрлер Кеңесінің шешімімен Консерватория жанынан Театр бөлімі 1955 жылы алғашқы шәкірттерін қабылдады. Театр бөлімі факультет болып ашылады. 1978 жылы Театр және көркемсурет академиясы институты болып ашылады. Содан дербес шаңыраққа ие болған өнер атауы Көркемсурет академиясы мен театр және кино институты болып бөлінеді. Біраз жыл өткен соң қазақ мемлекеттік Өнер академиясы дәрежесіне көтеріліп 1989 жылы Темірбек Қараұлы Жүргеновтың атына ие болады. Бұл Темірбек Жүргеновтың әдебиет пен өнерге, ғылым мен білімге, медицинаға деген атқарған халықтың қаһарман ұлтжанды азаматына деген баға деп түсінеміз. Жоғарыда айтылып отырған ойлармен жазулар консерваторияда ұстаздық қызметті бастаған пікірлерім деп түсінерсіздер...

Материалдар мен әдістер

Актерлік өнерге келер болсақ шығармашылықтағы ерекше таныммен, түсініп саналы ой еңбегімен, іздемпаздық жігерлі еңбекқорлықты өзінің болмысынан табылатын ерекше жан болуы, оның бір қыры десек, ал екінші қыры сахна өнерінің талғам талабы болмыстың бойындағы табиғат сыйлаған таза үні, сөзі, ән мен күйге, бидегі үйлесімді координациясы т.б. психофизиологиялық қасиеттердің оқу жүйесінде әрі қарай дамытуға дайындығы ерекше көрініс табуында. Себебі сахна адамының құрал-жабдығы (инструменті) өз болмысы, психо-физиологиясы [2].

Міне осындай қасиетті дамытуда бізге бір танапты егіс алқабы сияқты күн кешуге бір орнында тұрғанымыз, заман талабына сай келмейді. Оқу бағдарламасындағы өзгерістер мен жаңа бағыттарға жол ашу енді басталғанымен әлі де шешімін табар мамандандырулар қазақ өнерінің күн тәртібінде болатын мәселелер...

Егеменді ел болып тарихымыздың тар жол тайғақ кештірген Кеңестік саясаттың көптеген түнекті реңтерінің шығармашылық тұлғаларға

да зор әсерін тигізгені белгілі екенін барша қазақ түсінеді. Дегенмен экономика, экономика - деп өнер мен мәдениетті, салт-дәстүр, руханият мәселелерін аттап өтіп, кеткен кездеріміз науқаншылыққа ауысқаны да баршылық болды. Көптеген елдердің даму бағытында мәдениет пен өнерді экономиканың дамуымен қатар қоюы жаныңды жылытады. Ал,бізде проблема жеткілікті... Арнайы салынған дара ғимараттар, оқу корпустарымен лабораторияларындағы соңғы технологиялық жетістіктердің техникасымен жабдықталған кең сәулетті нысандар...

Кәсіби сахна мамандығының қыр-сырларын көркемдік деңгейге ашып қоғамдық таразыдағы орнын салмақтау, жетілдіру күн тәртібінен түспегені абзал. Осы орайда ұлттық шығармашылықтан тамыр тартатын драматург, көркемдік қойылым қоятын режиссер, олардың мақсатын іске асыратын ойын өрнегімен көрерменнің көзайымы болар тұлғалар дайындауда, профессорлық-оқытушылар қауымының еселі еңбегі, біліктілігі ғылыми ізденістердегі қабілет қарымдылығы, шығармашылық зертханалардың белсенді жұмыстары орасан зор. Синтездік өнерде сахнаны жиһаздау мен безендіру жұмыстары музыка, сценографияның алатын орны мен шарттылық көркемдіктің негіздемесі де салмақты [3].

Семиотика барлық жерде бар және ол өз функциясын анық дәлдікте сипаттап, санаға сіңіріп де жіберді. Ол ақпарат пен ойды жеткізетін бірлікке айналды. Күнделікті қоғамда сөз арасында, қарым-қатынас коммуникативтік актіде ол элементтер, белгілер, хабар беру арқылы қажырлы қызмет атқарып келеді...

Нәтижелер және талқылау

Мәселен, бағдаршам түстері жүру-жасыл, сары-кідіріс, қызыл-тоқтау сияқты қоғамдық көлік пен адамдарға белгі арқылы, салауатты қызмет атқарып тұруы спектакль басталар алдындағы музыкалық қоңырау дыбыстары т.т.б. Ал қарым-қатынас коммуникациялық әрекетте шығармашылық жүйеленуіне үлкен бағытты негіздемелерін К.С.Станиславский актер өнеріндегі ізденістерінің негіздемесін психо-физиологиялық әрекетте қызмет атқаруының жүйесін талдап жасаса, Вс.Мейерхольд сыртқы болмыс қол, аяқ, мимиканың, қимыл-қозғалыстарына ерекше мән беріп аталмыш шығармашылық ілімнің алға жылжуына ерекше қызмет атқарды. Сөз бен ән, қимыл іс-әрекеттерінің сахнадағы ерекше дамуын зерделеген К.С.Станиславский шәкірттері М.Чехов, Еж.Гратовский, Ф.Шаляпин болса, қазақ топырағындағы сахна саңлақтары ұлтымыздың дара өнер тарихын өз шеберліктерімен өрнектеген: Қ.Қуанышбаев, Ж.Шанин, Е.Өмірзақов, С.Қожамқұлов, Ш.Айманов, Қ.Жандарбековтердің бүгінгі күнде де жұлдыздары биікте тұр. Тарихымызды түйсікпен, түсініктен, сана-сезім ой өрісіндегі

шығармашылыққа негізделген тілдің ең қарапайым әрі түсінікті белгілерге негізделген семиотика ілімімен толықтанған, көркем өнерімен сахнаға ұлттық нақыштардағы жетістіктері сан алуан. Себебі, әлем бойынша қоғамдық қарым-қатынастардың қарқынды дамуы әсерінен синетика әлемі белгілі символдық сипатқа ие болуында. Ол жиһазбен қолөнерде адамның киім киюімен, ым- ишарат, ишараларындағы қолданыс құралына айналғаны барлығымызды мойындатты, әрі бүгінгі күні мұқтаждық белгіге айналды.

Сахна өнерінің экрандық шығармашылықтың кеңістігі кең, шегі жоқ шеберліктің туындылары әр ұлттар мен ұлыстардың, тарихи қоғам мен бүгінгі күн тақырыптарындағы ерекше құбылыстар мен қарым-қатынастарды көрерменіне айқын да, нақты дәлдікке негізделгенін: оның киімінен, жүріс-тұрыстағы қимыл-әрекетіне, жас мөлшеріндегі статустағы сөз саптау мен қабылдау, мойындаумен жүгіну процестерін, әртүрлі сезімдегі суреткерлікті нанымды да, сенімді деңгейде болу керектігін нақтылап келеді. Сондықтан да сұрыптап алынған элементтер тізбегі көркемдік шығармашылықта кең қолданыста. Әр ұлттың тарихы қалыптасқан салт-дәстүрі өте терең екені белгілі. Олардың қоғам, ел, Мемлекет болып қалыптасуы да сан алуан. Тарихтан алатын тәрбиелік тағылымы да орасан зор. Жазба, ауыз әдебиеттерінен бүгінгі күнге жеткен, алтын қордың асыл жауһарлары үлкен ыждаһаттылықпен халқына жетіп, тәлім-тәрбиелікте үлкен қызығушылық тудырып тұрғаны жасырын емес. Тарихи драмалардың классикаға айналған Еуропа, Азия, Америка құрлықтарындағы сан ғасырлық оқиғалар ілегін, айналасы бір, екі-үш сағатқа сыйдырып көрерменіне салиқалы ой салып, орындаушылық шеберлік таныту көркемдік сахналық, экрандық синтездік шығармашылық өнердің үлесінде. Тарихи оқиғалар ілегінен сөз қозғағанда алып құрлықтардың 3000 жылдан астам тасы өрге домалаған, болмыс-бітімі ерекше көшпелілер атты империя тұлғаларының асыл мұралары қанша уақыт өтсе де толық зерттеп, зерделене қоймағанын ескерсек, бірінші қатарға әдебиет пен өнер туындылары, қалыптасқан салт-дәстүрі, ұлттық руханияттың негіздемесіндегі өмір ережелері, тілі, ділі, қарым-қатынастардың алтын қазығына айналғанын зерттеуші-ғалымдардың ерен еңбегі сол туындылармен танысып, сахналық көркемдік қойылымдардың негіздемесінде құнды тарихи шығармалардың орын алуы, өнер жетістіктерінің алтын жауһарларына айналып отыр. Міне, осы тұста енді ғана жасы ғасырға толған қазақ театр өнерінің сахна педагогикасындағы алғашқы ұстаным бағыты Еуропа мектебінен туындаған көшірмесінде ұлттық өнеріміздің көрігін қыздыру да, Кеңестік саясаттың сойылым соққанымен, ұлттық рухани болмыс кейпімізді сақтап қалғанымыз, осы киелі сахна өнеріне тікелей байланыстылығы.

Ұлттық нақыштағы тіліміз, болмыстағы киім ерекшелеріміз бен оған қатысты салт-дәстүрдің айнымас көріністері сәлемдесуден, жерлеуге дейінгі ділімізге сіңген мұсылмандықтың имандылықтағы көріністері... Бұлай айтуымыздың себептері де жетерлік. Актердің сахнадағы сомдаған кейіпкері - оның актерлік шеберлігінің нәтижесі, шығармашылықтағы психо-физиологиялық әрекетінің жемісі болып табылатын тұстарын атап айтсақ: дауыс ырғағы, тұлғасы, жүріс-тұрыс сымбаттылығы, киім-кию үлгілеріндегі қолданысы, музыкалық өлшем ырғақты сезіну мен ән айту, би-билеу кординациясы, қару-жарақпен іс-қимылдары, стэп ырғақтары мен бутафория реквизиттерімен әрекет ету, пантомима элементтеріне икемділігі бір адамның бойынан табылуы - бұл синтездік өнердің актер табиғатына қойылатын талаптары екені анық.

Қорытынды

Жоғарыдағы айтылған талаптар, әсіресе тарихи драмалық қойылымдарында жас талантты өнер иелері жаңа көз қарастарымен жалғастыруда. Сахна өнері әр ұлттың болмыс айнасының, руханияттың асыл қазнасы. Әр ұлттың елдімекен табиғатына сай өмірсүру ерекшелігіне де байланысты киім ерекшеліктерін көрерменге сол ғасырдағы сол ортаның кейіпкерлерінің іс-әрекеттеріне сай нанымды, дәстүр ерекшеліктерін, көркемді де, әсерлі пластиканы қолдана да көрсете білуімен байланыстылығында үлкен мән мағына бар. Жазылған ой тұжырымдама мен оқу - әдістемелік ерекшеліктерінің нәтижесінде 2023 жылының 3-10 қаңтар аралығында бітіруші 4 курс «Физикалық театр артисі» Білім беру бағдарламасы студенттеріне жетекшілік етіп, Бремен қаласы (Германия) «KulturOnTour2023» IX Халықаралық театр фестиваліне қатысып, Евросоюз мемлекеттерінің шығармашылық ұжымдары арасында сексен алты мемлекет қатысқан театрлардың сахналанған қойылымдарынан қазылар алқасы іріктелген тоғыз мемлекеттің қойылымдары арасынан «Гамлет» /қоюшы режиссері оқытушы Е.Төлепберген/ атты пластикалық қойылым үшінші орынға ие болып, арнайы дипломды- жеңіп алды. Сондай-ақ әр мемлекеттен жиналған қазылар алқасы спектакльдің пластикалық үлгілі табысына Еразмус+ ұйымының есебінен Темірбек Жүргенов атындағы ҚҰӨА профессорлық -оқытушылар құрамына әрі қарай білімін жетілдіруге үш грант - Мадрид қаласына 2023 жылғы қыркүйек айына сыйға тартты. Бұл да бір жаңа бастаманың ізденістегі нәтижесі.

Театр әлем халықтарының ұлттары мен ұлыстарының ұлықтаған рухани шығармашылықтарының айнасы - қасиетті сахна. Сондықтан да авторлар өз тұжырымдамалары білім алушылар алдында үлкен аудитория алдында өз сөзімді әр дайым театр өнері турасында. «Ұлтына, жеріне,

дініне, тіліне, еліне бөлінбейтін Ұлы өнер - ол Театр өнері!» [4, б.3]. Ия, театр синтездік өнердің шаңырағы, ошақтың үш бұтындай - драматург, режиссер, актер шығармашылығы үндестік тапқан соң сценография көмекке келеді [5]. Өнегелі өнер шаңырағының өрісі осылайша өрістей береді. Кәсіби шығармашылық мамандарының бірлескен туындысы ол - спектакль.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Оқу құралы «Мастерство актера в терминах и определениях К.С.Станиславского». - М.: Сов.Россия, 1961. - 519 с.
- [2] Далькроз Э. Ж. «Ритм. Его воспитательное значение для жизни и для искусства. 6 лекций. Ж-л. «Театр и искусство». - М. 1922. – 64 с.
- [3] Вендровская Л. Д., Февральский А. В. Сборник «Творческое наследие Вс.Е.Мейерхольда». - М.: ВТО, 1978. – 488 с.
- [4] Кулбаев А. Б. «Сыр мен Сымбат». - Алматы: «Мектеп-Болашак», 2005.
- [5] Баймуханова Ж.А. «Драматургические и режиссерские идеи в призме новой визуализации (2010-2015)». //Sc. Collec. Interconf. - December, 2021. - № 94. -С. 407-426. – Режим доступа: URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/17784> [Дата обращения: 14.12.2021]

REFERENCES

- [1] Oku kūraly «Masterstvo aktera v terminakh i opredeleniyakh K.S.Stanislavskogo» (The skill of the actor in terms and definitions of K.S. Stanislavsky). - M.: Sov.Rossiya, 1961. - 519 s. [in Kaz]
- [2] Dal'kroz E.ZH. «Ritm. Yego vospitatel'noye znacheniye dlya zhizni i dlya iskusstva (Rhythm. Its educational value for life and for art). 6 lektsiy. ZH-l. "Teatr i iskusstvo". - M. 1922. – 64 s. [in Rus.]
- [3] Vendrovskaya L.D., Fevral'skiy A.V. Sbornik «Tvorcheskoye naslediyе Vs.Ye.Meyyerkhоl'da» (Collection “Creative heritage of Vs.E. Meyerhold). - M.: VTO, 1978. – 488 s. [in Rus.]
- [4] Kulbayev A.B. «Syr men Symbat» (Secret and Graceful). - Almaty: “Mektep-Bolashak,”, 2005. [in Kaz]
- [5] Baymukhanova ZH.A. «Dramaturgicheskiye i rezhisserskiye idei v prizme novoy vizualizatsii (2010-2015) (“Dramaturgical and directorial ideas in the prism of new visualization (2010-2015)”) //Sc. Collec. Interconf. - December, 2021. - № 94. -S. 407-426. – Rezhim dostupa: URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/17784> [Data obrashcheniya: 14.12.2021] [in Rus.]

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ СИНТЕЗА ИСКУССТВ В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

*Кулбаев А.Б.¹, Елубаева М.А.², Толепберген Е.С.³, Баймуханова Ж.А.⁴

¹к. иск., профессор, КазНАИ им. Темирбека Жургенова, Алматы,
Казахстан, e-mail: aman_1948@mail.ru

²докторант, КазНАИ им. Темирбека Жургенова,
Алматы, Казахстан, e-mail: marzhan8888@yandex.kz

³маг. иск.н., ст. преп., КазНАИ им. Темирбека Жургенова,
Алматы, Казахстан, e-mail: erboltolepbergen@mail.ru

⁴маг. иск. н., ст. преп., КазНАИ им. Темирбека Жургенова,
Алматы, Казахстан, e-mail: baimukhanova@gmail.com

Аннотация. Авторы, опираясь на научно-теоретические труды в области профессионального казахского сценического искусства, представляют основу сценическо – жанровой художественной преемственности синтеза искусств в программе В027 «Театральное искусство-актерское искусство», с целью совершенствования компетенций профессионального образования в условиях современной глобализации, способствующих подъему национального искусства на новый уровень.

Хотя из исторических трудов известно, что основы профессионального образования актерского искусства заложены в Европе в конце 18 - начале 19 века, в азиатских странах оно начинается еще раньше, корнями происходящий из народного творчества Японский театр «Но» за свою более чем тысячелетнюю историю до сих пор не оторван от “собственной” школы.

Неоспоримо, что актуальная проблема искусства - это особое явление, которое уходит корнями в законы жизни, порожденные уникальной природой каждой нации. Нельзя сказать, что казахская профессиональная сценическая школа берет свое начало в вышеупомянутых школах. Неоспоримо, что богатство нашей национальной духовности (жемчужины устной литературы, поэмы, героические псалмы, эпосы и т. д.) берет свое начало в “Степном театре”, построенном на примере неисчерпаемых сокровищ нашей нации, ставших ценностями нации. Несмотря на свою молодость, казахская сценическая школа имеющая свою художественную самобытность, приобрела особое значение в постановке наших национальных шедевров на мировом уровне, восхищая зрителей богатыми духовными сокровищами народа.

Проблема данного исследования заключается в изучении на различных этапах развития сценического искусства вклада артистичных и талантливых людей казахской сценической школы и преемственности

данной школы. Компетенции профессионального творческого образования, отраженные в учебной программе В027 «Театральное искусство-актерское искусство», составляет основу сценическо-жанровой художественной преемственности синтеза искусств. А то, что пути развития и роста сценической школы соответствовали этапам развития духовности каждого народа, сегодня, в эпоху глобализации, стало благородным делом многонациональных народов. Как известно, казахская школа исполнительского искусства не осталась в стороне от данного процесса. Свидетельством сказанного является то, что профессионально обученные мастера сцены принимают участие в международных фестивалях, конкурсах и занимают призовые места. Таким образом, казахская сценическая школа является показателем вхождения образовательной программы В027 «Театральное искусство-актерское искусство» в число международных творческих образовательных программ.

Ключевые слова: Казахская сценическая школа, профессиональное образование, учебная образовательная программа, преемственность в теоретической и психофизической деятельности, театральное искусство, синтез-искусство, казахский народ, культура

REFLECTION OF THE CONTINUITY OF SYNTHESIS ART IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION

*Kulbayev A.B.¹, Elubaeva M.A.², Tolepbergen E.S.³, Baimukhanova Zh.A.⁴

*¹candidate of Art History, Professor, KazNAA name of Temirbek Zhurgenov, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aman_1948@mail.ru

²doctoral student, KazNAA name of Temirbek Zhurgenov, Almaty, Kazakhstan, e-mail: marzhan8888@yandex.kz

³MA., teacher, KazNAA name of Temirbek Zhurgenov, Almaty, Kazakhstan, e-mail: erboltolepbergen@mail.ru

⁴MA, Senior Lecturer, KazNAA name of Temirbek Zhurgenov, Almaty, Kazakhstan, e-mail: baimukhanova@gmail.com

Abstract. The authors, relying on scientific and theoretical works in the field of professional Kazakh stage art, present the basis of the stage – genre artistic continuity of the synthesis of arts in the program В027 “Theater acting art”, in order to improve the competencies of professional education in the conditions of modern globalization, contributing to the rise of national art to a new level.

Although it is known from historical works that the foundations of professional education of acting art were laid in Europe at the end of the 18th - early 19th century, in Asian countries it begins even earlier, the roots

of the Japanese theater "No" originating from folk art for its more than a thousand-year history is still not divorced from its "own" school.

It is undeniable that the actual problem of art is a special phenomenon that is rooted in the laws of life generated by the unique nature of each nation. It cannot be said that the Kazakh professional stage school originates in the aforementioned schools. It is undeniable that the wealth of our national spirituality (pearls of oral literature, poems, heroic psalms, epics, etc.) originates in the "Steppe Theater", built on the example of the inexhaustible treasures of our nation, which have become the values of the nation. Despite its youth, the Kazakh stage school, which has its own artistic identity, has acquired special significance in staging our national masterpieces at the world level, admiring the audience with the rich spiritual treasures of the people.

The problem of this research is to study the contribution of artistic and talented people of the Kazakh stage school and the continuity of this school at various stages of the development of stage art. The competencies of professional creative education, reflected in the curriculum B027 "Theater art-acting art", form the basis of the stage-genre artistic continuity of the synthesis of arts. And the fact that the ways of development and growth of the stage school corresponded to the stages of development of spirituality of each nation, today, in the era of globalization, has become a noble cause of multinational peoples. As you know, the Kazakh school of performing arts did not stay away from this process. The evidence of this is that professionally trained masters of the stage take part in international festivals, competitions and take prizes. Thus, the Kazakh stage school is an indicator of the entry of the educational program B027 "Theater art-acting art" into the number of international creative educational programs.

Keywords: Kazakh stage school, professional education, educational curriculum, continuity in theoretical and psychophysical activities, theatrical art, synthesis art, Kazakh people, culture

Статья поступила 30.05.2023

УДК 378.147:53

МРНТИ 29.01.45

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.010>

THE ROLE OF CHEMICAL EXPERIMENT IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' RESEARCH COMPETENCIES

*Sailaubay A.K.¹, Myrzakhmetova N.O.², Kishibayev K.O.³

¹doctoral student, Kazakh national women's pedagogical university, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ainurajks@mail.ru

²candidate of Chemical Sciences, Acting Associate Professor, Kazakh national women's pedagogical university, Almaty, Kazakhstan, e-mail: nmyrzahmetova64@gmail.com

³candidate of Chemical Sciences, senior lecturer, Kazakh national women's pedagogical university, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kishibaev64@gmail.com

Abstract. The acquisition of research skills by a chemistry teacher is an obligatory part of the training of a specialist teacher. Only when the teacher has mastered the relevant competence can it become the reason for the formation of students' research skills.

Chemistry is a theoretical and experimental science. Thus, experiment is the most important method in his research as a means of obtaining concrete ideas and solid knowledge. Of course, the strongest trace in the memory of students are chemical experiments that he consciously carried out with his own hands, and the information he received, since in this case all types of memory and mental actions are included in the memory process. The modern quality of chemical education is determined by the formation of key competencies, where one of the main ones is research competence. Research competence presupposes the ability to independently apply knowledge in new, non-standard situations.

In modern conditions, the issues of choosing a strategy and methods for the formation of research skills of students are very relevant. These include the following sets of skills: planning your own research activities; setting a task; searching, analyzing and summarizing the necessary information; hypotheses; setting goals and objectives; choosing optimal research methods and techniques; the experiment itself; designing the results of work; formulation of conclusions and conclusions, etc.

The article examines the role of laboratory classes and conducted chemical experiments in the formation of research competence of students of pedagogical universities. When developing a methodology for the formation of students' research competence, we tried to develop a unified plan for the organization of students' research work, a laboratory workshop to ensure the formation of research competence.

Keywords: chemistry, research skills, research work, experiment, research competence, research skills, humic acid, scientific research

Basic provisions

In modern society, the concept of "competence" is considered as the main result of application in the educational process.

According to A.V. Khutorskaya, research competence is considered as the result of a person's cognitive activity in a certain field of science, the acquisition of research competence necessary to understand research methods and techniques, positions, value orientations that he must master in order to carry out research activities [1]. That is, research competence is a set of knowledge in a certain field, the presence of research skills (vision and problem solving based on the nomination and justification of hypotheses, setting and planning goals, collecting and analyzing necessary information, conducting experiments, presenting research results), the ability to apply this knowledge and skills in a specific activity.

Introduction

Kazakhstan's entry into the world educational space requires the training of competent, competent specialists who adhere to the concept of "lifelong learning". The classification of competencies in education is diverse.

The authors A.V. Khutorskoy, O. E. Lebedeva, D. A. Ivanova, etc. [2] classify competencies related to the general content of education at three levels: subject, general thematic and meta-subject.

Meta-subject competencies include research competence, which combines a whole complex of mental, search, logical creativity.

One of the key competencies being formed in teaching chemistry is research competence. The concept of "research competence" is the knowledge, skills that a researcher demonstrates in the effective study of any problem, the ability to independently apply knowledge in new, non-standard situations. It is known that research competence is formed as a result of research activities. The research works themselves are divided into research and educational research.

As M. N. Artseva has shown, research activities are aimed at obtaining new objective scientific knowledge [3].

In addition, most of the students who have successfully mastered chemical theory, but do not sufficiently perform the received laboratory work, have difficulties in performing practice-oriented tasks. In this regard, the formation of research competence in chemistry lessons in chemistry becomes relevant.

Materials and methods

Research activity is a type of creative activity, therefore it should be considered as an integral part of the problem of the formation of educational and cognitive competence and the development of creative, mental abilities of

students. The development of the student's personality, his intellect, feelings, will is carried out only in active activity.

Training of students in research activities, identification of cognitive and personal abilities with the help of various psychological questionnaires, organization of research work. The gradual increase of research competence is justified by ensuring the involvement of students in research work.

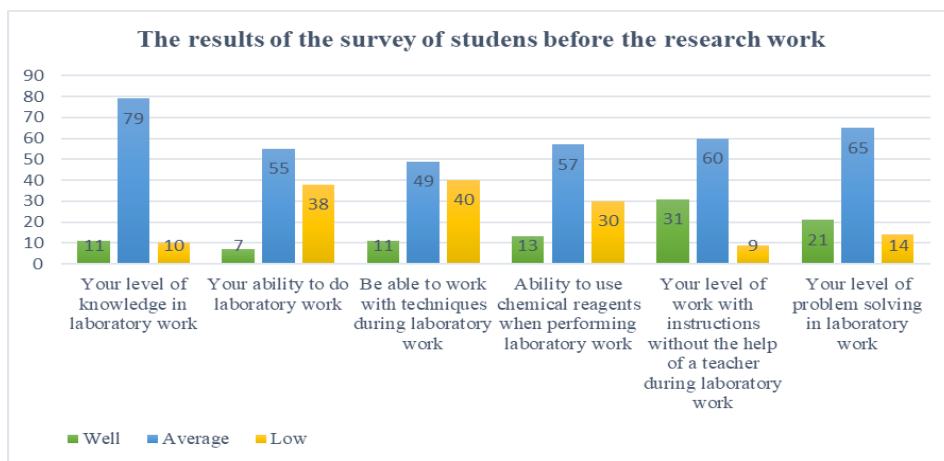
The main objectives of the study:

1. formation of research competence and organization of research work;
2. to determine the methodological ways and conditions for the formation of research competence in the learning process;
3. to develop a methodology for the formation of students' research competence through the organization of the work "obtaining humic acid from brown coal" ;
4. conducting a laboratory experiment and determining the effectiveness of the developed methodology.

The purpose of the article is to disclose the content of the methodology for the formation of research competence of students in the specialty «6B05301» chemistry. The formation of research competencies in chemistry lessons in the discipline «Chemical Technology» is proposed. Research work in the lessons of chemical technology is carried out through the methodological manual «humic acids and methods of their production» [4].

Results

In the course of determining the ability of students to perform laboratory work on the first day of our lesson, a survey was conducted. The result of the survey is shown (Pic.1).

Picture 1- Survey of students before research work

At the research lesson, students master the methodology of scientific research, master the stages of scientific cognition, learn to formulate and solve

research problems. BDuring the research work, students' laboratory work is carried out in the form of group and pair work.

This special practical lesson is designed for 4 hours a week, for a total of 15 hours. During the internship, the methodological manual "humic stains and methods of obtaining them" is used. For practical training, 3 lectures (6 hours), 5 laboratory and practical classes (9 hours) are methodically provided. The program of practical training (15 hours) is outlined (Table 1).

Table 1- Content of the research paper "Extraction of humic acid from brown coal" conducted at the chemical technology lesson

Type of practice	Practice content (number of hours)	Tasks	Key competencies
<i>Lecture 1</i>	Study of Humic (1 hour)	General characteristics of scientific research. Study of the structure and composition of Humins	The ability to search for various databases, the ability to work in a team, the ability to independently improve knowledge
<i>Laboratory practical lesson 1.</i>	Familiarization with chemical technologies and training on how they work (2 hours)	Proficiency in working with analytical scales, magneto stirrer, muffle furnace	Competence to independently engage in the improvement of knowledge, to organize the relationship of knowledge, to extract from experience what is useful for yourself
<i>Laboratory practical lesson 2</i>	Acquaintance with chemical reagents, study of what purposes they are used for (2 hours)	Working with flasks, pipettes, measuring cups	Forming, systematizing nodal competencies
<i>Laboratory work 1</i>	Preparation of 4% NaOH solution (1 hour)	Preparation of the solution	Competence to independently engage in the improvement of knowledge, to organize the relationship of knowledge, to extract from experience what is useful for yourself
<i>Laboratory work 2</i>	Preparation of 5% HCl solution (1 hour)	Preparation of the solution	Competence to independently improve knowledge
<i>Laboratory work 3</i>	Isolation of humic acid from brown coal Oi-Karagai. Calculation of the output of the received products (3 hours)	Obtaining humic acid	Competence to independently engage in the improvement of knowledge, to organize the relationship of knowledge, to extract from experience what is useful for yourself

<i>Laboratory work 4</i>	Isolation of humic acid from brown coal sedges. Calculation of the output of the received products (3 hours)	Obtaining humic acid	Competence to independently improve knowledge
<i>Laboratory work 5</i>	Preparation of 4% NaOH solution (1 hour)	Preparation of the solution	Competence to independently improve knowledge
<i>Lecture 2</i>	Final lesson (1 hour)	Summing up the results of the practical lesson	Forming, systematizing, research key competencies

Students during the study: where to start the study? How to do it? How does the researcher behave? conducted a search for queries. Students at the first lecture session: what are Humins? The history of the discovery of humic acid? What is the structure of humic acid? What is the composition of humic acid? The questions allow students to think about the practical application of search results and determine the prospects for further work.

Laboratory work 1,2: The students were divided into two groups. Our goal in dividing into groups is to determine from which type of brown coal humic acid is released in large quantities.

Group 1. Isolation of humic acid from brown coal Oi-Karagai. Calculation of the output of the received products.

Group 2. Isolation of humic acid from brown coal sedges. Calculation of the output of the received products.

When forming a component of laboratory work, a situational approach is proposed for setting goals and objectives. Students are offered ready-made goals and objectives, as well as questions are asked: what are we studying, from which coal is it more profitable to obtain humic acid? With this approach, students clearly define the property of this brown coal, namely, from which coal the largest amount can be obtained. Table №2 presents a methodological method for the formation of research competence, the ability to independently set goals and objectives.

Table 2- methodical method of formation of research competence-the ability to independently set goals and objectives

Method-goals independently set goals:	Group 1. Isolation of humic acid from brown coal Oi-Karagai.	Group 2. Isolation of humic acid from brown coal sedges.
Goals	Why was a large amount of humic acid isolated from brown coal Oi-Karagai?	Why was a small amount of humic acid released from brown coal sedges?

	Determine from Oi-Karagai brown coal humic acid is obtained in greater quantities due to its properties	Determine due to what properties humic acid is obtained from brown coal sedges in smaller quantities
Tasks	Preparation of 4% NaOH solution.	Preparation of 4% NaOH solution.
	Preparation of a 5% HCl solution.	Preparation of a 5% HCl solution.
	Filter with the installation of filter paper in the Buchner funnel	Filter with the installation of filter paper in the Buchner funnel
	Calculation of the output of the received products	Calculation of the output of the received products

When completing a task, students of each group first independently familiarize themselves with the instructions specified in the methodological manual, then prepare the necessary solutions for the work, summarize the research work.

Discussion

The students intend to implement the second part of the laboratory work with an interest in studying the properties of brown coal and Humins. In the laboratory work done above, a study is carried out by replacing the used solution with a 4% KOH solution. The purpose of the research work is to identify the possibility of changing the amount of the product obtained by replacing the solution when obtaining humic acid from two different brown coals. The groups are given a task, the solution of which they consider during the research work:

Task 1. From which type of brown coal is it most effective to obtain humic acid?

Task 2. What changes did you notice using a 4% KOH solution?

Most of the students were able to achieve the correct result: they determined the effectiveness of obtaining humic acid from pine brown coal and the possibility of obtaining a large amount of the product using a 4% NaOH solution.

The work of the groups was organized according to a predetermined plan, all groups worked with enthusiasm, were united. Each time during the research work, they adhered to the point of view: "we can find answers to difficult questions", "we perform complex tasks".

Thus, systematic work, situativeness, activity, individual approach, research work contributed to the formation of research competence.

At the end of the chemical technology lesson, during the identification of changes in the ability of students to perform laboratory work, the final

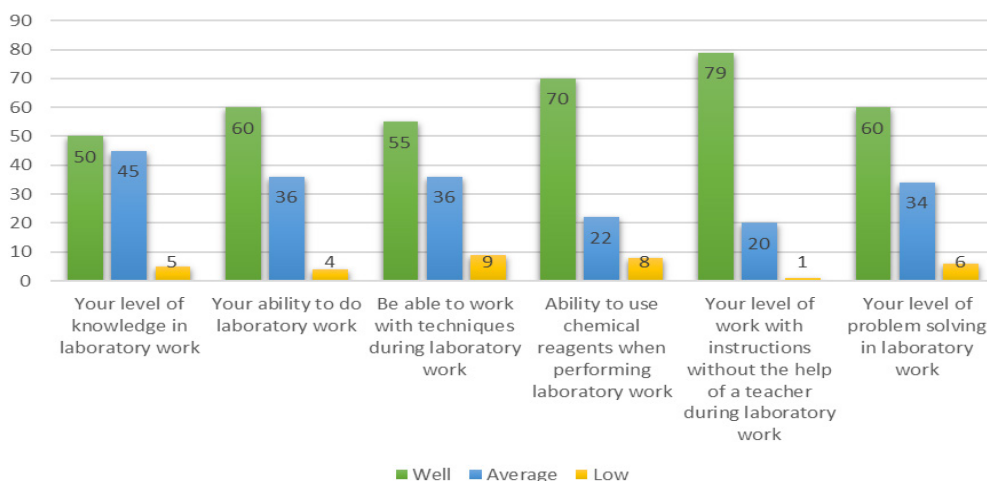

questionnaire was received *Picture №2* in *Table №3*. In the initial result of the survey, the level of knowledge in laboratory work was 50% (good), the ability to perform laboratory work was 60% (good), and knowledge of chemical reagents and technology was 55-70% (good). The ability to do laboratory work and reports increased by 60-79% (good).

Table 3- Results of the survey of the definition experiment

At what level are you in this questionnaire	The first indicated result			The last received result		
	Good	Average	Low	Good	Average	Low
Levels						
Your level of knowledge in laboratory work	11%	79%	10%	50%	45%	5%
Your ability to do laboratory work	7%	55%	38%	60%	36%	4%
Your ability to do laboratory work	11%	49%	40%	55%	36%	9%
Be able to work with techniques during laboratory work	13%	57%	30%	70%	22%	8%
Ability to use chemical reagents when performing laboratory work	31%	60%	9%	79%	20%	1%
Your level of work with instructions without the help of a teacher during laboratory work	21%	65%	14%	60%	34%	6%
Your level of problem solving in laboratory work	10%	80%	20%	50%	45%	5%

The results of the survey of the ascertaining experiment

Picture 2- Survey of students after research work

Statistical analyses of the questionnaires received and the results of laboratory work after their implementation were carried out. Each student was asked to make an application for laboratory work at the beginning and at the

end of the educational process, as well as each group of students to present the output of products obtained during laboratory work.

Conclusion

In conclusion, it was possible to formulate a conceptual understanding of the knowledge gained about the way to obtain humic acid from brown coal for the development of students' research competencies. The course work carried out in a laboratory equipped with modern special equipment contributed to the training of students at a high level based on the curriculum. The course work carried out for the development of students' research competence helps to develop students' activity, formulate explanations to arguments.

Thus, the results of the study show that students have an increased level compared to primary education.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированный парадигмы образования. //Народное образование. - 2003. - №2. - С. 58-64.

[2] Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования /Доклады 4-й Всероссийской дистанционной августовской педагогической конференции «Обновление российской школы» (26 августа - 10 сентября 2002 г.). – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/conf/> [Дата обращения 21.03.2023]

[3] Арцев М. Н. Учебно-исследовательская работа студентов (методические рекомендации для студентов и преподавателей) //Завуч, 2005. - № 6. – С. 4-29.

[4] Сайлаубай А.Қ., Мырзахметова Н.О., Кишибаев Қ.О., Джельдыбаева И.М. Гумин қышқылдарын алу әдістері, 2022. - 38. б

REFERENCES

[1] Khutorskoy A.V. Klyuchevyye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannyy paradigmy obrazovniya (Key competencies as a component of the student-centered paradigm of education) //Narodnoye obrazovaniye. - 2003. - №2. - С. 58-64. [in Rus]

[2] Khutorskoy A.V. Klyuchevyye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoy paradigmy obrazovaniya /Doklady 4-y Vserossiyskoy distantsionnoy avgustovskoy pedagogicheskoy konferentsii «Obnovleniye rossiyskoy shkoly» (26 avgusta - 10 sentyabrya 2002 g.). (Key competencies as a component of the student-centered paradigm of education /Reports of the 4th All-Russian remote August pedagogical conference «Renewal of the Russian school» (August 26 - September 10, 2002)) – Rezhim dostupa: <http://www.eidos.ru/conf/> [Data obrashcheniya 21.03.2023] [in Rus]

[3] Artsev M. N. Uchebno-issledovatel'skaya rabota studentov (Educational and research work of students) (metodicheskiye rekomendatsii dlya studentov i prepodavateley) //Zavuch. - 2005. - № 6. – S. 4-29. [in Rus]

[4] Saylaubay A.K., Myrzakhmetova N.O., Kishibayev K.O., Dzhel'dybayeva I.M. Gumin k,yshk,yldaryn alu әдістері. (Methods of extracting humic acids) - 2022. – 38 b. [in Rus]

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУДАҒЫ ХИМИЯЛЫҚ ЭКСПЕРИМЕНТТІҢ РӨЛІ

*Сайлаубай А.К.¹, Мырзахметова Н.О.², Кишибаев К.О.³

^{*1}докторант, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, mail: ainurajks@mail.ru

²х.ғ.к., қау. профессор м.а., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: nmyrzahmetova64@gmail.com

³х.ғ.к., аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: kishibaev64@gmail.com

Аңдатпа. Химия мұғалімінің зерттеу жұмысының дағдыларын игеруі маман-мұғалімді даярлаудың міндетті құрамдас бөлігі болып табылады. Оқытушы тиісті құзыреттілікті игерген жағдайда ғана білім алушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастыруға себеп болуы мүмкін.

Химия-Теориялық және эксперименттік ғылым. Сондықтан эксперимент оны зерттеу барысында нақты идеялар мен берік білім алу құралы ретінде ең маңызды әдіс болып табылады. Әрине, білім алушылардың жадындағы ең күшті із-олөз қолымен саналы түрде жүргізген химиялық эксперименттер және өзі алған ақпарат, өйткені бұл жағдайда есте сақтау процесіне жадтың барлық түрлері мен ақыл-ой әрекеттері кіреді. Химиялық білім берудің қазіргі сапасы негізгі құзыреттіліктерді қалыптастырумен анықталады, мұнда негізгілерінің бірі зерттеушілік құзыреттілік болып табылады. Зерттеушілік құзыреттілік білімді жаңа, стандартты емес жағдайларда өз бетінше қолдана білуді қамтиды.

Қазіргі жағдайда білім алушылардың зерттеу дағдыларын қалыптастырудың стратегиясы мен әдістерін таңдау мәселелері өте өзекті. Оларға келесі дағдылар жиынтығы кіреді: жеке зерттеу қызметін жоспарлау; мәселені тұжырымдау; қажетті ақпаратты іздеу, талдау және жалпылау; гипотезалар ұсыну; мақсаттар мен міндеттер қою; зерттеудің оңтайлы әдістері мен әдістерін таңдау; эксперименттің өзі; жұмыс нәтижелерін жобалау; тұжырымдар мен қорытындыларды тұжырымдау және т. б.

Мақалада педагогикалық жоғары оқу орындарында студенттерінің зерттеу құзыреттілігін қалыптастыруда зертханалық сабақтар мен

жүргізілетін химиялық эксперименттердің рөлі қарастырылады. Білім алушылардың зерттеушілік құзыреттілігін қаыптастыру әдістемесін әзірлеу кезінде зерттеушілік білікті қалыптастыруды қамтамасыз етуде білім алушылардың зерттеу жұмысын ұйымдастырудың бірыңғай жоспарын, лабораториялық практикумын жобалауға тырыстық.

Тірек сөздер: химия, зерттеушілік білік, зерттеу жұмысы, эксперимент, зерттеу құзыреттілігі, зерттеу дағдылары, гумин қышқылы, ғылыми зерттеу

РОЛЬ ХИМИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА В РАЗВИТИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ

*Сайлаубай А.К.¹, Мырзахметова Н.О.², Кишибаев К.О.³

¹докторант, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: ainurajks@mail.ru

²к.х.н., асс.проф., и.о., Казахский национальный женский педагогический

университет, Алматы, Казахстан, e-mail: nmyrzahmetova64@gmail.com

³к.х.н., ст.преп., Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан, e-mail: kishibaev64@gmail.com

Аннотация. Приобретение учителем химии навыков исследовательской работы является обязательной составной частью подготовки учителя-специалиста. Только при овладении преподавателем соответствующей компетенцией может стать причиной формирования у обучающихся исследовательских навыков.

Химия - это теоретическая и экспериментальная наука. Таким образом, эксперимент является наиболее важным методом в его исследовании как средство получения конкретных идей и прочных знаний. Безусловно, самым сильным следом в памяти обучающихся являются химические эксперименты, которые он сознательно проводил своими руками, и полученная им информация, так как в этом случае в процесс памяти включаются все виды памяти и умственные действия. Современное качество химического образования определяется формированием ключевых компетенций, где одной из основных является исследовательская компетенция. Исследовательская компетенция предполагает умение самостоятельно применять знания в новых, нестандартных ситуациях.

В современных условиях очень актуальны вопросы выбора стратегии и методов формирования исследовательских навыков обучающихся. К ним относятся следующие наборы навыков: планирование собственной исследовательской деятельности; постановка задачи; поиск, анализ и

обобщение необходимой информации; выдвижение гипотез; постановка целей и задач; выбор оптимальных методов и приемов исследования; сам эксперимент; проектирование результатов работы; формулировка выводов и выводов и др.

В статье рассматривается роль лабораторных занятий и проводимых химических экспериментов в формировании исследовательской компетентности студентов педагогических вузов. При разработке методики формирования исследовательской компетентности обучающихся мы пытались разработать единый план организации исследовательской работы обучающихся, лабораторный практикум в обеспечении формирования исследовательской компетентности.

Ключевые слова: химия, исследовательские навыки, исследовательская работа, эксперимент, исследовательская компетентность, исследовательские навыки, гуминовая кислота, научное исследование

Статья поступила 17.04.2023

УДК 378.147

МРНТИ 16.21.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.011>

СТУДЕНТТЕРДІҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІН МЕНҒЕРУДЕГІ ЖЕТІСТІКТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ПРЕДИКТОРЛАРЫ

*Қабдықалымқызы Ә.¹, Аюпова Г.Т.², Султанова Н.К.³, Ақманова Ғ.Р.⁴

¹докторант, Alikhan Bokeikhan University, Семей, Қазақстан,
e-mail: k.assem81@mail.ru

²PhD доктор, Alikhan Bokeikhan University, Семей, Қазақстан,
e-mail: gulbarshin63@mail.ru

³п.ғ.к., Alikhan Bokeikhan University Семей, Қазақстан,
e-mail: wrach100@mail.ru

⁴п.ғ.к., Alikhan Bokeikhan University, Семей, Қазақстан,
e-mail: rahmetollavna@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада студенттердің ағылшын тілін оқу барысында тілді тез меңгеріп, психологиялық кедергілерді өзіндік ұстаным көзқарасымен, интуициясымен шешу бағдарларының жаңа педагогикалық амалдарын ұсыну көзделген. Көрнекті әдебиеттанушы Н.Келімбетовтің ар-ұжданмен бетпе-бет тақырыбында жазған философиялық ой-

тұжырымдарын адамның мінез-құлқындағы күншілдіктің тигізетін кесірін он үш диалогтың постулаттарында қарастырғандығын негізге алынған. Н.Келімбетовтің еңбегіндегі күншілдіктен туындайтын психологиялық бағыттардың жан-жақтылығына назар аудара отырып, ондағы күншілдік мәселесін ағылшын жазушылары мен қазақ ойшылдарының даналық сөздеріндегі рухани байланысқа қатысты қарастырдық. Ондағы өлімнен бетер қатерді туындататын қызғаныш, тәкаппарлық, ашу және ашуланшақтық, жалқаулық, ашкөздік, нәпсіқұмарлық сынды күнәлардың зардабын әшкерелеп қана қоймай, осындай келеңсіздіктерден сақтандыру үшін педагогикалық білім мен тәрбие үрдісінде қолдануды ұсындық. Өйткені, теріс предикаторлар адамдардың психологиялық деңгейін төмендетіп, қоғамдағы әртүрлі аспектілерге негативті көзқарасты таратуға ықпал етеді. Пессимист адамдардың психологиялық деңгейінде теріс предикаторлардың ең келеңсіз түрі күншілдік басым болатынын және оны жеңудің жолдарын іздеуде педагогикалық бағдарды барлық замандардағы философия, әдебиет жауһарларына назар аудару күн тәртібінен түскен емес. Сондықтан, мақалада тіл үйрену және студенттің өзін-өзі дамыту кезегінде тілдің шұрайлы философиялық даму барысындағы ізденіс көздеріне тірек болатын педагогикалық ұстанымдардың логикалық постулаттарына назар аударылды.

Тірек сөздер: предикат, пессимист, болжау, логика, постулат, белгі, сана, педагогика, психология, ұғым, қатынас, іс-әрекет, анықтама

Негізгі ережелер

Кез келген іс-әрекет адамның жаратылысына, табиғи болмысына сай психологиялық бәдіретін (портрет) аңғартады. Бүгінгі күнде психология саласында жазылған кітаптар өте көп, өйткені әр адам үшін психологиялық сауаттылық салауатты өмір сүрудің басты талаптарының біріне айналып отыр. Жоғары оқу орындарында оқытылатын психология пәні әр саланың болашақ мамандары үшін арнайы ізденістерге әкеледі. Мәселен, тарих, география, әлеуметтік салалар бойынша білім алып жатқан студенттер үшін психология пәні ауқымында жергілікті халықтардың стереотиптік, ғұрыптық ерекшеліктеріне мән беріле этнопсихология пәні ауқымында қарастыру қажет болса, ал экономика, сауда, туризм саласында негізгі акцент қарым-қатынас, іскерлік және тез шешім қабылдау сынды психологиялық даярлықты қажет ететіндігі сөзсіз.

Кіріспе

Жалпы психология ғылымын адамтану әрі қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыратын этикалық элементтердің көріністеріне қарай жіктеу, зерделеу, тұжырымдар беру тым ерте замандарда жазылған ойшыл-философтардың трактаттарынан бастап үзілмей келе жатқан үрдіс

деуге болады. Өйткені, философтар психологиялық ой-тұжырым түйю үрдісінде қоғамның даму динамикасына сәйкес сол кезеңдегі адамзаттың іс-әрекетіне, тұрмыс-салты мен әдет-ғұрпына және басқа да тіршілік элементтерінің басты тұстарына мән бере отырып, қоғамдағы қозғаушы күш психологиялық предикторларға баса мән берген. Сондықтан, осы мақалада студенттердің ағылшын тілін оқудағы жетістіктерінің психологиялық предикторлары жөнінде ой айту ауқымында көрнекті әдебиеттанушы, энциклопедист-ғалым, суреткер, аудармашы һәм сөз шебері Немат Келімбетовтің адам бойындағы психологиялық деңгейдің ең зиянды тұсы күншілдік туралы айтқан он үш диалогындағы цитаталарға назар аудардық.

Материалдар мен әдістер

Дағдылы сөйлеу тіліне қосымша өзге тілді саналы түрде үйрену ең алдымен адамның өзінің ынтасынан бастау алып, сауатты меңгеру үрдісі ішкі мотивациясы арқылы дамиды. Әсіресе мамандық таңдауда ағылшын тілін аса қажет ететін қызмет барысында маман тек тілді түсініп, сөйлей білуден өзге этикетті сақтау шараларын қаперде ұстауы абзал. Өйткені, қарым-қатынас құралының ең бастысы сөз болғанымен, сөздің шырайын келтіретін және қарым-қатынастың оң нәтижеге жету жолдарын шешетін ол адамның психологиялық қалыбы. Осы мәселені Ж.Аймауытұлы «Психология» атты еңбегінде «Бұл кітапты бала оқытушыларға ұсынамыз. Қала берсе, кімде-кім әлеуметпен, қоғаммен қатынасын, қызмет ететін болса, соның бәріне де психология пайдалы кітап деп ойлаймыз. Хат танытын жай қазақ та арындамай оқи алса, недәуір білім алар деп сенеміз. Мәтіннің логикалық жағы – жалпы ғылыми мәтіндерге ортақ негізгі ерекшеліктердің бірі. Логикалық және оларды бейнелейтін тілдік бірліктерсіз ғылыми мәтінді көз алдымызға елестетудің өзі мүмкін емес. Мәтіндегі ақпарат, олардың кеңейген түрде берілуі, ойталқы т.т. соның барлығы мәтіндегі түрлі-түрлі мәндік қатынастар негізінде берілсе, өз кезегінде бұлар логикалық бірліктердің қатысуынсыз жүзеге аспайды. Мәтіннің логикалық мәнішілік (мәнмәтіндегі) мәндеріне байланысты түрлі топтарды құрайды», - дей келе мәтіннің логикалық жағына тән салыстыру, қарама-қарсы қою, шектеу, салыстыру, ұқсастықты көрсету сынды компаративистикалық постулаттарға бөліп жіктейді [1].

12 тараудан, 102 параграфтан тұратын Жүсіпбек Аймауытұлының «Психология» атты зерттеу кітабы оқу құралы үлгісінде қазақ тілінде жазылған бастапқы сүбелі еңбектердің бірі.

Нәтижелер мен тақылау

Postulate – латын тілінен аударғанда *postulātum* «талап ету, сұрау», «сұраныс» деген ұғымды береді [2].

Сондықтан ой жалғастығы сөздің құрылымын түзгенде мәтіндегі логикалық мақсат, себеп-салдар, нақтылыққа назар аударту қажет. Ж.Аймауытұлы «Психология» кітабында жан, сана, ақыл-ой, дене, сезім, ынта, күш-қуат, қиял және т.б. ұғымдарға тоқталып, мән-мағынасына үңілген. Жан қуаты санада екендігін қазақ ойшылдары ерте заманнан аңғарғандығына Н.Келімбетов ерекше тоқталған. Ол «Күншілдік» («Зависть») атты кітабында аталмыш тақырыпты дала данышпандарының айтқандарын орыс тіліне аударып, предикаттық логика тұрғысында терең талдаған. «Предикат» термині латын тіліндегі *praedicatum* - мәлімделген, айтылған деген сөз [3]. Ол бір тақырыпқа қатысты айтылатын тұжырымды білдіреді. Демек, күншілдік, бақытсыздық, пессимизм бұл теріс пікірлердің предикаттық көрсеткіштері. Предикаттық логика-бұл қарапайым мәлімдемелердің ішкі құрылымын ескере отырып, ойлауды және басқа тілдік контекстерді зерттейтін символдық логиканың бөлімі. Предикаттық логиканың маңызды ерекшелігі-жалпы атаулар (мысалы, «адам», «қала», «металл»), қасиеттер белгілері («ақылды», «ескі», «электр өткізгіш») және қарым-қатынас белгілері («кәрі», «Солтүстік», «ауыр») белгілердің бір санатына жататындар ретінде қарастырылады, атап айтқанда, предикаторлар - заттық-ақиқат функторлар санаты. Предикаторлар функцияларды бейнелейді, олардың жалпылай қарастыратын объектілері бар болғанымен, мағыналары - шындықты бағалауға негізделеді. Яғни, классикалық логикадағы - «шындық» және «жалған» түсініктерін салыстыратын функцияны білдіреді [4].

Күншілдікті (қызғаныш, көреалмаушылық) қазақ және ағылшын лингвистикалық мәдениеттерінің эмоционалды контенті ретінде талдау барысында алдымен тарихи ретроспективада әлеуметтік шындық ретінде түсіну ілгері замандардағы мифологиялық шығармалардан бастау алады. Күншілдіктің «семантикасы» Авеста, Арташастра, Ману заңдары сияқты шығармаларда көрініс тапқан ежелгі шығыс діни-философиялық ілімдеріне оралтады. «Күншілдік» ұғымына философиялық көзқарастардың қалыптасуы конфуцийизмде, даосизмде, буддизмде көрінеді. Қызғаныш құбылысының алғашқы философиялық түсіндірмелері ежелгі ойшылдардың – Ксенофон, Демокрит, Афины Антистен, Платон, Аристотель, Эпикур, Сенеканың еңбектерінде кездеседі. Күншілдік феномені мен тұжырымдамасын талдау және зерттеу жаңа еуропалық ойшылдардың көптеген еңбектеріне арналған. Олардың ішінде Ф.Бэкон, ф. де Ларошфуко, Т. Гоббс, Р. Декарт, Б. Спиноза, Б. Мандевиль, М. Монтейн, Ж.-Ж. Руссо, И. Кант, А. Шопенгауэр және т. б. шығармаларында күншілдік құбылысын түсіндіруде жалпы осы философтар осы категорияны жеке тұлғаның атрибуциясы ретінде қарастырды. Яғни, біз бұны қазақ және ағылшын тіліндегі мәтіндерді

талдау барысында адамның психологиялық қалыбына жете үңілу және ойшылдардың предикативті тұжырымдарының сәйкестік тұстарын салыстыра қабылдау, логикалық ой дамыту, мәнерлі де тұшымды сөз саптау кезегінде пайдалы деп санаймыз.

Мысалы, Бөлтірік шешеннің «Жаның жеті жаманнан аман болсын» дейтін өсиетіндегі: «Күншілдік деген бар, содан сақтан,

Кекшілдік деген бар, содан сақтан.

Астамшылық деген бар, одан алыс жүр,

Сараңдық деген бар, одан қалыс жүр.

Қараулық деген бар, одан таза бол,

Бәлеқорлық деген бар, одан ада бол,

Ынсапсыздық деген бар, содан аман бол» - деген шумақтар Н.Келімбетовтің аудармасында былай берілген:

«Зависть - есть такое чувство, берегись ее,

Мстительность – есть такая вещь, берегись ее,

Кичливость - есть такая вещь, будь от нее подальше,

Скупость - есть такая вещь, будь от нее чист,

Клевета - есть такая вещь, будь от нее подальше,

Жадность - есть такая вещь, берегись ее [5].

«Envy -there is such a feeling, beware of it,

Vindictiveness is such a thing, beware of it,

Arrogance is such a thing, be away from it,

Avarice is such a thing, be clean from it,

- there is such a thing, stay away from it,

• Greed - there is such a thing, beware of it» (аударма Қабдыхалыққызы Ә.)

Дәл осы ойды Мәскеу гуманитарлық-экономикалық институтының психология профессоры, биология ғылымдарының докторы, Ю. Щербатых «Күншілдік - бұл ең зиянды сезім! Егер құмарлық, ашкөздік, мақтаныш адамға рахат сыйласа, күншілдік өмірді уландыратын жағымсыз эмоциялардың тұтас кешенін сезінуге мәжбүр етеді. Ол барлық жақсылықты жаманға айналдырады: басқалардың қуанышы - тітіркендіріп, басқалардың жетістіктері мен артықшылықтары - өзінің кемшілік тұстарын сезіндіреді. Өйткені, бұл адам өзінің әлсіздігі мен дәрменсіздігін мойынағысы келмейді», - дейді, өзінің «Өлімге апаратын жеті күнә» атты психологиялық талдау еңбегінде [6].

Бөлтірік шешеннің өсиет-өлеңіндегі күншілдік пан күншіліктен туындайтын жеті жаман қасиеттерді Н.Келімбетовтің тақырыпты әрі қарай тарқату кезегінде жыраулар мен қазақ классик жазушылардың және орыс, ағылшын, неміс, француз әдебиетіндегі даналық ойлармен, мақал-мәтелдермен, сонымен қатар діни кітаптардағы ойлармен сабақтастыра отырып философиялық тұрғыда қарастырған.

Н.Келімбетов күншілдікке мынадай түсініктеме берді:

- күншіл адамның ішкі жан дүниесі кедей әрі шектеулі болады, сондықтан кең дүние оған бұршақтай ғана болып көрінуі бек мүмкін;

- күншілдік көп қырлы сезім болғандықтан, оның барлық түрлерін айқындау жұмбақ тауға шығуға бет алған тәрізді;

- ежелгі заманнан бері күншілдікке тән көреалмаушылық сезімі көптеген қиратулар, апаттар мен қылмыстардың себебі болды;

- күншілдік, қызғаныш, қай жерде пайда болса да, маңайдағының бәрін бұзады және барлық жақсылық атаулыны күйдіріп жібереді;

- күншілдік, қызғаныш тек екі адамның арасындағы жанжал емес, бұл жүздеген, мыңдаған, миллиондаған адамдарға қатысты, сондықтан олардың арасындағы қақтығыстар маңызды әлеуметтік коннотацияға ие болуы мүмкін;

- күншіл адамдарға өсек пен өсек-аянды біртіндеп тарату тән;

- күншілдік таза түрінде ешбір сотта қарастырылмайды. Әдетте, күншілдіктің, көреалмаушылықтың, қызғаныштың өзі емес, одан туындаған қылмыстар мен оқиғалар айыпталады.

- қызғаныш бәрімізге түсінікті, біреудің кінәсінің заттай дәлелі ретінде қарастырыла алмайды, сондықтан, азаматтық немесе қылмыстық соттарға емес, ар-намыс пен ар-ождан сотына берілуі керек;

- қызғаныш қан соратын жабысқақ кене тәрізді... [5].

«Күншілдік» предикторы философиялық және психологиялық тұрғыдан қарастырылады, ал әдеби шығармаларда негізінен дұшпандықта көрінетін сезім ретінде, басқа адамның еңбегіне, табысына, жетістігіне, сұлулығына іштарлық етуден туындайтын көзқарас. Қызғаныш, көреалмаушылық, күншілдік, іштарлық құбылысына қатысты философиялық талдауларды ежелгі жазбалардан табуға болады. Платон мен Аристотель бұл сезімнің моральдық-этикалық аспектілеріне назар аударған. Мәселен, Аристотель: «Жартылай интеллигенттер, қызғаншақ, туғаннан - құл. Олар басқа адамдардың ойлары мен білімін айта алатын қабілетке ие, бірақ өздерінің емес. бірақ нақты іс жасауға келгенде олардың өз пікірі де, қорытындысы да жоқ», - деп ең алдымен бұл күншілдіктен зиялы қауым өкілдері арылуын ескерген [7].

Неміс философы А. Шопенгаур күншілдік туралы былай дейді: «an envious person is like a wild beast in a wild forest, he is always ready to tear apart with sharp fangs, like steel sabers, everyone who stands above him» [5] яғни, «күншіл адам – ну ормандағы өткір тісті жабайы аң сияқты, ол басқалар өзінен асып кетпес үшін әрқашан одан жоғары тұрғандардың бәрін әрқашан талауға дайын» деген анықтама берген. Ағылшын философы, тарихшы, публицист, мемлекет қайраткері, эмпиризм мен ағылшын материализмінің негізін қалаушы Ф.Бэкон күншілдік туралы былай

дейді: «Rudeness breeds hatred»- «Дөрекілік жеккөрушілікті тудырады»; «those who want to achieve everything at once out of stubbornness and vanity are characterized by a sunny character. They will always be jealous, because no one should surpass them» - «бәріне бірден қол жеткізгісі келетіндер күншілдік мінезімен ерекшеленеді. Олар қызғаншақ, өйткені олардан ешкім асып кетпеуі керек» [8].

Р.М.Шамионов күншілдіктің көп қырларын ескере отырып, жеке байланысын былайша талдайды: әлеуметтік артықшылыққа күншілдік ету, ол сәтсіздіктің сыртқы атрибуттарымен байланысты және сәттілік күтуге итермелейді; интеллектуалдық қызғаныш, ол зейінділік қабілеттің артуына себеп болады, батыл қадам жасауға және табандылыққа бастайды [9].

Ағылшын тілін үйренудегі педагогикалық ұстанымдардың логикалық постулаттарына тоқталып өтейік. Ағылшын тілін үйренуде үш негізгі ұстаным бар:

- лингвистикалық ұстаным (linguistic principles): шет тілін меңгеру кезінде ана тілін есепке алу (native language effect), коммуникативтік құзыреттілік (communicative competence), оқытылатын тілді аралық тіл жүйесі (interlanguage) ретінде меңгеру ерекшеліктерін есепке алу;

- когнитивті ұстаным (когнитивті принциптер): ішкі мотивацияны қолдану принципі (intrinsic motivation principle), сөйлеу бірліктерін автоматтандыру принципі (automaticity), студенттің жеке үлесін пайдалану принципі (strategic investment principle);

- эмоционалды-психологиялық ұстаным (affective principles): тілдік «мен» принципі (language ego), зерттелетін елдің тілі мен мәдениетін өзара байланысты меңгеру принципі (language - culture connection).

Ағылшын тілін үйренудегі педагогикалық ұстанымдар білім беру процесінің белгілі бір «заңнамалық» негізі болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Оқу процесін оңтайландырудағы жетістік мұғалімнің осы ұстанымдарды қаншалықты толық ұстанатындығына байланысты [10].

Ағылшын тілін үйрену - білім алушының үлкен жеке еңбегінің нәтижесі. Жоғары оқу орындарында шет тілінде сөйлеуді меңгеру маңызды кәсіби қасиеттердің дамуына ықпал етеді: шыдамдылық, қиындықтарды жеңе білу, дәлдік, дербестік және т.б.. Осы қасиеттердің барлығы студенттерге қажет.

Жоғарыда айтылғандардан, мұғалім студентке ағылшын тілін үйренудің қиындықтарын жеңуге көмектесуі керек және студентті шет тілін өзін-өзі адамгершілікке тәрбиелеу және ұлтаралық мәдениетті тәрбиелеудің маңыздылығын түсіну үшін қажетті маңызды пән ретінде дұрыс қабылдауға ынталандыруы және дайындауы керек. Ал білім

алушы өз кезегінде осы қиындықтарды жеңуге барынша күш салуы тиіс. Тілді оқытудың монотондылығы мен күрделілігін болдырмау, оқу процесін дұрыс ұйымдастыру қиындықтарды жеңуге әкеледі, студенттің ағылшын тілін үйренуге деген ынтасын арттырады және оны ақпаратты қабылдаудың пассивті субъектісінен оқу процесінің белсенді қатысушысына айналдырады [11].

Студент өз білімін жаңа ақпарат алу үшін пайдаланады және оны толықтыру арқылы ғана қажетті нәтижеге қол жеткізе алады. Мұнда мұғалім маңызды және жетекші рөл атқарады. Жақсы оқытушы студенттің тілдік деңгейін нығайтуға, дамытуға және арттыруға ұмтылады. Тіл үйрену - белсенді процесс. Бұл дегеніміз, ең бастысы - тілді түсіну үшін белгілі бір білімге ие болу емес, оны көбейту және оны дұрыс жағдайда қолдану. Маман өз мамандығын өте жақсы білуі мүмкін, ал лингвистикалық білім жеткіліксіз болуы мүмкін. Ағылшын тілі мұғалімі жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, оқытуды құруы керек. Позитивті эмоцияларды қалыптастыру шет тілін оқыту процесінде ажырамас қажеттілігі болып табылады, себебі оқыту процесінде туындайтын түрлі келеңсіздіктен сақтандыру оқытушының тікелей міндеті болып келеді. Сол тұрғыдан алғанда оқытушы мына жағдайларды басты назарда ұстау керек:

- студенттерге қысым жасамау;
- студенттерге жауап табуға мүмкіндік беру;
- қызықты, әр түрлі материалдарды және оқытудың заманауи әдістері мен технологияларын қолдану;
- бақылау процесі оқуға ынталандыру ретінде әрекет етуі керек.

Қорытынды

Қорыта келе, ең бастысы, күншілдіктен қалай арылуға болады деген сауалға психологтар екі бағытты ұсынады. Оның біріншісі: Құдайға жалбарыну / prayers with tears; мейірімділікке қадам басу / mercy; болашақ туралы жақсы армандар / reflections on future benefits; кішіпейілділік / humility; болып жатқанның бәрін Құдайдың сыйы ретінде қабылдаңыз / accepting everything that is happening as a gift from God.

Сондай-ақ, психологтар күншілдікті туындататын қызғаныш сезімінің қандай да бір көрінісі пайда болған кезде, «Мен неге жағымсыз эмоцияларды бастан кешіремін? Бұл маған не береді?» деген сұрақты ең алдымен өзіңізге қойып алғаныңыз дұрыс дейді. Ол туындайтын сауалдарға риторикалық және психологиялық тұрғыда дайын болуға машықтандыру барысында логикалық постулаттарды ескере отырып, ауқымды жұмысты талап ететіндігі түсінікті.

Алайда, психологтар өз кезегінде қызғаныш сезімі ойды бағдарлау үшін қажет деп санайды. Сондықтан, әр адам өз жолын таңдайтындығын

ескере отырып, таңдалған жол үшін жауап беруге дайын болыңыз және өз жолыңызды басқа адамның жолымен салыстырудың қажеті жоқ, өйткені сіз өз таңдауыңызды жасадыңыз, ал басқа адам да өз таңдауын жасады дегенді ескерте отырып мынадай кеңестер береді:

–өзіңізді басқалармен салыстыруды тоқтатып, бірегейлігіңізге назар аударыңыз; - өзіңізді барлық болмысыңызбен қабылдаңыз;

–өзіңізге ұнаған мамандықты таңдаңыз;

–сүйікті ісіңізбен айналысыңыз. Осы кеңестерді тәжірибеден өткізіп, күн тәртібіне еңгізгенде күншілдікке, қызғануға уақыт болмайды деп топшылайды. Біз, Н.Келімбетовтің адамзат психологиясының ең зиянды харекеттерге әкелетін «күншілдік» мінез-құлыққа қатысты айтқан педагогикалық ой-пікірлері бүгінгі күннің оқу-тәрбие құралдары үшін бағдаршам болуға әбден қажет деп санаймыз.

ӘДЕБИЕТ

[1] Аймауытов Ж. Психология. - Алматы, «Рауан», 1995. – 87 б.

[2] Уикипедия — ашық энциклопедиясы. – Кіру режимі: URL: <https://kk.wikipedia.org/wiki> [Қарастырылған күні 23.11.2022]

[3] Предикат. Что такое Предикат? – Режим доступа: URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/28976 [Дата обращения: 23.12.2022]

[4] Маркин В.И. Логика предикатов. Подготовка электронной публикации и общая редакция: Центр гуманитарных технологий. Ответственный редактор: А.В. Агеев. - Режим доступа: URL: <https://gtmarket.ru/concepts/6898> [Дата обращения: 25.12.2022]

[5] Келімбетов Н. Зависть. Тринадцать диалогов. – Москва: «Художественная литература», 2011. – С.43-44.

[6] Щербатых Ю. Общая психология. - Питер, 2008. - Режим доступа: URL: https://www.phantastike.com/common_psychology/gen_psych/html/ [Дата обращения: 25.12.2022]

[7] Аристотель. Риторика //Античные риторики. - М., 1978. - С. 93.

[8] Цитаты Бэкона. - Режим доступа: URL: <https://eksmo.ru/interview/10-tsitat-iz-knig-frensis-bekona-ID4390114/> [Дата обращения: 21.12.2022]

[9] Шамионов Р. М. Субъективное благополучие личности: психологическая картина и факторы. - Саратов, 2008. - 268 с.

[10] Зимняя И.А. Психология обучения иностранному языку в школе. М.; Просвещение,1991. – С.46-48.

[11]«Профессиональная направленность при обучении иностранным языкам». – Режим доступа: <https://apni.ru/article/195-professionalnaya-napravlennost-v-obuchenii> [Дата обращения: 21.12.2022]

REFERENCES

- [1] Aymauytov ZH. Psikhologiya (Psychology). - Almaty, «Rauan», 1995. – 87 b. [in Kaz.]
- [2] Uikipediya — ashyk, entsiklopediyasy (Wikipedia - Ashyk encyclopedias). – Kíru rezhimí: URL: [https://kk.wikipedia.org/wiki/\[K,arastyry\]lǵan_kyni_23.11.2022](https://kk.wikipedia.org/wiki/[K,arastyry]lǵan_kyni_23.11.2022) [in Rus.]
- [3] Predikat. Chto takoye Predikat? (Predicate. What is a Predicate?) – Rezhim dostupa: URL: https://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_fwords/28976 [Data obrashcheniya: 23.22.2022] [in Rus.]
- [4] Markin V.I. Logika predikatov (Predicate logic). Podgotovka elektronnoy publikatsii i obshchaya redaktsiya: Tsentr gumanitarnykh tekhnologiy. Otvetstvennyy redaktor: A.V. Ageyev. - Rezhim dostupa: URL: <https://gtmarket.ru/concepts/6898> [Data obrashcheniya: 25.22.2022] [in Rus.]
- [5] Kelímбетov N. Zavist'. Trinadtsat' dialogov (Envy. Thirteen Dialogues). – Moskva: «Khudozhestvennaya literatura», 2011. – S.43-44. [in Rus.]
- [6] Shcherbatykh YU. Obshchaya psikhologiya (General psychology). - Piter, 2008. - Rezhim dostupa: URL: https://www.phantastike.com/common_psychology/gen_psych/html/ [Data obrashcheniya: 25.22.2022] [in Rus.]
- [7] Aristotel'. Ritorika (Rhetoric) //Antichnyye ritoriki. - M., 1978. - S. 93. [in Rus.]
- [8] Tsitaty Bekona (Aristotle. Rhetoric). - Rezhim dostupa: URL: <https://eksmo.ru/interview/10-tsitat-iz-knig-frensisa-bekona-ID4390114/> [Data obrashcheniya: 21.22.2022] [in Rus.]
- [9] Shamionov R. M. Sub'yektivnoye blagopoluchiye lichnosti: psikhologicheskaya kartina i factory (Subjective well-being of the individual: psychological picture and factors). - Saratov, 2008. - 268 c. [in Rus.]
- [10] Zimnyaya I.A. Psikhologiya obucheniya inostrannomu yazyku v shkole (Psychology of teaching a foreign language at school). M.; Prosveshcheniye,1991. – S.46-48. [in Rus.]
- [11] «Professional'naya napravlennost' pri obuchenii inostrannym yazykam» (Professional orientation in teaching foreign languages). – Rezhim dostupa: <https://apni.ru/article/195-professionalnaya-napravlennost-v-obuchenii> [Data obrashcheniya: 21.12.2022] [in Rus.]

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДИКТОРЫ УСПЕШНОСТИ СТУДЕНТОВ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

*Кабдықалымқызы А.¹, Аюпова Г.Т.², Султанова Н.К.³, Акманова Г.Р.⁴

¹докторант, Alikhan Bokeikhan University, Семей, Казахстан,
e-mail: k.assem81@mail.ru

²PhD доктор, Alikhan Bokeikhan University, Семей, Казахстан,
e-mail: gulbarshin63@mail.ru

³к.п.н., Alikhan Bokeikhan University, Семей, Казахстан,
e-mail: wrach100@mail.ru

⁴к.п.н., Alikhan Bokeikhan University, Семей, Казахстан,
e-mail: rahmetollavna@mail.ru

Аннотация. В данной статье автор нацелен на то, чтобы студенты в процессе изучения английского языка быстро овладевали языком, предлагали новые педагогические подходы к решению психологических барьеров с точки зрения собственной позиции, интуиции. Исходя из того, что философские рассуждения выдающегося литературоведа Н.Келимбетова, написанные им на тему «Лицом к лицу с совестью», рассматривались в пастулатах тринадцати диалогов о вреде зависти в поведении человека. Автор, обращая внимание на многогранность психологических направлений, вытекающих из зависти в творчестве Н.Келимбетова, рассматривал в нем проблему зависти в отношении духовной связи в мудрых речах английских писателей и казахских мыслителей. Он предлагает не только разоблачить последствия зависти, высокомерия, гнева и злости, лени, жадности, сексуальных домогательств, но и использовать их в педагогическом образовании и воспитательном процессе для предупреждения подобных злоупотреблений. Ведь негативные предикторы снижают психологический уровень людей и способствуют распространению негативного отношения к различным аспектам жизни в обществе. На психологическом уровне людей-пессимистов наиболее негативным видом негативных предикторов становится зависть, и педагогическая ориентация в поиске путей ее преодоления не сводилась к тому, чтобы обратить внимание на шедевры философии, литературы всех времен. Поэтому автор статьи обращает внимание на логические постулаты педагогических позиций, которые, в свою очередь, служат опорой поисковым источникам в процессе изучения языка и саморазвития студента.

Ключевые слова: предикат, предсказание, логика, постулат, знак, сознание, педагогика, психология, понятие, мера, отношение, действие, определение

PSYCHOLOGICAL PREDICTORS OF STUDENTS' ACHIEVEMENTS IN LEARNING ENGLISH

*Kabdykalymkzy A.¹, Ayupova G.T.², Sultanova N.K.³, Akmanova G.R.⁴

¹doctoral student, Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan,
e-mail: k.assem81@mail.ru

²PhD Doctor, Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan,
e-mail: gulbarshin63@mail.ru

³c.p.s., Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan,
e-mail: wrach100@mail.ru

⁴c.p.s., Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan,
e-mail: raxmetollavna@mail.ru

Abstract. In this article, the author aims to ensure that students in the process of learning English quickly master the language, offer new pedagogical approaches to solving psychological barriers from the point of view of their own position, intuition. Proceeding from the fact that the philosophical arguments of the outstanding literary critic N.Kelimbetov, written by him on the topic «Face to face with conscience», were considered in the postulates of thirteen dialogues about the harm of envy in human behavior. The author, paying attention to the versatility of psychological trends arising from envy in the work of N.Kelimbetov, considered in it the problem of envy in relation to the spiritual connection in the wise speeches of English writers and Kazakh thinkers. After all, the author, paying attention to the versatility of psychological trends arising from envy in the work of N.Kelimbetov, considered in it the problem of envy in relation to spiritual connection in the wise speeches of English writers and Kazakh thinkers. He not only exposes the consequences of envy, arrogance, anger and anger, laziness, greed, sexual harassment, causing deadly danger, but also suggests using pedagogical education and the educational process to prevent such abuses. After all, negative predictors reduce the psychological level of people and contribute to the spread of negative attitudes towards various aspects of life in society. At the psychological level of pessimistic people, envy becomes the most negative type of negative predictors, and the pedagogical orientation in finding ways to overcome it was not limited to paying attention to the masterpieces of philosophy and literature of all times. Therefore, the author of the article draws attention to the logical postulates of pedagogical positions, which, in turn, serve as a support for search sources in the process of language learning and student self-development.

Keywords: predicate, prediction, logic, postulate, sign, consciousness, pedagogy, psychology, concept, measure, attitude, action, definition

Статья поступила 10.04.2023

УДК 378.141.4

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.012>

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІПКЕРЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

*Жунусбекова А.¹, Асқарқызы С.²

¹PhD, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: aziza.zhunusbekova@inbox.ru

²PhD, Қазақ Ұлттық өнер университеті, Астана, Қазақстан,
e-mail: samal050191@mail.ru

Аңдатпа. Бұл ғылыми мақала болашақ педагогтардың кәсіпкерлік құзыреттілігін дамытуға арналған. Авторлар білім беру саласында бизнес пен кәсіпкерлік негіздерін оқытудың өзектілігі мен маңыздылығын айқындайды. Болашақ педагог-кәсіпкерлерге жеке білім беру мекемесін және оның қаржысын басқару, қызметкерлердің жұмысын қалай ұйымдастыру мен ынталандыру туралы қосымша білім алу үшін қажет, онсыз қазіргі заманғы бизнес жұмыс істемейді және табыс әкелмейтіндігі жайлы сөз қозғалады. Мақалада экономикалық білімге, кәсіпкерлік қызметке деген қызығушылықтың артып келе жатқаны сипатталынды. Қазақстан Республикасының заманауи даму жағдайында кәсіпкерлікпен шұғылдандыру беделді болып саналатындығы мақаланың өзектілігін көрсетеді. Мемлекеттің табысты өркендеуі үшін экономикаға түрлі салалардың әсері сипатталынып, кәсіпкерлік құзыреттіліктің сол салалардағы орны мен әсері сипатталынып жазылды.

Біртұтас педагогикалық процесті ғана емес, білім беру саласындағы кәсіпкерлік қызметті де ұйымдастыра алатын болашақ педагогтарды даярлаудың маңыздылығы атап өтіледі. Кәсіпкерлік құзыреттілігін арттыру мақсатындағы бұл зерттеуде болашақ педагогтарының пікірлері ескерілді. Зерттеу нәтижесінде болашақ педагогтар «кәсіпкерлік» ұғымын жаңашылдықпен, тәуекелге барумен, өзіне деген сенімділікпен және эмоционалдық интеллектпен байланыстыратыны анықталынып, «кәсіпкерлік құзыреттіліктің тұтастай жиыны» ұсынылды.

Тірек сөздер: кәсіпкерлік, құзыреттілік, кәсіпкерлік құзыреттілік, кәсіпкерлік білім, білім саласындағы кәсіпкерлік, бастауыш сынып педагогтары, кәсіпкер, педагог-кәсіпкер

Негізгі ережелер

Қазіргі қоғамда нарықтық экономика қызмет ету мен өмір сүрудің өзіндік шарттарын ұсынады. Экономикалық білімге, кәсіпкерлік қызметке деген қызығушылық артып келеді. Қазақстан Республикасының қазіргі

даму жағдайында кәсіпкерлікпен шұғылдану беделді болып саналады және жастар арасында қызығушылық тудырып отыр. Ал, жас кәсіпкердің жолында кездесетін қажетті білімнің жоқтығы тәрізді кедергілер болғанымен, жеке кәсібін ашуға ұмтылатындар қатары көбейіп келеді.

Кіріспе

Экономикасы дамыған қуатты мемлекет құру және Қазақстан Республикасының ең дамыған 30 елдің қатарына кіруі – ұзақ мерзімді «Қазақстан – 2050» Стратегиясының басты міндеті. Бұл мақсатқа жету үшін ұзақ мерзімді 7 басымдық белгіленді, оның бірі – білім, кәсіби дағдылар және кәсіпкерлікті жан-жақты қолдау. Себебі, кәсіпкерлік – экономиканың жетекші күші [1].

2020-2025 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту мемлекеттік бағдарламасында экономикада сұраныс жоғары мамандарды кәсіби даярлау қажеттілігі атап өтілген [2]. Қазақстан Республикасы Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында да қоғамның қазіргі заман талабына сай білім мазмұнының маңыздылығын анықтау жатады [3].

Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңына сәйкес педагог – педагогикалық немесе арнайы білімі бар, оқушылармен тікелей жұмыс істейтін тұлға [4]. Педагогтың кәсіби іс-әрекетінде жаңа сапаға қол жеткізу педагогикалық процесті жобалау мен басқаруды қайта қарастырумен байланысты, онда ол қазіргі уақытта бастауыш сынып педагогі ғана емес, сонымен қатар нұсқаушы (ұйымдастыруды жүйелі түрде жүргізетін тұлға) қызметін атқарады; оқу жұмысының орындалу барысы мен нәтижелерін әзірлеу, бекіту, бағалау бойынша оқушылармен жеке-топтық жұмыс); тәлімгер (балаға атаулы көмек көрсетуді білетін, туындаған түйткілдерді жеңуге көмектесіп, қолдайтын адам); жетекші (ресурстарды педагогикалық талдау, мақсатты жобалау, нәтижелерді жоспарлау, ұйымдастыру, түзету және талдау қабілеті сияқты басқару технологияларына ие адам) және жай ғана көмекші. Сондай-ақ педагогтар жеке оқу орнын аша алады, өйткені жыл сайын оқушылық орыны тапшы, бұл да болашақ құрылтайшының негізгі табыс көздерінің бірі болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының 2021/2022 жылғы есеппен салыстырғандағы статистикалық мәліметтеріне сәйкес, 2022/2023 жж. жалпы білім беру мекемелерінің саны 136 бірлікке өсті, бірақ осы кезеңде ауылдық жерлердегі мектептер саны 140 мектепке азайды. Жыл сайын оқушылар саны да артып келеді, мысалы 2018/2019 оқу жылында 3 039 мың болды, ал 2022/2023 ж. 3 589 мыңға жетті. Осының барлығы

оқушылар орындары тапшылығына әкеп соқтырады, яғни жекеменшік мектептер желісін кеңейту қажеттілігі туындап отыр, демек Қазақстанда болашақ педагогтардың кәсіпкерлік құзыреттіліктерін дамыту өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі «Әділетті мемлекет. Біріккен ұлт. Өркендеген қоғам» атты халқына Жолдауында «азамат-бизнес-мемлекет» үштігін терең қайта құрылымдау мәселелері де көтерілген. Онда шағын және орта бизнесті қуатты қолдау, жылдық 2,5% жеңілдікпен шағын несие беру арқылы жастар кәсіпкерлігін қолдау туралы айтылады [5]. Дегенмен, болашақ педагогтарының өз ісін дұрыс ұйымдастыра алуы үшін педагогикалық университет қабырғасында оқытылатын маркетинг, қаржы, менеджмент, құқық және экономика негіздері сияқты қосымша білімдер қажет.

Бұл мақаланың мақсаты – болашақ педагогтардың кәсіпкерлік құзыреттілігін дамыту жолдарын көрсету.

Жаһандану заманында әлемдік экономика білім беру ұйымдарының алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Бұл, ең алдымен, жаңа технологияларды игерудің жоғары қарқынына байланысты үздіксіз білім алуға, қажетті білімді өздігінен меңгеруге қабілетті кадрларды дайындау. Сонымен қатар, экономиканы дамытудың негізгі қозғаушы күші болып табылатын фактор кәсіпкерлікті қалыптастыруға мүмкіндік беретін дербес кәсіпкерлікке кез келген бағыттағы маманды дайындау бүгінгі білім берудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Жеке өндірісті дамытуда кәсіпкерлікке ерекше мән беріледі. Отандық техникалық әзірлемелерді коммерцияландыру Қазақстанның экономикасының дамуына әсер етуші факторлардың бірі болар еді.

Мемлекеттің табысты өркендеуі үшін экономикаға түрлі салалардың әсері бар екенің білеміз. Бастамашыл, мақсатқа бағытталған, үнемі өзгеріп отыратын, әлемді бағдарлай алатын, азаматтық қоғамның экономикалық саласының әртүрлі мәселелерін өз бетінше шеше алатын жоғары білікті мамандар қажет. Кез келген мемлекеттің экономикасы, адамдардың кәсіби өмірінде еңбек этикасын сақтауға дайын болуы, еңбек мәдениетін меңгеруі, жеке жауапкершілік сияқты қасиеттер жиынтығынан бастау алады. Сонымен қатар, экономикалық білімнің қажетті деңгейін де талап етеді. Осының негізінде үшінші мыңжылдықтың басында жас студенттердің кәсіпкерлік құзыреттігін дамыту жоғары білім беру мекемелерінің қажетті құрамдас бөлігі болды. Дамыған елдерде, атап айтқанда АҚШ-та педагогтар мен кәсіпкерлер мектептегі білім берудің әлеуетті мүмкіндіктердің бар екенін алға тартады. Кәсіпкерлердің көпшілігі жалданған жұмысшылардан қазіргі жағдайда қажетті жүйелі және

аналитикалық ойлауды, коммуникативті дағдыларды, бастамашылықты, шешім қабылдау дағдыларын және өз әрекеттеріне жауапкершілікті талап етеді. Бұл мәселені ұтымды шешу болашақ қызметкердің тұлғасын қалыптастырудағы табысты нәтижелерге байланысты екені сөзсіз.

Мақаланың мақсатына сәйкес жүргізілген зерттеуге көшпес бұрын, «құзыреттілік» пен «кәсіпкерлік құзыреттілік» ұғымдарын ашып алсақ.

«Құзыреттілік» терминін ХХ ғасырдың ортасында Н.Хомский енгізген, алғашында ол ана тілінде нақты тілдік қызметті орындау үшін қажет қабілеттіктер ұғымын берген. Осы тұрғыда құзыреттілік жайында зерттеген отандық және шетел ғалымдардың зерттеулеріне шолу жасап өтейік.

Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында «құзырет» – нақты органның не лауазымды тұлғаның заң жүзінде белгіленген өкілеттіліктерінің, құқықтары мен міндеттерінің жиынтығы деп көрсетілген [6].

И.А.Зимняя өзінің еңбектерінде құзыреттілік адамның әлеуметтік-кәсіби әрекеттерінің интеллектуалдық және тұлғалық тәжірибелеріне, білімдеріне негізделген, сонымен қаттар, төменгі деңгейлерде көрінетін құзыреттерді қамти келе, жоғарғы деңгейде жалпы «тұлғалық» құзыретті белгілеп көрсетеді [7]. В.В.Краевский мен И.Я.Лернердің пікірлерінше, «құзыреттілік» және «құзыр» ұғымдары абстрактілік пен нақтылық диалектикалық категорияларының арақатынасы, яғни құзыр – бұл жүзеге асырылған құзыреттілік, іс-әрекеттегі құзырлығы [8]. А.В.Хуторскойдің айтуы бойынша, «құзыреттілік» - бұл адамның тиісті құзыретке ие болуы. А.Ф.Присяжная педагогика ғылымында құзыреттілік - тұлғаның белгілі бір сала қызметі мен уәкілеттігін анықтайтын, оның интегративті қасиеті ретінде қарастылатындығын жатқызады. Ш.Таубаева: «құзыреттілік - ол тұлғаның оқыту және әлеуметтену процестері барысында меңгерген білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті», - деп қарастырады [9]. Б.Кенжебеков өз докторлық диссертациясында былай жасады: «құзыреттілік – «істі біліп» іс-әрекет атқаруға қабілетті білдіретін балама термин [10]. Енді «кәсіпкерлік құзыреттілік» терминін қарастырайық.

Кәсіпкерлікпен байланысты терминдер мен тақырыптар академиялық ортада және бизнес/экономика салаларында ХХ ғасырдың бірінші жартысында, атап айтқанда Дж.Шумпетердің негізгі еңбектерінде танымал бола бастаған. Ол кәсіпкерлікті көптеген пәнаралық тұрғыдан зерттеп, білім беру, экономика және саясат сияқты салалармен байланыстырды. Бүгінгі таңда кәсіпкерлікпен байланысты дағдылар бизнестің барлық түрлерін дамыту үшін шешуші маңызды және төртінші өнеркәсіптік революцияның катализаторы ретінде танылады деген.

Кәсіпкерлікті қоғамдық құбылыстардың бірі ретінде өз алдына жаңа ұғым деуге келмейді. Оны зерттеуге тіпті 17 ғасырдың аяғы - 18 ғасырдың басындағы көптеген трактаттар, кітаптар, оқулықтар арналған, кәсіпкерліктің алғашқы тұжырымдамаларының бірін шотландиялық француз экономисі Ричард Кантильон жасаған. Ары қарай ол мәселені Ф.Най, А.Смит, Дж.Б.Сей, К.Маркс, М.Вебер, В.Зомбарт, А.Маршалл, Дж.Шумпетер, П.Друкер, А.И.Муравиева, А. М.Игнатьева сияқты ғалымдар, А.Б.Крутик, В.И.Видяпин, А.И.Добрынин, Г.П.Журавлева, т.б. ғалымдар зерттеді.

Keң мағынада кәсіпкерлік білім беру туралы айтсақ, ол студенттерді бизнес әлеміне дайындау ретінде анықталады. Ал қарапайым түрінде бұл адамдар өмірдің барлық салаларында қолдана алатын дағдылар жиынтығын меңгеретін процесс. Яғни, кәсіпкерлік жеке тұлғаның идеяларды шындыққа айналдыру қабілеті ретінде айқындалады.

Монтес-Мартинес және Рамирес-Монтойя соңғы ғылыми еңбектерінде кәсіпкерлік құзыреттілікті инновацияға, шығармашылыққа, көшбасшылыққа және ашылатын мүмкіндіктерді пайдалануға қажетті дағдылар, көзқарастар мен білім жиынтығы ретінде анықтады. Бұл құзыреттілік мәселелерді шешуге және шешім қабылдауға, қоғамға деген оң көзқарасқа, мүмкіндіктерді зерттеуге/ пайдалануға және экономикалық ілгерілеуге ықпал етеді деп санайды [11].

Сонымен қатар, Бачигалупо және т.б. кәсіпкерлік құзыреттілікке келесідей анықтама берді: «Кәсіпкерлік құзыреттілік» - бұл мүмкіндіктерді анықтау және бағалау, инновация және шығармашылық, жоспарлау-ұйымдастыру, белсенділік, жетістікке бағдарлау, өзін-өзі тану, ынтымақтастық, қиындықтарды жеңу және ұйымдағы қызметкерлерді басқару [12].

Чен Х. және т.б. пікірінше, құзыреттіліктің ажырамас элементтеріне кәсіпкердің көзқарасы, оның сипаттамалары, өзіндік бейнесі және әлеуметтік рөлі кіреді [13].

Жоғарыда «Кәсіпкерлік құзыреттілік» ұғымына ғалымдардың берген сипаттамаларын ескере отырып, кәсіпкерлік құзыреттілік тек бизнес әлемімен шектеліп қана қоймайды, сонымен қатар жеке өсу мен әлеуметтік прогреске ықпал ететін, жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін арттыратын және инновациялар мен кәсіпкерлікті ынталандыратын әлдеқайда кең және жан-жақты аспектілерге ие деген тұжырымға келдік.

Кәсіпкерлік қазір Америка Құрама Штаттарында, Еуропада және Азияда дамып келе жатқан зерттемелер саласына айналды. Бұл елдердің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға үлкен үлес қосты. Белгілі халықаралық журналдарда кәсіпкерліктің әртүрлі мәселелері бойынша мақалалар кеңінен жарияланады.

Біз «Кәсіпкерлік құзыреттілік» тақырыбы бойынша жарияланымдардың Scopus деректер базасын талдадық. Іздестіру барысында «Пән» бөлімінен Entrepreneurship education бойынша 2018-2022 жылдар аралығында 5 736 жарияланым табылды, оның 2 143-і жалпыға қолжетімді мақалалар болып табылады. Таңдалған басылым түрлеріне журналдар, конференция материалдары, кітаптар және т.б. жатады. Талдаудың екінші деңгейі нақты пәнді талдауды тереңдетеді: «Менеджмент», «Экономика», «Бизнес» және «Білім». Жарияланымдар авторлардың библиографиялық мәліметтері, жарияланған жылдары, мазмұнды қамту, елдер, журнал атаулары және дәйексөз жиілігі арқылы талданған. Кәсіпкерлік білім беру бойынша жарияланымдардың ең аз саны 2018 жылы – 886 басылым, ал ең көп саны 2021 жылы – 1520 мақала жарияланды, 2022 жылға арналған деректер әлі толық емес. Осы мәліметтерге сүйене отырып, бұл мәселеге ғылыми қызығушылық жыл сайын артып келеді деп айта аламыз.

1970 жылға дейін кәсіпкерлік курстарын ұсынатын университеттер қатары аз болатын. 1945 жылы Гарвард бизнес мектебі Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде қару-жарақ өнеркәсібінің күйреуі салдарынан өтпелі экономикаға әскери қызметтен оралған студенттердің өтініші бойынша Кәсіпкерлік курсын енгізді. Кейінгі онжылдықтарда кәсіпкерлік тақырыбы сұранысқа ие болмады. Бірақ 1970 жылға қарай кәсіпкерлік курстарын ұсынатын бизнес мектептер саны күрт өзгере бастады. Мектептердің саны да, кәсіпкерлікке арналған курстар да барған сайын көбейе берді.

Қазіргі уақытта 1600-ден астам мектепте кәсіпкерлік курстары бар. Америка Құрама Штаттарындағы кәсіпкерлік білім берудің ең жан-жақты эмпирикалық талдауларының бірін Соломон, Даффи, Тарабиши және т.б. жүргізді, бұл шағын бизнесті басқару мен кәсіпкерліктің академиялық салаларындағы курстар, шоғырланулар және дәрежелер санының өсу тенденциясын көрсетті.

Веспердің жүргізген сауалнамасы кәсіпкерлікті бизнеске кіру ретінде анықтады және университет деңгейіндегі кәсіпкерлік бағдарламалардың өсуі бұл көзқарасты отбасылық бизнес, шағын бизнесті басқару және жоғары өсу бизнесін басқару сияқты басқа салаларға қосуға бейімдейді.

Қазіргі уақытта еуропалықтардың тек 37% ғана кәсіпкер болуға ұмтылады, ал АҚШ пен Қытайда бұл көрсеткіш сәйкесінше 51%-ды құрайды. Қазақстанда 2022 жылы шағын және орта бизнесте жұмыспен қамтылғандардың жалпы саны 3,5 млн адамды құрады, бұл жалпы халықтың шамамен 18,4%-ы.

Білім беруде маңызды жаңалықтың бірі - 2006 жылы өмір бойы білім алудың сегіз негізгі құзыреті жарияланған басылым болды. Олар

тұлғаның дамуы мен өз біліктілігін жетілдіруге, белсенді азаматтық ұстанымға қол жеткізуге, әлеуметтік интеграция және жұмысқа орналасу үшін негіз болатын, дағдылар мен біліктілік жиынтығы ретінде қарастырылады. 2013 жылғы қаңтардағы Кәсіпкерлік бойынша іс-қимыл жоспары шеңберінде Еуропалық Комиссия мүше мемлекеттерді 2020 жылға қарай бастауыш білімнен бастап білім берудің барлық деңгейлерінде кәсіпкерлік құзыреттіліктерді оқу бағдарламаларына біріктіруді қамтамасыз етуге шақырды. Осылайша кәсіпкерлік дереу араласуды қажет ететін үш бағыттың біріне айналды және Еуропалық Одақ пен оған мүше мемлекеттердің негізгі саяси мақсаттарының бірі болды. Комиссия сонымен қатар мүше мемлекеттерді «барлық жастардың кем дегенде бір практикалық кәсіпкерлік тәжірибесі болуын» қамтамасыз етуге шақырады.

Сол кезде болашақ педагогтарды пәнмен және білім беру стратегияларымен таныстыру, кәсіпкерліктің қыр-сырына оқыту, оқушыларының іскерлігімен таныстыру үшін мұғалімдердің білімін жетілдіруге күш салу қажет екендігі айтылды, өйткені тек жеті еуропалық білім беру жүйесіндегі педагогикалық университеттерде кәсіпкерлік білім беру міндетті болып табылады. Оған қоса, Сейккула-Лейно [14] жүргізген зерттеулерде оқытуды кәсіптік білім беруден бастау және оны педагогикалық білім берудің барлық сатыларына біріктіру ұсынылатыны айтылған.

Еуропарламент өз ұсыныстарында «іскер студентке» кең сипаттама беруді ұсынды. Кәсіпкерліктен дәріс тыңдаған студент:

1. Істі жүргізу мүмкіндіктерін көре білуге және инфрақұрылымды, конъюнктураны және еңбек нарығын жақсы білуге;
2. Кәсіпорындар мен кәсіпкерлердің этикалық принциптерін сақтауға;
3. Жоспарлау, ұйымдастыру, басқару, жетекшілік ету, өкілеттік беру, талдау, ақпараттандыру, бағалау және есепке алуды жүргізуді білуге;
4. Ұйымның атынан өкілдік ету және келіссөздер жүргізуге;
5. Өз бетінше және топпен жұмыс істеуге;
6. Жағдайды бағалау, күшті және әлсіз жақтарын анықтау, тәуекелге баруға;
7. Жеке және қоғамдық өмірде, сондай-ақ жұмыста бастамашыл, белсенді, тәуелсіз және жаңашыл болуға;
8. Басқаларды ынталандыру, мақсатқа жету үшін талаптануға және батыл болуға міндетті.

Кәсіпкерлік бағыты бойынша білім беруде стратегиялық және тұрақты дамуға қол жеткізу үшін өзгеріс субъектісі ретінде білім беру мекемесіне, сондай-ақ оқытудың инновациялық әдістеріне назар аудару

қажет, өйткені кәсіпкерлікке бет бұрмаған және «кәсіпкер» мұғалімдерсіз оқу орнында «кәсіпкер» студенттерді тәрбиелеу мүмкін емес. Кәсіпкерлікке бағыт алған оқыту әдісі дәстүрлі тәсілдегі оқыту әдісінен түбегейлі ерекшеленеді. Тек теориялық және практикалық тұрғыдан ғана емес, кәсіпкерлік білім беру жеке дағдыларды дамытуға (пәндер бойынша таза білімнен гөрі), неғұрлым икемді оқу жоспарын және тәжірибеге бағытталған көзқарасты қамтиды. Оқытушының рөлі лектор болудан тәлімгерлікке қарай ауысады.

Осылайша, кәсіпкерлікке үйретуде негізгі мақсатқа жету үшін болашақ педагогтарды оқытуда кәсіпкерліктің әдістері мен дағдыларын меңгерулері керек, сонымен қатар осы саладағы практикалық тәжірибесі, кәсіпкерлікке оң көзқарасы және іскерлік қабілетінің болуы маңызды. Студенттерге оқытылатын кәсіпкерлік дағдыларды іс жүзінде қолдануға бағыттап, білім, дағды және көзқарасының дұрыс болуына назар аударуы керек.

Оған сәйкес, Еуропада кәсіпкерлік білім берудің екі бөлек бағыты бар (кең және біржақты бағыттар): коммерциялық қызметпен айналысу басқа, екіншісі – іскерлік қабілеттің болуы бір бөлек. Яғни өзін кәсіпкер сияқты ұстау және кәсіпкерлік білім, дағдысы, көзқарасы маңызды болғанымен коммерциялық іспен шұғылдануы міндетті емес.

Соңғы онжылдықтарда кәсіпкерлік білім беру бойынша пәндер мен курстардың саны өскенімен, зерттеушілер Т.Паива, М.Л.Алвес, Дж.Х.Сампайо, кәсіпкерлік білім беруді әлі де ынталандыру керек деп санайды [15], өйткені кәсіпкерлік білім беру бағдарламалары жоғары оқу орындарының оқу жоспарлары, ал университет деңгейінде кәсіпкерлік бойынша білім беру жеткіліксіз және әдетте бизнес факультеттерінде кездеседі.

Н.Е.Петерман және басқа зерттеушілер кәсіпкерлікті ынталандыратын және студенттерді балама кәсіп таңдауға ынталандыратын ортада университеттер маңызды рөл атқаруы тиіс деп санайды.

Кәсіпкерлік білім кәсіпкерлік қатынас пен дағдыларды үйретуді білдіреді. А.Файольдің пікірінше, ол «кәсіпкерлік қарым-қатынастар мен дағдыларды үйретудің кез келген педагогикалық бағдарламасынан немесе үдерісінен» тұрады.

Адейемо өз зерттеуінде болашақ педагогтарда кәсіпкерлік дағдыларды дамытудың негізгі тұжырымдамаларын анықтауға тырысты. Зерттеу нәтижесінде студенттердің болашақта табысты болуы үшін олардың жеке кәсіпкер ретінде дайын болуы және бұл жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін арттыратыны баса айтылды. Бирдистиль және басқалары өз зерттеулерінде кәсіпкерлік тұжырымдамасын университетте оқу

процесінде, сонымен қатар семинарлар мен курстар арқылы жұмыс істеу кезінде қолданудың маңыздылығына назар аударды. Арогундаде зерттеуінде студенттердің кәсіпкерлік дағдыларын арттыру мақсатында білім берудің барлық деңгейлерінде мемлекет және білім берудің басқа мүдделі тараптарымен бірлесіп тиімді кәсіпкерлік білім беру бағдарламасын құру керек екенің айтады.

Педагог проблеманы шеше білу, сыни тұрғыдан ойлау, тиімді қарым-қатынас жасау, өзіне сенімділік, биікке ұмтылу, жұмыста табысқа жету, жаңашылдық, заманауи, әлеуметтік, демократиялық дағдылар сияқты қасиеттерге ие болуы керек. Осы тұрғыда педагогтың бойында болуы тиіс осы қасиеттердің көпшілігі кәсіпкерлік тұлғамен тығыз байланысты деп айтуға болады. Кәсіпкерлік тұлғаның қасиеттерін қарастыратын болсақ, оның табысқа деген қажеттілік, өзіне сенімділік, жаңашылдық, бақылау, тәуекелге бару және белгісіздікке төзімділік сияқты факторлардан тұратынын көреміз. Кәсіпкерлік тұлғаның қасиеттері жеке тұлғаның талпынысы мен табысына әсер ететін айнымалылардың бірі ретінде қабылданады.

Материалдар мен әдістер

Мақалада зерттеу болашақ педагогтарының кәсіпкерлік құзіреттілігін дамыту, зерттеу көзқарастарын ұсынудағы вариативтілік принциптеріне негізделген. Қажетті нәтижелерді алу үшін нормативтік құжаттарды мазмұндық талдау сияқты әдістер қолданылады. Мақалада ғылыми-зерттеу мәселесі бойынша конференциялар мен педагогикалық форумдардағы баяндамалар мен презентация материалдары; ғылыми жарияланымдар материалдары мен ашық интернет көздерінен жарияланымдар, талдамалық есептер; құқықтық құжаттама; Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің стратегиялық даму бағдарламалары пайдаланылады, сондай-ақ мамандық студенттеріне сауалнама нәтижесі ұсынылды.

Нәтижелер

Кәсіпкерлік білімнің әлеуеті білім алушы студенттерге бизнесті қалай бастау керектігін үйретуден де асып түседі. Педагогтар кәсіпкерлік сананы тәрбиелеу күрделі экономикалық жағдайларда оқушыларды болашаққа дайындау ғана емес екенін мойындайды. Бұл сонымен қатар студенттердің жеке және әлеуметтік дамуына ықпал ету құралы:

- Басқа адамдармен тіл табыса білу.
- Проблемалардың шығармашылық тұрғыдан шешімдерін ұсына алады.
- Өзінің мықты жақтары, қызығушылықтары мен ұмтылыстары туралы ойлауды үйренді.

- Идеяларды әрекетке айналдыруға ұмтылу.
- Қиындыққа төзімділік таныту.
- Қаржылық сауаттылықты күнделікті өмірде қолдану.
- Тыңдаушылардың кең ауқымына өз идеяларыңыз бен ойларыңызды жеткізіңіз.
- Елдің, қоғамның дамуына ерекше үлес қосу.

EntreCompEdu онлайн оқыту курсы 2022 жылы Bantani Education компаниясы ағылшын және испан тілдерінде оқытты және оны EntreComp Europe жобасы аясында іске асырды. EntreCompEdu және оның оқу материалдары педагогтарға олардың құзыреттіліктерін дамыту үшін негіз мен нұсқаулықтар ұсынады. EntreCompEdu кәсіпкерлік білім беру туралы әдебиеттерге шолу негізіндегі және бүкіл Еуропадағы педагогикалық білім беру бағдарламаларына ортақ құзыреттіліктің айтарлықтай ауқымына сәйкес келетін бес құзыреттілік саласын қамтиды:

1. Кәсіпкерлік білім және түсіну – бұл құзыреттілік педагогтар білуі керек нәрсені сипаттайды: кәсіпкерлік білім және онымен байланысты теориялар.

2. Жоспарлау және ұйымдастыру – бұл екінші құзыреттілік саласы мұғалімдердің кәсіпкерлікті тиімді оқыту үшін ортаны қалай жоспарлайтынын және ұйымдастыратынын сипаттайды. Білікті мұғалім жоспарлаудың түпкілікті мақсаты пен бағытын қамтамасыз ететініне кепілдік береді.

3. Оқыту және оқу. Білім беруде оқыту оқушылардың оқуын жақсартудың бірден-бір маңызды факторы болып табылады. Оқытудың негізгі дағдыларын меңгеру құзыреттілікті ынталандырушы және қызықты түрде дамыту үшін өте маңызды.

4. Бағалау. Құзыреттіліктің бұл саласы кәсіпкерлік білім алушыға алға жылжу үшін мұғалімдер қолданатын бағалау түрлерін сипаттайды. EntreCompEdu педагогтар оқушыларға мақсаттарын қоюға, сол мақсаттарға жету жолындағы жетістіктерін бақылауға және аудиториядан белсенді түрде кері байланыс іздеуге ынталандыратын оқу процесі ретінде қарастырады.

5. Кәсіби оқыту және дамыту. Кәсіби оқыту «оқушының белсенділігі, оқуы және әл-ауқаты үшін тәжірибенің тиімділігін жүйелі түрде тексерудің белсенді процесі» ретінде анықталады. Бұнда мұғалімдер өз мақсаттарын анықтап, оқудың осы мақсаттарға жетуге бағытталғанына кепілдік беру үшін сарапшылармен серіктестікте жұмыс істеуін, өз жетістіктерін саралап, оның сыныптарға әсерін бағалауы қамтылады. Кәсіби оқыту педагогтардың рефлексиялық зерттеулері мен ынтымақтастықтарын қалыптастырады.

Зерттеудің екінші әдісі ретінде – 2022 жылы Абай атындағы

ҚазҰПУ-дың болашақ педагогтар арасында сауалнама жүргізілді. Осы бағытта негізгі бірнеше сұрақ қалыптасты:

1. Болашақ педагогтарының кәсіпкерлік құзіреттіліктері туралы ұсынымдары.

2. Болашақ педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттіліктерін дамыту бойынша ұсыныстары.

Бұл зерттеуде сапалы зерттеу әдістерін қолдану арқылы болашақ педагогтардың кәсіпкерлік құзыреттілігін дамытуға қатысты көзқарастары бағаланды.

Сауалнама Google Disk көмегімен 96 студент арасында жүргізілді, оның ішінде:

– «6B01302 – Бастауыш білім беру бизнес-инновациямен» мамандығының 2 және 3 курсының 40 студенті;

– «6B01303 - Бастауыш білім ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен» мамандығының 3-ші курсының 19 студенті;

– «6B01304 - Бастауыш білім көптілділікпен» мамандығының 4-ші курсының 12 студенті;

– «6B01304 - Бастауыш білім көптілділікпен» мамандығының 3-ші курсының 15 студенті;

– «6B01306 - Бастауыш білім ағылшын тілінде» мамандығының 3 курсынан 10 студент.

1 кесте – Сауалнаманың нәтижесі

Атауы	Санаты	Саны	%
Инноватор	Тың идеялар генераторы	33	34,4
	Инновациялық қызмет түрі		
	Жаңа әдістерді қолдану		
Мүмкіндіктерді бағалау	Дұрыс таңдау жасау	24	25
	Білім саласында жаңа мүмкіндіктерді іздеу		
	Өзге салаларда жаңа мүмкіндіктерді іздеу		
Тәуекелге бару қабілеті	Креативті ойлау	19	19,7
	Түйткілдерді шешу және Шешім қабылдау		
	Кедергілерге төтеп беру қабілеті		
Өзіне сену	Алға қойған міндетті орындау	11	11,5
Эмоционалды интеллект	Эмпатия білдіру	9	9,4
	Өзін өзі бақылау		

Мақсаты: «кәсіпкерлік» ұғымына сәйкес 1 кестеде көрсетілгендей болашақ педагогтарының 34,4%-ы білім беру саласындағы кәсіпкерліктегі басты қасиеттердің бірі – жаңашыл, яғни жаңа идеялардың генераторы болу, жаңа әдіс-тәсілдерді қолдана білу және т.б. деп санайды, 25%-і білім беру саласында және онымен байланысты салаларда жаңа мүмкіндіктерді іздеуді, 19,7%-ы тәуекелге бару қабілетін, 11,5%-ы өзіне

сенімділікті, өз қабілеттеріне және 9,4%-ы эмоционалды интеллектке ие болуды қарастырады.

Сондай-ақ сауалнама соңында студенттер «Кәсіпкерлік» ұғымына сәйкес өз пікірлерін жазды, төменде бірнеше пікірлер берілген (Сурет 1):

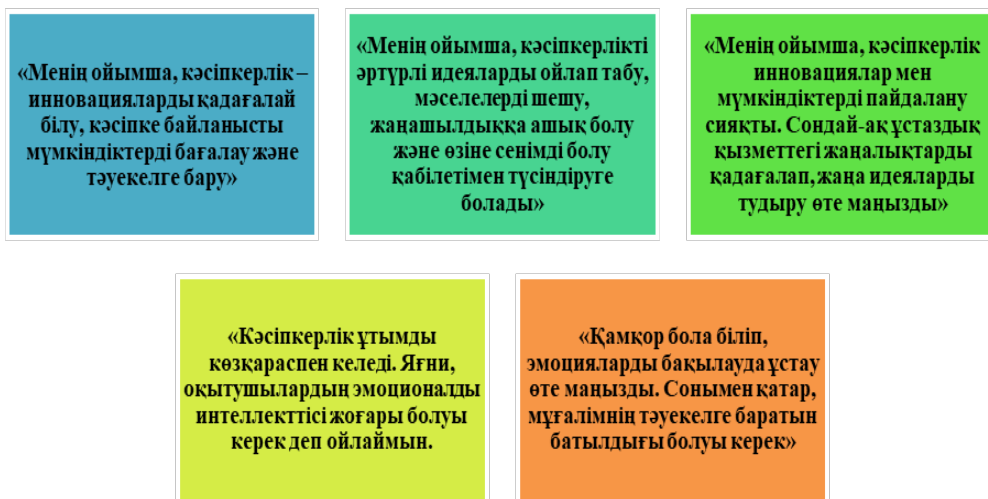
«Менің ойымша, кәсіпкерлік – инновацияларды қадағалай білу, кәсіпке байланысты мүмкіндіктерді бағалау және тәуекелге бару»;

«Менің ойымша, кәсіпкерлікті әртүрлі идеяларды ойлап табу, мәселелерді шешу, жаңашылдыққа ашық болу және өзіне сенімді болу қабілетімен түсіндіруге болады»;

«Менің ойымша, кәсіпкерлік инновациялар мен мүмкіндіктерді пайдалану сияқты. Сондай-ақ ұстаздық қызметтегі жаңалықтарды қадағалап, жаңа идеяларды тудыру өте маңызды»;

«Кәсіпкерлік ұтымды көзқараспен келеді. Яғни, оқытушылардың эмоционалды интеллектісі жоғары болуы керек деп ойлаймын»;

«Қамқор бола біліп, эмоцияларды бақылауда ұстау өте маңызды. Сонымен қатар, мұғалімнің тәуекелге баратын батылдығы болуы керек».

Сурет 1 – Сауалнамаға қатысқан студенттердің «Кәсіпкерлік» ұғымына жазған пікірлері

Педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігін қалай тиімді дамыту керектігі туралы сауалнамаға қатысушылардың пікірлері:

«Кәсіпкерлік дағдыларды дамыту университет қабырғасында тұлғаны дамыту бойынша түрлі семинарлар ұйымдастыру арқылы мүмкін болады».

«Университеттерде кәсіпкерлік бойынша курстар ашылып, кәсіпкерлікке арналған семинарлар ұйымдастырылуы керек. Оқытушылар мен студенттер бұл мәселеге ерекше жауапкершілікпен қарауы тиіс».

«Педагогтер жаңашылдыққа ашық болуы керек».

«Біздің жыл сайынғы оқу жоспарымызға кәсіпкерлік курстарын енгізу пайдалы болар еді. Кәсіпкерлік туралы семинарлар ұйымдастыру да студенттердің кәсіпкерлік қызығушылығын арттырады. Осындай іс-шараларды мектептерде бастауыш сынып мұғалімдеріне және т.б. өткізу тиімді болар еді.

Болашақ педагогтар кәсіпкерлікті инновация деп анықтады. Кәсіпкерлер бойындағы қасиеттер - тәуекелге баруға дайындығы, жаңашыл, креативті және әртүрлі мүмкіндіктерді көре білуі керек деп санайды. Сонымен қатар, өзгерістерге бейімділік, өзіне сенімділік, сәтсіздікке төзімділік, шешімділік, табысқа ұмтылу, тиімді қарым-қатынас жасау, көшбасшы болу, ішкі бақылау және дұрыс шешім қабылдау қабілеті сияқты қасиеттерге ие болғаны дұрыс деп санаймыз.

Болашақ педагогтарының басым көпшілігі білім беру бағдарламасын оқу пәндері, семинарлар, жеке тұлғаны дамыту және кәсіпкерлік бойынша шеберлік сабақтары арқылы кәсіпкерлік құзыреттіліктерді дамытатындай етіп құру керектігін айтты.

Талқылау

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінде «6B01302 – Бастауыш білім беру бизнес инновациямен» мамандығы бойынша 1 курста 18 студент, 2 курста 16 студент, 3 курста 14 студент білім алууда.

Біздің ойымызша, болашақ педагогтарды кәсіпкерлік қызметке дайындауды бірнеше кезеңге бөлуге болады.

I кезең – таңдау пәні ретінде «Білім беру қызметін бизнес-жоспарлау» оқыту.

Бұл пәннің мақсаты – білім беру саласындағы басқарушылық білімді қалыптастыру процесін қамтамасыз ету.

Бұл пәннің мазмұны төмендегілерді қамтиды:

- Жалпы білім беретін мектепті басқару жүйесі.
- Білім беру мекемесінің экономикасы мен қаржысын басқару.
- Білім берудегі маркетинг басқару процесі ретінде қызметтерді құру, олардың бағасын және нарықта жылжыту құралдарын анықтау.
- Қосымша ақылы білім беру қызметтері.

Осы пәнді оқу нәтижесінде білім беру қызметін жоспарлау қабілеті қалыптасады.

Бұл кезеңде ұйымдастырушылық, басқарушылық және ақпараттық-сараптамалық құзыреттілік қалыптаса бастайды.

II кезең – «Жастар стартапы».

Мақсаты: бизнес-идеяларды жобалау, бизнес-жоспарларды әзірлеу.

Міндеттері: идеяларды, тұжырымдамаларды қалыптастыру, бизнес-жоспар әзірлеу, әлеуетті инвесторларға бизнес-жоспарды ұсыну.

Жұмыс формалары:

– Жобалық топтарда жұмыс, білім беру ұйымдарының құрылтайшыларымен сараптамалық сессиялар (идеяларды, тұжырымдамаларды қалыптастыру, бизнес-модельді әзірлеу);

– Маркетингтік және қаржылық жоспарды, бюджетті дайындау (бизнес-жоспар әзірлеу);

– Нақты деректер массивтерімен жұмыс, құжаттарды және презентацияларды дайындау (әлеуетті инвесторларға таныстыру).

Бұл кезеңде ұйымдастырушылық, басқарушылық, ақпараттық-сараптамалық және кәсіпкерлік құзыреттілік қалыптасады.

III кезең – «Педагог-кәсіпкер клубы».

дағдыларды қалыптастыру.

Міндеттері: студенттердің үздік жобаларын әзірлеу, кәсіпкерлік қызметте практикалық тәжірибені игеруге көмектесу.

Жұмыс формалары:

– Компанияны тіркеу, «клиенттерді іздеу – сатуды ұйымдастыру – жұмысты орындау – мәміленің (жобаның) қаржылық және операциялық тиімділігін талдау» тізбегін дамыту (үздік жобаларды әзірлеу; жеке бизнесті тіркеу кезінде, бұл қызмет кәсіпорында тағылымдамадан өту және тәжірибе ретінде есептеледі)

– Жобаларды табу, оларды жүзеге асыру, талдау арқылы сараптау дағдыларын дамыту, есептерді дайындау, бизнес жобаларды жүзеге асыру, жеке оқу орнында тәжірибе (практикалық тәжірибені дамыту).

– I, II, III кезеңдердің нәтижелері бойынша, кәсіпкерлік құзыреттілікті келесідей жиындар құрады (сурет 2):

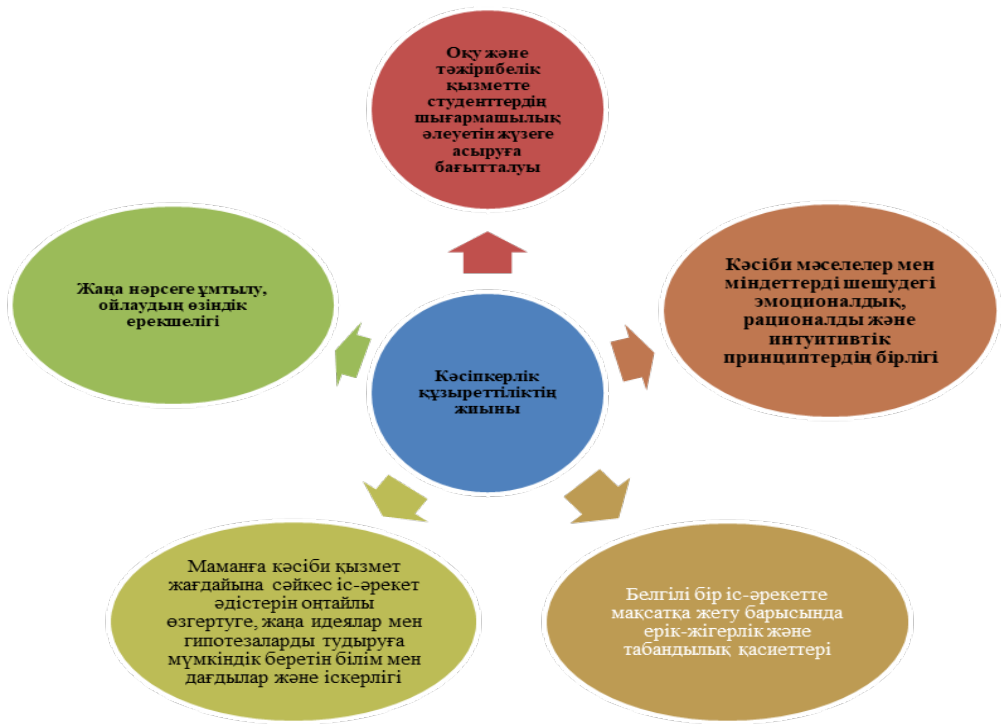
1. Оқу және тәжірибелік қызметте студенттердің шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруға бағытталуы;

2. Кәсіби мәселелер мен міндеттерді шешудегі эмоционалды, рационалды және интуитивтік принциптердің бірлігі;

3. Жаңа нәрсеге ұмтылу, ойлаудың өзіндік ерекшелігі;

4. Маманға кәсіби қызмет жағдайына сәйкес іс-әрекет әдістерін оңтайлы өзгертуге, жаңа идеялар мен гипотезаларды тудыруға мүмкіндік беретін білім мен дағдылар және іскерлігі;

5. Белгілі бір іс-әрекетте мақсатқа жету барысында ерік-жігерлік және табандылық қасиеттері.

Сурет 2 – Өткізілген зерттеу кезеңдерінің нәтижелері негізінде қалыптасқан кәсіпкерлік құзыреттілікті құраушы жиындар

IV кезең – «Білім беру саласындағы кәсіпкерлік», «Білім беру саласындағы ұйымдарының бизнес-жоспары» т.б тақырыптар бойынша бітіруші курсына дипломдық жобаларды қорғау.

Жалпы, университеттің білім аясындағы болашақ педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігін дамыту педагогтардың оқу процесіне шығармашылық көзқарасы, оқытудың дұрыс формалары мен әдістерін таңдауы жағдайында мүмкін болады.

Қорытынды

Бүгінгі білім саласындағы саясат тек педагогика мен оқыту әдістемесін меңгерген ұстаздар даярлауға ғана емес, оларды барлық салада жан-жақты даярлауға да бағытталған. Қазіргі заманауи кезеңде кәсіпкерлік құзыреттілік педагогтың бойында маңызды қасиеттердің бірі болып саналады. Мақала аумағында жүргізілген зерттеу барысында авторлар кәсіпкерлік құзыреттілікті құраушы жиындарды анықтауға мүмкіндік алды. Бұл зерттеуде болашақ педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттілігін арттыру мақсатында болашақ педагогтардың пікірлері ескерілді. Зерттеу

мұғалімдердің кәсіпкерлік құзыреттіліктерді жаңашылдықпен, тәуекелге барумен, өзіне деген сенімділікпен және эмоционалдық интеллектпен байланыстыратынын көрсетті. Мақаланың тақырыбына сәйкес жүргізілген шағын зерттеудің барысында, ұстаздық қызметте жүрген педагогтардың көпшілігі өздерінің бойында кәсіпкерлік дағдылары бар екенін көре алды. Сонымен қатар, жүргізілген зерттеу барысында, педагогикалық университеттердің құрамында білім алып жатқан болашақ педагогтарының кәсіпкерлік құзыреттіліктерін дамыту қажет екендігі анықталынды, өйткені жеке кәсіпкерлікті дамыту ел экономикасының дамуына үлес қосады. Атап айтқанда: салауатты бәсекелестікті дамытады, жаңа жұмыс орындарын ашады, тұтыну нарығын кеңейтеді, нарықта жаңа қызметтер пайда болады. Бірақ педагог-кәсіпкердің мүмкіндіктері экономикалық және ұйымдастырушылық дайындықтың деңгейі мен сапасына байланысты. Сондықтан педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттерін кәсіпкерлік қызметке дайындаудың жоғары деңгейі жалпы елдің де, оның жекелеген аймақтарының да болашақ әлеуметтік-экономикалық дамуына әсерін тигізеді деп санаймыз.

ӘДЕБИЕТ

[1] «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты – Астана, 2012 [Электронды ресурс]: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> [Қаралған күні: 10.09.2022]

[2] Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2019 [Электронды ресурс]: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988> [Қаралған күні: 15.09.2022]

[3] Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандарты. – Астана, 2018 [Электронды ресурс]: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z199> [Қаралған күні: 15.09.2022]

[4] «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ. – Астана, 2021 [Электронды ресурс]: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648&pos=28;-56#pos=28;-56 [Қаралған күні: 15.09.2022]

[5] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Әділетті мемлекет. Біріккен ұлт. Өркендеген қоғам». – Астана, 2021 [Электронды ресурс]: URL: <https://primeminister.kz/ru/addresses/01092021> [Қаралған күні: 15.09.2022]

[6] Қазақстан Ұлттық энциклопедия / бас. ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2001. – Т. 6. – 720 б.

[7] Зимняя И.А. Компетентностный подход в образовании. Проблемы качества образования. – М., 2004. – С. 34-38.

- [8] В.В.Краевский, И.Я.Лернер Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе// Педагогика. -2003. -№10. С.8-14.
- [9] Таубаева Ш.Т., Барсай Б.Т., Оспанова Б.Ә. Болашақ кәсіптік оқыту педагогтарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жолдары // Білім әлемінде. — 2013. — № 3. — Б. 3–5
- [10] Кенжебеков Б.Т. Жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру: дис. ... пед. ғыл. док.: 13.00.08. – Қарағанды, 2005. – 267 б.
- [11] Montes-Martínez R., Ramírez-Montoya M.S. Training in entrepreneurship competences, challenges for educational institutions: systematic literature review // 8th International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality. – 2020. – PP. 358–364.
- [12] Bacigalupo M., Kamylyis P., Punie Y., Van den Brande G. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework // Publication Office of the European Union. – 2016.
- [13] Chen H., Tang Y., Han J. Building Students’ Entrepreneurial Competencies in Chinese Universities: Diverse Learning Environment, Knowledge Transfer, and Entrepreneurship Education // Sustainability. – 2022. – Vol. 14. – PP. 9105.
- [14] Seikkula-Leino J. A review of entrepreneurship education in teacher education //Learn. Instr. – 2018. – Vol. 4. – P. 15105–15148.
- [15] Paiva T., Alves M.L., Sampaio J.H. Entrepreneurship Education: Background and Future. //In Global Considerations in Entrepreneurship Education and Training. – 2019. – P. 151–161.

REFERENCES

- [1] «Kazakstan-2050» Strategiyasy kalyptaskan memlekettin zhana sayasi bagyty – Astana, 2012 (Strategy” Kazakhstan-2050 “ new political course of the established state-Astana, 2012) [Elektronnyy resurs]: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> [Karalgan kuni: 10.09.2022] [in Kaz]
- [2] Kazakstan Respublikasynda bilim berudi zhane gylymdy damytudyn 2020 – 2025 zhyldarga arналган мемлекеттік бағдарламасы (state program for the development of education and science in the Republic of Kazakhstan for 2020-2025). - Astana, 2019 [Elektronnyy resurs]: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988> [Karalgan kuni: 10.09.2022] [in Kaz]
- [3] Kazakstan Respublikasynyn мемлекеттік зһалпыга mindetti bastauysh bilim беру standarty (state compulsory primary education standard of the Republic of Kazakhstan). –Astana, 2018 [Elektronnyy resurs]: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z199> [Karalgan kuni: 15.09.2022] [in Kaz]
- [4] «Pedagog martebesі turaly» Қазакстан Respublikasynyn Zany 2019 zhylygy 27 zheltoksandagy № 293-VI KRZ (The Law of the Republic of Kazakhstan” on the status of a teacher “ dated December 27, 2019 No.

293-VI kr). – Astana, 2021 [Elektrondy resurs]: URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32091648&pos=28;-56#pos=28;-56 [Karalğan kuni: 15.09.2022] [in Kaz]

[5] Memleket basshysy Kasym-ZHOMART Tokaevtyñ Kazakstan halkyna ZHOLDAYU «Adiletli memleket. Birikken ult. Orkendegen qogam» (Address of the head of state Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan “A Just state. The United Nation. A prosperous society). – Astana, 2021 [Elektrondy resurs]: URL: <https://primeminister.kz/ru/addresses/01092021> [Karalğan kuni: 15.09.2022] [in Kaz]

[6] Kazakstan Ultyk enciklopediya (National Encyclopedia of Kazakhstan) / bas. red. A. Nysanbaev. – Almaty: Kazak enciklopediyasy, 2001. – T. 6. – 720 b. [in Kaz]

[7] Zimnyaya I.A. Kompetentnostnyj podhod v obrazovanii. Problemy kachestva obrazovaniya (A. competency training in education. Problems of quality of Education). – M., 2004. – S. 34-38. [in Rus]

[8] V.V. Kraevskij, I.YA. Lerner Kompetentnostnaya model': ot idei k obrazovatel'noj programme (the model of competence: from ideas to educational programs) // Pedagogika. -2003. -№10. S.8-14. [in Rus]

[9] Taubaeva SH.T., Barsaj B.T., Ospanova B.Ə. Bolaşaq kәсіptik oqıtw pedagogtarınıñ kәsibi quzırettiligin qalıptastırw joldarı (Ways to form professional competence of future vocational training teachers) // Bilim aleminde. — 2013. — № 3. — B. 3–5 [in Kaz]

[10] Kenzhebekov B.T. ZHogary oku orny zhujesinde bolashak mamandardyn kasibi kuzyrettiligin kalyptastyru (formation of professional competencies of future specialists in the system of Higher Education): dis. ... ped. gyl. dok.: 13.00.08. – Karagandy, 2005. – 267 b. [in Kaz]

[11] Montes-Martínez R., Ramírez-Montoya M.S. Training in entrepreneurship competences, challenges for educational institutions: systematic literature review // 8th International Conference on Technological Ecosystems for Enhancing Multiculturality. – 2020. – PP. 358–364.

[12] Bacigalupo M., Kampylis P., Punie Y., Van den Brande G. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework // Publication Office of the European Union. – 2016.

[13] Chen H., Tang Y., Han J. Building Students' Entrepreneurial Competencies in Chinese Universities: Diverse Learning Environment, Knowledge Transfer, and Entrepreneurship Education // Sustainability. – 2022. – Vol. 14. – PP. 9105.

[14] Seikkula-Leino J. A review of entrepreneurship education in teacher education // Learn. Instr. – 2018. – Vol. 4. – P. 15105–15148.

[15] Paiva T., Alves M.L., Sampaio J.H. Entrepreneurship Education: Background and Future. // In Global Considerations in Entrepreneurship Education and Training. – 2019. – P. 151–161.

РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

*Жунусбекова А.¹, Аскаркызы С.²

¹PhD, Казахский Национальный педагогический университет имени
Абая, Алматы, Казахстан, e-mail: aziza.zhunusbekova@inbox.ru

²PhD, Казахский Национальный университет искусств, Астана,
Казахстан, e-mail: samal050191@mail.ru

Аннотация. Данная научная статья посвящена развитию предпринимательской компетенции у будущих педагогов. Авторы определяют актуальность и важность обучения основам бизнеса и предпринимательства в сфере образования. Будущим педагог-предпринимателям необходимо научиться управлять частным учебным заведением и его финансами, организовывать и мотивировать сотрудников, без чего современный бизнес не может работать и не приносит прибыли. В современном обществе предложены особые условия службы и жизни в условиях рыночной экономики. Было отмечено, что интерес к экономическому образованию и предпринимательству возрастает. Тот факт, что предпринимательство считается престижным в современном развитии Республики Казахстан, показывает актуальность статьи. Для успешного развития государства было описано влияние различных отраслей на экономику, а также место и влияние предпринимательской компетентности в этих отраслях.

Подчеркивается важность подготовки педагогов, умеющих организовать не только единый педагогический процесс, но и предпринимательскую деятельность в сфере образования, значение предпринимательской компетентности в деятельности педагога. В целях повышения предпринимательской компетентности в данном исследовании учитывались мнения будущих педагогов начальных классов. В результате исследования было определено, что будущие педагоги связывают понятие «предпринимательство» с новаторством, склонностью к риску, уверенностью в себе и эмоциональным интеллектом, и был представлен «Комплексный набор предпринимательских компетенций».

Ключевые слова: предпринимательство, компетенции, предпринимательские компетенции, предпринимательское образование, предпринимательство в сфере образования, педагоги начальных классов, предприниматель, педагог-предприниматель

DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURIAL COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS

*Zhunusbekova A.¹, Askarkyzy S.²

*¹PhD, Abai Kazakh National pedagogical university, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: aziza.zhunusbekova@inbox.ru

²PhD, Kazakh National university of arts, Astana, Kazakhstan, e-mail:
samal050191@mail.ru

Abstract. This scientific article is devoted to the development of entrepreneurial competence among future teachers. The authors determine the relevance and importance of teaching the basics of business and entrepreneurship in the field of education. Future teacher-entrepreneurs need to learn how to manage a private educational institution and its finances, organize and motivate employees, without which modern business cannot work and does not bring profit. In modern society, special conditions of service and life in a market economy are offered. It was noted that interest in economic education and entrepreneurship is increasing. The fact that entrepreneurship is considered prestigious in the modern development of the Republic of Kazakhstan shows the relevance of the article. For the successful development of the state, the influence of various industries on the economy was described, as well as the place and influence of entrepreneurial competence in these industries.

The importance of training teachers who are able to organize not only a unified pedagogical process, but also entrepreneurial activity in the field of education, the importance of entrepreneurial competence in the activity of a teacher is emphasized. In order to increase entrepreneurial competence, the opinions of future primary school teachers were taken into account in this study. As a result of the study, it was determined that future teachers associate the concept of «entrepreneurship» with innovation, risk-taking, self-confidence and emotional intelligence, and a «Comprehensive set of entrepreneurial competencies» was presented.

Keywords: entrepreneurship, competencies, entrepreneurial competencies, entrepreneurial education, entrepreneurship in the field of education, primary school teachers, entrepreneur, teacher-entrepreneur

Статья поступила 17.04.2023

2 Бөлім
ОҚЫТУДАҒЫ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
Раздел 2
СОВРЕМЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
ОБУЧЕНИЯ
Part 2
MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES OF TEACHING

УДК 372.881.111.1

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.013>

PRINCIPLES AND METHODS OF TEACHING ENGLISH USING
EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

*Zhang Cheng¹

*¹PhD, Wuchang University of Technology, Hubei, China

e-mail: zhanat_2006@mail.ru

Abstract. Development of computer and communication technologies with a rapid speed in recent years and significantly intensive use of them in the process of education have already modified the education system. Teaching English as a foreign language in developing countries is a difficult task, in general, and in the People’s Republic of China in particular. English is included in the curriculum of Chinese schools and universities. The considerable attention paid to this language in China is due to the following reasons. First of all, access to the latest technological and scientific resources and their use, mostly written in English, require a good knowledge of English. Secondly, in order to cope with the requirements of the information explosion era and the effective use of the Internet, there was a need to learn English. Thirdly, knowledge of English contributes to cultural exchange between peoples and dialogue between civilizations. Despite all this, some studies show that teaching and learning English in Chinese schools is still not able to meet these goals.

Thus, taking into account the lack of official “English as a Foreign Language” programs in schools, on the one hand, and the need to study English, on the other hand, various EFL institutes have been established in China, including in the city of Lianjiang. In this study, an attempt was made to study the methodology of teaching English used in institutes, colleges and universities in Lianjiang, especially at advanced levels. The thesis aims to

evaluate the methods of teaching English with in terms of its effectiveness. Based on the results of the research conducted in the EFL centers of China in general and Lianjiang in particular, some suggestions have been made.

Key words: principles, methods, teaching, english, education, technology, internet, methodology

Basic Provisions

Nowadays, intercultural communication plays a great role in all important spheres of human life. In order to realise it in an effective way professionals are to be communicatively competent.

Thus, new information technologies offer many diverse opportunities for foreign language learners, which is the basis for fulfilling limitations in time and space (for example, individual differences, limited class hours, unavailability of native speakers, etc.), as well as the use of information and communication technologies allows expanding educational resources through the use of interactive packages, web technologies, distance learning, electronic mail, etc [2].

New information technologies are used in education due to, first of all, pedagogical needs to improve the effectiveness of developing learning, in particular, the need to form skills of independent learning, research, creative approach in teaching, the formation of critical thinking, a new culture. In teaching English the new information technologies are applied because of not only desire for novelty, but also the ways of success in learning, which also allows you to implement a personality-oriented approach.

Teaching English in China is considered an important issue, therefore, the implementation of research on methods and principles of teaching English (or methods of teaching English) is very important and necessary.

To the extent that teaching English in China is considered an important issue, therefore, the implementation of research on the methods and principles of teaching English (or the methodology of teaching English) seems very necessary.

The degree of study of the topic. The issue of development of information and communication technologies by the foreign language of the teaching staff and students has not been sufficiently investigated in practice, as the levels of its implementation in the learning process are uncertain. Until now, there is no clear answer to the question - which technologies together can be effectively used to develop the creative and cognitive abilities of teachers and students [3].

Introduction

The problem of the research is to identify and substantiate the pedagogical conditions for the use of ICT technologies in the pedagogical process of learning English to nurture cognitive abilities, as well as communication skills

among university teachers and students under study. The relevance, practical significance and, at the same time, the incomplete development of this problem determined the choice of the research topic: “The use of information and communication technologies in English lessons as a means of developing universal skills.”

The purpose and objectives of the study. Development of conceptual foundations and provisions for the development of ICT in the pedagogical process that meet pedagogical demands, which raise the efficacy of developmental type of learning. Based on this goal, the author tried to perform the following research tasks:

- to consider the methodology and principles of teaching English at the present stage;
- explore strategic learning methods;
- identification and analysis of the theoretical and practical state of the organization of experiments in higher educational institutions;
- explain the importance and necessity of using information and communication technologies in education;
- to consider the theory of the use of ICT in teaching;
- to give an overview of ICT and programs in teacher education;
- analyze the data obtained as a result of the CALL survey in reading and writing;
- To draw the necessary conclusions and suggestions based on the results of the study.

The study object is the pedagogical process of teaching foreign languages focused on the development of ICT of the studied contingent of students in Chinese universities.

The subject of the study is the pedagogical process of the development of informative and communicative technologies, which is part of the task of professional training of students to teach foreign languages (English) in schools of the People’s Republic of China [4].

Materials and methods

Analysis of experimental data and their results” consists of two main sections in which the results of statistical data analysis are presented and the results obtained are discussed. First, it contains a summary of descriptive statistics, a detailed description of the results of cross- and chi-square analysis, paired T-test samples and an independent T-test sample. The second part discusses the conclusions. (Additional research results are presented for further discussion in the next chapter).

In order to obtain official data among students and teachers of two universities in China, we conducted a survey on the use of information and communication technologies in English lessons [5].

It shows that 140 (31.1%) respondents use technological mass media or educational information and communication technologies. 39 (8.7%) of respondents do not use technological media, which shows that they do not know technology, and the rest – 271 (60.2%) use computer technology.

In order to obtain reliable data on the use of a variety of information and communication technologies, we conducted a survey 450 people took part in the survey, 65 of them teachers and 385 students.

The analysis shows that in the study of English at Lianjiang University, as the research shows, a variety of information and communication technologies are used in English lessons. They show that the use of a communicative language is used more often than other methods (students use 4,0005%, and teachers 4,4269%). The difference in the use of communicative language by students and teachers is at 0.4264% level.

65 teachers from two universities took part in the experiment, of which they used: direct method - 4.0141%, audio – lingual method - 3.7625%, quiet method - 4.4967%, Desaggestopedia - 3.9015%, community language learning - 4.3912%, natural approach - 4.4942%, communicative language teaching - 4.5902%, content task-based - 4.4446%, collaborative learning - 4.4269%.

Students use: direct method – 3.7167%, audio – lingual method - 3.6041%, silent method - 3.7729%, Desaggestopedia - 3.7745%, community language learning - 3.8941%, natural approach - 3.9471%, communicative language teaching - 4.0442%, task-based content - 4.0005%, coeducation - 4.163%.

Results

In the context of intensive development of international cooperation and integration of the People's Republic of China into the world economic community, there is a growing need for specialists who speak English well and are able to use it effectively in everyday and professional communication situations. In this regard, the most important is the improvement of the methodology of teaching English through the use of information and communication technologies as a means of developing universal skills and abilities among students of higher educational institutions. As it is known, the information and communication methodology, as one of the most effective methods in teaching a second language, was originally developed in relation to the English language as the most common means of international communication.

The use of an electronic whiteboard and other visual means in the classroom greatly enhances the effectiveness of innovative methods when using information and communication technologies in English classes. It should be noted that in order to achieve the expected goal, it is important for us to pay attention to creating a safe learning environment. There are basically

some requirements and principles, compliance with which will lead the teacher to achieve his goal.

The effectiveness of teaching English increases in direct proportion to the degree of participation of teachers and students in activities. This means that any training program should provide an opportunity for the trained contingent to check the dynamics of their training.

To realize how much students and teachers use information and communication technologies, we conducted a survey.

The use of ICT (educational) technologies in teaching English in China.

The analysis shows that at this stage of the study, students use almost all technologies, ranging from a low level of 7.1% to a high level of 49.2%, with the exception of electronic games and live online chats (0%). They use web page creation programs (33.3%), scanners (49.2%), virtual classrooms (7.1%) and visualization devices (12.5%) less than other mechanisms, which are used on average from 50% to a high 95.2%. On the other hand, however, observations show that teachers are increasingly using electronic games (100%), power point (14.9%), word processing (20.5%), digital cameras (50%), slide projectors (30.7%), scanners (50.8%), virtual classrooms (92.9%) and visualization devices (87.5%) than other information and communication technologies as a means of developing universal skills among teaching staff and students. Teachers use technologies from low 4.8% to medium 30.3%; and teachers also use other information and communication technologies from average 33.7% to high 100%, which contribute to the assimilation of English in the function of a means to develop universal skills and abilities of students and replenish the teacher's baggage.

To clarify the relationship between teaching methods and the use of information and communication technologies in English lessons as a means of developing universal skills and abilities, we conducted a questionnaire and obtained the following results [6].

According to achievements in studying contemporary intensive methods of teaching and new FL teaching technologies of teaching foreign languages it can be concluded that currently two trends take place in the process of intensifying the learning process: one is maximum use of technical (primarily Audio and video) means (also computer programs), another one is the process of activation of each student's personality potential (method of activation, hypnopedia, suggestopedia, etc.). It is doubted that the development of intensive methods involving the inclusion of technical means in the system of training in organic way is the most beneficial approach to improve the methodology in the nearest future in order to intensify the educational process by means of the introduction and use of ICT affecting the development of students' abilities and universal skills [7].

The results of experimental training have shown that teaching foreign languages in conditions as close as possible to real professional activity, based on the principles of an active, creative approach to learning the language of the professional sphere, using modern information technology - communication tools, telecommunication systems, including multimedia, not only ensure the effective assimilation of educational material, but also allow solving whole complexes of educational and educational tasks that prepare students for professional activity and contribute to a significant increase in the level of proficiency in a foreign language and the formation of stable skills of its application in various fields of communication.

Discussion

A considerable connection is established between the group of students using direct and Audio-lingual methods with the Internet, because when students use direct and Audio-lingual methods, they use the Internet more than when they are engaged in other methods [8].

There is a significant connection between a group of students using direct and Audio-lingual method, silent method, desuggestopedia, collaborative learning, natural approach, communicative learning, content-based, task-based, multiple intelligence with slide projectors. When slide projectors were used, students most often used them in conjunction with other methods.

It shows a visible connection between a group of students using Direct, Audio-lingual Methods, a Natural Approach with video equipment. Video equipment was most often used in interconnection [9].

There is a significant connection between a group of teachers using the Natural Approach method with a digital projection device. Whenever a slide projector was used, often the training was accompanied by a natural approach method.

There is an obvious connection between a group of teachers using direct and Audio-lingual methods, the quiet way, desuggestopedia, collaborative learning, natural approach, communicative learning, content-based, task-based, multiple intelligence with printers. The printer was most often used with the above methods.

Thus, based on the data, it can be concluded that there is a significant relationship between a group of teachers using direct and Audio-lingual methods, the method of the quiet way, desuggestopedia, joint study, natural approach, communicative learning, content-based, task-based, multiple intelligence with scanners. This technology is used most often with the listed information and communication technologies as a means of developing universal skills among teachers and students.

There is a significant connection between a group of teachers using a quiet way, collaborative learning, a natural approach, communicative learning,

content-based, task-based with virtual classrooms. When virtual classes are available, they are more often accompanied by these teaching methods.

To fill in the current situation, this study attempts to elaborate on the use of information and communication technologies in English lessons as a means of developing universal skills and abilities in Chinese education, compare and contrast the degree of technology use in two contexts: State University and Lianjiang University in order to identify possible gaps in English language proficiency. This study highlights the fact that more and more technologies should be used in China's universities in order to bridge digital technology gaps [10].

Conclusion

This study opens up new horizons for further research, which is necessary to see the degree of use of ICT in the educational process in secondary educational institutions, universities and language schools.

The results of this study should and can be tested, verified, or nullified by other researchers. With the help of factor analysis, it is possible to determine which technological means play a more important role and which are influential, contributing to changes or differences.

A follow-up study should be conducted after 5 years to determine whether the results have changed.

The authorities should make sure that universities train students who possess information and communication technologies, so that precious time in university classrooms and classrooms will not be wasted.

The teaching staff is obliged to demonstrate their skills in the use of ICT in each academic field. Students, therefore, will get more effect from the use and assimilation of information and communication tools in English lessons as the main means of developing universal skills and abilities.

All universities should provide access to information and communication technologies in training sessions for students. Teachers of the information sphere should have a higher education and masterly knowledge of all information technologies.

Each classroom and audience should have their own professional computer, scanner, digital projector and video equipment, programs to facilitate the use of ICT in foreign language lessons [11].

REFERENCES

- [1] Ahmadi, M. R. The impact of motivation on reading comprehension. *International Journal of Research in English Education*. – 2017. – No 2(1). – Pp.1-7 Access Mode: URL: <https://doi.org/10.18869/acadpub.ijree.2.1.1> [Date of access: 17.02.2023]
- [2] Alsaleem, B. I. A. The effect of “WhatsApp” electronic dialogue

journaling on improving writing vocabulary word choice and voice of EFL undergraduate Saudi Students. Harvard: 21st Century Academic Forum Conference Proceedings. - 2014. - Access mode: URL: http://www.readwritethink.org/lesson_images/lesson782/Rubric.pdf [Date of access: 17.02.2023]

[3] Arifah, A. Study on the use of technology in ELT classroom: Teachers' perspective (M.A. Thesis). Department of English and Humanities, BRAC University, Dhaka, Bangladesh. - 2014. - P.57. - Access Mode: URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Study-on-the-use-of-Technology-in-ELT-classroom%3A-Arifah/7402b7aa91677ebaca18dde188e4c6075e271b28> [Date of access: 18.02.2023]

[4] Aydin, S. Teachers' perceptions about the use of computers in EFL teaching and learning: The case of Turkey. Computer Assisted Language Learning. - 2013. - No 26(3). - Pp. 214-233. - Access mode: URL: <https://doi.org/10.1080/09588221.2012.654495> [Date of access: 18.02.2023]

[5] Baker, S. Foundations of bilingual education and bilingualism. 3rd ed. Questions of multilingualism. Multilingual Matter: Clevedon, 2001. - P.497. - Access Mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/234666882_Foundations_of_Bilingual_Education_and_Bilingualism_Third_Edition_Bilingual_Education_and_Bilingualism_27 [Date of access: 18.02.2023]

[6] Cameron, K. C.A.L.L. - the Challenge of Change: Research and Practice. University of Oxeter: Exeter 2001. - P.371. - Access Mode: <https://books.google.co.uk/books?id=A2mKgl4zImEC> [Date of access: 18.02.2023]

[7] Carter, R. & Nunan, D. Teaching English to Speakers of other Languages. Cambridge University Press: Cambridge, 2001. - P.304. - Access mode: URL: https://archive.org/details/ilhem_20150321_1654 [Date of access: 18.02.2023]

[8] Cummins, J. Bilingual Education and Integrated Content and Language Learning (CLIL): A Study and its Implications for Classroom instruction, in Padres Y Maestros. - 2013. No. 349. - Pp. 6-10. - Access Mode: URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Bilingual-education-and-Content-and-Language-%3A-and-Cummins/43786c2f061785db2f68480326323206a6f8ede2> [Date of access: 19.02.2023]

[9] Eurydice. Integrated content and language teaching at school in Europe. General Directorate for Education and Culture "Eurydice". - 2006. - Access Mode: URL: https://www.academia.edu/6386688/EUR_EURYDICE_on_the_Internet_Content_and_Language_Integrated_Learning_CLIL_at_School_in_Europe [Date of access: 20.02.2023]

[10] Flavell, R., Hill, P. & Pincas, A. Teaching English as a Foreign Language. London: Routledge & Kegan Paul. -1978. - P.248. - Access mode: URL: <https://gustavorubinoernesto.com/wp-content/uploads/2020/06/>

Geoffrey-Broughton-Christopher-Brumfit-Roger-Flavell-Peter-Hill-Anita-Pincas-Teaching-English-As-A-Foreign-Language.pdf [Date of access: 20.02.2023]

БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ПРИНЦИПТЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІ

*Чжан Ченг¹

*¹PhD, Ухань технологиялық университеті, Хубей, Қытай
e-mail: zhanat_2006@mail.ru

Андатпа. Соңғы жылдары компьютерлік технологиялардың қарқынды дамуы, сондай-ақ оларды білім беру процесінде қарқынды пайдалану білім беру жүйесінде кейбір өзгерістерге әкелді. Дамушы елдерде ағылшын тілін шет тілі ретінде оқыту тұтастай алғанда және Қытай Халық Республикасында күрделі міндет болып табылады. Ағылшын тілі ҚХР мектептері мен университеттерінің оқу бағдарламасына енгізілген. Қытайда бұл тілге көп көңіл бөлу келесі себептерге байланысты. Ең алдымен, ең жаңа технологиялық және ғылыми ресурстарға қол жеткізу және оларды пайдалану, негізінен ағылшын тілінде жазылған, ағылшын тілін жақсы білуді талап етеді. Екіншіден, ақпараттық жарылыс дәуірінің талаптарын қанағаттандыру және интернетті тиімді пайдалану үшін ағылшын тілін үйрену қажеттілігі туындады. Үшіншіден, ағылшын тілін білу халықтар арасындағы мәдени алмасуға және өркениеттер арасындағы диалогқа ықпал етеді. Осының бәріне қарамастан, кейбір зерттеулер Қытай мектептерінде ағылшын тілін оқыту мен үйрену әлі де осы мақсаттарға жете алмайтынын көрсетеді.

Осылайша, бір жағынан мектептерде ресми “ағылшын тілі шет тілі ретінде” бағдарламаларының жоқтығын және екінші жағынан ағылшын тілін үйрену қажеттілігін ескере отырып, Қытайда әртүрлі EFL институттары, соның ішінде Қытай қаласында құрылды. Бұл зерттеу Лианджианг институттарында, колледждерінде және университеттерінде, әсіресе жоғары деңгейде қолданылатын ағылшын тілін оқыту әдістемесін зерттеуге тырысты. Диссертацияның мақсаты-ағылшын тілін оқыту әдістерін олардың тиімділігі тұрғысынан бағалау. Жалпы Қытайдың EFL орталықтарында және атап айтқанда Лианджианг жүргізілген зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, кейбір ұсыныстар айтылды.

Тірек сөздер: принциптер, әдістер, оқыту, ағылшын тілі, білім беру, технология, интернет, әдістеме

ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

*Чжан Чэн¹

*¹PhD, Уханьский технологический университет, Хубэй, Китай
e-mail: zhanat_2006@mail.ru

Аннотация. Развитие компьютерных и коммуникационных технологий со стремительной скоростью в последние годы, а также значительное интенсивное использование их в образовательном процессе модифицировали систему образования. Процесс преподавания английского как иностранного языка является сложной задачей в условиях развивающихся стран в целом, и в Китайской Народной Республике в частности. Английский язык обязательный элемент в учебной программе китайских школ и университетов. Причинами значительного внимания, которое уделяется английскому языку в Китае, являются следующие факторы: во-первых, хорошее знание английского языка открывает доступ к новейшим технологическим и научным ресурсам и их использованию. Во-вторых, эпоха эффективного использования Интернета и информационного взрыва породила необходимость в массовом изучении и употреблении английского языка. В-третьих, культурный обмен между народами так же, как и диалог между цивилизациями поддерживается благодаря универсальному иностранному языку. Несмотря на все это, согласно результатам некоторых исследований, в китайских школах поставленные цели по преподаванию и изучению английского языка все еще не достижимы.

Таким образом, принимая во внимание отсутствие учебной программы английского как иностранного языка в государственных школах с 1-го класса, с одной стороны, противоречит необходимости изучения английского языка, с другой стороны, что обусловило в Китае создание различных институтов EFL, включая в городе Лианджианг. В этом исследовании была предпринята попытка изучить методологию обучения английскому языку, используемую в колледжах, институтах и университетах Лианджианга, особенно на продвинутом уровне. Цель исследования – сделать оценку методам обучения английскому языку в плане их эффективности. Опираясь на результаты исследования, проведенного в центрах EFL Китая в целом и Лианджианга в частности, были высказаны некоторые предложения.

Ключевые слова: принципы, методы, преподавание, английский язык, образования, технология, интернет, методика

Статья поступила 14.05.2023

УДК 372.881.111.1

МРНТИ 16.01.45

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.014>

**THE IMPORTANCE OF THE FORMATION
OF A FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONALLY ORIENTED
COMPETENCE OF JOURNALIST STUDENTS
USING DIGITAL EDUCATIONAL RESOURCES**

*Zhanikeeva D.E.¹, Zhumabekova G.B.², Islam A.I.³,
Kaldymuratova G.N.⁴

*¹PhD student, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: atyhanova-dinara@mail.ru

²c.p.s., Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: zhuma_a@mail.ru

³d.Phil.s, Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: aisha_ling@mail.ru

⁴M.p.s., Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

Abstract. The article discusses scientific research conducted by both domestic and international researchers on the issue of formation of journalist students' foreign language professionally oriented competence. The purpose of the article is the importance of revealing the scientific and theoretical foundations of the methodology for foreign language professionally oriented competence of journalist students with the digital educational resources use. The scientific and practical significance of the article lies in focusing the scientists attention on the foreign language professionally oriented education of the future journalist, its functions, place in the competence system and digital educational resources in the foreign language professionally oriented competence formation of journalism students, as well as in justification of the need to highlight the student-journalist skills for each sub-competence of a foreign language professionally-oriented competence.

Currently, the importance of intercultural communication is growing as an effective way to achieve a high level of cooperation between different countries and cultures. The process of developing cooperation between different countries and cultures has affected all spheres of human activity. Geopolitical processes that are rapidly taking place all over the world contribute to the revival of the dialogue of cultures, the development of cooperation between Kazakhstan and various foreign countries. These conditions have shown an increase in the requirements for university graduates, that is, specialists in various fields of professional activity, as well as an increase in the demand for specialists in the field of journalism.

Today, it is advisable to put forward a harmonious interweaving of traditional education with the use of advanced technologies as a mandatory requirement for high-quality modern education. Digital technologies in education make it possible to use new methodological approaches in the system of general education, since the presence of multimedia visualization in foreign language lessons contributes both to the teacher in the effective teaching of the discipline and to the teacher in mastering the subject. The use of multimedia gives the learner the right to decide how to work on the material, how to handle the interactive features of the application, and how to implement work together with other participants in the learning process. Thus, teachers are active participants in the educational process. The correct use of advanced digital educational resources makes the learning process flexible in relation to cultural and social differences between students, their individual style, learning pace, interest.

Thus, in the preparation of future journalists, the issue of forming foreign-language professionally oriented competence in the process of learning a foreign language is important.

Key words: foreign language, foreign language education, foreign language professionally oriented competence, journalist, digital technologies, digital educational resources, competence, competency-based approach, foreign language professional communication

Basic provisions

It is critically important for any progressive country to have a competitive and free media, which should have its own view of the events taking place in Kazakhstan and the world. True information security and the ideological sovereignty of the country depend on this. In this regard, it is very important that journalists speak a foreign language in order to critically analyze both domestic and foreign sources. This problem involves the formation of a foreign language professionally-oriented competence of a modern journalist who is able to navigate in the global space, solve professional problems based on the use of information, communication, social and legal foundations of individual behavior in civil society.

The dynamics of current globalization processes, the rapid pace of scientific, technical and cultural development of society, along with the growing role of social and civic activity of an individual, inevitably change the contours of the modern educational space, designed to prepare him for successful professional and personal self-realization. The signing of the Bologna Declaration by Kazakhstan and participation in the pan-European educational integration became a step towards new standards of teaching and learning in higher education in the 21st century. In particular, now the

higher educational institutions of the country are required to implement the fundamental methodological principle of the common European educational standard, namely the competence-based approach.

Educational digital technologies open up fundamentally new methodological approaches in the system of general education, because the use of multimedia visualization in the classroom helps both the teacher in teaching the subject and the student in mastering the subject.

Introduction

Currently, foreign language teaching is considered in the context of the formation of competencies - communicative, intercultural, professional, etc., and language acquisition is understood, first of all, as the acquisition of communicative experience, which is formed in the process of active (subject-oriented) cognition by students of sociocultural, informational, linguistic and proper cognitive environment. At the university, the factor of professional orientation of foreign language communicative experience is of great importance, which is necessary for the future graduate to solve practical problems in his professional activity. This determines the specifics of goal-setting, principles, selection of content, a special organization of the learning process, the choice of methods, techniques and means of teaching, control, measurement and evaluation within the discipline “Professionally Oriented Foreign Language” (hereinafter referred to as POFL). The demand for POFL in the modern space of higher education is explained by the need to combine the profile and applied nature of language learning, which is due to the goal of the student successfully completing professionally significant communicative tasks using a foreign language. And to make this process successful the teacher can use multimedia aids or create their own electronic presentations on the topic of the lesson, as well as create tests for their lessons. Multimedia facilitates the process of memorization, makes the lesson more interesting and dynamic, “immerses” the student in the language atmosphere and creates the illusion of co-presence, empathy.

So, the relevance of the article is due to the contradiction between the growing demand of students who are ready to master educational material through multimedia technology and the latest digital educational resources and the lack of methodological developments and recommendations for their use in teaching foreign language communication, due to the continuously updated list of electronic resources, platforms, technologies and training tools, give rise to a problem that confirms the relevance of the research topic.

Methods and materials

To achieve the goal and solve the tasks of the work we used the theoretical research methods as study and critical analysis of the scientific

literature on the problem under consideration, as well as generalization, survey and questionnaire.

Research in the field of theory and methodology of teaching foreign languages was carried out by such domestic and Russian scientists as Kunanbayeva S.S., Ivanova A.M., Kuznetsova T.D., Sadyk A.A., Ayapova T.T., Galskova N., Gez N.I., Shchukin A.N., Bim I.L., Passov E.I., Rogova G.V., Solovova E.N.. The issue of the formation of a foreign language professionally-oriented competence in the domestic scientific environment was widely studied by academician Kunanbayeva S.S. in her work "Competence-based modeling of professional foreign language education" [1], Kulgildinova T.A., Balgazina B.S., Zhylytyrova Zh.T., Of the Russian scientists who studied the methodology for the formation of a foreign language professionally oriented competence of journalists, it is worth noting the works of Emeliana T.V.. The methodology for the formation of foreign language professionally-oriented competence was studied by such scientists as Zhumabekova G.B., Iskandarova O.Yu., Kavnatskaya E.V., Makar L.V., Obratstov P.I., Ivanova O.Yu., Petrova A.P., Izmailova A.G., Pokushalova, L. V., Krapivina M.Yu.

The issues of informatization of education and digital educational resources were dealt with by many scientists, both in domestic science and abroad. Among domestic scientists, the works of Nurgaliyeva G.K., Dzhusubaliyeva D.M., Chaklikova A.T., Kalanova Sh.M., Akhmetova G.B., Kurmanalina Sh.Kh., Asmatullaeva N.S., Bidaibekova E.Y., Sharipova B.Zh. and many others should be noted. Russian scientists such as Karpenko M.P., Demkin V.P., Moiseeva M.V., Polat E.S. etc. dealt with issues of digital educational resources as well as the foreign scientists Michael G. Moore, Wayne McIntosh and many others.

The aim of the article is to present preparatory work aimed at developing professionally oriented foreign language competence of future journalists through digital technologies. The object of the article is the process of organizing foreign language education for students of journalism with the digital technologies.

The theoretical importance of the article is that it contributes to the theoretical understanding of the development of the future journalist's professionally oriented foreign language competence with the use of digital technologies, because this research can provide important results in the direction of the effective use of digital multimedia technologies in teaching a foreign language to future journalists.

Results and Discussion

Since there is no single structured approach to the creation of digital educational resources at the state level, there is a need for clear requirements for

their structure and content. The use of digital educational resources in teaching English is one of the most important aspects of improving and optimizing the educational process, enriching the composition of methodological tools and techniques that allow diversifying the forms of work and making the lesson effective, systematizing digital educational resources and developing uniform requirements for their creation, structure and content for use in educational institutions [2].

The use of digital technologies in education allows to:

- solve the problems of humanization of education;
- improve the efficiency of the educational process;
- develop the personal qualities of trainees (training, learning ability, ability to self-education, self-education, self-development, creativity, ability to apply the acquired knowledge in practice, cognitive interest, attitude to work);
- take into account the subjective experience of the student, his individual characteristics;
- to carry out independent educational activities, during which the student learns and develops himself;
- to instill in the student the skills of working with modern technologies, which contributes to his adaptation to rapidly changing social conditions for the successful implementation of his professional tasks;
- make lessons emotional and memorable;
- implement an individual approach;
- to strengthen the independence of students;
- change the nature of the interaction between teacher and student;
- assess students' knowledge objectively [3].

We believe that with the help of the digital educational resources, it is possible to clearly apply the theory in practice in the classroom, and given the level of language training of students, it is possible to implement the principle of a differentiated approach to teaching a foreign language. The center of activity in such a lesson is the student, who, based on his individual abilities and interests, builds the process of cognition. The teacher, on the other hand, acts as an assistant, consultant, encouraging original discoveries, stimulating activity, initiative, and independence [4].

The experiment was carried out in the 2022-2023 academic year at the Kazakh Ablai Khan University with journalism students. The experiment was attended by the 2nd year students in the amount of 46 people. In order to determine the work algorithm for the use of digital educational resources for the formation of professionally oriented foreign language competence, a survey was conducted among undergraduate journalism students studying professionally oriented foreign language.

The organization of the experiment was preceded by preparatory work, which consisted of the following:

- analysis of standard curricula for students of the tested groups, textbooks and teaching aids;
- purposeful observation of the educational activities of the test groups;
- observation and generalization of the experience of teachers working at this faculty.

Students were randomly selected to answer a questionnaire to determine what they expected from the Vocational Foreign Language course and the instructor. The obtained information was used in the development of a professionally oriented foreign language training course for future journalists, taking into account the wishes of the students. There were two main reasons for conducting the survey among students. First, they are adults who are able to assess their level of achievement in English and define their goals. Second, we believe that these students are interested in analyzing their needs and that their opinions should be taken into account. In fact, they are one of the most reliable sources of information. According to Chambers, there are 3 types of reliable sources of information: the student, the student's employer, and the educational institution. Thus, according to Robinson: 'An important element in designing an experiential group course is a needs analysis, given that students usually have specific goals. First of all, determine why students need English' [5]. The survey given to students is anonymous, but basic information was requested to analyze the results, such as:

- Specify the direction (specialty) and course you are studying. Also, the survey includes 3 open-ended questions that require detailed answers from the respondent, for example:

- What skills do you want to have at the end of the 'Professionally-oriented foreign language' course?

- What changes would you like to make to the 'Professionally-oriented foreign language' course?

- What suggestions do you have for the teacher to improve the quality of education related to the course 'Professionally-oriented foreign language'?

In addition, students were asked the question 'Which skills do you think must be taught in the Professionally-oriented Foreign Language course?' (choose from the answers shown in the table). Students can choose several skills from one block that they think are necessary.

The data of numerous psychological studies make it possible to characterize student age as a special socio-psychological and age category, which includes people who purposefully, systematically acquire knowledge and professional skills, and are engaged in diligent academic work. As a social group, it is characterized by a professional orientation, the formation of a

stable attitude towards the future profession. While studying at the university, a solid foundation for labor and professional activity is formed. ‘Knowledge, skills and abilities acquired in training no longer act as a subject of educational activity, but as a means of professional activity.’

According to the results of the survey, ‘Speaking skills’, ‘Reading skills’, ‘Listening skills’ and ‘Writing skills’ were placed in the following way (Figure 1):

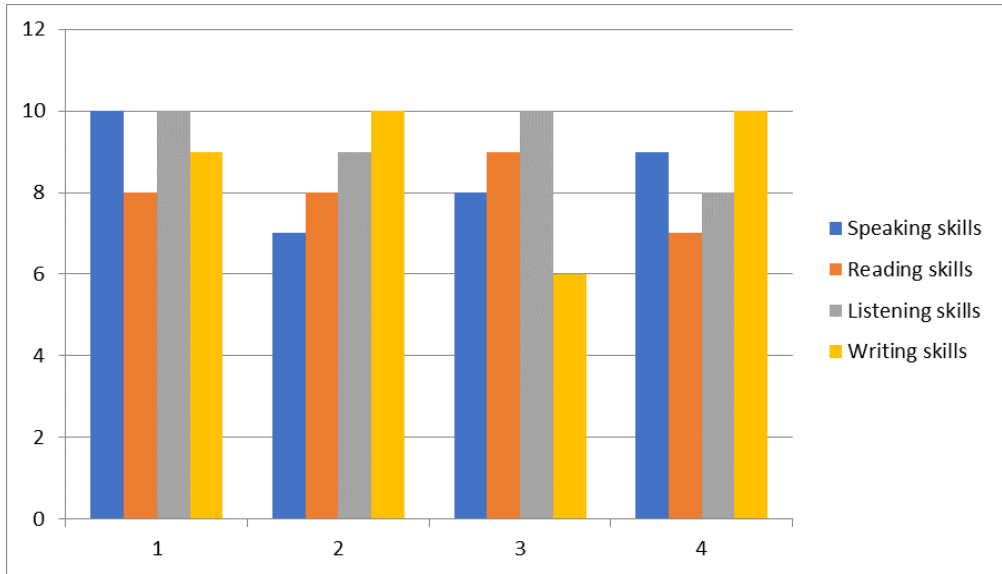

Figure 1

As it is shown above for the speaking skills:

1. Mastering vocabulary and basic phrases in a foreign language related to the profession and conducting and establishing communication activities - 10.

2. Description, explanation and definition of certain processes and procedures related to the profession and use of scientific and academic language - 7.

3. Making a presentation on professional topics in a foreign language - 8 units.

4. Correctly choose grammatical structures that accurately convey the desired meaning to the listener, check and edit one’s own and others’ speech for frequent errors in grammar, punctuation and style; - 9.

According to the choice of students, the skill ‘mastering vocabulary and basic phrases in a foreign language related to the profession and conducting and establishing communication activities’ received the most votes.

In the ‘Reading skills’ section, the skills received the following votes:

1. Understanding professional texts – 8 points.

2. Analyzing, analyzing and summarizing professional texts-8.
3. Determining the main idea in the text on a professional topic - 9.
4. Reading and interpretation of professional graphic drawings / diagrams / tables in foreign language - 7.

The results of the 'Listening skills' section are as follows:

1. Understanding English speakers, discussing professional topics - 10.
2. Recognition of information included in the intonation, delivery and accent of English speakers -9.
3. Understanding professional dialogues/audio recordings while listening, recording key information - 10.
4. Listening to specific information, scientific facts or professional ideas - 8 points.

In the 'Writing skills' section:

1. Writing resumes, business letters and project reports - 9 units.
2. Mastering the writing style that is often used in our profession – 10 points.
3. Writing professional Power Point presentations and seminar reports - 6.
4. Mastering the grammar and punctuation rules – 10.

The survey also had questions that required written answers from students. What changes would you like to make to the 'Professionally-oriented Foreign Language' course?' The following answers were given to the question:

- More frequent use of professional drawings/layouts;
- Simulation of a real professional environment;
- More training in written communication;
- Listening to audio materials/English speaking experts in our field more often.

Professional foreign language based on survey results

We recommend the following steps in conducting the course:

Students should have adequate information about the specific subject they are studying and should seek help from specialists if they have certain difficulties in understanding specific texts.

Students of experimental groups can meet each other, discuss questions and use each other's experience. We recommend that students of experimental groups use digital learning technologies to meet their changing needs according to their needs analysis and constant reading of all the news in their field. The number of self study and independent works of students based on multimedia technologies should be increased as it meets the formal principles of training specialists with higher education according to Bologna declaration [6]. The teacher should remember that the subject he is teaching is not a specialist in the professional field of his students, but an English language specialist, but

he should use appropriate tools, including digital learning technologies, to teach English through the content of another professional field. These tools are intended to contribute to the improvement of communication skills and vocabulary of students related to their profession.

Conclusion

Summarizing the results of all the research work, we came to the following conclusion: In order for teachers to have the basic knowledge of their students' profession, they should take a special course and, if problems arise, they should ask for help from specialists; It is necessary to improve the skills of teachers and improve the teaching skills of students of the experimental group; We propose the concept that a teacher of a foreign language for professional purposes needs training courses based on digital learning resources that explain the main concepts, terms and trends of the content of the professional subject and develop the basic professional understanding.

REFERENCES

- [1] Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. – Алматы, 2014 – 262 с.
- [2] Витютнева О.Е. Применение цифровых образовательных ресурсов на уроках английского языка с целью повышения мотивации к изучению предмета. – Режим доступа: <https://urok.1sept.ru/articles/692315> [Дата обращения 10.04.2021]
- [3] Бруцкая Т.А. Включение цифровых инструментов в образовательный процесс // Академия Интеллектуального Развития. – Режим доступа: URL <https://intel-academy.ru> [Дата обращения 10.04.2021]
- [4] Иванова Е.О. Электронный учебник-предметная информационно-образовательная среда самостоятельной работы учащихся // Образование и наука. - 2015. - № 5 (124). - С. 118-128.
- [5] Robinson P.C. ESP today: A Practitioner's Guide. Hemel Hempstead – Phoenix, 1991. – 224 p
- [6] S.S. Kunanbayeva. Competence-based modeling of professional foreign language education. Almaty, 2021 – 231 p

REFERENCES

- [1] Kunanbayeva S.S. Kompetentnostnoye modelirovaniye professional'nogo inoyazychnogo obrazovaniya (Competence-based modeling of professional foreign language education). – Almaty, 2014 – 262 s. [in Rus]
- [2] Vityutneva O.Ye. Primeneniye tsifrovyykh obrazovatel'nykh resursov na urokakh angliyskogo yazyka s tsel'yu povysheniya motivatsii k izucheniyu predmeta (The use of digital educational resources in English lessons in

order to increase motivation to study the subject). – Rezhim dostupa: <https://urok.1sept.ru/articles/692315> [Data obrashcheniya 10.04.2021] [in Rus]

[3] Brutskaya T.A. Vkluyeniye tsifrovyykh instrumentov v obrazovatel'nyy protsess (Inclusion of digital tools in the educational process) //Akademiya Intellektual'nogo Razvitiya. – Rezhim dostupa: URL <https://intel-academy.ru> [Data obrashcheniya 10.04.2021] [in Rus]

[4] Ivanova Ye.O. Elektronnyy uchebnyk - predmetnaya informatsionno-obrazovatel'naya sreda samostoyatel'noy raboty uchashchikhsya (Electronic textbook - subject information and educational environment for independent work of students) //Obrazovaniye i nauka. - 2015. - № 5 (124). - S. 118-128. [in Rus]

[5] Robinson P.C. ESP today: A Practitioner's Guide. Hemel Hempstead – Phoenix, 1991. – 224 p

[6] S.S. Kunanbayeva. Competence-based modeling of professional foreign language education. Almaty, 2021 – 231 p

ВАЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ-ЖУРНАЛИСТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

*Жаникеева Д.Е.¹, Жумабекова Г.Б.², Ислам А.И.³, Калдымуратова Г.Н.⁴

*¹докторант, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: atyhanova-dinara@mail.ru

²к.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, г. Алматы,
Казахстан, e-mail: zhuma_a@mail.ru

³д.фил.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, г. Алматы,
Казахстан, e-mail: aisha_ling@mail.ru

⁴м.п.н., КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

Аннотация. В статье представлены исследования отечественных и зарубежных ученых по проблеме формирование иноязычной профессионально ориентированной компетенции студентов-журналистов. Цель данной статьи состоит в важности раскрытии научно-теоретических основ методики формирования иноязычной профессионально-ориентированной компетенции студентов-журналистов с использованием цифровых образовательных ресурсов. Научно-практическая значимость статьи заключается в акцентировании внимания ученых на использование цифровых образовательных ресурсов в формировании иноязычной профессионально-ориентированной компетенции студентов-журналистов.

В настоящее время возрастает значение межкультурной коммуникации как эффективного способа достижения высокого уровня сотрудничества между разными странами и культурами. Процесс развития сотрудничества между разными странами и культурами затронул все сферы человеческой деятельности. Геополитические процессы, стремительно происходящие во всем мире, способствуют возрождению диалога культур, развитию сотрудничества между Казахстаном и различными зарубежными странами. Эти условия показали повышение требований к выпускникам вузов, то есть специалистам в различных сферах профессиональной деятельности, а также повышение востребованности специалистов в области журналистики.

Обязательным требованием качественного современного образования на сегодняшний день целесообразно выдвигать гармоничное сплетение традиционного обучения с использованием передовых технологий. Цифровые технологии в образовании дают возможность применению новых методических подходов в системе общего образования, так как наличие мультимедийной наглядности на уроках иностранного языка способствуют и преподавателю в эффективном преподавании дисциплины и обучающему в освоении предмета. Применение мультимедиа дает право обучающему самому решать, как работать над материалом, как обращаться с интерактивными возможностями приложения, и как реализовать работу совместно со другими участниками процесса обучения. Таким образом, обучающие оказываются активными участниками образовательного процесса. Правильное применение передовых цифровых образовательных ресурсов делает процесс обучения гибким по отношению к культурным и социальным различиям между обучающимися, их индивидуальному стилю, темпу обучения, интересу.

Таким образом, применение качественных цифровых технологии в подготовке будущих журналистов является важным вопросом для формирования у них иноязычной профессионально ориентированной компетенции.

Ключевые слова: иностранный язык, иноязычное образование, иноязычная профессионально-ориентированная компетенция, студент-журналист, цифровые технологии, цифровые образовательные ресурсы, компетенция, компетентностный подход, иноязычная профессиональная коммуникация

**ЖУРНАЛИСТ СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТ ТІЛДІК КӘСІБИ
БАҒДАРЛЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН САНДЫҚ БІЛІМ БЕРУ
РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ
МАҢЫЗДЫҒЫ**

*Жаникеева Д.Е.¹, Жумабекова Г.Б.², Ислам А.И.³, Қалдымұратова Г.Н.⁴

*¹докторант, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: atyhanova-dinara@mail.ru

²п.ғ.к., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: zhuma_a@mail.ru

³фил.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: aisha_ling@mail.ru

⁴п.ғ.м., Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: gkaldymuratova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада студент-журналистердің шет тілдік кәсіби-бағдарлы құзыретін қалыптастыру мәселесі бойынша отандық және шетелдік зерттеушілер жүргізген ғылыми зерттеулер мен ғылыми көзқарастар қарастырылады. Бұл мақаланың мақсаты сандық білім беру ресурстарын пайдалана отырып, журналистика студенттерін даярлауда шет тілдік кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесінің ғылыми-теориялық негіздерін ашу болып табылады. Мақаланың ғылыми-тәжірибелік маңыздылығы ғалымдардың назарын болашақ журналистің шет тілдік кәсіби-бағдарлы білім беруіне, оның функцияларына, құзыреттілік жүйесіндегі орны мен цифрлық білім беру ресурстарының журналистика факультетінің студенттерінің шет тілдік кәсіби-бағдарлы құзыреттілігін қалыптастырудағы алатын орнына, сонымен қатар, шет тілдік кәсіби-бағдарлы құзыреттілігінің әрбір қосалқы құзыреті бойынша студент-журналист дағдыларын көрсету қажеттілігін негіздеуге аударуы болып табылады.

Қазіргі уақытта әртүрлі елдер мен мәдениеттер арасындағы ынтымақтастықтың жоғары деңгейіне жетудің тиімді әдісі ретінде мәдениетаралық коммуникацияның маңыздылығы артып келеді. Әртүрлі елдер мен мәдениеттер арасындағы ынтымақтастықтың даму үдерісі адам қызметінің барлық салаларына әсер етті. Бүкіл әлемде қарқынды жүріп жатқан геосаяси үдерістер мәдениеттер диалогының жандануына, Қазақстан мен әртүрлі шет мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықтың дамуына ықпал етуде. Бұл жағдайлар университет түлектеріне, яғни кәсіби қызметтің әртүрлі салаларындағы мамандарға қойылатын талаптардың жоғарылауын, сондай-ақ журналистика саласындағы мамандарға деген сұраныстың артатынын көрсетті. Сонымен, шет тілдік қарым-қатынас жаһандану кезеңінде қазіргі журналистердің кәсіби қызметінің құрамдас

бөлігіне айналды. Журналистика саласының мамандарының әртүрлі қызмет салаларында елдер мен мәдениеттер арасында байланыс орнатуға және қарым-қатынастар мен ынтымақтастықты дамытуға қосатын үлесі зор.

Бүгінгі таңда сапалы заманауи білім берудің міндетті талабы ретінде дәстүрлі білім берудің озық технологияларды қолданумен үйлесімді тоғысуын алға қойған жөн. Білім берудегі цифрлық технологиялар жалпы білім беру жүйесінде жаңа әдістемелік тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді, өйткені шетел тілі сабақтарында мультимедиялық визуализацияның болуы мұғалімнің пәнді тиімді оқытуға да, мұғалімнің де пәнді меңгеруіне ықпал етеді. Мультимедианы пайдалану студентке материалмен қалай жұмыс істеу керектігін, олардың интерактивті мүмкіндіктерін қалай өңдеу керектігін және оқу процесінің басқа қатысушыларымен бірлесіп жұмысты қалай жүзеге асыру керектігін шешу құқығын береді. Осылайша, мұғалімдер оқу үдерісінің белсенді қатысушылары болып табылады. Жетілдірілген цифрлық білім беру ресурстарын дұрыс пайдалану студенттер арасындағы мәдени және әлеуметтік айырмашылықтарға, олардың жеке стиліне, оқу қарқынына, қызығушылықтарына қатысты оқу процесін сәтті болуын қамтамасыз етеді.

Осылайша, болашақ журналистерді даярлауда сапалы цифрлық технологияларды пайдалану олардың кәсіби-бағдарлы шет тілдік құзыреттілігін қалыптастырудың маңызды мәселесі болып табылады.

Тірек сөздер: шетел тілі, шет тілінде білім беру, шетел тілдік кәсіби-бағдарлы құзыреті, студент-журналист, сандық технологиялар, сандық білім беру ресурстары, құзірет, құзыреттілікке негізделген тәсіл, шет тіліндегі кәсіби коммуникация

Статья поступила 14.05.2023

УДК 372.881.111.1

МРНТИ 16.21.25

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.015>

**БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ БОЛАШАҚ ШЕТЕЛ ТІЛІ
МҰҒАЛІМІНІҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ
LEARNINGAPPS.ORG МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАМАСЫН
ҚОЛДАНУ БІЛІКТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

*Тулкенова Д.Т.¹, Кульгильдинова Т.А.²

¹п.ғ.м., аға оқытушы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: dinartul@mail.ru

²п.ғ.д., профессор, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: tulebike@mail.ru

Андатпа. Мақалада шетел тілін оқыту кезінде Learningapps.org мультимедиялық бағдарламасы арқылы интерактивті тапсырмалар құру мүмкіндіктері қарастырылады. Learningapps.org интерактивті бағдарламасы - бастауыш оқушылардың барлық шеттілдік дағдыларын дамытуға көмектесетін ең тиімді мультимедиялық құралдардың бірі. Бұл қосымшаның шеттілдік білім беру процесінің тиімділігін арттыру құралы ретіндегі артықшылықтары атап өтіледі. Зерттеудің мақсаты – бастауыш мектепте болашақ шетел тілі мұғалімінің сабақта интерактивті Learningapps.org мультимедиялық бағдарламасын қолдана алу біліктілігін қалыптастыру әдістемелік негіздерін анықтау және талдау. Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы: Бастауыш мектепте шетел тілін оқытатын болашақ мұғалімдерді даярлауда өздерінің интерактивті жаттығулары мен тапсырмаларын құрастыруда Learningapps.org интерактивті бағдарламасының қосымшаларын қолдану тиімділігі анықталып, шеттілдік білім беру бағдарламасына енгізіледі. Зерттеудің практикалық маңызы: Learningapps.org интерактивті бағдарламасын педагогикалық тәжірибе кезінде студенттер де сонымен қатар бастауыш мектептегі Ағылшын тілі пәні мұғалімдері де қолдана алады. Зерттеу барысында қолданған әдіс-тәсілдер: ақпаратты іздеу; компьютерлік технологияларды қолдану; консультациялар (әдіскер оқытушылармен); талдау және салыстыру; бақылау мен бағалау. Анықтау және талдау үшін Learningapps.org интерактивті бағдарламасын (Learningapps.org интерактивті бағдарламасында көптеген интерактивті жаттығуларды, ойындарды және тестік бақылау құрастыруға арналған қосымшалары бар) лекция кезінде теориялық түсіндіріп, семинарда практикалық қолдана отырып, болашақ бастауыш ШТ мұғалімдеріне 3-4 бастауыш сыныптарға Ағылшын сабағында қолданатын интерактивті

жаттығулар мен интерактивті қызықты ойындар және бақылау мен бағалау арналған тапсырмалар құру талап етілді. Студенттердің әзірлеген жаттығулары мен тапсырмаларын, сондай ақ Learningapps.org мультимедиялық бағдарламасын қолдана алу біліктілігін анықтап, талдау үшін дескрипторлар мен критерийлер құрастырылып, математикалық формулалар мен баға жүйесі арқылы бағаланды. Нәтижелерге сәйкес болашақ бастауыш мектептегі шетел тілі мұғалімдері болашақта Learningapps.org интерактивті құрылғысының тиімділігін біліп, қолдану біліктіліктерін арттырды.

Тірек сөздер: Learningapps.org, шетел тілі мұғалімі, қосымшалар, интерактивті тапсырмалар, ақпараттық коммуникативтік технологиялар, бастауыш мектеп, интерактивті ойындар, бағдарлама

Негізгі ережелер

Бастауыш мектепте Шеттілдік білім беру процесі кезіндегі қолданылатын әдістері мен технологиялары заман талабына сәйкес өзгертіліп, жылдан жылға жаңартылып отырады. Сондықтан, осы заман талабына сәйкес ЖОО-да болашақ бастауыш мектептегі шетел тілі мұғалімдері интерактивті технологиялар қолдану арқылы интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар әзірлей білу керек.

Кіріспе

XXI ғасыр – компьютерлендіру мен жаңа технологиялар ғасыры дәстүрлі шетел тілдерін оқыту жүйесінде өзіндік түзетулер енгізуде. Қазіргі әлемде Интернеттегі әртүрлі ақпараттық коммуникативтік технологиялар барған сайын танымал болуда. Бұл технологиялар студенттерді белсенді жобалауға, шығармашылық, танымдық және зерттеу әрекеттерін жүргізуге мүмкіндіктер жасайды. АҚТ-ның дамуы мұғалімге сабақта интерактивті оқу ортасын құруға мүмкіндік береді, сол арқылы оқу процесін қызықты және көңілді етеді. Алайда, бұл заманауи технологияларды сабақта қолдану үшін болашақ бастауыш мектептегі шетел тілі мұғалімінің шеттілдік білім беру үрдісінде заманауи ақпараттық технологияларды білуі және тиімді пайдалану дағдылары жеткілікті түрде қамтамасыз етілмей отыр. Бұл мәселе қазіргі таңда бастауыш шетел тілі мұғалімдеріне қойылатын негізгі талаптардың бірі және қоғам мен еңбек нарығының сұранысын толық қанағаттандыра алмайтындығымен *өзекті*. Осыған орай, дамып жатқан ғасырда оқушыларды жаңа біліммен қаруланып қана қоймай, тез өзгеріп жатқан әлемде туындайтын мәселелерді шеше білетін және заманауи технологияларды қолдана білетін шетел тілі мұғалімі қажет.

Дәстүрлі оқыту әдістері мен заманауи ақпараттық технологиялардың, соның ішінде интернет-ресурстарды пайдаланатын компьютерлік

технологиялардың үйлесімі осы күрделі мәселені шешуге көмектеседі. Сабақта компьютерді пайдалану оқу процесін мобильді, жүйелі, сараланған және интерактивті өткізуге мүмкіндік береді.

Бастауыш мектепте тіл мәселесі бойынша шыққан жаңа жарлыққа сәйкес оқушылар үшінші сыныптан бастап ағылшын тілін үйрене бастайды. Сонымен қатар, ағылшын тілін оқыту бағдарламасында бастауыш мектеп оқушыларының сандық технологияларын қолдану құзыреттілігін қалыптастыру міндеттелеген. Сандық технологияларды қолдану құзыреттіліктері қатысымға түсуге және сыни ойлауды дамытуға бағытталған. Ол АКТ (ақпараттық және коммуникативтік технологиялар) саласындағы негізгі дағдылармен негізделеді. Хеннессидің (2005) айтуы бойынша Ақпараттық коммуникативтік технологиялар (АКТ) оқушыларды оқуға ынталандыруда өте жақсы нәтижелер береді. Ақпараттық коммуникативтік технологияларды қолдану барысында дәстүрлі оқу үрдісі өзгеріп, жаңа білім беру жағдайында мұғалімнің рөлі өзгереді [1, б. 156].

Бастауыш мектепте шеттілдік білім беруді цифрландыру - оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттыруға бағытталған және мұғалімдер мен оқушылардың интерактивті жұмыс жасау мен оқу материалын бақылауға мүмкіндік береді [2, б. 74]. Білім алушылар ақпаратты табу, құру және басқару, бірлесіп жұмыс істеу және ақпарат пен идеяларды жеткізу, өз жұмысын бағалау және одан кейін нақтылау, сондай-ақ жабдықтар мен қолданбалардың кең ауқымын пайдалану арқылы өздерінің АКТ дағдыларын дамытады.

Ағылшын тілі бойынша бағдарламадағы сандық технологиялар дағдыларына мыналар кіреді:

- сандық және онлайн көздерден ақпаратты табу, жүктеу, таңдау, талдау, жобалау, сілтеме жасау, ұсыну, бағалау және/немесе бақылау, дәлдік пен сенімділік туралы пайымдаулар жасау сияқты зерттеу дағдыларын дамыту

- онлайн-жобаларға қатысу, конференциялар өткізу, оқытушымен және қаламдас достарымен және қазақстандық және шет елдердегі мектеп оқушыларымен электрондық пошта арқылы хабар алмасу, веб-сайттарды құру және зерттеу, блог жүргізу және әлеуметтік желілерді пайдалануды қамтитын ынтымақтастық, қатысым және ақпарат алмасу құзыретін дамыту.

- деректерді алу және ұйымдастыру технологиясын пайдалана отырып ақпаратты жасау, өңдеу, соның ішінде мәтіндік, графикалық, бейне және онлайн сауалнама бағдарламалық қамтамасыз ету сияқты әртүрлі қолданбаларды пайдалану

- жұмысты бағалау, нақтылау және жетілдіру, пікірлерді зерттеу және нәтижелерді жақсарту үшін сандық ақпараттың табиғаты мен икемділігін толық пайдалану

- студенттерге өз жұмыстарын сынауға, бағалауға, нақтылауға және әріптестеріне ұсынуға мүмкіндік беру үшін презентация графикасының бағдарламалық құралын пайдалану

- белсенді оқыту тәсілдерін қолдау үшін интерактивті тақтаны пайдалану [3, б. 15].

Бұл дегеніміз заманауи бастауыш шетел тілі мұғалімнің міндеті – шеттілдік білім беру үрдісінде ақпараттық технологияларды дұрыс және тиімді пайдалана білу қажет.

Осыған орай электрондық білім беру ресурстары ішіндегі электронды интерактивті жаттығуларды ыңғайлы және оңай жасауға мүмкіндік беретін LearningApps.org оқу-әдістемелік онлайн-сервисін қолдану тиімді болады.

Интерактивті жаттығуларды құруға кіріспес бұрын, интерактивті және интерактивті оқытудың ұғымын анықтау қажет.

Интерактивті («Inter» - өзара және «act» - әрекет) – яғни біреумен өзара әрекеттесу, әңгімелесу, диалогқа түсу мүмкіндігін білдіреді. Интерактивті оқыту – бұл диалогтік оқыту, оның барысында мұғалім оқушылармен өзара қатысым жасайды [4, б. 147]. Интерактивтілік – бұл «мұғалім-оқушы», «оқушы-оқушы» арасындағы қатысым болуы мүмкін.

Интерактивті оқытудың әдістері мен тәсілдері.

Интерактивті оқыту әдісінде оқытудың барлық негізгі міндеттері шешіледі. Яғни, бастауыш мектептегі тілдік материалдар оқушыларға дайын түрде берілмейді, оны өздері тауып, түсінуі қажет және бұл әдіс арқылы оқушылар жағдайды талдауға, қажетті ақпаратты өз бетінше іздестіруге, құрастыруға үйренеді. Логикалық және табылған аргументтерді келтіре отырып, белгілі бір мәселелердің шешімдерін құрады [5].

Интерактивті оқытудың ең көп тараған әдістері мен тәсілдеріне:

Миға шабуыл – бұл сұрақ-жауап немесе берілген тақырып бойынша ұсыныстар мен идеялар ағыны, онда миға шабуылдан кейін дұрыс/бұрыс талдау жүргізіледі.

Кластерлер, салыстыру диаграммалары, сыни ойлау жаттығулары – нақты шағын тақырып бойынша түйінді сөздерді іздеу.

Аудио және бейне материалдарды, АКТ-ны пайдалана отырып, интерактивті сабақ өткізу. Мысалы, онлайн тесттер, электронды оқулықтармен жұмыс, оқу интерактивті бағдарламалары мен оқу сайттарын қолдану.

Дөңгелек үстел (пікірталас) – студенттердің проблемаларды, ұсыныстарды, идеяларды, пікірлерді ұжымдық талқылауын және шешімін бірлесіп іздеуді көздейтін әдістің топтық түрі.

Іскерлік ойындар - бұл бастауыш мектепте де қолдануға болатын өте танымал әдіс. Ойын барысында оқушылар белгілі бір жағдайдағы қатысушылардың рөлдерін сомдайды, әртүрлі мамандықтарды ойнап көреді.

Жобалау әдісі – оқушылардың тақырып бойынша өз бетінше немесе топта бірлесіп жоба жасап, оны қорғауы жатады.

Дәстүрлі Ағылшын тілін үйрету кезінде мұғалімдер осы интерактивті тәсілдерді қолданды. Қазіргі әлемде технологиямен шет елдермен қарым-қатынас орныққан сайын әрбір адам үшін шетел тілін білу өзекті мәселелрдің бірі болып келеді. Осыған орай әрбір оқушының міндеті – бастауыш мектептен бастап алған білімін барынша тиянақтау, ауызша және жазбаша сөйлеу дағдыларын дамыту және жетілдіру. Сонымен қатар шетел тілін үйренудің коммуникативті мүмкіндіктері кеңейіп келеді. Заманауи шеттілдік білім беру үрдісінде АКТ құралдарын пайдалану ерекше дидактикалық маңызға ие.

Білімді құру және бекіту үшін өте ыңғайлы және қарапайым АКТ құралдарының бірі LearningApps.org интерактивті онлайн-баңдарламасы болып табылады.

LearningApps.org дегеніміз не? LearningApps.org жалпыға қолжетімді, шағын интерактивті мультимедиялық жаттығулар арқылы оқыту мен оқуға арналған. Бұл жаттығулар онлайн режимінде өте оңай жасалады және оларды кейін оқу процесінде қолдануға болады. Мұндай жаттығуларды жасау үшін сайт бізге бірнеше үлгілерді ұсынады (тапсырма жаттығулары, бірнеше таңдау тестілері және т.б.) және күрделі ұғымдарды түсіндіруге көмектеседі. Қолданушылар жариялаған жаттығулардың сапасы әртүрлі және сол үшін оларды сабақта қолданар алдында мұғалім мұқият тексеріп алу қажет [6].

LearningApps.org ресурсы интерактивті ойындар, тапсырмалар мен жаттығуларды және бақылау тестерін құрастырушы болып табылады. Ол тіркелуді талап етеді және әлемнің 23 тілінде, соның ішінде ағылшын тілінде ұсынылған, бұл дегеніміз сайтқа кіру мен пайдалануды айтарлықтай жеңілдетеді.

Біз «LearningApps.org» сөзін іздеу жүйесінде жазған кезде, LearningApps.org басты беті ашылады. Экранның жоғарғы оң жақ бұрышында «Кіру» түймесін басқан кезде келесі тегін тіркелу перне тақтасы пайда болады. Оның көмегімен сіз осы бағдарламаға тіркеле аласыз. Тіркелу логинын және кілт сөзді теріп, тіркеуден өтеміз. Бұл қиын емес, бәрі оңай және тез толтырылады. Мұғалім оқушыларды да тіркей

алады. Сонда мұғалім оқушылардың барлық жетістіктерін бақылай алады және осылайша оларға түсініксіз тақырыптарды түсінуге көмектеседі.

Тіркелгеннен кейін логин мен кілт сөзді жазып жүйеге кіруге мүмкіндік болады. Жоғарғы оң жақ бұрышта «Кіру» түймесінің орнына енді мұғалім логині көрінеді. Мұғалім «Менің жаттығуларым» батырмасын басып, оған мұғаліміміз бекіту үшін интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар жасап, жинайды.

Бұл сайтта жасалған жұмыстарды веб-сайттарда жариялауға, әріптестер мен студенттерге сілтемелер жіберуге, әлеуметтік желілерде бөлісуге және сайттың жинақтарында сақтауға болады. Сайтта басқа мұғалімдер жасаған дайын жаттығуларды пайдалануға болады және мұғалімдер өздері тегін жасап құрастыра алады.

Сайтта «Browse Apps» батырмасын басқан кезде, ресурсты пайдаланушылар жасаған жалпыға ортақ дайын интерактивті тапсырмалар галереясы ашылады.

Бұл жерде біз бастауыш мектеп деңгейіндегі сыныпты, пәнді және сабақ тақырыбына сәйкес қажетті сөздік, грамматикалық, тындау, оқу және жазуды дамытуға арналған тапсырмалар мен жаттығуларды тандай аламыз. Сонымен қатар, «Media» деген жерде суреттер, аудио және видео материалдар салынған тапсырмаларды қолдана аламыз. Сайтта көптеген интерактивті жаттығулар түрлері бар, олардың кейбіреулері 2-4 қатысушыға арналған ойын түрінде берілген.

Сонымен қатар, «Create App» батырмасын басқан кезде кез келген мұғалім өзіне қажет тілдік интерактивті жаттығулар мен тапсырмаларын жасай алады және тілдік оқу материалдар жиынтығын құра алады (1-сурет).

Сурет 1 - Интерактивті тапсырмалар құру қосымшалары

Интерактивті жаттығуларды орындау барысында оқушылар жаңа тілдік бірліктерді еш қиналмай жаттап алады және ұзақ мерзімде естерінде сақтайды. LearningApps.org – тіл жүйелерін (грамматика, сөздік

және айтылым) және тілдік дағдыларды (оқу, тыңдау, сөйлеу және жазу) қалыптастыратын интерактивтік құрал [7].

Learningapps.org – лексикалық сөздік қорды үйретуге көмектесетін ең оңай онлайн платформа [8, б. 356]. Бастауыш шетел тілі мұғалімі оқушылардың сөздік қорын дамыту үшін – «Crossword», «Word grid», «Guess the word», «Guess», «Matching Pairs», «Matching pairs on images», грамматиканы дамытуға – «Simple order», «Cloze text», «Fill table»; тыңдау дағдысын қалыптастыратын - «Audio/Video with notices», «Matching Pairs», «Number line», «Group assignment»; оқу дағдысын дамытатын - «Group assignment», «Number line», «Cloze text»; жазу дағдысын қалыптастыратын - «Cloze text», «Fill table», «Freetext input» интерактивті жаттығулар мен тапсырмаларды құрады және тілдік дағдыларды дамытатын интерактивті ойындарды – «Group Puzzle», «The millionaire game», «Horse race», «Where is what?», «Pairing game» қосымшалары арқылы құрастырады. Осындай қосымшаларды тегін қолдана отырып, бастауыш мектептегі болашақ шетел тілі мұғалімдері бірінші өздерінің интерактивті learningapps.org мультимедиялық бағдарламасын қолдана алу біліктілігін қалыптастырады және екінші оқушылардың барлық шеттілдік дағдысын дамытады.

Бұл құрылғының тағы бір ерекшелігі екі немесе одан да көп қатысушылар арасында чат (қатысым) орнатуға болады. Оқушылар бірге сөйлесу үшін бірдей сілтемені алуы қажет. Мұғалім чатты сақтау опциясын таңдай алады. Сақталған чат құрылғы қайта ашылғанда көрсетіледі [9].

LearningApps.org интерактивті жаттығуларын бастауыш оқушылары жеке, жұптасып немесе топта жұмыс жасау арқылы бірлесіп орындай алады.

Сонымен қатар, LearningApps.org оқушылардың білімдерін лезде бекітуге және тексеруге мүмкіндік беретін онлайн құралдарының бірі. Тілдік материалды бекіту және өткен сабақтарға қатысты тақырыптар бойынша білімдерін тексеру үшін «Quiz with text input» және «Multiple-Choice Quiz» қосымшаларын қолдануға болады.

Сондай ақ, LearningApps.org өнімдерін оқытудың барлық кезеңдерінде қолдануға болады: жаңа материалды түсіндіргенде, қайталау, бекіту, бақылау, жүйелеу және қорытындылау кезінде, мәтінмен жұмыс істегенде, өз бетімен немесе топпен жұмыс істегенде, сондай-ақ үй тапсырмасын орындау кезінде қолдануға болады. Жаттығулардың әдістемелік мақсаты әртүрлі: оқыту, ақпарат іздеу, көрсету, бақылау, тілдік-ойын ойнауды ұйымдастыру және т.б.

Бұл онлайн бағдарламасының шеттілдік білім беру процесінде қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері туралы айтатын болсақ, келесілерді айтуға болады:

Артықшылықтары:

1. мектеп пәндері бағдарламасындағы әртүрлі тақырыптар бойынша көптеген дайын жаттығулар бар;
2. жаттығуларды бастауыш шетел тілі мұғалім де, оқушылардың өздері де жасай алады;
3. жаттығулардың орындалуын жедел тексеруге мүмкіндік береді;
4. кез келген мобильді құрылғыдан орындауға болады;
5. жұмыс формаларының әртүрлілігіне байланысты мотивация мен танымдық белсенділікті арттырады;
6. интерактивті ойын жаттығулары балалардың эмоционалды көңіл-күйінің көтерілуіне себеп болады, тіпті артта қалған оқушылар интерактивті тақтада немесе компьютерде жұмыс істей бастайды;
7. оқушылар жаңа лексикалық бірліктерді оңай жаттайды;
8. грамматикалық ережелерді қолдана отырып, мұғалімдер өз бетінше жаттығулар жасайды;
9. оқушылар әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс жасау арқылы жаңа тілді өз бетінше меңгереді;
10. оқушы-мұғалім-оқушы арасында кері байланыс орнайды;
11. тапсырманы орындаған кезде мұғалім тапсырманың орындалғаны туралы электрондық хатты және жеке кабинетінде хабарлама алады, студенттің жаттығуларын тексереді және хабарламаға пікір жазады, оқушылардың сұрақтары болса, оларға жауап береді;
12. оқушылардың өзіндік жұмысын белсендіреді;
13. сабақта және үйде орындалатын тапсырмалар көлемі өседі;
14. сабақты компьютермен және интерактивті тақтамен кіріктіру арқылы мұғалім оқу үдерісін қызықты, жан-жақты, қарқынды және оқушылардың шаршауын азайтуға мүмкіндік алады;
15. LearningApps.org бағдарламасымен мұғалім жұмыс істеу және оқыту барысында оқушының қабілеті мен білімін бағалай алады;
16. LearningApps.org интерактивті сабағында мұғалім қысқа мерзімде барлық студенттердің оқыған материалды игеру деңгейінің объективті бейнесін алуға және оны уақытылы түзетуге мүмкіндік береді;
17. мұғалім интерактивті ойындарды кез келген тілдік оқу материалдарына және сыныптан тыс жұмыстардың кез келген кезеңінде қолдана алады;
18. қашықтықтан оқыту кезінде пән бойынша сыныптан тыс жұмыстарды орындау қиын екені белгілі, бірақ мұғалім әрқашан танымдық, қызықты интерактивті ойындарды өткізе алады;
19. ШТ мұғалімдері кез келген тақырыпта және кез келген жастағы оқушыларға интерактивті жаттығуларды жасай алады.
20. сыныпта және үйде орындалатын тапсырмалар көлемі ұлғаяды [10].

Шетел тілі сабақтарында LearningApps.org интерактивті бағдарламасын пайдаланудың кемшіліктері:

1. Интерактивті жаттығуларды және ойындарды сайттан көшіріп немесе компьютерге жүктеуге мүмкіндіктің болмауы;
2. Кейбір оқушылардың үйінде компьютер, ноутбук немесе Интернет болмауы;
3. мектепте компьютерлік сыныптар мен интерактивтік тақталардың болмауы.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында қолданған әдіс-тәсілдер: ақпаратты іздеу; сұрақ қою; компьютерлік технологияларды қолдану; тексеру; консультациялар (әдіскер оқытушылармен); талдау және салыстыру; бақылау мен бағалау.

Бастауыш мектепте болашақ шетел тілі мұғалімдері сабақта интерактивті Learningapps.org мультимедиялық бағдарламасын қолдана алу біліктілігін қалыптастыру тиімділігін анықтау және талдау үшін Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық Қатынастар және Әлем Тілдері Университетінің Шетел тілдері педагогикалық факультетінің 5B011900-«Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығының, қазақ бөліміндегі I курс 103-104 топ ағылшын тілі бойынша оқитын студенттерінің қатысуымен зерттеу өткізілді.

Бастауыш мектептегі шетел тілі мұғалімдері/студенттер LearningApps.org қызметімен таныс болмағандықтан «Ерте жастан шеттілдік білім берудің әдістемесі мен технологиясы» атты курста студенттерге LearningApps.org интерактивті бағдарламасы туралы лекция оқылып, тапсырмалар мен жаттығулардың түрлері, жаттығуларды қалай табуға болатынын, қалай орындау керектігін және онымен жұмыс істеу жолдары көрсетіліп, қосымша сұрақтар қойылып талқыланды. Ал семинар сабақтарында студенттер 4-сынып Ағылшын тілі бағдарламасынан [11, б. 3] кез-келген бөлімдік тақырыптарын тандап, LearningApps.org интерактивті бағдарламасын қолдана отырып, түрлі өздерінің интерактивті жаттығулары мен тапсырмаларын құрастырды.

LearningApps.org интерактивті бағдарламасы арқылы жаттығулар мен тапсырмаларды құрастыру бойынша студенттердің орташа баллдарын шығару үшін критерийлер әзірленіп, пайызбен есептелді (1-кесте).

Кесте 1 - Интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар нәтижесін бағалау критерийлері

<i>Жаттығулар</i>	<i>Қолданылған қосымшалар</i>	<i>Дескрипторлар</i>	<i>Балл</i>
Тіл жүйелерін (грамматика, сөздік және айтылу) дамытатын интерактивтік жаттығулар	«Crossword», «Word grid», «Guess the word», «Guess», «Matching Pairs», «Matching pairs on images», «Simple order», «Cloze text», «Fill table»	4-ші сынып Ағылшын пәні бағдарламасындағы бір тақырыпты алып, LearningApps.org интерактивті қосымшаларын қолдана отырып, тіл жүйелерін (грамматика, сөздік және айтылу) дамытатын интерактивті жаттығу құрастырады	25
Тілдік дағдыларды (оқу, тыңдау, сөйлеу және жазу) қалыптастыратын интерактивтік жаттығулар	«Audio/Video with notices», «Matching Pairs», «Number line», «Group assignment»; «Group assignment», «Number line», «Cloze text»; «Cloze text», «Fill table», «Freetext	4-ші сынып Ағылшын пәні бағдарламасындағы бір тақырыпты алып, LearningApps.org интерактивті қосымшаларын қолдана отырып, тілдік дағдыларды (оқу, тыңдау, сөйлеу және жазу) қалыптастыратын интерактивті жаттығу құрастырады	25
Ойын жаттығулары	«Group Puzzle», «The millionaire game», «Horse race», «Where is what?», «Pairing game»	4-ші сынып Ағылшын пәні бағдарламасындағы бір тақырыпты алып, LearningApps.org ойын қосымшаларын қолдану арқылы интерактивті дидактикалық ойын құрастырады	25
Бақылау тапсырмалары	«Quiz with text input» және «Multiple-Choice Quiz»	4-ші сынып Ағылшын пәні бағдарламасындағы бір тақырыпты алып, LearningApps.org тест қосымшаларын қолдану арқылы интерактивті бақылау тапсырмасын құрастырады	25
		Барлығы:	100

Әр деңгей бойынша студенттер жинаған максималды балл саны - 25. Жалпы жинаған балл саны 100 құрайды. Студенттердің жұмысы баға жүйесі арқылы бағаланады (2-кесте).

Кесте 2 - Баға жүйесі

Әріптік жүйе бойынша	Сандық эквивалент	Баллдың пайыздық мөлшері	Дәстүрлі баға жүйесі
A	4,00	95-100	Өте жақсы
A-	3,67	90-94	
B+	3,33	85-89	Жақсы
B	3,00	80-84	
B-	2,67	75-79	
C+	2,33	70-74	
C	2,00	65-69	Қанағаттанарлық
C-	1,67	60-64	
D+	1,33	55-59	
D	1,00	50-54	
F	0,00	0-49	Қанағаттанарлықсыз

Көрсеткіштерді есептеу үшін келесі формулалар қолданылады: % білім сапасы (сапалық көрсеткіш) = («өте жақсы» саны + «жақсы» саны) x 100% / студенттердің жалпы саны

% үлгерім (абсолютті үлгерім) = («өте жақсы» саны + «жақсы» саны + «қанағат.» саны) x 100% / студенттердің жалпы саны

Студенттердің оқу деңгейі (СОД):

СОД = («5» саны x 100 + «4» саны x () + «3» саны x () + «2» саны x () + «с/к» саны x ()) / жалпы студенттер саны.

Нәтижелер және талқылау

Семинар сабақтары кезінде студенттер өз жұмыстарын көрсетіп, критерий бойынша тиісті баллдарын алды.

Кесте 3 - Студенттердің интерактивті жаттығулар мен тапсырмалар орындау нәтижесі.

	Топ	Студент саны	Абсолютті үлгерім	Сапалық көрсеткіш	Орта балл	«5»	«4»	«3»	«2»	Сабаққа келмеген
1	103-104	32	100	100	4,84	27	5	0	0	0

3-кестеден көріп тұрғандай 32 студенттің бәрі қатысып, оның ішінде 27 студент интерактивті жаттығулар жасау барысында белсенді қатысып «5» өте жақсы деген балл алса, қалған 4 студент «4» жақсы деген балл алды. Себебі, 4 студенттің интерактивті жаттығулары мен тапсырмалары 4-ші сынып оқушыларының білім деңгейлеріне сай емес және оларға өте оңай болып көрінді. Сонымен қатар, олар интерактивті жаттығуларды құрастыру мақсатын айқын жеткізе алмады.

Бұл студенттер LearningApps.org интерактивті бағдарламасын не үшін қолданып жатқандарын аздап түсінбеген сияқты. Олар Ағылшын тілі мазмұның оқытып, тілдік дағдыларды қалыптастыруға емес, керісінше LearningApps.org интерактивті бағдарламасына көп көңіл бөлген. Осыған орай, оларға болашақта көмектесу үшін бетпе-бет ауызша кері байланыс берілді.

Жалпы студенттерге LearningApps.org интерактивті бағдарламасымен жұмыс жасау өте ұнады және олар онымен белсенді түрде жұмыс істей бастады. Демек, бұл нәтиже бастауыш мектепте болашақ шетел тілі мұғалімдерінің яғни студенттердің болашақта шетел тілі сабағында интерактивті Learningapps.org мультимедиялық бағдарламасын қолдана алатындықтарын және тиімді екенін дәлелдейді.

Жоғарыдағы нәтижелердің негізінде келесі қорытындылар жасауға болады:

1) Студенттер/болашақ бастауыш мектептегі шетел тілі мұғалімдері LearningApps.org онлайн бағдарламасымен танысып, тілдік жүйлер мен дағдыларды дамытатын құрал екенін білді.

2) Ағылшын сабағы қызықты әрі көңілді өтетініне көз жеткізді.

3) Кез келген студент/болашақ бастауыш мектептегі шетел тілі мұғалімі компьютерлік білімі мен қолдану дағдысы төмен болса да LearningApps.org интерактивті бағдарламасында тілдік интерактивті жаттығуларды құрып, жұмыс істей алды.

Қорытынды

Бұл зерттеудің мақсаты бастауыш мектепте болашақ шетел тілі мұғалімдерінің яғни студенттердің болашақта шетел тілі сабағында LearningApps.org интерактивті бағдарламасын пайдалана отырып, бастауыш оқушыларының тілдік дағдыларын интерактивті жаттығулар құрастыру арқылы қалыптастыру болды. Қойылған мақсатқа ойдағыдай қол жеткізілді.

Шеттілдік білім беруде болашақ бастауыш ШТ мұғалімдердің интерактивті learningapps.org мультимедиялық бағдарламасын қолдана алу мыналарға мүмкіндік берді: тілдік интерактивті оқу материалын құрастыра алды; мектеп тақырыптарын қызықты түрде бекіте алды; Ағылшын пәні мазмұны мен ақпараттық коммуникативтік технологияларды соның ішінде интерактивтік технологияларды кіріктіруді білді.

Қорыта айтқанда тапсырма студенттерге пайдалы болады, себеі, болашақта LearningApps.org интерактивті бағдарламасы олардың сабақтарын жандандыруға көмектеседі және сонымен қатар оқушылардың оқу үлгерімі мен пән бойынша оқуға деген ынтасын арттырады. Студенттер – яғни болашақ бастауыш шетел тілі мұғалімі тек ағылшын

тілі сабақтарында ғана емес, сонымен қатар сынып сағаттарында және сыныптан тыс жұмыстарда пайдалана алады.

ӘДЕБИЕТ

[1] Hennessy S., Ruthven K. and Brindley S. Teacher Perspectives on Integrating ICT into Subject Teaching: Commitment, Constraints, Caution, and Change. *Journal of Curriculum Studies*. -2005. - No 37(2) - Pp. 155-192.

[2] Ахметова Ж.Б., Орынханова Ж.А., Сейдуллаева Г.А., Турсунбаева Э.И. Проблемы формирования цифровой грамотности преподавателей высших учебных заведений. ВЕСТНИК Национальной академии наук республики казахстан/Казахский национальный педагогический университет имени Абая. - 2023. - №1(401). - С. 70-87

[3] Английский язык. Учебная программа для начальной школы (1-4 классы) в рамках обновления содержания среднего образования – Астана, 2016. – 82 с.

[4] Неживлева И.А., Интерактивное обучение иностранному как способ активизации познавательной деятельности // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по мате. XXXIII междунар. науч.-практ. конф. -2013. - №10(34). Новосибирск: СибАК, - С. 112

[5] Мелькаева Р. В., Радин А.М. Интерактивные методы обучения английскому языку. *Международный научный журнал «Символ науки»* -2017. - №12. – С. 147.

[6] LearningApps.org. - Access mode: URL: <https://learningapps.org/impressum.php> [Date of access: 30.11.2022]

[7] Swabey M. Th. LearningApps.org - An incredibly easy-to-use tool with a variety of activities teachers and learners can use, adapt or make from scratch to practise the full range of language systems and skills at any stage of a lesson. *The Digital Teacher*. - 2017. - Access mode: URL: <https://thedigitalteacher.com/reviews/learningapps> [Date of access: 30.11.2022]

[8] Yuyun Putri Mandasari, Eka Wulandari, Poltekkes Kemenkes Malang. Utilizing Learningapps.org for vocabulary remote learning (vrl) Is it helpful? *National Seminar of Pendidikan Bahasa Inggris*. -2022. - Pp.355-363

[9] Dyer A. LearningApps.org – A Tool to Engage. *The FLT MAG*. - 2020. - Access mode: URL: <https://fltmag.com/learningapps-a-tool-to-engage/> [Date of access: 30.11.2022]

[1] Нехорошева Н. В. Применение Сервера LearningApps.org. на уроках английского языка. Методическая разработка, - 2014. – Режим доступа: URL: <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2014/05/23/primenenie-servera-learningappsorg-na> [Дата обращения 30.11.2022]

[11] English Course Plan, Grade 4, Autonomous Educational Organization «Nazarbayev Intellectual Schools». 2019-2020 academic year

REFERENCES

[1] Hennessy S., Ruthven K. and Brindley S. Teacher Perspectives on Integrating ICT into Subject Teaching: Commitment, Constraints, Caution, and Change. *Journal of Curriculum Studies*, -2005. - No 37(2) - Pp. 155-192.

[2] Akhmetova Zh.B., Orynkanova Zh.A., Seidullaeva G.A., Tursunbaeva E.I., Problemy formirovaniya tsifrovoy gramotnosti prepodavatelei vysshikh uchebnykh zavedenii. (Problems of formation of digital literacy of teachers of higher educational institution. *Bulletin of National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan //VESTNIK Natsional'noi akademii nauk respubliki kazakhstan/Kazakhskii natsional'nyi pedagogicheskii universitet imeni Abaya* -2023. - №1(401). – S. 70-87 [in Rus.]

[3] Angliiskii yazyk. Uchebnaya programma dlya nachal'noi shkoly (1-4 klassy) v ramkakh obnovleniya sodержaniya srednego obrazovaniya (English language. Curriculum for primary school (grades 1-4) as part of updating the content of secondary education). – Astana, 2016. – 82 s. [in Rus.]

[4] Nezhivleva I.A. Interaktivnoe obuchenie inostrannomu kak sposob aktivizatsii poznavatel'noi deyatelnosti (Interactive Teaching a Foreign Language as a Means of Enhancing Cognitive Activity) //Lichnost', sem'ya i obshchestvo: voprosy pedagogiki i psikhologii: sb. st. po mater. XXXIII mezhdunar. nauch.prakt. konf. -2013. - № 10(34). - S. 112 [in Rus.]

[5] Mel'kaeva R. V., Radin A.M. Interaktivnye metody obucheniya angliiskomu yazyku (Interactive Methods of Teaching Foreign Languages). *Mezhdunarodnyi nauchnyi zhurnal «Simvol nauki»* - 2017. - №12. – S. 147- [in Rus.]

[6] LearningApps.org. - Access mode: URL: <https://learningapps.org/impressum.php> [Date of access: 30.11.2022]

[7] Swabey M. Th. LearningApps.org - An incredibly easy-to-use tool with a variety of activities teachers and learners can use, adapt or make from scratch to practise the full range of language systems and skills at any stage of a lesson. *The Digital Teacher*. - 2017. - Access mode: URL: <https://thedigitalteacher.com/reviews/learningapps> [Date of access: 30.11.2022]

[8] Yuyun Putri Mandasari, Eka Wulandari, Poltekkes Kemenkes Malang. Utilizing Learningapps.org for vocabulary remote learning (vrl) Is it helpful? *National Seminar of Pendidikan Bahasa Inggris*. -2022. - Pp.355-363

[9] Dyer A. LearningApps.org – A Tool to Engage. *The FLTMAG*. - 2020. - Access mode: URL: <https://fltmag.com/learningapps-a-tool-to-engage/> [Date of access: 30.11.2022]

[10] Nekhorosheva N. V. Primenenie Servera LearningApps.org. na urokakh angliiskogo yazyka (Application of the LearningApps.org server in English lessons). *Metodicheskaya razrabotka*. - 2014. URL: <https://nsportal.ru/>

shkola/inostrannye-yazyki/angliiskiy-yazyk/library/2014/05/23/primeneniie-servera-learningappsorg-na [Data obrashcheniya 30.11.2022] [in Rus.]

[11] English Course Plan, Grade 4, Autonomous Educational Organization «Nazarbayev Intellectual Schools», 2019-2020 academic year

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МУЛЬТИМЕДИЙНОЙ ПРОГРАММЫ LEARNINGAPPS.ORG БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

*Тулекенова Д.Т.¹, Кульгильдинова Т.А.²

*¹м.п.н., ст. преподаватель, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: dinartul@mail.ru

²д.п.н., профессор, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: tulebike@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются возможности создания интерактивных заданий с помощью мультимедийной программы Learningapps.org при обучении иностранному языку. Интерактивная программа Learningapps.org является одним из наиболее эффективных мультимедийных инструментов, помогающих учащимся начальной школы развить все свои навыки иностранного языка. Подчеркиваются преимущества данного приложения как средства повышения эффективности процесса иноязычного образования. Цель исследования определить и проанализировать методические основы формирования квалификации будущего учителя иностранного языка в начальной школе по использованию интерактивной мультимедийной программы Learningapps.org на уроке иностранного языка. Научная новизна и теоретическая значимость исследования: определена эффективность использования шаблонов интерактивных программ Learningapps.org при подготовке будущих учителей иностранных языков начальных классов к созданию собственных интерактивных упражнений и заданий, которые будут включены в программу обучения иностранному языку. Практическая значимость исследования: интерактивная программа Learningapps.org может быть использована учителями английского языка начальных классов, а также студентами во время педагогической практики. Методы, использованные в ходе исследования: поиск информации; использование компьютерных технологий; консультации (с методистами); анализ и сравнение; контроль и оценка. Для выявления и анализа в ходе лекции была теоретически объяснена интерактивная программа Learningapps.org (интерактивная программа Learningapps.org содержит множество интерактивных упражнений, игр и шаблоны для создания тестового контроля) и практически применена на

семинаре. Будущими учителями начальных классов требовалось создать интерактивные упражнения и интерактивные веселые игры и задания для контроля и оценки. Были разработаны дескрипторы и критерии для определения и анализа разработанных учащимися упражнений и задач, а также навыков использования мультимедийной программы Learningapps.org, и оценивались с использованием математических формул и системы оценок. По результатам будущие учителя иностранного языка начальных классов узнали об эффективности интерактивного устройства Learningapps.org и улучшили навыки его использования.

Ключевые слова: Learningapps.org, учитель иностранного языка, шаблоны, интерактивные задания, информационно-коммуникационные технологии, начальная школа, интерактивные игры, программа

DEVELOPING THE SKILLS OF USING THE MULTIMEDIA PROGRAM LEARNINGAPPS.ORG OF A FUTURE PRIMARY SCHOOL ENGLISH LANGUAGE TEACHER

*Tulekenova D.T.¹, Kulgildinova T.A.²

*¹M.p.s., Senior teacher, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: dinartul@mail.ru

²d.p.s., Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,
e-mail: tulebike@mail.ru

Abstract. The article discusses the possibilities of creating interactive tasks using the Learningapps.org multimedia program when teaching a foreign language. The interactive Learningapps.org program is one of the most effective multimedia tools to help primary students develop all their foreign language skills. The advantages of this application as a means of increasing the efficiency of the process of foreign language education are emphasized. The purpose of the study is to determine and analyze the methodological foundations for the formation of the qualifications of a future foreign language teacher in primary school on the use of the interactive multimedia program Learningapps.org in a foreign language lesson. Scientific novelty and theoretical importance of the research: the efficiency of using Learningapps.org interactive program templates in the preparation of future primary school foreign languages teachers in creating their own interactive exercises and tasks is determined and will be included in the foreign language education program. The practical significance of the study: Learningapps.org interactive program can be used by students during a pedagogical internship as well as by primary school English teachers. Methods used during the research: search for information; use of computer technologies; consultations (with methodical teachers); analysis and comparison; control and evaluation. For identification and analysis, the Learningapps.org interactive

program (the interactive Learningapps.org program contains many interactive exercises, games, and templates for creating test control) was theoretically explained during the lecture and applied practically in the workshop, and future elementary school teachers were required to create interactive exercises and interesting interactive games for the 3-4th grade English class, as well as tasks for monitoring and evaluation. Descriptors and criteria were developed to identify and analyze student-designed exercises and tasks, as well as skills in using the Learningapps.org multimedia program, and were assessed using mathematical formulas and a scoring system. As a result, future primary school foreign language teachers learned about the effectiveness of the Learningapps.org interactive device and improved their skills in using it.

Keywords: Learningapps.org, foreign language teacher, templates, interactive tasks, information and communication technologies, primary school, interactive games, program

Статья поступила 10.05.2023

УДК 371.1

МРНТИ 14.31.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.016>

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА СӨЙЛЕУ ШЕБЕРЛІГІН АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Молдабек Қ.¹, *Кенжебекова Р.И.², Дайырбеков С.С.³

¹п.ғ.д., профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: rabiga.0561@mail.ru,

²п.ғ.к., профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: moldabek.kulakhmet@mail.ru,

³п.ғ.к., профессор, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: dairbekov-serik@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада авторлар бастауыш мектепте ақпараттық технологияларды оқыту процесінде оқушылардың қазақ тілінде ауызша сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың өзекті мәселесі ретінде қарастырады. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу шеберлігін қалыптастыру бойынша әдебиеттер талданып, қорытындыланады. Зерттеудің негізгі мазмұны ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру амалдарын анықтаудан тұрады.

Зерттеу барысында ақпараттық технологияларды бастауыш сыныптың қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру зерделенді, академиялық мәліметтер базасындағы мақалаларға негізделген шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектеріне шолу жасалынды. Осы зерттеу нәтижесінде оқушылардың көпшілігінде сөйлеу шеберлігін қалыптастыру дағдылары жоқ екені анықталды. Оқушылардың ауызша сөйлеу шеберлігін дамыту мен қалыптастыру үшін қазақ тілінен стандартты емес тапсырмалар түріндегі қосымша материалдар енгізу қажет, бұл оқу процесінің тиімділігін арттырып, оқушыларды ынталандыруға мүмкіндік береді деген қорытынды жасалды.

Әзірленген әдістемеге сәйкес ақпараттық технологияларды бастауыш сыныпта оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру мынадай компоненттен тұрады: мотивациялық, мазмұнды және рефлексивті. Осы компоненттердің негізінде ақпараттық технологияларды бастауыш сыныпта оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға қажетті әдіс-тәсілдер анықталды. Зерттеу барысында тексеру мен анықтау және бақылау экспериментінің нәтижелері ұсынылды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей ақпараттық технологияларды бастауыш сыныпта оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру мәселесін жан-жақты зерттеу қажет, себебі зерттеу барысында анықталғандай оқушылардың басым көпшілігінің сөйлеу шеберлігінің төмен екені белгілі болады.

Авторлар бастауыш сыныптың қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру үшін мұғалімдерге практикалық ұсыныстар береді.

Тірек сөздер: ақпарат, технология, бастауыш сынып, қазақ тілі, сөйлеу, ауызша дұрыс сөйлеу, шеберлік, қалыптастыру

Негізгі ережелер

Ақпараттық технологияларды оқытудың жаңа моделіне сәйкес бастауыш мектепте қазақ тілін оқытуда оқушылардың сөздік қорын молайтуға, дыбыстарды нақты да дәл, анық айтып, оқи алуға, қатесіз жазуға, өзара тілдік қарым-қатынаста шебер әрі мәдениетті сөйлеуге, күнделікті өмірде кездесетін құбылыстар мен кішігірім оқиғаларға байланысты өз ойларын ашық айта алуға жаттықтыру оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, өтіліп жатқан тақырыпты ұғынуға жеткізу кеңінен қолданылды. Бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы ауызша дұрыс сөйлеу шеберлігінің тиімділігінің мәні мен мазмұны, оқыту нәтижелері анықталды.

Зерттеу нәтижелері бойынша ақпараттық технологияларды пайдалану.

Бастауыш сыныптың қазақ тілі сабағында ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру мәселесі тұжырымдалып, қорытындылар жасалды.

Кіріспе

Қоғам сұранысына қарай Республикамыздың білім мен ғылымды одан әрі дамытудың мемлекеттік бағдарламасында білім мен ғылымның дүниежүзілік бәсекеге лайықтылығын арттыра отырып, оқушыларды жеке тұлға ретінде қалыптастыруда тәрбиелеу және оқыту керектігі көрсетілген [1]. Қазақ тілі бірте-бірте ұлтаралық тілге айналып келеді. Ол Республикамызды мекендейтін ұлт пен ұлыстар арасында қарым-қатынас тілі ретінде қызмет етеді. Сөйтіп, тілімізді үйрену, оны меңгеру күнделікті қажеттілікке айналады. Ана тіліміз медицина, инженерия, білім беру, тереңдетілген зерттеулер, бизнес, технология, банк ісі, есептеу, туризм және т.б. сияқты көптеген салаларда маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда барлық бағдарламалық жасақтамалар, интернет арқылы қол жетімді байланыс құралдары, көптеген веб-сайттарға кіру т.б. қазақ тілінде жүзеге аса бастады. Сонда зерттеу жұмыстарының көпшілігі қазақ тілінде жүргізіледі және құрастырылады. Осы тілде жазылған барлық нәрсе кең шеңберлерде оқылады және тыңдалады.

Бүгінде қазақ тілі елімізде мемлекеттік тіл ретінде оқытылуда. Сол себепті барлық тілдік дағдылардың ішінде сөйлеу тілі қазақ тілін үйренуде, сол тілде оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда ең маңызды болып саналады.

Ф.Ш. Оразбаева ақпараттық технологияларды бастауыш сыныпта сөйлеу шеберлігін қалыптастырудағы педагогикалық, зерттеушілік, әдістемелік, ақпараттық технология, шығармашылық және т.с.с.ұсынады. Ұсынылған зерттеу жұмысымыздың мазмұнын ашуды басшылыққа аламыз [2]. Өйткені, И. Е. Вострокнутов айтқандай, сөйлеу күнделікті тілдік қарым-қатынаста кездесетін жағдаяттарға байланысты айтылатын мағынаны дұрыс құру мен бөлісуді анықтайды [3]. Ауызекі сөйлеу зерттеудің маңызды бөлігі тілді меңгерту және оқытуда маңызды рөл атқарады. Сонда ол тілдік қарым-қатынас өнері мен қазақ тілін оқыту кезінде меңгеру керек дағдылардың біріне айналады. Ауызша қарым-қатынас тілді әлеуметтік қарым-қатынаста дұрыс қолдана білуді талап етеді [4, pp. 229-241]; [5, pp. 275-294] ауызекі сөйлеуде оқушылардың нақты өмірлік жағдайларда сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға бағытталған ең көп қадам жасалады. Өйткені ол- күнделікті ауызекі сөйлеуде тілдік қарым-қатынастың маңызды бөлігі және ол көбінесе тілдесуші жайлы қабылданған әсерге және оның шебер сөйлеу қабілетіне негізделеді. Осылайша, мұғалімдер оқушыларды нақты әлемде қазақ тілінде шебер сөйлей алатындай етіп дайындауға жауапты болады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысын зерделеу барысында ғылыми әдебиеттерге талдаулар жүргіздік. Отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерін зерделеу барысын- да ақпараттық технологияларды бастауыш сыныпта оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға қажетті әдіс-тәсілдерді анықтадық.

Ақпараттық технологиялар арқылы бастауыш сыныпта оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда мотивациялық компонент негіз болады. Себебі, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу шеберлігін ақпараттық технология арқылы қалыптастыру жаңашылдыққа, креативтілікке бетбұрыс пен жаңа ықпал алып келетіні сөзсіз. Яғни, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу шеберлігінің мотивін анықтауға, білімін арттыруға, жаңашылдыққа ұмтылуға деген белсенділігін айқындай түседі.

Мақалада қазіргі уақытта ғылым мен техникада және елдің әлеуметтік өмірінде болып жатқан өзгерістер білім беру жүйесінде жаңа тәсілдерді әзірлеу қажеттілігі зерделенді. Осы мақсатта мектептерде білім берудің мазмұны жаңадан қарастырылып, жаңа оқу жоспарлары, пәндік стандарттар, оқу бағдарламалары мен оқулықтар шықты. Осылайша мұғалімдердің ақпараттық технологиялардың түрлері мен негізгі жүйелерін меңгеруге ұмтылысы, оқытуды ұйымдастыру және оқушылардың ақпараттық технология арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруды жүзеге асыру үшін қажетті әдістерді, тәсілдерді білуге деген ынталылығы артты.

Білім берудегі бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы дұрыс сөйлеу шеберлігін қалыптастыру мәселесі қазіргі уақытта ғалымдар мен практик мұғалімдердің назарын аударуда.

Бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы дұрыс сөйлеу шеберлігін қалыптастыру мәселесі аз зерттелген. Теория мен практика арасындағы алшақтық бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы оқушылардың дұрыс сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда оқыту нәтижелерінің тиімді жолдарын іздеу проблемасын қиындатуда. Ал бұл проблема шешуді талап етеді. Осыған байланысты бастапқы кезде мұғалімдер магнитофондарды ақпараттық технологияның құралы ретінде қолданды, ол кейінірек күнделікті көрнекі құралға айналды.

XI ғасырдың басында басталған тілдерді оқытуға жаңа технологияны енгізу мұғалімдерге оқушыларды мүмкіндігінше дұрыс сөйлеуге үйретуге көмектесті. Күн сайын мұғалімдер қазақ тілін оқытумен үйлесетін технологиялар: бормен сурет салу, әңгімелесу әдісі сияқты т.б. дәстүрлі

оқыту әдістерінің ескіргенін, заманауи жаңа технологияларды сыныптағы оқытуға пайдалану қажеттігін түсінді.

Қазақ тілін оқыту деңгейін арттыру үшін заманауи технологияларды біріктіру-өзекті қажеттілік. Заманауи технологиялар оқушылардың ақыл-ойын ширатады, сонда олар қиын тапсырманы орындау барысында тақырыпқа толық қатысуға мүмкіндік алады. Бірнеше интеллект пен аралас қабілеттерді қолдана отырып, дұрыс сөйлеудің жаңа технологиялары, ақпараттық технологиялар ескі әдістерді алмастырады.

Ақпараттық технология оқушыларға сыныпта тәуелсіз болуға мүмкіндік береді. Бұл дұрыс сөйлеудің айтарлықтай жақсаруына қол жеткізу үшін іргелі құрылымдық өзгерістерді білдіреді. Сөйтіп, ақпараттық технологиялар оқытуды қолдау және білімді меңгеру үшін қолданылады. Сондай-ақ ол өзара байланысты оқытудың жаңа моделін енгізу арқылы оқытуды өзгерте алады.

Бастауыш сыныпта оқушылардың қазақ тілін меңгерту – оның лексикалық мән мағынасын түсіну, түйсіну кезіндегі қабілеттерінің бірі, өйткені ауызекі сөйлеу - оқушылардың бір-бірімен тілдік қатынас құралы. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға қажетті амалдарының бірі -21 ғасырда пайда болған ақпараттық технологиялар. Оқыту барысында бастауыш сынып оқушылары лингафондық зертханалар, бейнелер, спутниктер, интернет, блог, сандық сөздік және т.б. сияқты сөйлеу шеберлігін қалыптастыру үшін заманауи ақпараттық технологиялардың көптеген түрлерін пайдаланылуда [6, pp. 3-29]. Себебі, ақпараттық технологияларды пайдалану бастауыш сыныптың қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға қол жеткізуге мүмкіндік жасайды.

Бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы дұрыс сөйлеу шеберлігін негіздеу және тиімділігін анықтау.

Бастауыш сынып оқушыларының дұрыс сөйлеу шеберлігін ақпараттық технологиялар арқылы қалыптастырудың ғылыми негіздерін белгілеу және сөйлеу шеберлігін дамыту.

Оқушылардың тілдік норма туралы түсінігін кеңейтіп, олардың тілдік қателерін жіктеу және оны болдырмаудың әдіс-тәсілдерін саралап, оқушыларды ақпараттық технология арқылы дұрыс сөйлеуге машықтандырудың қалыптасу деңгейін көтеру.

Бастауыш сыныпта оқушыларды ақпараттық технология арқылы сөйлеу шеберлігінің қалыптасу жүйесін жасау.

Бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы сөйлеу шеберлігін қалыптастыру – еш уақытта күн тәртібінен түспейтін аса күрделі мәселе. Өйткені балалар – еліміздің

тек болашағы ғана емес, оның көк туының мәңгі желбіреуінің тірегі, соның қорғаушысы. Сол себепті балалардың сауатты әрі дұрыс сөйлеу шеберлігін қалыптастыру айрықша маңызға ие.

Жан-жақты жетілген сауаты мен көзқарасы, дүниетанымы қазақстандық патриотизммен рухтанып қалыптасқан ұрпақ қана ұлттық қағидаттарымызды, құндылықтарымызды, салтымыз бен дәстүрімізді, әдет-ғұрпымызды көзінің қарашығындай сақтап, одан әрі дамытары сөзсіз. Білім беру тұжырымдамасында көрсетілгендей тал бесіктен басталатын сауаттылықты бастауыш мектепте одан әрі толықтыру, кеңейте түсу ауадай қажет. Бұған қол жеткізудің бір амалы- бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы дұрыс сөйлеу шеберлігін қалыптастыру.

Осы мәселені шешу көзделеді. Бастауыш мектептің оқыту үдерісінде оқушылардың ақпараттық технология арқылы дұрыс сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың ғылыми-әдістемелік, әдіснамалық-теориялық негіздері анықталады.

Бастауыш мектептің білім беру жүйесіндегі ақпараттық технологиялардың алатын орны: бастауыш мектеп оқушылардың өзара тілдік қарым-қатынасын реттеу мен белсендіру, сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың нәтижелі жолдарының бірі – оқыту процесінде ақпараттық технологияны қазақ тілі сабағында пайдалану ғылыми-теориялық тұрғыдан зерттеледі.

Ғылым мен техниканың дамуы бастауыш мектептің оқыту процесінде де жаңа талаптардың қойылатынын байқатты. Осыған орай бастауыш мектеп оқушыларының сөздік қорын молайтуға, балалардың өздеріне қойылған сұрақтарға толық жауап бере алуына қол жеткізу үшін қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру өзекті мәселе ретінде қарастырылады.

Бастауыш мектептің қазақ тілі сабағында ақпараттық технологияны пайдалану, оқушылардың күнделікті тілдік қарым-қатынасында ақпараттық технологияларды қолдана оқыту арқылы сөйлеу шеберлігін қалыптастыру жолы мен ерекшеліктері айқындалады.

- бастауыш мектепте қазақ тілін ақпараттық технологияны пайдалана оқыту және оны оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуына әсер етуші фактор ретінде тану ғылыми әдістемелік–теориялық еңбектер арқылы анықталады. Соның ішінде, ақпараттық технологияның уақыт талабына сай оқыту әдістерінің бірі ретінде маңызды рөл атқаратыны дәлелденеді.

- бастауыш мектептерде ақпараттық технологияларды оқыту үдерісінде пайдалану оқушыларды шебер сөйлеуге қалыптастырудағы қазақ тілі сабақтарының жүйесін негіздеу педагогикалық, психологиялық шарттар арқылы айқындалады.

- ақпараттық технология арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда ақпараттық инновациялық технологияның әдістері мен тәсілдері өзара тығыз байланыста қаралып, олардың өзіндік айырмашылықтары мен сабақтастығы зерделенеді. Атап айтқанда:

- қазақ тілін қазіргі заманға сай сапалы, тиімді оқытуға мүмкіндік беретін ақпараттық технологияның әдіс-тәсілдері зерттеледі;

- ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру мақсатты түрде жобаланғандығы мен ұйымдастырылатындығы жоба барысында нақтыланады;

- ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда әдістердің өзара байланыста қолданылуы жобада айқын көрінеді.

Бастауыш мектептерде қазақ тілін ақпараттық технологияларды пайдалана оқытуда оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың құрылымдық – мазмұндық болмысы теориялық түйіндер мен дидактикалық ұстанымдар жүйесінің құрамдас бөлшегі ретінде қазақ тілін ақпараттық технологиялармен оқыту балалардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға қосылған үлес ретінде таныла алады.

Жұмыста қарастырылған нәтижелер бастауыш мектептерде қазақ тілін ақпараттық технологияны пайдалана оқытуда оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың тиімді жүйесі екендігі тәжірибе жүзінде дәлелденіп, негізделді.

Нәтижелерін бастауыш мектептің қазақ тілі сабағында пайдалануға болады.

Дүниежүзілік ғалымдар дәлелдегендей тіл адамдардың қарым-қатынас құралы болғандықтан, ол сөйлеу шеберлігінің де арқауы болып табылады. Өйткені, Республикамызды мекендейтін ұлт пен ұлыстар тілдік қарым-қатынас арқылы түсініседі, өзара тіршілік қарым-қатынасын жасасады. Мемлекетімізде экономиканың, білім мен ғылымның алға басуы елімізде мекендейтін халықтардың бір – бірімен түсіністілігін қамтамасыз ету мақсатында бастауыш мектепте қазақ тілін ақпараттық технолоргияларды пайдалана оқыту күнделікті өмірдегі қажеттілікке айналады. Өйткені, ақпараттық технологияларды пайдалану оқушылардың ойы мен тілін дамытып, сөздік қорларын молайтады. Бұлар өз кезегінде олардың сөйлеу шеберлігін арттырып, қалыптастырады. Сөйлеу шеберлігі қалыптасқан баланың білімі тереңдеп, дүниетанымы кеңейеді, ұлттық салт-дәстүр, әдет -ғұрып негізінде тәрбиеленеді.

Тілбіліміндетілдіқарым-қатынасқұрамыретіндезерттеуXXғасырдан бастау алады. Қазақстандық ғалымдар: Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.А., Рауандина А.Қ., Мәдиева А.Т., Аяпова Т.Т., Дәулетбекова Ж.Т., Молдабек Қ., Құрман Н.Ж., Шадиева Н.Х., Жүнісова Р.Қ., Бекишева Р.Е. т.б.

бұл мәселеде көптеген ғылыми– зерттеу нәтижелерін жарияласа, Ресей ғалымдары Л.Щерба, И.Л.Бим, Е.И.Пассов, А.Люблинская т.б. бала тілін зерттеуде еңбек етуде.

Бастауыш мектепте ақпараттық технологияларды оқыту процесінде оқушылардың қазақ тілінде ауызша сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың өзекті мәселелері Қазақстанда аз зерттелгендіктен қосымша зерттеулерді қажет етеді. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу шеберлігін қалыптастыру бойынша әдебиеттерді талдау қорытындыланады. Зерттеудің негізгі мазмұнында ақпараттық технология арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру амалдары анықталды және сапалы нәтижелері тұжырымдалды.

Зерттеу барысында ақпараттық технологиялар арқылы бастауыш сыныптың қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру зерделенді, академиялық мәліметтер базасындағы мақалаларға негізделген шетелдік, отандық ғалымдардың еңбектеріне шолу жасалынды. Зерттеу нәтижесінде оқушылардың көпшілігінде сөйлеу шеберлігін қалыптастыру дағдылары жоқ екені анықталды. Оқушылардың ауызша сөйлеу шеберлігін дамыту мен қалыптастыру үшін қазақ тілінен стандартты емес тапсырмалар түріндегі қосымша материалды енгізу қажет, бұл оқу процесінің тиімділігін арттырып, сыныптағы оқушыларды түгел тартуға мүмкіндік береді деген қорытынды жасалды.

Оқушылардың сөздік қорын молайтуда сабақ тақырыбына орай түрлі әдіс-тәсілдерді нәтижелі пайдалану мен ақпараттық жаңа технологиялар қолданылды. Сабақта тапсырмалар сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға және оқушылардың жастарына қарай іріктелді. Оқушылардың ойлау, сөйлеу шеберлігін қалыптастыру, сөздік қорын молайту ауызекі тілде сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда грамматикалық ережелерді меңгеріп, оларды түсініп, дұрыс қолдануға жаттықтырылды. Оқушылар тақырыпқа сай берілген жаңа сөздермен таныстырылып, оларды сөйлеу барысында орынды пайдалана білуге, соларға байланыстырыла сұрақтар қоюға, оларға дұрыс та мәдени жауап беруге үйретілді. Оқушылар өздеріне бұрыннан белгілі, түсінікті сөз және сөз тіркестеріне сабақта кездескен жаңа сөздерді қатыстырып, шебер сөйлей білуге дағдыландырылды.

Осылайша, сөйлеу шеберлігін қалыптастыру ақпараттық технологияларды меңгеріп, саралай білуден, ақпаратты талдап, жинақтап, бағалай алудан, проблемалық мәселелерді шешуге бағытталған әр түрлі тапсырмалар мен жаттығулардан тұрады. Атап айтсақ: (топпен және жеке), жобаға сын пікір білдіру, цифрлық ресурстарды қолдану арқылы бағдарлама құру, зерттеу тақырыбы бойынша әңгіме құрастыру, пресс-конференция ұйымдастыру, мәтіндерді талдау, сұрақтар желісін ұйымдастыру және т.б. тапсырмалар ұсынылады.

Нәтижелер және талқылау

Ақпараттық технологияларды бастауыш сыныпта оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастырудағы тиімділігі туралы болжамның дұрыстығын дәлелдеу мақсатында:

Дүниежүзінде білім мен ғылымның қарыштап алға басуы бастауыш мектептен бастап заманауи ақпараттық технологияларды қолдану, пайдалану арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру қажеттігін туындатты. Осыған байланысты ақпараттық технологиялар арқылы бастауыш мектепте күнделікті өтілетін сабақта оқушылардың ауызша сөйлеу шеберлігін арттыру мен дамыту және қалыптастыру іске асырылып, бастауыш мектепте ақпараттық технологиялар арқылы қазақ тілінде ауызша сөйлеу шеберлігін қалыптастыру барысында тіл байлығы, оқушылардың ойлау ерекшеліктері айқындалды.

Заманауи ақпараттық құралдар-бұл мұғалімдер сыныптарда ұсынатын материалдарға қосымшалар. Ақпараттық технология оқушыларға сөйлеу шеберлігін жемісті түрде жетілдіруге көмектеседі. Қазіргі уақытта оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда ақпараттық технологияны қолдану нақты қажеттілікке айналды. Ауызша сөйлеу шеберлігін қалыптастыруды жақсарту үшін ақпараттық технологияны қолданудың әртүрлі әдістері егжей-тегжейлі талқыланды.

1. «Дұрыс сөйлеуді қалыптастыру» дегеніміз не?

Көптеген жылдар бойы ауызекі тіл оқытуда бағаланбады және бастауыш сынып мұғалімдері жаттығуларды қайталау немесе диалогты есте сақтау ретінде ауызекі сөйлеуді жалғастырды. Қазіргі әлем ауызша шебер сөйлеуді қалыптастыруда оқушылардың тілдік қарым-қатынас дағдыларын жақсартуды талап етеді, сонда оқушылар өздерін көрсете алады, әр тілдік қарым-қатынас жағдайына сәйкес келетін әлеуметтік, мәдени ережелерді ұстануды үйренеді[7].

2. Ауызекі сөйлеуді қалыптастыру себептері

Қазақ тілі мемлекетімізде ұлтаралық тілге айналуға. Барлық бұқаралық ақпарат құралдары, технологиялар және басқалары қазақ тілін қолданады. Сондықтан Республикамызды мекендейтін ұлт пен ұлыстар мемлекеттік тілімізде қарым-қатынас жасауды үйренеді. Оқушылар өздерінің сөйлеу шеберлігін қалыптастырудағы жетістіктерін, қаншалықты жақсартты деп санайтынына қарай бағалайды [8].

3. Ауызекі сөйлеу шеберлігін қалыптастырудағы оқушылардың рөлі

Сыныпта сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда оқушылардың рөлі ретінде қолдануға болатын санаттар бар:

а) Еліктеу-сыныптағы сөйлеу уақытының өте шектеулі бөлігі. Мысалы, оқушыда интонациялық контурды қолданатын немесе белгілі бір дауысты дыбысты дәл анықтауға тырысатын «адам магнитофоны»

тудыратын сөйлеу болуы мүмкін. Мұндай түрде еліктеу мағыналы өзара әрекеттесу мақсатында емес, тіл формасының белгілі бір элементіне назар аудару үшін жүзеге асырылады.

ә) Сөз қарқыны-ол еліктеуден асып түседі және тілдің кейбір фонологиялық немесе грамматикалық аспектілерін пысықтауға бағытталған кез келген ауызша сөйлеуді қамтиды. Оның жоспарлануы немесе импровизациялануы мүмкін. Орта және жоғары деңгейлі оқушылар ауызша баяндамалар түрінде ұзақ монологтар айтуға шақырылады [9].

4. Сөйлеу шеберлігін қалыптастырудағы ақпараттық технологиялар

Қарқынды дамып келе жатқан 21 ғасырда бастауыш сыныптарда қазақ тілін оқыту үшін әртүрлі инновациялық технологиялар енгізілуде. Сол себепті білім базасы қысқа уақыт ішінде екі есе және үш есе артады. Бұл тенденцияны жеңу үшін бастауыш сынып оқушыларына қазақ тілін оқыту үшін заманауи ақпараттық технологиялар қолданылды. Ақпараттық технология оқушыларды шебер сөйлеуге ынталандырады.

Ақпараттық технология оқушыларға өз бетінше әрекет етуге, өзара тілдік қарым -қатынас жасау мүмкіндіктеріне, құпиялылыққа, қателерді түзететін, нақты кері байланыс беретін қауіпсіз ортаға қатысуға мүмкіндік береді. Бағдарламалық жасақтамада сапалы кері байланыстың маңыздылығын көрсететін зерттеулер пайда болады. Түсініктемелерді, қосымша көмек пен анықтамалық материалдарды қайдан іздеу болатынына сілтемелер беріледі, ақпараттық технологияның құндылығы одан әрі артады. Заманауи ақпараттық технологиялар оқушылардың ақыл-ойын толықтырады, сонда олар қиын тапсырманы орындайды және тақырыпты меңгеруге толық қатыса алады.

Бүгінгі таңдағы бастауыш сынып мұғалімдеріне қол жетімді заманауи ақпараттық технологияларға байланыс; бейнеконференция; бейне кітапхана; шақыру (компьютерді пайдаланып тіл үйрену); айту (тілді жетілдірілген оқыту технологиясы); сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға арналған бағдарламалық жасақтама т.б. жатады. Осыған орай Х.Ван, Х.Сун, Д.Ли зерттеулерінде компьютерлік мультимедиялық технологиялар мен интернет технологияларын меңгеру оқу уақытының икемділігін арттырады және мұғалім мен білім алушының өзара әрекеттесуін жақсартатыны аталған [10]

5. Ақпараттық технологияларды қалай пайдалануға болады:

1. Байланыс

Сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға арналған бағдарламалық жасақтама бар. Компьютерлерге сәйкес бағдарламалық жасақтаманы орнату арқылы оқушылар оны өз қызығушылықтарымен қайта-қайта қарайды және сөйлеу шеберліктерін жетілдіруге тырысады, Бұл

жаңартылған ақпараттық технологиялар әлемінде қажет. Құлаққапты пайдалану оқушылардың тақырыпқа деген қызығушылығын тудырады және оларды зеріктірудің орнына қайта-қайта қайталауға ынтықтырады. Аширбекова С.З., Молдабек Қ. Сөйлеу әрекетін ақпараттық технологиялармен қалай пайдалануға болатынын ұсынған [11].

2. Бейнеконференция

Бейнеконференция - бір баланың басқа сыныптардағы замандастарының сөйлеген сөздеріне қол жеткізу әдісі. Басқаша айтқанда, басқа сыныптағы дәрісті көру үшін қолданылатын бағдарламаның тікелей эфирі.

Оқушыларға басқа сыныпта не болып жатқанын көру, түсіну және ондағы балалардан жанды сөзін есту өте пайдалы. Бейнеконференцияның ең маңызды сәті-оқушылар дереу сұрақтар қойып, оларға бірден жауап ала алады.

3. Бейне кітапхана

Бейне кітапханалар жылдам және модернизацияланған заманда өте қажет. Бұл оқушылар үшін пайдалы. Осы үдеріс барысында мұғалімнің сөзі мен түсіндірмесі балаларға түсінікті әрі қолжетімді болады. Оқушылар бос уақытында жазбаларды көре алады. Бұл әдістің артықшылығы оқушылар қажеттілік туындаған кезде оны қайталай алады [12].

4. Шақыру

Сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда компьютерлердің білім беру мен шақыру (Компьютерді пайдаланып тіл үйрену) рөлі маңызды. Мұғалім оқушыларды пассивті ақпарат алушылардан белсенді қатысушыларға айналдыра алатын ең жаңа технологияларды қолдана алады. Шақыру тілдерді оқытуда оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда компьютерлік қосымшаларды іздеу және үйрену ретінде анықталады.

5. Айту

Сөйлеу шеберлігін қалыптастыруда ақпараттық технологияны оқытуды жақсарту үшін компьютерлік технологияларды, соның ішінде ақпараттық, бағдарламалық құралды және интернетті пайдаланады. Бұл оқушыларға сөйлеу шеберлігін қалыптастыру үшін қол жетімді барлық технологияларға мүмкіндік береді. Оқушыларға сөздіктерді пайдалануға, сөйлесуге және әртүрлі оқиғаларды көруге рұқсат етіледі [13].

6. Сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға арналған бағдарламалық жасақтама

Сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға арналған бағдарламалық жасақтама оқушылардың ауызша сөйлеу тілін жақсартуға, жетілдіруге көмектеседі, айтылатын сөздерді өз бетінше түрлендіре алады. Құрылғы оқудың дәлдігін таниды, содан кейін оқушыға қайталап көруге мүмкіндік береді. Осылайша оқушы өзінің жақсы оқитынын немесе оқымайтынын анықтай алады. Оқушының сөйлеу шеберлігі жақсарған сайын, ақпараттар ағымына қызығушылығы артады, көбірек оқиды. Сонымен

бірге бағдарламалық жасақтама грамматика, айтылу, түсіну бойынша ұпайларды бағалайды, дұрыс формалармен қамтамасыз етіледі. Мысалы, егер оқушы сөзді дұрыс айтпаса, мұғалім оны бірден анықтап, түзетуге көмектеседі. Бұл жасақтама қашықтықтан білім алушылар үшін өте пайдалы болуы мүмкін, өйткені олардың сөйлеуін түзететін мұғалімі жоқ және бұл құрылғы олардың сөйлеу шеберліктерін жақсартуға көмектеседі.

7. Интернет

Интернет – бүкіл әлем бойынша адамдар кеңінен қолданатын жалпы қабылданған термин. Оқушылар өздерінің сөйлеу шеберлігін қалыптастыру үшін сыныпта, үйде интернетті пайдаланады.

Сыныптағы оқыту қызықты болып көрінеді және оқушыларды өздеріне сәйкес материалдарды табуға мәжбүрлейді. Оқушыларға қол жетімді грамматикалық жаттығуларды орындауға нұсқау беріледі. Интернет арқылы кез-келген нұсқаулық үшін әртүрлі көздерден деректерді жинай алады. Сөйлеу шеберлігін жақсарту мен қалыптастыру барысына оқушылар Skype, Messenger, Google қолдана алады және оқушылар достарымен, басқа сыныптың оқушыларымен, мұғалімімен, ата-аналарымен, таныстарымен сөйлесе алады. Ақпараттық технологияның бұл әдістері оқушылардың ауызша сөйлеу шеберлігін жақсартады және тілдік қарым-қатынастарын қалыптастырады [14]. Сонымен қатар мәдениетаралық хабардарлықты, мотивацияны және өзара әрекеттесу деңгейін арттырады. Интернет арқылы оқушылар көптеген оқу материалдарын таба алады, мысалы, аудио, видео, радио және телешоулар, ойындар, дауыстық жазбалар, викториналар және т.б. осылайша оқушылар сөйлеу шеберліктерін арттыруда тілдің көп мөлшерімен танысады және бұл олардың сөйлеу шеберліктерінің қалыптасуына көмектеседі.

Қорытынды

Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялық құралдар әлдеқайда қызықты және тартымды оқытуды қамтамасыз етеді, оқушыларды ынталандырады, оларға сөйлеу шеберліктерін жемісті жетілдіруге көмектеседі және бұл құралдар оқушыларға өз бетінше сөйлеу шеберлігін қалыптастыруға көмектеседі, олардың тәуелсіздігіне ықпал етеді.

Ақпараттық технологиялар бастауыш сыныптың қазақ тілі сабағында оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру, сөздік қорын молайту ауызекі тілде сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда грамматикалық ережелерді меңгеріп, оларды түсініп, дұрыс қолдануға жаттықтырады. Оқушыларды тақырыпқа сай жаңа сөздермен таныстырып, оларды сөйлеу барысында орынды пайдалана білуге, соларға байланыстыра сұрақтар қоюға, оларға дұрыс та мәдени жауап беруге үйретеді. Оқушылар өздеріне бұрыннан белгілі, түсінікті сөз және сөз тіркестеріне сабақта кездескен жаңа сөздерді қатыстыра шебер сөйлей білуге дағдыланады.

Сөйлеу шеберліктерін тиімді қалыптастыру мен оқытуда заманауи ақпараттық технология әдістерін пайдалану.

Бастауыш сынып мұғалімдері оқушылардың сөйлеу шеберліктерін қалыптастыру үшін ақпараттық технологияны кеңінен қолдануы керек.

Тапсырманы орындау барысында оқушылар оларды өзара салыстыра, сәйкестендіре отырып, ауызша дұрыс айтуға, сөйлеуге дағдыланды. Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың әдістемесі әзірленді және оны ақпараттық қамтамасыз ету ұсынылды [15].

Сөйлеу шеберліктерін қалыптастырудың теориясы мен практикасы заманауи ақпараттық технологиялар арқылы бір-бірімен үйлесетін болады.

Бұл мақаланы «Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті қаржыландырады (AP09259033)».

ӘДЕБИЕТ

[1] Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 – 2025 годы. – Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988> [Дата обращения: 21.09.2021].

[2] Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі /Оқу құралы/-Алматы, 2000. -108 б.

[3] Вострокнутов И. Е. Сущность и особенности рынка информатизации школьного образования //Приволжский научный вестник. – 2015. - № 3-2 (31). – С.22-27.

[4] Ibashova Almira., Orazbayeva Elmira., Kalzhanova Altynay., Buletova Lyazzat., Yesnazar Asel. Formation of information culture of primary school students //Astra Salvensis. – 2017. – Issue 10. -pp. 234-240. 13p.

[5] Mary Webb. Pedagogy with information and communications technologies in transition. //Education and Information Technologies. – URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-012-9216-x> [Date of access: 19.10.2021].

[6] Chan, T.-W., Roschelle, J., I, S., Sharples, M., Brown, T., Patton, C., Cherniavsky, J., Pea, R., Norris, C. One-to-one technology-enhanced learning: An opportunity for global research collaboration. Res. Pract. Technol. Enhanc. Learn. – 2006. -Vol 1. - № 1. -Pp 3-29.

[7] Климанова, Л. Ф. Инновационные технологии в обучении грамоте //Начальная школа. – 2010. - № 9. – С. 10

[8] Кабенова Д.М., Ускенбаева С.Т. Применение инновационных методов обучения как условие формирования вторичной языковой личности //Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». – 2022. - №2 (106). – С.116-127.

[9] Конопатова Н.К. Информационно-образовательная среда как важнейшее условие достижения нового качества образования. – Режим доступа: URL: http://www.admedu.spb.ru/sites/default/files/sovremennaya_obrazovatel'naya_sreda.pdf [Дата обращения: 27.10.20[;eye].

[10] Wang, X., Sun, H., & Li, L. An Innovative Preschool Education Method Based on Computer Multimedia Technology. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*. – 2019. – 14(14). – pp. 57–68.

[11] Ashirbekovna S.Z., Kulakhmet M., Aizhumashevna A.A., Muratbekovna O.L., Borashkyzy A.U. Scientific methodological basis of teaching primary school pupils language by developing speaking activities // *Birlesik Dunya Yenilik Arastirma ve Yayincilik Merkezi*. – 2022. -17(5). – pp. 1825–1837.

[12] Marzhan D., Max at D., Akbota A., Moldabek K., Rabiga K., Rysbayeva G. The development of computational skills of visually impaired children of primary classes // *Birlesik Dunya Yenilik Arastirma ve Yayincilik Merkezi*. – 2022. – Issue 2. – pp. 451–463.

[13] Молдабек Қ., Кенжебекова Р.И. Ақпараттық технологиялар арқылы оқушылардың сөйлеу шеберлігін қалыптастыру // *Торайғыров университетінің хабаршысы. «Педагогика» сериясы*. – 2021. - № 3. – Б.139-147.

[14] Кенжебекова Р. И., Молдабек К., Нишанова К. С. Ақпараттық технологиялар – сөйлеу шеберлігін қалыптастырудың тиімді әдісі // *Торайғыров университетінің хабаршысы. «Педагогика» сериясы*. – 2022. - №1. – Б.88-101.

[15] Moldabek K., Kenzhebekova R., Kazybayeva K. The use of information technologies in the formation of speech skills of primary school students // *Bulletin of the L.N.Gumilev Eurasian National University, Pedagogy. Psychology. Series*. – 2022. - № 3(140). – pp.243-256

REFERENCES

[1] Gosudarstvennaia programa razvitia obrazovaniya I nauki Respubliki Kazakhstan na 2020 – 2025 gody (The State Program for the development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2020 – 2025). – Rezhim dostupa: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988> [Data obrashheniya 21.09.2021]. [in Rus.]

[2] Orazbaeva F.Ş. Tildik qatnas: teoriyası jäne ädistemesi /Oqw quralı/ (Linguistic communication: theory and azakhlogy). -Almatı, 2000. -108 b. [in Kaz]

[3] Vostroknutov I.Ye. Sushchnost' I osobennosti rynka informatizatsii shkol'nogo obrazovaniya (Essence and features of the school education informatization market) // *Privolzhskiy nauchnyy vestnik* –2015. -No3-2 (31). –S.22-27 [in Rus.]

[4] Ibashova Almira., Orazbayeva Elmira., Kalzhanova Altynay., Buletova Lyazzat., Yesnazar Asel. Formation of information culture of primary school students // *Astra Salvensis*. – 2017. – Issue 10. -pp. 234-240. 13 p.

[5] Mary Webb. Pedagogy with information and communications technologies in transition. //Education and Information Technologies, –URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-012-9216-x> [Date of access: 19.10.2021].

[6] Chan, T.-W., Roschelle, J., I, S., Sharples, M., Brown, T., Patton, C., Cherniavsky, J., Pea, R., Norris, C. One-to-one technology-enhanced learning: An opportunity for global research collaboration. Res. Pract. Technol. Enhanc. Learn, - 2006. -Vol 1. - № 1. -Pp 3-29.

[7] Klimanova L. F. Innovatsionnyye tekhnologii v obuchenii gramote (Innovative technologies in teaching literacy) //Nachal'naya shkola. – 2010. -No 9. – S. 10 [in Rus.]

[8] Kabenova D.M., Uskenbaeva S.T. Primenenie innovatsionnykh metodov obucheniya kak uslovie formirovaniya vtorichnoi iazykovoi lichnosti (The use of innovative teaching methods as a condition for the formation of a secondary linguistic personality). //Vestnik Karagandinskogo universiteta, Seriya «Pedagogika». – 2022. - №2(106). -S.116-127. [in Rus.]

[9] Konopatova N.K. Informatsionno-obrazovatel'naiasredakakvajneisee uslovie dostizheniya novogo kachestva obrazovaniya. (Information and educational environment as the most important condition for achieving a new quality of education). – Rezhim dostupa: URL: http://www.admedu.spb.ru/sites/default/files/sovremennaya_obrazovatel'naya_sreda.pdf [Data obrashheniya: 27.10.2021]. [in Rus.]

[10] Wang, X., Sun, H., & Li, L. An Innovative Preschool Education Method Based on Computer Multimedia Technology. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET). – 2019. – 14(14). – PP. 57–68.

[11] Ashirbekovna S.Z., Kulakhmet M., Aizhumashevna A.A., Muratbekovna O.L., Borashkyzy A.U. Scientific methodological basis of teaching primary school pupils language by developing speaking activities // Birlesik Dunya Yenilik Arastirma ve Yayincilik Merkezi. – 2022. -17(5). – pp. 1825–1837.

[12] Marzhan D., Max at D., Akbota A., Moldabek K., Rabiga K., Rysbayeva G. The development of computational skills of visually impaired children of primary classes. //Birlesik Dunya Yenilik Arastirma ve Yayincilik Merkezi. – 2022. – Issue 2. – pp . 451–463.

[13] Moldabek Q., Kenjebekova R.Ī. Aqparattyq tehnologialar arqyly oquşylardyñ söileu şeberligin qalyptastyru (Formation of speech skills of students through information technologies) //Toraıǵyrov universitetiniñ habarşysy. «Pedagogika» seriasy.-2021. - № 3. – B.139-147. [in Kaz].

[14] Kenjebekova R. Ī., Moldabek K., Nişanova K. S. Aqparattyq tehnologialar – cöileu şeberligin qalyptastyru dyñ tiımdı ädisi (Information Technology is an effective method for the formation of speech skills) //

Toraıǵyrov universitetiniń habarşysy.»Pedagogika» seriasy.-2022. - №1.- В.88-101.[in Kaz].

[15] К. Moldabek, R. Kenzhebekova, K. Kazybayeva The use of information technologies in the formation of speech skills of primary school students. //Bulletin of the L.N.Gumilev Eurasian National University, Pedagogy. Psychology. Series. -2022 . -No. 3(140).- pp.243-256

ФОРМИРОВАНИЕ РЕЧЕВОГО МАСТЕРСТВА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ПОСРЕДСТВОМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Молдабек К.¹, *Кенжебекова Р.И.², Дайырбеков С.С.³

¹д.п.н., профессор, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан,
e-mail: moldabek.kulakhmet@mail.ru

*²к.п.н., профессор, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан,
e-mail: rabiga.0561@mail.ru

³к.п.н., профессор, Южно-Казахстанский государственный педагогический университет, Шымкент, Казахстан,
e-mail: dairbekov-serik@mail.ru

Аннотация. В статье авторы рассматривают актуальную проблему формирования у учащихся навыков устной речи на казахском языке в процессе обучения информационным технологиям в начальной школе. В статье анализируется и обобщается литература по формированию речевого мастерства младших школьников. Основное содержание исследования состоит в выявлении приемов формирования речевого мастерства учащихся в процессе использования информационных технологий, а также в обеспечении и формулировании качественных результатов.

В ходе исследования были изучены информационные технологии формирования речевого мастерства учащихся на уроках казахского языка начальных классов, проведен обзор работ зарубежных и отечественных ученых на основе статей в академических базах данных. В результате данного исследования установлено, что у большинства учащихся отсутствуют навыки формирования речевого мастерства. Сделан вывод, что для развития и формирования навыков устной речи учащихся необходимо введение дополнительного материала по казахскому языку в виде нестандартных заданий, что позволит повысить эффективность учебного процесса и привлечь учащихся.

В соответствии с разработанной методикой формирование речевого мастерства в начальной школе информационных технологий состоит

из следующего компонента: мотивационного, содержательного и рефлексивного. На основе этих компонентов определены показатели и уровни в результате формирования речевого мастерства в начальной школе информационных технологий. В ходе исследования были представлены результаты проверки, обнаружения и контрольного эксперимента. Как показали результаты исследования, необходимо всесторонне изучить проблему формирования речевого мастерства в начальных классах информационных технологий, так как по выявленному показателю установлено, что подавляющее большинство учащихся имеют низкий уровень образования.

Авторы дают педагогам практические рекомендации по формированию речевого мастерства учащихся на уроках казахского языка начальных классов.

Ключевые слова: информация, технология, начальный класс, казахский язык, речь, устная правильная речь, умение, формирование

FORMATION OF SPEECH SKILLS IN PRIMARY SCHOOL THROUGH INFORMATION TECHNOLOGY

Moldabek K.¹, *Kenzhebekova R.I.², Dayyrbekov S.S.³

¹d.p.s., Professor, South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: moldabek.kulakhmet@mail.ru

*²c.p.s., Professor South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: rabiga.0561@mail.ru

³c.p.s., Professor South Kazakhstan State Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: dairbekov-serik@mail.ru

Abstract. In the article, the authors consider the actual problem of the formation of students' oral speech skills in the Kazakh language in the process of teaching information technologies in primary school. The article analyzes and summarizes the literature on the formation of speech skills of younger schoolchildren. The main content of the study is to identify the methods of formation of students' speech skills in the process of using information technology, as well as in providing and formulating qualitative results.

In the course of the study, information technologies for the formation of speech skills of students in the Kazakh language lessons of primary classes were studied, a review of the works of foreign and domestic scientists based on articles in academic databases was conducted. As a result of this study, it was found that the majority of students lack the skills of forming speech skills. It is concluded that for the development and formation of oral speech skills of students, it is necessary to introduce additional material on the Kazakh language in the form of non-standard tasks, which will increase the efficiency of the educational process and attract students.

In accordance with the developed methodology, the formation of speech skills in the primary school of information technology consists of the following components: motivational, meaningful and reflexive. On the basis of these components, indicators and levels are determined as a result of the formation of speech skills in the primary school of information technology. During the study, the results of verification, detection and control experiment were presented. As the results of the study have shown, it is necessary to comprehensively study the problem of the formation of speech skills in the primary classes of information technology, since according to the revealed indicator it is established that the vast majority of students have a low level of education.

The authors give teachers practical recommendations on the formation of students' speech skills in the lessons of the Kazakh language of primary classes.

Keywords: information, technology, elementary class, kazakh language, speech, oral correct speech, skill, formation

Статья поступила 10.03.2023

УДК 81'13

МРНТИ 14.85.35

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.017>

**АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУШІЛЕРДІҢ ЫНТАСЫ МЕН
ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫН ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР
АРҚЫЛЫ АРТТЫРУ**

*Бакирова Г.П.¹, Құдурбек А.М.², Сұлтанова М.С.³, Жубанова Ш.А.⁴

¹п.ғ.м., аға оқытушы, Алматы Менеджмент Университеті, Алматы,
Қазақстан, e-mail: g.bakirova@almau.edu.kz

²п.ғ.м., аға оқытушы, Алматы Менеджмент Университеті, Алматы,
Қазақстан, e-mail: a.kudurbek@almau.edu.kz

³п.ғ.к., доцент, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: m.sultanova6767@mail.ru

⁴ф.ғ.м., синьор-лектор, Қазақстан- Британ Техникалық Университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: s.zhubanova@kbtu.kz

Аңдатпа. Заманауи әлем өмірдің барлық салаларында, сондай-ақ білім беру кеңістігінде цифрлық технологиялардың әсерінен жылдам өзгеруде. Шет тілі мұғалімдеріне қойылатын талаптар уақыт өте өзгеріп

отырады және қазіргі тіл үйренушілердің де талаптары заманға сай айрықша өзгеруде. Біз заманауи білікті мамандар ретінде технология заманында дүние есігін ашқан балалардың күнделікті құралына айналған заманауи смартфондар мен басқа да цифрлық технологияларды білім алуға, тіл үйрену процесінде қолдануды ынталандыруымыз керек. Әлеуметтік желілердің дамуы қоғамда ауызекі қарым- қатынастың тапшылығына әкелгені де баршаға мәлім. Сондықтан білім беруде өскелең ұрпақтың бойында цифрлық және коммуникативті дағдыларды, ынтымақтастық пен коллаборацияда жұмыс істеу қабілетін қалыптастыруға ықпал ететін цифрлық технологиялардың мүмкіндіктерін тиімді пайдалануымыз керек. Алайда, білім алушылардың шет тілін үйренуге деген қызығушылығы мен ынтасы төмен болса, тіл үйрену процесі тиімсіз болатыны анық. Сонымен, бұл ғылыми жұмыста басты назар студенттердің бойында технологиялық және коммуникативті құзыреттіліктерді қалыптастыруға, цифрлық технологияларды кіріктіру арқылы студенттердің ағылшын тілін бірлесе жұмыс істеу барысында оқуға деген қызығушылығын дамытуға бағытталған. Оқу үдерісіндегі цифрлық білім беру құралдарының дидактикалық әлеуетін анықтау үшін шетелдік және отандық әдебиеттерге талдау және шолу жүргізілді. Сонымен қатар, мақалада ағылшын тілін оқытуда инновациялық құралдарды қолдану арқылы эксперименттік зерттеу жүргізіліп, сауалнама әдісі де қолданылды. Зерттеу нәтижесінде А2 және В1 деңгей студенттері үшін ең қолжетімді және білім беретін цифрлық құралдар мен мобильді қосымшалар жинақталды.

Тірек сөздер: ынталандыру, ынтымақтастық, цифрлық технологиялар, цифрландыру, геймификация, коллаборация, гаджеттер, мобильді қосымшалар

Негізгі ережелер

Қазіргі таңда шет тілін мультимедиялық технологиялар арқылы оқыту және үйрену қол жетімді болуда, яғни технологиялардың артықшылықтары арқасында, атап айтсақ, қолжетімділік, байланыс, өзара қарым- қатынас, уақыт үнемділігі сияқты оң тұстары арқылы ағылшын немесе басқа да тілдерді үйрену тиімділігі күннен күнге артуда. Осыған орай, заманауи технологияларды студенттердің коллаборативтік оқу үдерісін, өзара қарым- қатынас және тіл үйренуге деген мотивацияны дамытуда тиімді қолдану жолдары жайлы түрлі ғылыми еңбектер жазылып зерттелуде. Тіл үйрету жағдайында әртүрлі бағытта және мақсатта қолданылатын әдістер және технологиялар баршылық. Мәселен, кейбір мультимедиялық құралдар тестілеу және қашықтықтан білім беруде пайдаланылса, ал бірқатар технологиялар іскерлік ағылшын тілін меңгеруде, оқу, жазу, сөйлеу, тыңдау дағдыларын дамытуда және аударманы үйретуде пайдасы зор. Дегенмен жаңа технологиялар оқыту

процесінің тек қосалқы бөлшегі екенін естен шығармаған жөн. Сондай-ақ цифрлық технологиялар ұсынатын мүмкіндіктер арқылы ғана шет тілін үйрену тиімді немесе оқытушының рөлінен технологиялар басымырақ деген қате пікірлерден алшақ болуымыз керек. Сонымен қатар ойын түрлерін таңдағанда да бірнеше факторлар ескерілуі керек. Мәселен, студенттердің жас ерекшеліктері, қызығушылықтары, тіл білімі деңгейі, тақырыпқа үйлесімділігі секілді ерекшеліктер ескерілуі қажет, айтарлық, жасы кіші студенттер сайыс түрінде өткізілетін ойындарды қызықты әрі танымды деп есептейді және бұл ойындар оқу үдерісін тиімдірек ете түседі. Егерде бұл атап өтілген факторлар ескерілмесе, ойын да, ұсынылған материал да өз құндылығын жоғалтады [3]. Сол себепті тіл үйренушілер мен оқытушылар бұл жаңа технологиялар ұсынатын мүмкіндіктерді тиімді әрі орнымен қолдану жолдарын білген жағдайда ғана тіл үйрену процесі оң нәтиже беретінін де естен шығармаған абзал.

Ағылшын тілін мультимедиялық технологиялар арқылы оқытудың тиімділігі жайлы отандық ғалымдардың зерттеу еңбектеріне сүйенсек, шет тілін оқытуда заманауи технологияларды қолдану білім алушылардың танымдық, шығармашылық, коммуникативтік дағдыларын дамытумен қатар, студенттердің грамматикалық құрылымдарды оңай түсінуін жеңілдетеді және есте сақтау, көру, сөйлеу, ойлау қабілеттерін де дамытуда пайдасы зор деп көрсетеді [1].

Кіріспе

Ынтымақтастықта оқытуда студенттер топта бірлесе отырып, берілген тапсырманың шешімдерін немесе мағынасын өзара талқылайды және бірге кез келген өнімді ақылдаса отырып жасайды. А.Е. Берикханованың пікірінше, коллаборативтік оқытудың өз ерекшеліктері бар, яғни бұл оқыту түрінде оқытушы тек үйлестіруші, бағыттаушы, кеңес беруші, ынталандырушы рөлін атқарады, ал бірлестікте жұмыс жасаған балалар бір-біріне көмектеседі, әлсіз студенттер қолдауды сезінеді, білім алушылар арасында салауатты бәсекелестік рухы туады [2]. Й.А. Счеуерманн өз мақаласында «ынтымақтасу» және «топтық жұмыс» арасындағы айырмашылықты атап өтеді. Ол бұл ұғымдар арасындағы басты айырмашылық жауапкершілікте деп түсіндіреді. Коллаборативті тапсырмалар студенттердің ұжымдаса отырып білім алуымен қатар, әр топ мүшесінің жеке және топтық жауапкершілікті сезініп ұжымдық жұмысқа атсалысуын талап етеді [8]. Бірлескен оқытуда студенттер шағын топтарда бір-біріне қолдау көрсетеді және өздерінің және бір-бірінің білімін арттыру арқылы ортақ мақсатқа жетуге тырысады [5]. Білім алушылар ынтымақтастықта бірлесе отырып білім алуында технологиялардың пайдасы зор. Бұл жайлы танымал ғалымдар Ф. Сабзиан, П.А. Гилакйани және С. Содоури өз еңбектерінде тіл сабақтарында технологиялардың

қолданылуы оқытушылар мен білім алушылар арасындағы өзара ынтымақтастығын арттырады деп тұжырымдайды[7]. Білім алушылар сабақ барысында жаңа технологияларды енгізуде оқытушылардың көмекшілеріне айналады, себебі жастар жаңа технологияларға жақсырақ бейімделген. Осылайшастуденттер өздерінің оқу процесінде сенімділіктерін артырып, кез келген материалды еркін өздеріне ыңғайлы, қауіпсіз атмосферада игере алады. Тіл үйренушілердің шынайы өмірлік дағдыларды меңгеруі үшін әлеуметтік қарым- қатынас мүмкіндігі болуы қажет. Бұл мақсатқа коллаборативті оқыту арқылы қол жеткізуге болады. Осылайша шетелдік ғалымдар компьютерлік технологияларды сабақта қолдану студенттердің жауапкершіліктерін арттыратын шынайы оқу тәжірибесін қалыптастырады деп тұжырымдайды [4].

Білім алушыларды ынталандыру және ынтымақтастық орта қалыптастыру көптеген оқытушыларға қиынға түседі. Осы мәселелерді шешу үшін тілді қызықты әрі тиімді жолмен үйретуге түрлі замануи сандық технологияларды қолдану мүмкіндігі ұсынылады. Соңғы онжылдықта жаңа мобильді технологиялардың пайда болуы шет тілін оқыту тәжірибесін айтарлықтай өзгертті. Қазір кез келген смартфондарда appstore дүкені арқылы тілді үйренуге арналған түрлі мобильді қосымшалар жүктеу қолжетімді болып табылады.

Digital Game Based Language Learning (DGBLL) туралы бірнеше кітаптардың авторы М. Пренски, жастар арасында веб немесе мобильді ойындарға қарағанда коммерциялық шытырманды ойын-сауық ойындар (COTS) көбірек сұранысқа ие екенін айтады. М. Пренски сандық ойындарды екі санатқа бөледі. Бірі жоғарыда атап өткен шытырман оқиғалы ойындар (мысалы, World of Warcraft) болса, екінші түрі білім беруге бағытталған ойындар (мысалы, Mingoville, The English Minnits, Language trap). Балалар шытырман оқиғалы ойындары арқылы түрлі әрекеттерді үйренеді, айтарлық ұшақ жүргізуді, көліктерді жылдам жүргізуді, соғыс жауынгерлері немесе өркениет құрушылар болуға да тырысады[6]. Сонымен қатар ғалымның пайымдауынша, бұл ойындар арқылы балалар басқа да жағымды дағдыларды қалыптастырады. Мәселен, олар тез шешім қабылдауды, жеңу стратегиясын құруды, тәжірибелер арқылы күрделі жүйелерді құруды және де басқа ойыншылармен бірлесе отырып ойын тапсырмаларын орындауды үйренеді.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеу жұмысында теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістері қолданылды. Зерттеуіміздің негізгі тақырыптарының сипатын анықтау және білім берудегі цифрлық технологиялардың студенттердің тіл үйренуге ынтымақтасын арттыруға және ынтымақтастықта жұмыс жасауына пайдасы жайлы ақпараттар алу үшін ғылыми әдебиеттерге шолу әдісі

арқылы жүзеге асырылды. Сонымен қатар студенттер арасында бірнеше сауалнама жүргізілді. Сауалнама әдісі студенттердің сабақ барысында қолданылған ойындар мен технологияларға баға беру және студенттердің ойларын білу мақсатында ұйымдастырылды. Сондай-ақ сауалнама әдісі технологияларға негізделген коллаборативті тапсырмалары бар сабақтар және ойын форматындағы бірнеше сабақтардан кейін студенттердің мотивация деңгейін бақылау үшін жүргізілді. Зерттеу барысында Алматы менеджмент университетінің 1-ші (А2 деңгейі) және 2-ші курс студенттері (В1 деңгейі) эксперименттік топ ретінде бақыланды. Эксперимент 17-19 жас аралығындағы 50 студентпен жүргізілді. Ағылшын тілі сабағында студенттерді топта бірлесе жұмыс жасауға ынталандыратын, коллаборацияда жұмыс жасауға негізделген онлайн және офлайн ойындар, викториналар, топтық жарыс ойындары қолданылды.

Нәтижелер және талқылау

Қазіргі таңда оқытушыларға шет тілін үйретуде студенттердің қызығушылығын түрлі онлайн ойындар қолдану мүмкіндіктері бар. Мәселен, кейбір ойындар (Quizlet, Duolingo, Word Hurdles, LingQ, Rain words, Face Maker Game) жаңа сөздерді үйренуге, сөйлеу, жазу, тыңдау дағдыларын дамытуға зор үлесін қосады. Сонымен қатар тек бір дағдыны ғана емес, барлық дағдыларды дамытуға көмектесетін онлайн ойындар да бар. Ағылшын тілін үйретуде қолжетімді веб қосымшаларының бірі – Kahoot ойыны. Бұл ойын жаңа сөздерді үйреніп оларды есте сақтауға және грамматикалық құрылымдарды ұйғаруға да тиімді онлайн қосымша болып табылады. Біздің зерттеу жұмысымызда осы ойын бірнеше критерийлер бойынша тандалынды:

- қосымшаны жүктеу және тапсырмаларды құрастыру тегін;
- бұл технологияны шет тілін үйретуде түрлі бағытта қолдануға болады (оқылым, жазылым, сөздерді, грамматиканы үйрену және т.б.);
- студенттер жеке, жұпта немесе топтасып ойнай алады;
- ойын жарыс түрінде болғандықтан, студенттердің бәсекелестік қабілеттерін дамытады.

Бұл ойында үш түрлі тапсырмалар құрастыруға болады: классикалық викторина немесе тест, дискуссия, сауалнама. Бұл жаттығулардың арасында викторина немесе тест тапсырмалары сұранысқа көбірек ие. Ойын студенттердің жұпта немесе бірлесіп жұмыс жасауына бағытталған. Ойыншылар ойынға тіркелуі міндетті емес, бар болғаны ойын желісіне кіріп, PIN арнайы сандық кодты енгізу арқылы ойынға қосыла алады. Ойыншылар жеке ойнаса, өз есімдерін енгізе алады немесе лақап аттарын да жаза алады. Студенттер топтаса ойнағанда, топ атын қызықты әрі ерекше етіп таңдауға тырысады. Ойыншылар әр тапсырма немесе сұрақтан кейін өздерінің нәтижелерін көре алады. Ойын студенттердің

сұрақтарға тек дұрыс жауап беруін талап етпейді, сондай-ақ сұрақтарға жылдам жауап берген ойыншыларға көбірек ұпай береді. Ойынның мұндай тұстары ойыншылар арасында бәсекелестік тудырып, ойынға деген қызығушылықтарын арттыра түседі.

Студенттердің бірлестікте жұмыс жасауына ықпалын тигізетін келесі ойын түрі – Jeopardy. Бұл ойын сұрақ- жауап викторина форматында жүргізіледі. Оқытушылар бұл ойын шаблонын интернет желісінен тегін жүктеп ала алады. Ойынды құрастыру үшін Classroom Jeopardy Powerpoint файлы, бес түрлі тақырып және әр тақырыпқа бес түрлі сұрақтар болуы қажет. Студенттердің қызығушылығын арттыру үшін сұрақтарды күрделендіруге болады. Сұрақтардың жеңілдігіне және күрделілігіне қарай ұпайды 100- 500 аралығында орнатуға болады. Бұл цифрлық ойынның жаңа нұсқасы да интернет желісінде қолжетімді. Бұл ойынды www.flippity.net сайтында да табуға болады. Жоғарыда атап өткендей, бұл цифрлық технологиялар білім алушылардың өткен сабақ материалдарын қайталауға және еске түсіруге көмектеседі.

Сабақ барысында қолданылған ойын технологиялары жайлы студенттердің пікірлерін білу мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижесіне сүйенсек, студенттердің 86 % бұл технологияларға оң баға беріп, ойындар арқылы жаңа сөздерді және грамматикалық құрылымдарды тиімді есте сақтағандықтарымен бөлісті. Студенттердің 90 % жеке ойыншы болып ойнағаннан топта ойнағанды қалайтыны анықталды. Сонымен қатар 92% студенттер осы ойынды достарына, таныстарына кеңес беретіндігін көрсетті.

1-кесте - Ойын жүйесі жайлы студенттердің бағасы

Сұрақ мазмұны	Иә (%)	Жоқ (%)
Ойынның грамматикалық құрылымдар мен жаңа сөздерді үйренуде тиімділігі бар ма?	86	14
Коллаборативтік жұмыс жеке жұмыс жасаумен салыстырғанда тиімді ме?	90	10
Осы ойынды тіл үйренушілерге ұсынар ма едіңіз?	92	8

Екінші сауалнама студенттердің қолданылған технологиялардан кейін мотивация деңгейін артуы немесе төмендеуін бақылау үшін жүргізілді. Нәтижесінде студенттердің басым көпшілігі ойындар арқылы ішкі мотивацияларының (ұтуға деген ұмтылыс, тілді үйрену дағдыларын жаттықтыру, топта жұмыс жасау, мақсат) артқандығын, болашақта сабақтарда ойын технологияларының элементтерінің қолданылғанын қалайтындықтарын байқауға болады.

2-кесте - Студенттердің ойыннан кейінгі мотивация деңгейі

Мотивация компоненттері	Жеңуге ұмтылыс	Практикалық маңыздылығы	Топтық жұмыс	Мақсат
%	88	67	80	85

Соңғы уақытқа дейін цифрлық ойындар адамдардың денсаулығына теріс әсері бар деп болжанып келді, дегенмен шетелдік ғалымдардың зерттеу жұмыстары нәтижелеріне жүгінсек, бейне ойындар балалардың шет тілін қызықты әрі ынталандыратын тәсілдермен үйренуге көмектесетін таптырмас құрал болып табылады [9].

Белгілі ғалым М. Томастың еңбегіне сүйенсек, цифрлық технологиялар тек білім алушылардың тіл үйренуде ынталарын арттырумен қатар, тіл үйрену дағдыларын да қалыптастырып, білім алушылардың назарын оқу процесіне тиімдірек тартуға мүмкіндік беретінін айқындайды [10].

Бұл мақалада біз ойын технологияларының тілді үйрету процесін жеңілдетуімен қатар, білім алушылардың ішкі мотивациясын арттыру мүмкіндіктері зор екенін қарастырдық. Ағылшын тілін оқытуда онлайн ойындарды пайдалану бәсекелестіктің жоғары деңгейі мен мотивацияның жоғарылауы арасындағы тікелей байланысты көрсетті. Цифрлық ойын технологияларын қолдану барысында студенттердің ішкі мотивациясы жеңіске немесе сыйлық алуға деген ұмтылыс арқылы күшейтілетіні анықталды. Осылайша оқытушы бұл компонентті күрделі тілдік мазмұнды енгізу үшін, сондай-ақ қайталау немесе сабақты бекіту үшін пайдалана алады. Сауалнама нәтижелері көрсеткендей, студенттер ойын элементі бар бұл цифрлық технологиялар ұжымда бірлесе оқудың тиімділігін арттыра түсіп, оқу үдерісін жеңіл әрі қызықты болуына ықпал ететінін көрсетті. Ағылшын тілі сабақтарында цифрлық технологияларды пайдаланудың артықшылықтармен қатар, қауіп-қатері де бар. Негізгі қауіптердің бірі – мағынасыз геймификацияларды қолдану немесе ойын элементтерін оқу барысында тиімсіз және орынсыз пайдалану. Сондықтан ойын құралдарын сабақ барысында қолданбас бұрын, тиімді мультимедиялық технологиялар сарапталып, олардың тиімділігі мұқият қарастырылып, оқу процесіне алдын ала жоспар арқылы енгізілуі қажет.

Қорытынды

Қорытындылай келе, геймификация арқылы ағылшын тілін қызықты әрі студенттердің ынталықтықта топта жұмыс жасау дағдыларын арттыра отырып ынталарын жоғарылатуда тиімділігін қарастырдық. Дегенмен ойын технологиялары арқылы оқыту оқушылардың ынтасын арттырудың жалғыз жолы деп айта алмаймыз. Себебіәлі де бұл тақырыптың зерттелмеген түйткілді мәселелері бар. Мәселен, бұл оқыту

стратегиясы ұзақ мерзімді оқыту мақсатында тиімділігі қалыпты ма, немесе коллаборативті тапсырмаларды құрастыру және оларды ойын технологияларына енгізу мәселелері және т.б. Осы сұрақтарға жауап іздеу біздің болашақ зерттеулеріміздің өзегі болуы мүмкін.

ӘДЕБИЕТ

[1] Арыстанбек У. М. Ағылшын тілі сабағында мультимедиялық технологияны қолданудың тиімділігі // Молодой ученый. – 2022. – №11 (406). – Б. 299–302.

[2] Берикханова А. Е. Создание коллаборативной учебной среды как средство формирования успешности личности будущего учителя // Вестник Казахского национального педагогического университета им. Абая. – Алматы, 2017. – № 2 (54). – С. 110–114.

[3] Өтемісов Е. Е. Ойындар арқылы шетел тілін оқытуды ынталандыру // Қарағанды университетінің хабаршысы. – Қарағанды, 2012. – №1(65). – Б. 46–50.

[4] Drayton B., Falk J., Stroud R., Hobbs K., Hammerman J. K., After Installation: Ubiquitous Computing and High School Science in Three Experienced, High-Technology Schools // Journal of Technology, Learning, and Assessment. – Boston, 2010. – No 3 (9). – p. 5–12. - Access mode: URL: <https://ejournals.bc.edu/index.php/jtla/article/view/1608> [Date of access: 25. 12. 2022]

[5] Johnson D.W., Johnson T.R., Cooperative Learning: The Foundation for Active Learning // Intechopen publications. – Minnesota, 2018. – p. 59-68. - Access mode: URL: <https://www.intechopen.com/chapters/63639> [Date of access: 21. 12. 2022]

[6] Prensky M., Digital Game-Based Learning. – New York: McGraw-Hill, 2001. – 442 p. - Access mode: URL: <https://marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Ch1-Digital%20Game-Based%20Learning.pdf> [Date of access: 10. 12. 2022]

[7] Sabzian F., Gilakjani A. P., Sodouri S., Use of Technology in Classroom for Professional Development // Journal of Language Teaching and Research. – 2013. – July. – No 4 (4). – p. 684–692. - Access mode: URL: <http://www.academypublication.com/issues/past/jltr/vol04/04/06.pdf> [Date of access: 12. 12. 2022]

[8] Scheuermann J. A., Group vs. Collaborative Learning: Knowing the Difference Makes a Difference // Best of the 2017 Teaching Professor Conference. – 2018. – February 5. – p. 11–13. - Access mode: URL: <http://info.magnapubs.com/best-of-the-2017-teaching-professor-conference?st=FFemail&s=FF180205> [Date of access: 20. 12. 2022]

[9] Shaffer D. W., How computer games help children learn / D. W. Shaffer.,

J. P. Gee. – New York & Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. – 242 p. - Access mode: URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230601994> [Date of access: 11. 11. 2022]

[10] Thomas M., Contextualizing digital game-based learning: transformational paradigm shift or business as usual? *New Language Learning and Teaching Environments*. – London: Palgrave Macmillan, 2012. – p. 11-31. - Access mode: URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137005267_2 [Date of access: 10. 11. 2022]

REFERENCES

[1] Arystanbek U. M. Aǵylsın tılı sabaǵynda mültimedialyq tehnologiany qoldanudyń tiimdiligi (The effectiveness of using multimedia technology in the English language class) // *Molodoi uchenyi*. – 2022. – №11 (406). – B. 299–302. [in Rus]

[2] Berikkhanova A. E. Sozdanie kollaborativnoi uchebnoi sredy kak sredstvo formirovaniya uspešnosti lichnosti budushchego uchitelya (Creation of a collaborative learning environment as a means of forming the successful personality of a future teacher) // *Vestnik Kazakhskogo natsional'nogo pedagogicheskogo universiteta im. Abaya*. – Almaty, 2017. – № 2 (54). – С. 110–114. [in Rus]

[3] Ötemisov E. E. Oiyndar arqyly şetel tilin oqytudy yntalandyru (Enhancing motivation in foreign language learning through games) // *Qaraǵandy universitetiniń habarşysy*. – Qaraǵandy, 2012. – №1(65). – B. 46–50. [in Kaz]

[4] Drayton B., Falk J., Stroud R., Hobbs K., Hammerman J. K., After Installation: Ubiquitous Computing and High School Science in Three Experienced, High-Technology Schools // *Journal of Technology, Learning, and Assessment*. – Boston, 2010. – No 3 (9). – p. 5–12. - Access mode: URL: <https://ejournals.bc.edu/index.php/jtla/article/view/1608> [Date of access: 25. 12. 2022]

[5] Johnson D.W., Johnson T.R., Cooperative Learning: The Foundation for Active Learning // *Intechopen publications*. – Minnesota, 2018. – p. 59-68. - Access mode: URL: <https://www.intechopen.com/chapters/63639> [Date of access: 21. 12. 2022]

[6] Prensky M., Digital Game-Based Learning. – New York: McGraw-Hill, 2001. – 442 p. - Access mode: URL: <https://marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Ch1-Digital%20Game-Based%20Learning.pdf> [Date of access: 10. 12. 2022]

[7] Sabzian F., Gilakjani A. P., Sodouri S., Use of Technology in Classroom for Professional Development // *Journal of Language Teaching and Research*. – 2013. – July. – No 4 (4). – p. 684–692. - Access mode: URL:

<http://www.academypublication.com/issues/past/jltr/vol04/04/06.pdf> [Date of access: 12. 12. 2022]

[8] Scheuermann J. A., Group vs. Collaborative Learning: Knowing the Difference Makes a Difference //Best of the 2017 Teaching Professor Conference. – 2018. – February 5. – p. 11–13. - Access mode: URL: <http://info.magnapubs.com/best-of-the-2017-teaching-professor-conference?st=FFemail&s=FF180205> [Date of access: 20. 12. 2022]

[9] Shaffer D. W., How computer games help children learn /D. W. Shaffer., J. P. Gee. – New York & Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. – 242 p. - Access mode: URL: <https://link.springer.com/book/10.1057/9780230601994> [Date of access: 11. 11. 2022]

[10] Thomas M., Contextualizing digital game-based learning: transformational paradigm shift or business as usual? New Language Learning and Teaching Environments. – London: Palgrave Macmillan, 2012. – p. 11-31. - Access mode: URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137005267_2 [Date of access: 10. 11. 2022]

ПОВЫШЕНИЕ МОТИВАЦИИ И СОТРУДНИЧЕСТВА, ОБУЧАЮЩИХ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК С ПОМОЩЬЮ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

*Бакирова Г.П.¹, Кудурбек А.М.², Сұлтанова М.С.³, Жубанова Ш.А.⁴

¹м.п.н., старший преподаватель, Алматинский Университет Менеджмента, Алматы, Казахстан, e-mail: g.bakirova@almau.edu.kz

²м.п.н., старший преподаватель, Алматинский Университет Менеджмента, Алматы, Казахстан, e-mail: a.kudurbek@almau.edu.kz

³к.п.н., доцент, Казахский национальный женский педагогический университет, e-mail: m.sultanova6767@mail.ru

⁴м.ф.н., синьор-лектор, Казахстанско-Британский Технический Университет, Алматы, Казахстан, e-mail: s.zhubanova@kbtu.kz

Аннотация. Современный мир стремительно меняется под влиянием цифровых технологий во всех сферах жизни, так и в образовательном пространстве. Требования к обучающим иностранный язык меняются в зависимости от времени, то есть нам необходимо поощрять использование современных смартфонов и других цифровых технологий, которые стали повседневными инструментами студентов, открывших дверь в мир инноваций, как средство обучения языка. Общеизвестно, что развитие социальных медиа привело к дефициту устной коммуникации в социуме. Именно поэтому мы должны эффективно использовать возможности представленные нам технологиями в образовании, способствующие формированию у молодого поколения цифровых и коммуникативных

навыков, способности работать в коллаборации и сотрудничестве. Однако, если интерес и мотивация студентов к изучению иностранного языка снижены, то процесс будет неэффективным. Таким образом, основное внимание в данной научной работе уделяется формированию технологических и коммуникативных компетенций, развитию интереса у обучающихся к изучению английского языка при совместной работе путем интеграции цифровых технологий. Был проведен анализ и обзор зарубежной и отечественной литературы для выявления дидактического потенциала цифровых образовательных инструментов в учебном процессе. Кроме того, в статье рассматривается метод опроса обучающихся при проведении экспериментального исследования путем применения инновационных инструментов и цифровых технологии в обучении английскому языку. В результате исследования нами отобраны наиболее доступные и имеющие образовательную ценность цифровые инструменты и мобильные приложения для обучающихся с уровнем владения языком А2 и В1.

Ключевые слова: мотивация, сотрудничество, цифровые технологии, цифровизация, геймификация, коллаборация, гаджеты, мобильные приложения

BOOSTING ENGLISH LANGUAGE LEARNERS' MOTIVATION AND COLLABORATION THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES

*Bakirova G.P.¹, Kudurbek A.M.², Sultanova M.S.³, Zhubanova Sh.A.⁴

*¹MA, senior language instructor, Almaty Management University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: g.bakirova@almau.edu.kz

²MA, senior language instructor, Almaty Management University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: a.kudurbek@almau.edu.kz

³c.p.s., Associate Professor, Kazakh National Women's Pedagogical University, e-mail: m.sultanova6767@mail.ru

⁴MA, senior lecturer, Kazakh-British Technical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: s.zhubanova@kbtu.kz

Abstract. The modern world is rapidly changing under the influence of modern technologies. Also, the requirements of modern language learners are changing with the times, in other words, we need to encourage the use of gadgets and technologies, which have become everyday tools of children who have opened the door to the digital world, as means of education and language learning. It is well known that the rapid development of social networks has led to a shortage of oral communication in society. That is why we should effectively use the opportunities technologies bring to develop the young generation's ability to work in unity and collaboration. However,

if students' interest and motivation in language learning is low, the language learning process will be ineffective. Therefore, the focus of this research work is to develop students' interest in language learning while working together by integrating digital technologies in English language classrooms. A recent literature review has been done to assess the potential of digital educational tools. In addition, an action research method has been conducted, and a survey method has also been used. As a result, several digital game-based language learning and mobile language learning tools have been compiled for A2 and B1 students.

Keywords: motivation, collaboration, technologies, digitalization, gamification, collaboration, gadgets, mobile applications

Статья поступила 13.02.2023

УДК 378.016:811.111

МРНТИ 16.21.25

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.018>

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОРЫС ТІЛДІ ТОПТАРДА ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қоңырова А.Т.¹, *Кульманова М.Н.², Казтаева А.Қ.³

¹ф.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы,
Қазақстан, e-mail: akbota74@mail.ru

*²п.ғ.м., Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: manshuk_2009@mail.ru

³ғ.ғ.м., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: aiym.kaztaeva@mail.ru

Аңдатпа. Қазақ тілі Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі бола отырып, болашақ маманның кәсіби бағдарын қалыптастыру құралы қызметін атқарады. Мақалада мамандарды кәсіби даярлау мәселесі және жұмыс берушілер мен білім беру ұйымдары үшін қажеттілігі талқыланады. Жұмыс берушілер тарапынан болашақ мамандарға қойылатын талаптар – олардың іскерлік, дағды және құзеріттілік деңгейіне дейін көтерілуде. Мақалада «Кәсіби қазақ тілін» оқыту әдістемесін анықтау және сипаттау мәселесі шешіледі. Жұмыста студенттерге кәсіби бағдарланған мемлекеттік тілді екінші тіл ретінде оқытуға арналған бірнеше еңбектер талданады. Оларда «Кәсіби қазақ тілін» пән ретінде оқытудың негізгі мақсаты, өзге тілді аудиторияға (орыс тілді топтарда) оқыту ерекшелігі, студенттерге

өз мамандығы бойынша терминологияны меңгерту, студенттердің коммуникативтік құзыреттілік деңгейін арттыру және мәселені шеше білуі маңыздылығын, сондықтан кәсіптік-бағдарлы қазақ тілін оқыту әдістемесі тәжірибеге бағытталуы қажет екені қарастырылады. Жоғары оқу орындарының студенттерінің кәсіби қазақ тілінде коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мамандық бойынша сөздік қорын дамытумен қатар қазақ тіл білімінің лингвистикалық ережелерінің қағидаларын жетік білуге тікелей байланысты. ЖОО-нда орыс тілінде оқитын студенттерге арналған «Кәсіби қазақ тілі» оқу құралы «Журналистика», «Маркетинг», «Педагогика және психология» және басқа мамандықтарға да арналып шығып жатыр. Бірақ кәсіби-бағытталған қазақ тілін оқытудың әдістемесі, кәсіби-коммуникативтік компетенцияның құрамы және құрылуы жәйлы жұмыстар әлі де қажеттік тудырады. Сондықтан мақалада авторлар С.С. Құнанбаеваның кәсіби тіл дамыту моделін негізге алып отырып, кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктің құрамында когнитивтік, тілдік-мәдени және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін айқындайды.

Тірек сөздер: Кәсіби қазақ тілі, мемлекеттік тіл, қазақ тілін кәсіби мамандыққа сәйкес оқыту, кәсіби-бағдарлы білім беру, орыс топтарына арналған қазақ тілі пәні, қазақ тілі екінші тіл ретінде, коммуникативтік құзыреттілік, кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік

Кіріспе

Қазіргі таңда жоғары оқу орнында кәсіби бағдарланған тіл курсы оқымай, нарықта бәсекеге қабілетті маман болу мүмкін емес. Ол үшін білім беру жүйесінің алдында да жаһандық міндет – кәсіби-бағдарлы қазақ тілін оқытудың жаңа стратегияларын жүзеге асыру міндеті тұр. Маманды табысты ететін – қазақ тілін практикалық білу. Оның қазақ тілінің коммуникативтік және сөйлеу дағдыларындағы жетістіктері әріптестерімен кәсіби және басқа да байланыстар орнатуға мүмкіндік береді. Қазақстандағы көптілді білім беру тұжырымдамасы мектепке дейінгі кезеңнен бастау алатындықтан, жоғары оқу орнының студенттері мемлекеттік тілді «әңгімелесу» кезеңінде біледі. Олар қазақ тілінде өз ойын жеткізе алады, сөйледі, фильмдерді, музыканы пайымдап, түсінеді, бірақ қазір олардың алдында жоғары кәсіби білім деңгейінде, көптілді білім беру аясында, меңгеру сияқты жаһандық мақсат тұр.

Бұл курстың түпкі мақсаты – әріптестерімен кәсіби қарым-қатынас жасау қабілетін дамытуға бағытталған кәсіби маңызды ақпарат алу үшін қазақ тілін қолдану мүмкіндігін беретін тілдік және сөйлеу құзыреттілігінің негізі.

Негізгі ережелер

Кәсіби-бағытталған қазақ тілін оқыту өзектілігі болашақ мамандарды дайындаумен байланысты қажеттілікпен анықталады. Кәсіби-бағытталған тілді оқыту мәселелері кәсіптік білім беруді жаңғырту жағдайында шешілуі тиіс. Бұл мәселені қарастыру барысында біз келесі аспектілерді қарастырдық: құзыреттілікке негізделген тәсіл теориясы, кәсіби мәтінмен жұмыс істеудің ұтымды әдістері, кәсіби мәтін түрлері. ЖОО-да кәсіби-бағдарлы қазақ тілін оқыту мәселесі жаңа жағдайда жеткілікті дамымаған күйінде қалып отыр. Студенттердің кәсіби-коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру, оны дамытуға бағытталған тапсырмалар мен жаттығуларды іріктеу мәселелері толық шешімін таппаған.

Кәсіби-бағытталған білім беру деп білім алушылардың кәсіптің немесе мамандықтың айрықша белгілеріне байланысты шет тілін (бұл жағдайда қазақ тілін) меңгерудегі қажеттіліктерін есепке алуға негізделген білім түсініледі. Қазақ тілін жалпы білім беру және әлеуметтендіру мақсатында оқытудан басты ерекшелігі де осында. «Кәсіби-бағдарлы оқыту» термині лингвистикалық емес университетте мамандық бойынша әдебиеттерді оқуға, кәсіби лексика мен терминологияны зерделеуге бағытталған шет тілін оқыту процесіне қатысты қолданылады, ал соңғы кезде кәсіби қызмет саласындағы қарым-қатынасқа да қатысты болып табылады [1].

Кәсіби қазақ тілін оқыту әдістемесі тілді болашақ мамандықпен байланыстыруды көздейді, сонымен қатар пәннің мазмұны, алынатын тақырыптар ғылымның соңғы жетістіктеріне негізделеді [2].

Материалдар мен әдістер

ЖОО-да Кәсіби қазақ тілін оқыту қолға алынды. Қазіргі қазақстандық қоғамның қарқынды дамуы бәсекелестіктің жоғары деңгейіне әкелді, сондықтан болашақ мамандар әлеуметтік-экономикалық және кәсіби ұтқырлық пен коммуникативті құзыреттіліктердің жоғары деңгейін көрсетуі керек. Бұл ретте кәсіби-бағытталған тілді оқыту білім берудің міндеттері мен мазмұнын ашатын, білім, іс-әрекет пен дағдыны дамыту мен зерделеуді ұйымдастырудың ұстанымдарын және тәрбие мәселелерін сипаттайтын лингводидактика ғылымына негізделеді [3].

Барлық тілдік дағдыларды дамыту (оқылым, жазылым, айтылым және тыңдалым) кәсіби бағдарланған және іскерлік үлгіде жүзеге асырылады [4].

ЖОО-нда орыс тілінде оқитын студенттерге арналған «Кәсіби қазақ тілі» оқу құралы «Журналистика» (Жағыпарова М.М.), «Маркетинг» (Каршыгаева А.А.), «Педагогика және психология» (Сейтенова С.С.),

және басқа мамандықтарға да арналып шығып жатыр [5]. Студенттерге кәсіби бағдарланған мемлекеттік тілді екінші тіл ретінде оқытуға арналған еңбектер бар, олардың әрқайсысы әр түрлі мәселелерді қарастырады.

Өзге тілді аудиторияға қазақ тілі сабағын жүргізу мәселесімен айналысып жүрген ғалымдар осы саланы дамып, жетілуіне үлес қосуда: Ф.Оразбаева, К.Сариева, Р.Шаханова, К.Жақсылықова, Б.Қасым, Ш.Бектұров, Т.Аяпова, З.Ерназарова, Ж.З. Кадина, А.Құрышжан, С.С.Сейтенова т.б.

«Қазақ тілінде кәсіптік оқытудың мақсаты мен міндеттері» еңбегінде А.Құрышжан бастаған авторлар «Кәсіби қазақ тілін» пән ретінде оқытудың негізгі мақсаты – студенттерге өз мамандығы бойынша терминологияны меңгерту, өз саласына қатысты терминдермен жұмыс істеу және грамматикалық құрылымдарды дұрыс қолдана білу, кәсіби қарым-қатынас дағдыларын дамыту негізінде бәсекеге қабілетті мамандарды дайындау, студенттердің коммуникативтік құзыреттілік деңгейін арттыру және қазақ тілін кәсіби (іскерлік және ғылыми) іс-әрекетте қолдана білуге, сондай-ақ алған білімдерін меңгеруге үйрету. [6]

Кадина Ж.З. және әріптестері, сонымен бірге студенттің мәселені шеше білуі маңыздылығын, сондықтан кәсіптік-бағдарлы қазақ тілін оқыту әдістемесі тәжірибеге бағытталуы қажет екенін міндеті де табады [1].

С.С.Сейтенова кандидаттық диссертациясында «Автомобиль ісі» мамандығы бойынша жоғары оқу орындарында оқитын студенттердің кәсіби лексиканы меңгеру әдістемесін ұсынды [7]. Бұл зерттеулер қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі қолданыс аясы қоғам сұранысына сай дамып келе жатқанын көрсетеді.

Тұжырымдама бойынша тілдік емес ЖОО-да тілді оқытудың жаңа тәсілдері келесі ережелермен ұсынылған: бүкіл оқу процесінің кәсіби-бағдарланған бағыты; оқушының коммуникативті, ынталы әрекеті; клиент және әріптестермен қарым-қатынаста болашақ маманның нақты коммуникациялық қажеттіліктерін ескеру; жазбаша және ауызша қарым-қатынас саласында да кәсіби қарым-қатынас ерекшеліктерін ескеру; студенттердің сөйлеу және қарым-қатынас дағдыларына сүйену.

Жоғары оқу орындарының студенттерінің кәсіби қазақ тілінде коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мамандық бойынша сөздік қорын дамытумен қатар қазақ тіл білімінің лингвистикалық ережелерінің қағидаларын жетік білуге тікелей байланысты. Бұл ретте кәсіби-бағдарлы тілді оқыту білім берудің міндеттері мен мазмұнын ашатын, білім, іс-әрекет пен дағдыны дамыту мен зерделеуді ұйымдастырудың ұстанымдарын және тәрбие мәселелерін сипаттайтын лингводидактика ғылымына негізделеді. Бұл мәселеге қатысты әдіскер Ф.Оразбаева

«Тілдік қатынас» оқулығында мынаны атап көрсетеді: «Тілді оқыту немесе үйрену тіл білімінің салалары мен оның өзіндік заңдылықтарын, тарихи тұрғыдан алғанда тілдің сыртқы құрылымы мен дыбыстық тұтастығын қамтамасыз етеді». [8, 170–171 б.]. Бұл тілге қатысты жүйелі білім, сол тілде сөйлеу үшін адам осы тілмен қатар ондағы әртүрлі бірліктердің коммуникативтілігіне сәйкес қосымшаның ерекшеліктерін де білуі керек. Сондай-ақ, бұл білім әртүрлі коммуникативті жағдайларға сәйкес қолдануды меңгеруі керек. Ғалымның пікірінше, «Оқушы тілдік көрсеткіштер мен сөйлеу формаларының тіркесу заңдылықтарын білуі, тілдік құралдарды қолданудың әдіс-тәсілдерін меңгеруі керек. Яғни, фонетика, лексика, грамматикаға қатысты материалдар бөлек қызмет етпей, бірігіп бір сөйлем құрауы, адамның ойын еркін жеткізуі керек. Мұндай жағдайларда бірдей сфералардың сыртқы құрылымдық құрылымы мен олардың саны, реті үнемі ескерілмейді» [8, 171 б.]. Қазақ тілінің қарым-қатынас құралы ретінде зерттелуі оның коммуникативтік бағытының күшеюімен айқындалады. Бұл тілді қолдануды, тілдік формаларды оқушылардың қатысымдық тұрғыдан еркін қолдануын көрсетеді.

Кәсіби қазақ тілін орыс топтарында берілуі мынандай талаптарға сәйкес болуы керек:

- сабақта кәсіби мамандық аясында тілдесу жүргізу;
- ол үшін мамандыққа байланысты әр түрлі жағдаяттар құру;
- кәсіби сөйлеу тілдерін дамытуды қамтамасыз ететін мәтін түрлері арқылы студентті болашақ мамандығымен кеңірек таныстыру [2, 17 б.].

Ал бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттерді шешу қажет:

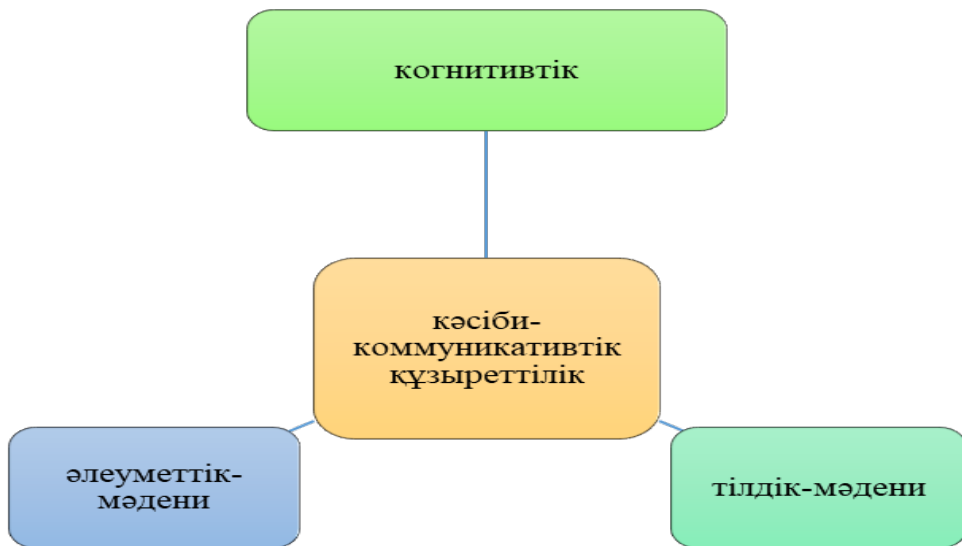
- кәсіби қарым-қатынас дағдыларын дамыту;
- студенттерді оқытылатын тіл елінің халқының мәдениетімен, салт-дәстүрімен, әдет-ғұрыптарымен таныстыру;
- шет тілдік қарым-қатынас жағдайында өндірістік мәселелерді шешу қабілетін қалыптастыру;
- қазақ тілі мен халық мәдениетін өз бетінше меңгеру дағдыларын қалыптастыру және дамыту.

Егер «Кәсіби қазақ тілі» пәнін екінші тіл ретінде оқытуда Құнанбаева С.С. кәсіби тіл дамыту моделін алсақ, онда студенттер кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырады [9]. Бірінші курста бірінші модульді оқығанда студенттер орта мектепте алған тілдік білімдерін жүйелейді және тереңдетеді, бұл оларға кәсіби мақсатта қазақ тілін үйренуге көшуге мүмкіндік береді. Екінші және үшінші курстардың модульдері қиындықтардың жоғарылау дәрежесіне қарай және студенттердің негізгі пәндерді оқуына қарай біртіндеп енгізіледі. Қазақ тілі мұғалімі студенттердің кәсіби құзыреттілік деңгейін, пәнаралық

байланыстарды ескере отырып, шынайы білім беретін кәсіби мәтіндерді таңдауға ғылыми негізделген көзқараспен қарауы керек. Ғылыми кәсіби дискурстағы әртүрлі лексикалық және терминологиялық бірліктердің жиілігін анықтай отырып, лексикалық және грамматикалық минимум әзірлеп, жиілік қағидаттары негізінде студенттерге арналған қазақ/орыс тілінің кәсіби глоссарилерін құрастыру қажет. Қазақ тілін оқыту жүйесінің модульдік сипатына байланысты кәсіби білім беру бағдарламаларында кейде орын алатын өзгерістер қазақ тілін оқыту құрылымына түбегейлі өзгерістер енгізу қажеттілігін туындатпайды: оқыту әдістемесі, тек модуль мазмұнын, оның мәтінін өзгерту және т.б.

Сонымен, біз «Кәсіби қазақ тілі» пәнінің негізгі мақсаты – студенттердің тұлғалық және кәсіби дамуына жауапты кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту деп қараймыз.

С.С. Құнанбаеваның кәсіби тіл дамыту моделін негізге алып отырып, біз кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктің құрамында когнитивтік, тілдік-мәдени және әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін айқындаймыз (Сурет 1).

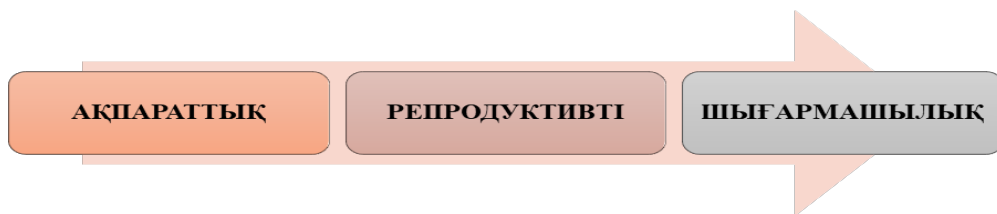
Сурет 1 - Кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктің құрамы

Әрбір модульдің жұмыс істеуінің негізгі шарты оның келесі негізгі құрамдас бөліктерден тұратын бағдарламалық және дидактикалық материалмен қамтамасыз етілуі болып табылады: сәйкес түпнұсқалық мәтіндер жиынтығы, оқу-әдістемелік құралдар, компьютерлік мәліметтер базасы және интернет ресурстары және студенттердің өздік жұмысына арналған әзірлемелер.

Белгілі бір мамандыққа байланысты жоғары оқу орындарында оқуға ұсынылатын кәсіби мәтінді студент таңдап, меңгеруі үшін, біріншіден, студент мәтіндегі жаңа кәсіби сөздерді пайдалана алатындай жағдай жасау керек. сөйлеу қатынастары; екіншіден, мәтіннен кәсіби сөздің мағынасын дұрыс анықтап, оларды әңгімеде дұрыс қолдана білуге үйрету; үшіншіден, мәтіндегі кәсіби сөздер мен сөз тіркестерінің арақатынасына қатысты грамматикалық заңдылықтарды түсіндіру; төртіншіден, мәтіндегі кәсіби сөздердің қатысымдық бағытын ескеру.

ЖОО студенттеріне кәсіби қазақ тілін оқытуда мәтіндегі сөйлемдердің синтаксистік құрылымы ерекше орын алады. Кәсіби бағдарланған қазақ тілі сабағын беру барысында мәтіндегі сөйлемнің құрылымына, сөйлем мүшелерінің орналасуына және олардың арақатынасына ерекше назар аудару қажет. Сонымен қатар, студенттер мәтіндегі сұраулы сөйлемнің қолданылу мақсатына, сұрақ қоюдың мәніне, қойылған сұраққа сәйкес жауап алуға назар аударуы керек. Студенттердің қарым-қатынасы арқылы сөйлеу әрекетіне ерекше көңіл бөлетін кәсіби тілді оқыту сабақтарында алынған ақпарат сөйлеудің танымдық, коммуникативті мазмұнының жоғары тиімділігі мен ерекшелігін қамтамасыз етеді. Студенттерге кәсіби бағыттағы өзара байланысты тілдік бірліктермен қамтамасыз ету және кәсіби мәтіннің бөлігі ретінде студенттерге үлгі сөйлемдер беру арқылы тілдік қарым-қатынасқа бағытталған күрделі оқыту процесіне қол жеткізуге болады. Бұл жерде тілдік бірліктердің танымдық-ақпараттық, коммуникациялық қасиеттерін ескеру қажет. Оқу материалының құндылығы оның мазмұнын белгілі бір реттілікпен құрастыруында, сонымен қатар оны оқушылардың жүйелі қабылдауында. Оқу материалдарын ақпараттық жағынан танымдық, коммуникативтік жағынан есепке алғанда, грамматикалық материалдар мен тапсырмалардың жиынтығы студенттерге саналы, сапалы, кәсіби бағдарланған білім алуға кепілдік бере алады [10].

Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту кезінде аксиологиялық тәсіл мұғалімнің оқудың жедел-тактикалық мақсаттарын қойғанда, ғылымның, өндірістің және мәдениеттің жекелеген салаларындағы заманауи жетістіктер туралы, жалпыға бірдей білім берудің маңыздылығы туралы материалдарды қамтитын нақты сабақтардың оқу бағдарламалары мен жоспарларын жасағанда жүзеге асырылады. Мемлекеттік тілді оқытатын мұғалім студенттермен бірге нақты міндеттерді шешуге байланысты мақсат қою сұрақтарын қояды, тапсырмалардың ақпараттық, репродуктивті немесе шығармашылық деңгейлерінде оларды шешу әдістерін меңгерудің маңыздылығына, адекватты қатынастың маңыздылығына назар аударады. Нақты тапсырманы жүзеге асыру мақсатқа жету дәрежесі бойынша нәтижені талдаумен аяқталады.

Сурет 2 - Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқытуға арналған тапсырмалар деңгейлері

Қазақ тілін оқытудың коммуникативтік сипаты кәсіби-коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырады, өйткені қарым-қатынас оқу қабілетін қалыптастыру мен дамытуды көздейді. Қарым-қатынас жеке тұлғаның мінез-құлқын реттейді, сол немесе басқа сөйлеу әрекетін, өзара әрекетті ынталандырады; жеке тұлғаның құндылық бағдарларын, көзқарастары мен сенімдерін қалыптастыруға ықпал етеді; адамдардың жүріс-тұрысын, олардың қарым-қатынасын ауызша тіркеу құралы ретінде қызмет етеді, әсіресе сөйлеу этикетін сақтауда көрінеді.

Мәдениеттің не екенін терең түсінбейінше, педагогикада мәдени көзқарасты дамытпайынша білім мен тәрбиенің көптеген өзекті мәселелерін шешу мүмкін емес. «Мәдениет» ұғымының өзі педагогиканың «білім беру», «тәрбие» сияқты негізгі ұғымдарына жақын. Қазақ тілін өзі білдіру құралы болып табылатын мәдениеттен оқшаулау мүмкін емес. Қазақ тілі әртүрлі мәдениеттер арасындағы делдал болып табылады, бұл титулдық және басқа мәдениеттерді бірдей жақсы білуді білдіреді. Бұл аймақтық тақырыптарды, шынайы әдебиеттерді, ғылым мен техниканың жетістіктерін зерттеуде айқын көрінеді.

Нәтижелер

Қазіргі дидактикада оқу пәндерін оқу мен оқытуда құзіреттілікке негізделген көзқарас теориясы бар. Студенттердің кәсіби-коммуникативтік құзыреттілік мәселелерін зерттеу лингвистикалық аспектіге әсер етіп қана қоймайды, сонымен қатар кәсіби қарым-қатынас саласында туындайтын жағдайларды имитациялайтын оқыту технологияларын әзірледі, коммуниканттардың білімі мен идеяларын талдауға тартуды талап етеді.

Құзыретті маман даярлау тек жаңа әдістермен және білім берудің басқа мазмұнымен ғана емес, педагогикалық өзара әрекеттестіктің тұлғалық сипатымен де байланысты. Сондықтан құзыреттілікке негізделген оқытудың қажетті шарттары мыналарды қамтуы керек:

- студентті әртүрлі қажеттіліктері, қызығушылықтары бар, өмірлік мақсаттарға жетуге ұмтылатын, өзіндік ұстанымы және оны жүзеге асыру құқығы бар ішкі құнды тұлға ретінде құрметтеу және қабылдау;
- оқу процесіне студенттердің жеке қатысуын қамтамасыз ету;

өзін-өзі тануға, субъективті тәжірибені дамытуға, зерттелетін заттар мен құбылыстарға, оқу процесіне, өзіне, болашақ кәсіби іс-әрекетіне рефлексиялық қатынасқа бағыттау;

- рефлексия, талдау, жаңа маңызды мақсаттарды іздеу, әртүрлі позициялардың диалогы, ашықтық, қолдау, жетістіктерді тану және көрсету атмосферасын құру.

Кәсіби бағдарланған қазақ тілі мұғалімі оқытылатын мамандығы бойынша ғылыми-техникалық мәтіндердің ерекшеліктерін жақсы білуі және қажетіне қарай студенттерді олармен таныстыруы қажет. Бұл, ең алдымен, арнайы терминологияның, арнайы жалпы ғылыми лексиканың, нақты қызмет лексикасының, әртүрлі күрделі грамматикалық құрылымдардың болуы.

Тілдік емес ортада оқытудың негізі қазақ тіліндегі мәтін болады. Мұғалім оқытылатын мамандық бойынша студентке сөйлеудің коммуникативті мүмкіндіктерін жүзеге асыруға көмектесетін мәтіндердің түрлерін таңдауы керек. Мысалы, мәтіндердің мына түрлерін ажыратуға болады:

- тасымалдау каналы арқылы: ауызша және жазбаша.

- презентация сипаты бойынша: сипаттау, хабар, әңгіме, пайымдау, олардың комбинацияларын мәтіннің ерекше түрлерінде, мысалы, аннотация, шолу және т.б. қарастыру;

- мамандану дәрежесіне және адресатқа қатынасына қарай: зерттеу, мысалы, монографиялар, ғылыми мақалалар, танымдық, яғни оқулықтардағы мақалалар мен мәтіндер, анықтамалықтар, сөздіктер және т.б.

Қазақ тіліндегі ғылыми кәсіби бағытталған мәтінге тіл үнемділігі тән, мысалы, сөйлемдердің номинативті сипатында, терминологиялық жүйелердің ерекшеліктерінде, арнайы тіл мөртаңбаларында көрініс табады; көрнекілік түрі (мәтін мен абзацты бөлудің графикалық құралдары); презентацияның тиянақтылығы (сызбалар, кестелер, қайталаулар, кейбір құрылымдық бөлімшелерді басқалармен ауыстыру) [11].

Мәтін қазақ тілін оқытудағы негізгі тәрбие бірлігі ретінде, әсіресе, бірінші кезекте және білімі нашар оқушылар үшін көп рет айтылып, тыңдалып, толығымен, әртүрлі блоктарда қайталануы керек. Сонда ғана студент негізгі тақырыпты және оның логикалық құрылымын анықтауды, яғни «тақырып-тақырып» элементтерін бөлуді үйренеді, бұл мамандық бойынша қарым-қатынас актісіне негіз болуы керек. Ең бастысы, кейінірек сұрақты дұрыс қою (логикалық және грамматикалық) және қойылған сұраққа азды-көпті толық жауап беру, т.б. әңгімені ұстап, қолдау, негізгі проблемаларды және оларды ұсыну логикасын есте сақтаңыз.

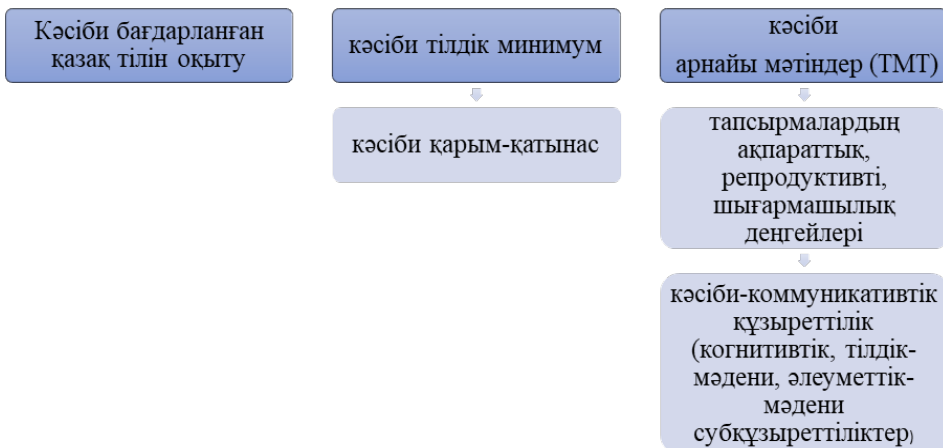

Талқылау

Оқу-тәрбие үрдісін сапалы, нәтижелі, сонымен қатар қызықты ету үшін мұғалім тілді оқытудың жаңа тәсілдерін үнемі іздестіру, қазақ тілін оқытуда оқушылардың ақыл-ой әрекетін белсендіретін әдіс-тәсілдерді табу қажет.

Бастапқы кезеңде жиі қолданылатын лексика мен грамматиканы игеру процесі жүреді, оның негізінде күрделі сипаттағы ғылыми арнайы мәтіндер одан әрі құрастырылады. Келесі кезеңде, әдетте, жұмыстың негізгі нысаны оқытылатын мамандық бойынша қазақ тіліндегі мәтін болып табылады және бұл жұмыс мыналарды қамтуы керек:

- мәтінді оқымас бұрын ең қиын бейтаныс лексикамен танысу; тыңдау, оқу және есте сақтау;
- мәтіннің негізгі идеясын түсіну үшін мәтінді үнсіз және дауыстап оқу немесе тыңдау;
- контекстен мазмұны түсінікті таныс лексиканы, халықаралық сөздер мен терминдерді іздеу;
- халықаралық және таныс лексиканы түсіну негізінде мәтіннің негізгі мазмұнын анықтау;
- абзацтарды және жеке сөйлемдерді оқу және тыңдау;
- контекстен таныс емес сөздердің мағынасын анықтау;
- жеке сөйлемдерді ондағы негізгі және көмекші мүшелерді анықтау арқылы аудару, бұл грамматикалық материалды жақсы білу деңгейін білдіреді;
- мәтіннің мазмұнын көрсетудің қысқа және егжей-тегжейлі жоспарын құру;
- мазмұнды көрсетуге арналған ескертулер, аннотациялар.

Сурет 3 - Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту құрамы

Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту әдістемесі тілдік минимумды қамтамасыз еткенде тілдің кәсіби-функционалдық жағына сүйенуді талап етеді. Грамматикалық мағынаның түрлерін, осы мағыналарды сөйлеу жағдаятына және мамандығына сәйкес жеткізетін тілдік құралдарды оқыту студенттен функционалдық грамматика мәселелерін білуді талап етеді. Қарым-қатынас-функционалдық бағытта таңдалған кәсіби тілдің минимумын іріктеп бергенде студенттердің өз ойын қалай жеткізетініне, кәсіби қарым-қатынасына, қолданбалы ерекшеліктеріне және оның мағынаға әсеріне баса назар аударылады. Сондықтан кәсіби тілді оқыту үдерісінде тілдік қатынаста кәсіби тілдің минимумының қолданылу сипаты, қолданудағы өзектілігі жүйеленуді қажет етеді. Мұнда ұсынылатын кәсіби тілдің минимум жүйесінің коммуникативтік және функционалдық мәні, оны ұйымдастырудың дидактикалық ұстанымдары ерекше ескерілуі керек.

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, кәсіби-бағдарлы тілдік білім берудің мазмұны олардың табысты кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруына және әлемдік қоғамдастыққа кірігуіне бағытталуы тиіс екенін атап өтуге болады, бұл олардың барлық спектрінің болуымен қамтамасыз етіледі. құзыреттіліктер, олардың ішінде кәсіби-коммуникативтік құзыреттіліктері маңызды рөл атқарады.

Тіл қарым-қатынас мақсатында қолданылатындықтан, қазіргі кезде оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту басты мәселелердің бірі болып табылады. Жалпы, тіл адамдар арасындағы қарым-қатынас құралы бола отырып, қоғамда пайда болады, дамиды, өмір сүреді, қызмет етеді.

Қорытындылай келе, кәсіби-бағдарлы тілдік білім берудің негізгі міндеттері ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде тұлғаны қалыптастыру, дамыту және кәсіби шыңдау болып табылатын әлемдік білім беру кеңістігіне кірігудің стратегиялық нұсқауларына сәйкес құрылуы тиіс.

Кәсіби бағдарланған қазақ тілін оқыту оның интеграциялануының жоғары дәрежесі мен оқушылардың белсенді танымдық белсенділігін ескере отырып құрылуы керек. Жаңа формацияның мамандарын дайындаудың негізгі құралы ретінде кешенді оқыту ұсынылады.

Қазіргі қоғам үшін бүгінгі түлек кәсіби тұрғыдан табысты және ұтқыр, өз мансабын құра алатын, ішкі және әлемдік нарықтағы қатаң бәсеке жағдайында жұмыс істей алатын және бүкіл қоғамның табысты дамуына белсенді түрде үлес қоса алатын болуы маңызды.

ӘДЕБИЕТ

[1] Кадина Ж.З., Сатеева Б.С., Балапанова Қ.Ж., Горная А. Кәсіби бағытталған қазақ тілінің мақсаты мен міндеттері //Гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдарының өзекті мәселелері. 2017. № 2-1. - Кіру режимі: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tseli-i-zadachi-professionalno-orientirovannogo-kazahskogo-yazyka> [Қаралған күні: 11.04.2023].

[2] Қасым Б., Омарова А., Бейсенбекова Г. Кәсіби қазақ тілі. Оқу құралы. – Алматы, 2012. – 220 б.

[3] Шабденова, К.Ж. Студенттерге кәсіптік қазақ тілін кредиттік технология арқылы оқытудың лингводидактикалық негіздері /К.Ж.Шабденова, Л.М.Күлейменова. - Мәтін: тікелей //Жас ғалым. - 2016. - No 27 (131). - С. 732-736. - Кіру режимі: URL: <https://moluch.ru/archive/131/36552/> [Қаралған күні: 11.04.2023].

[4] Омарбекова Г. Нақты мақсаттағы қазақ тілі: Іскерлік қазақ тілі. //Шетел тілін оқыту және қолданбалы лингвистика журналы. – 2018. - № 2. - 91-97 бб.

[5] Жәмекова Б.М., Мусина Қ.С., Жолдасова А.А., Бекішева Н.Қ. «Қазіргі қазақ тілі және оқыту әдістемесі», - Астана: «Кәсіпқор» холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, 2018.

[6] Құрышжан А., Хамзина Қ., Сағатова Г., Нұржанова Қ. Қазақ тілінде кәсіптік оқытудың мақсаты мен міндеттері. – 2021. – No 4(85). – 18-23 б.

[7] Сейтенова С.С. Шет тілді аудиторияда қазақ тілін оқыту әдістемесі: Афтореф. дис. ... кант. пед. Ғылымдар. - М., 2013.

[8] Оразбаева Ф.Ш. «Кәсіби қазақ тілі» пәні: Ғылыми-теориялық негізі, жалпы принциптері. Ғылыми мақалалар жинағы «Білім беру жүйесіндегі кәсіби бағдар берудің өзекті мәселелері». – Алматы: «Инжу-Маржан», – 2013. – б. 268.

[9] Кунанбаева С.С. Компетентностное моделирование профессионального иноязычного образования. Материалы III международной научно-практической конференции. – Алматы, 10 декабря 2015. - С. 9

[10] Қарабаева Х.Ә. Кәсіби қазақ тілі: оқулық. - Алматы: Қазақ университеті, 2018. - 166 б.

[11] Ақбұзауова Б. Кәсіби қазақ тілі: оқу құралы. – Алматы, Қазақ университеті, 2011. – 177 б.

REFERENCES

[1] Kadina J.Z., Sateeva B.S., Balapanova Q.J., Gornaya A. Käsibi bağıttalğan qazaq tiliniñ maqsatı men mindetteri (The goals and objectives of professional Kazakh language) //Gwmanıtarlıq jäne jaratılıstanw ғılımdarınıñ

özekti мәseleleri. 2017. № 2-1. - Kirw rejimi: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tseli-i-zadachi-professionalno-orientirovannogo-kazahskogo-yazyka> [Qaralğan küni: 11.04.2023]. [in Kaz]

[2] Qasım B., Omarova A., Beysenbekova G. Käsibî qazaq tili (Professional Kazakh language). Oqw quralı. – Almatı, 2012. – 220 b. [in Kaz]

[3] Şabdenova, K.J. Stwdentterge käsiptik qazaq tilin kredittik texnologıya arqılı oqıtwdıñ lıngvodıdaktikalıq negizderi (Linguistic-didactic basis of teaching professional Kazakh language to students using credit technology) /K.J.Şabdenova, L.M.Küleymenova. - Mätin: tikeley //Jas ğalım. - 2016. - No 27 (131). - S. 732-736. - Kirw rejimi: URL: <https://moluch.ru/archive/131/36552/> [Qaralğan küni: 11.04.2023]. [in Kaz]

[4] Omarbekova G. Naqtı maqsattağı qazaq tili: Iskerlik qazaq tili (Kazakh language for specific purposes: Business Kazakh language). //Şetel tilin oqıtw jäne qoldanbalı lıngvıstıka jwrnalı. – 2018. - № 2. - 91-97 bb. [in Kaz]

[5] Jämekova B.M., Mwsına Q.S., Joldasova A.A., Bekişeva N.Q. «Qazirgi qazaq tili jäne oqıtw ädistemesi» (Modern Kazakh language and teaching methodology). - Astana: «Käsipqor» xoldıngi» kommercıyalıq emes akcïonerlik qoğamı, 2018. [in Kaz]

[6] Qurışjan A., Xamzına Q., Sağatova G., Nurjanova Q. Qazaq tilinde käsiptik oqıtwdıñ maqsatı men mindetteri (Purpose and tasks of vocational training in Kazakh language). – 2021. – No 4(85). – 18-23 b. [in Kaz]

[7] Seytenova S.S. Şet tildi awdıtorıyada qazaq tilin oqıtw ädistemesi (Methodology of teaching the Kazakh language in a foreign language classroom): Aftoref. dıs. ... kant. ped. Ğılımdar. - M., 2013. [in Kaz]

[8] Orazbaeva F.Ş. «Käsibî qazaq tili» päni: Ğılımi-teoriyalıq negizi, jalpı präncipteri (Professional Kazakh language” subject: Scientific-theoretical basis, general principles). Ğılımı maqalalar jınağı «Bilim berw jüyesindegi käsibî bağdar berwdiñ özekti мәseleleri». – Almatı: «Injw-Marjan», – 2013. – b. 268. [in Kaz]

[9] Kwnanbaeva S.S. Kompetentnostnoe modelirovanie professionalnogo inoyazičnogo obrazovaniya (Competence modeling of professional foreign language education). Materialı III mejdwnarodnoy nawçno-praktičeskoy konferencii. – Almatı, 10 dekabrya 2015. - S. 9 [in Rus]

[10] Qarabaeva X.Ä. Käsibî qazaq tili (Professional Kazakh language): oqwlıq. - Almatı: Qazaq wniwersiteti, 2018. - 166 b. [in Kaz]

[11] Aq buzawova B. Käsibî qazaq tili (Professional Kazakh language): oqw quralı. – Almatı, Qazaq wniwersiteti, 2011. [in Kaz]

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ В РУССКОЯЗЫЧНЫХ ГРУППАХ

Коньрова А.Т.¹, *Кульманова М.Н.², Казтаева А.Қ.³

¹к.ф.н., доцент, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: akbota74@mail.ru

*²м.п.н., КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
e-mail: manshuk_2009@mail.ru

³м.г.н., КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан,
e-mail: aiym.kaztaeva@mail.ru

Аннотация. Казахский язык, являясь государственным языком Республики Казахстан, служит средством формирования профессиональной направленности будущего специалиста. В статье рассматривается вопрос профессиональной подготовки специалистов и ее потребности для работодателей и образовательных организаций. Требования работодателей к будущим специалистам повышаются до уровня их профессиональных навыков и компетенций. В статье решается проблема определения и описания методики преподавания предмета «Профессиональный казахский язык». В работе анализируются несколько работ по обучению студентов профессионально ориентированному государственному языку как второму. В них раскрывается основная цель обучения «Профессиональному казахскому языку» как предмету, особенность обучения иноязычной аудитории (в русскоязычных группах), важность обучения студентов терминологии своей профессии, повышение уровня коммуникативной компетенции студентов и умение решать проблемы, поэтому считается, что методика профессионально ориентированного обучения казахскому языку должна быть ориентирована на практику. Формирование коммуникативных навыков студентов высших учебных заведений на профессиональном казахском языке напрямую связано с освоением словарного запаса специальности, а также знанием принципов лингвистических правил казахского языкового образования. Изданы учебные пособия «Профессиональный казахский язык» предназначенные для студентов, обучающихся на русском языке в вузах по специальностям «Журналистика», «Маркетинг», «Педагогика и психология» и другим. Однако по-прежнему существует необходимость работы над методикой профессионально-ориентированного обучения казахскому языку, составом и формированием профессионально-коммуникативной компетенции. Поэтому авторы статьи взяв в основу модель профессионального языкового развития Кунанбаевой С.С. определяют когнитивную, лингвокультурную и социокультурную компетенции как часть профессионально-коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: Профессиональный казахский язык, государственный язык, обучение казахскому языку по специальности, профессионально-ориентированное обучение, предмет казахский язык для русских групп, казахский язык как второй язык, коммуникативная компетенция, профессионально-коммуникативная компетенция

PECULIARITIES OF TEACHING PROFESSIONAL KAZAKH LANGUAGE IN RUSSIAN SPEAKING GROUPS

Konyrova A.T.¹, *Kulmanova M.N.², Kaztaeva A.K.³

¹c.Phil,s., Associate Professor, Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: akbota74@mail.ru

*²M.p.s., Ablai Khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: manshuk_2009@mail.ru

³Master of humanities, KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aiym.kaztaeva@mail.ru

Abstract. The Kazakh language, being the state language of the Republic of Kazakhstan, serves as a means of forming the professional orientation of a future specialist. The article discusses the issue of professional training of specialists and their need for employers and educational organizations. Employers' requirements for future specialists are rising to the level of their business, skills and competence. In the article, the problem of defining and describing the teaching methodology of "Professional Kazakh language" is solved. The work analyzes several works for teaching professionally oriented state language as a second language to students. They study such problems as the main purpose of teaching "Professional Kazakh" as a subject, the peculiarity of teaching to an audience of another language (in Russian-speaking groups), the importance of teaching students the terminology of their profession, increasing the level of communicative competence of students and being able to solve problems, therefore, it is considered that the methodology of vocationally oriented Kazakh language teaching should be focused on practice. The formation of communicative skills of students of higher educational institutions in the professional Kazakh language is directly related to the development of the vocabulary of the specialty, as well as the thorough knowledge of the principles of the linguistic rules of the Kazakh language education. "Professional Kazakh language" educational tool for students studying Russian language at university is published for "Journalism", "Marketing", "Pedagogy and psychology" and other specialties. However, there is still a need for work on the methodology of professionally oriented Kazakh language teaching, the composition and creation of professional-communicative competence. Therefore, the authors of the article based on S.S. Kunanbaeva's model of professional language

development, identify cognitive, linguistic-cultural and socio-cultural competences as part of professional-communicative competence.

Key words: Professional Kazakh language, State language, Kazakh language training according to professional specialty, professional-oriented education, Kazakh language for Russian groups, Kazakh language as a second language, communicative competence, professional-communicative competence

Статья поступила 24.01.2023

УДК 378.004

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.019>

АРАЛАС ОҚЫТУ ӘДІСІНДЕГІ БҰЛТТЫ ПЛАТФОРМА РӨЛІ

*Болысханова М.Ж.¹, Черикбаева Л.Ш.²

***¹докторант, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Алматы, Қазақстан, e-mail: madina_rusia@mail.ru**

**²доцент м.а., PhD, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің,
Алматы, Қазақстан, e-mail: cherikbayeva.lyailya@gmail.com**

Аңдатпа. Білім беру стандартының талаптарына сәйкес оқу үдерісіне аралас оқыту әдісін енгізу оқытушылардың алдында тұрған педагогикалық міндеттерге де, студенттерді оқыту стратегияларына да айтарлықтай әсер етеді. Бұл мақалада бұлтты технологияны аралас оқыту әдісіне қолданудың рөлі қарастырылды. Сипатталған жүйелер енгізілген технологиялық инновацияларды ескере отырып, педагогикалық және білім беру мақсаттары мен міндеттерін өзгерту нәтижесінде оқу үдерісінің педагогикалық траекториясын өзгертеді, нәтижесінде енгізілген технологиялық инновацияларды ескере отырып, педагогикалық және білім беру мақсаттары мен міндеттеріне өзгерістер әкеледі. Жоғары оқу орнында аралас әдіспен оқытуды ұйымдастыруға арналған, аралас оқыту элементтері және ресурстарымен қамтамасыз ету зерттелді. Мақалада дәстүрлі және қашықтықтан оқытуды интеграциялау, бұлтты технологияларды қолдана отырып студенттің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша педагогикалық тұрғыдан аралас оқыту әдісі қарастырылады. Аралас оқыту – компьютерлік графика, аудио және бейне, интерактивті курстарды пайдалана отырып, қашықтан оқыту мен аудиторлық оқытудың дәстүрлі түрлерінің үйлесімі. Аралас оқыту –

университеттердің инновациялық дамуының негізі. Әрбір студенттің бейімді, дараланған кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру. Университет бағдарламаларын жүзеге асыруда қолданылатын оқытудың аралас тәсілінің мүмкіндіктерін пайдалану маңызды.

Мақаланың мақсаты – білім беру үдерісін ұйымдастырудың ерекшеліктерін анықтайтын қолданыстағы аралас оқыту әдісінің құрылымдық-функционалдық мазмұнының тиімділік дәрежесін анықтаудағы бұлтты технологиялардың рөлін ашу. Эмпирикалық мәліметтерді жинау кезеңінде студенттер мен оқытушыларға арасында сауалнама жүргізілді. Бұлтты оқыту платформасында университетте аралас әдіспен оқыту жүйесін құрудың теориялық және практикалық тәжірибесін жалпылау және жүйелеу негізінде технологиялық, дидактикалық болып жіктелді. Бұл мақалада жоғары оқу орындарының практикасында аралас оқыту форматының және олардың компоненттерінің тиімділігін жобалау және енгізу.

Бұл мақалада аралас оқыту әдісінің тиімділігін және олардың құрамдас бөліктерін жобалау және жоғары оқу орындарының тәжірибесіне енгізу мәселелері ұсынылды.

Тірек сөздер: аралас әдіспен оқыту, жоғары оқу орындары, бұлтты платформа, бұлтты технология, білім беру ресурстары, студенттер, оқытушылар, оқу үдерісі

Кіріспе және негізгі ережелер

Аралас оқыту жоғары оқу орынында білім беру үдерісін ұйымдастырудың ең оңтайлы нысандарының бірі болып табылады. Аралас оқыту форматын және оларды бұлтты платформада оқыту жағдайларын қамтамасыз ету қажеттілігіне байланысты енгізу тәсілдері әзірленді. Аралас оқыту форматының танымалдылығы оқу үдерісінің барлық аспектілерін қызықтыратын негізгі факторлар жиынтығымен байланысты: оқыту сапасын арттыру, студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыру, қол жетімділік, экономикалық тиімділік және дәстүрлі форматты оңтайландыру мүмкіндігі.

Білім беру саласындағы заманауи трендтер негізінен цифрландыру ұғымымен жұмыс істейді. Оқу үдерісіне электронды оқытуды кеңінен енгізуді көздейтін аралас оқыту қазіргі заманның талабына жауап береді. Мақалада оқу үдерісіне бұлтты оқытуды енгізу бойынша зерттеулер жүргізу барысында алынған аралас оқытуды дамытудың артықшылықтары мен мәселелері қарастырылды. Аралас оқыту форматында білім беруде электронды оқытуды енгізудің көптеген артықшылықтары бар екені сөзсіз. Оқытудың бұл форматының артықшылықтарына мыналарды жатқызуға болады: бірлескен жұмыс үшін кеңейтілген құралдардың болуы, оқытушымен және топта онлайн-талқылау, жылдам кері байланыс алу,

кез-келген жерден және уақытта курс материалдарының қолжетімділігі, онлайн-тестілеу арқылы білім алушыларды жылдам және тәуелсіз бағалау, бағалар туралы есептерді автоматты түрде қалыптастыру, студенттердің өздерін бағалау мүмкіндігі.

Аралас оқытудағы бұлтты платформаның рөлі туралы әлемдік ғалымдар көптеген зерттеулер жүргізген. Кейбір зерттеулерге төмендегі мәселелерді қамтиды: «Бұлтты есептеулердің аралас әдістермен зерттеуге әсері» атты еңбектің авторы Дж.К. Галлихер аралас әдістермен зерттеулерді қолдау үшін бұлтты есептеулердің әлеуетін зерттеді. «Бұлтты есептеу және дәстүрлі eLearning жүйелеріне негізделген eLearning жүйелерін салыстырмалы зерттеу» еңбегінде автор Х. Ченг және т.б. бұлтқа негізделген eLearning жүйелерінің тиімділігін салыстырды. «Жетілдірілген оқытуға арналған бұлтты технологиялар әдебиетке жүйелі шолу» зерттеу мақаласында автор Н.Б. Альджаралла және т. б. кеңейтілген оқытуға арналған қолданыстағы бұлттық технология әдебиеттеріне жан-жақты шолу жасаған. Бұлтты есептеулердің әсерін зерттейтін Н. Ченнің және басқалардың «Тиімді қашықтықтан білім беруді қолдаудағы бұлтты есептеулердің рөлі» атты зерттеуі аралас оқытуда бұлтты платформаларды пайдаланудың ықтимал артықшылықтары мен қиындықтарын көрсетеді және бұлттық есептеулер тиімді және сапалы аралас оқытуға ықпал етуі мүмкін екенін көрсетеді. Алайда, бұлтты платформалардың аралас оқытуға әсерін толық түсіну және білім беру мекемелерінде бұлтты технологияны қолданудың ең жақсы тәжірибесін анықтау үшін қосымша зерттеулер қажет. Осылайша, аралас оқытуды қолдану нәтижесінде оқыту сапасын жаңа деңгейге көтеруге мүмкіндік беретінін атап өтуге болады. Олар үшін дәстүрлі және қашықтықтан оқыту форматына ауысу мүмкіндігі бар, бұл - оқытушыдан тек офлайн сабақ барысында ғана емес, онлайн оқу барысында да кеңес алуға мүмкіндік береді.

Жоғары оқу орындарында оқу үдерісін икемділік пен даралануды қамтамасыз ету негізінде жаңа технологияларды қолданумен бірге аралас оқыту форматында жүзеге асырылады [1]. Оқыту технологиясы негізінен синхронды және асинхронды оқыту үшін қолданылады, ал күндізгі оқу интеграциясы аралас оқыту деп аталады. Аралас оқыту оқытушының екі сапалық тобын анықтаған сарапшылармен сауалнама жүргізілді: сауалнама нәтижесінде аралас оқытудың педагогикалық құзреттілікке және білім сапасына әсерінің оңдығы дәлелденді [2]. Жоғары білім беруде студенттердің аралас оқытуға икемділікке деген қажеттіліктерін қанағаттандыру және осы форматты енгізу күрделі процесс болып қала береді.

Аралас оқыту жоғары оқу орындарының студенттеріне бірнеше пайда әкелуі мүмкін, бірақ олардың жетістіктері оның қалай жасалғанына

байланысты [3]. Жоғары оқу орындарында оқытудың тиімділігін арттыру үшін аралас оқытудың рөлін зерттеу: «Эмпирикалық зерттеу жұмысында студенттерді ынталандыру үшін тиісті технологияларын қолдана отырып, барлық мүдделі тараптардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға ұсынылған және аралас оқытудың түрлі бөліктері арасында оңтайлы сәйкестікке қол жеткізуге бағытталған оқытудың форматын әзірлеуге бірлескен тәсіл қолданылады» [4]. Аралас оқыту - бұл дәстүрлі күндізгі оқу мен мобильді оқытудың жаңа оқу ортасы ретінде бірігуі: «аралас оқытуды әртүрлі жеткізу әдістерін араластыру және сәйкестендіру жүйесі ретінде қарастыруға болады. Күндізгі және мобильді оқытудың үйлесімі оқу ортасын оңтайландыру үшін осы жеткізу әдістерінің күшті жақтарын ғана қамтитынын есте ұстаған жөн»[5]. Онлайн режимінде оқыту тәжірибесін аралас оқыту қамтиды және студенттерге икемді онлайн ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы мазмұнды білім алуға, аудиторияда отырып сабаққа қатысуды азайтуға және жоспарланған оқытуды үздіксіз білім алуға көмектеседі [6]. Бұл ғылыми жұмыстарда аралас оқытуға пайдалы әртүрлі құрылымдар мен тәсілдерге кең шолу жасалған. Осы форматта оқыту білім алушылар үшін университетте де, кәсіби дайындық үшін де пайдалы. Студенттердің қабілеттерін жақсарту үшін аралас оқытуда қолдануға болатын барлық дамыған виртуалды оқыту платформалары өзекті болып табылады. Деректерге оңай қол жеткізудің арқасында мобильді құрылғылар арқылы кез-келген уақытта және жерде білім алуға мүмкіндік береді, цифрлық құрылғылардың дәстүрлі және қашықтықтан оқытуға пайдасы тиеді. Қазіргі уақытта білімге деген қажеттілік өзекті болып отыр, бірақ бос уақыт аз, бұл қашықтықтан оқытуды білім берудегі құнды өнімге айналдырады. Цифрлық құрылғыларды білім беру сапасын жақсарту құралы ретінде дәстүрлі және қашықтықтан оқыту формасына қосу аралас оқыту форматына әкеледі.

Студенттердің білім сапасын арттыру үшін мобильді оқытуға дайындық - бұл білім беру үдерісінде технологияларды интеграциялаудың жаңа үрдісі. Аралас оқыту дәстүрлі оқытудың және мобильді оқытудың мықты жақтарын біріктіреді. *A. B. Ustun* зерттеулерінде: «студенттердің білім алуына және академиялық жетістіктеріне осы әдістердің әсерін анықтау үшін мобильді оқытудың аралас білім беру ортасына тиімді интеграциясын зерттеу өзекті мәселе»[5]. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы дәстүрлі білім беру идеясы мен практикасына күтпеген революциялар әкелді. Мобильді технологиялар студенттерді аралас оқытуға бағытталған көзқарасты біріктіруде жаңа мүмкіндіктер ашады. Ғалымдардың зерттеуі оқытудың аралас тәсілдерін қолдану тенденциясын көрсетеді: «оқыту формаларын синтездеуге негізделген

аралас оқыту тұжырымдамасын жасау және мобильді технологияны қолдана отырып мазмұнға қол жеткізу тәсілдерін біріктіруі жаңа оқыту әдісіне әкеледі» [7]. Аралас оқыту жоғары оқу орындарының студенттеріне артықшылық береді. *М. М. Engelbertink, et al.* зерттеуінде оқу үдерісінің барлық өкілдерінің қатысуы негізінде әзірлеу тәсілі табылды [3]. Қазіргі уақытта аралас оқытуға жаңа технологияларды енгізу артты. Ғалымдардың зерттеуі университет басшыларына студенттердің оқуы мен оқытушыларды оқыту нәтижелерін бағалау туралы шешім қабылдауға көмектесетін модель жасады [4]. Қазіргі білім беру ортасында аралас және мобильді оқыту сияқты көптеген инновациялық технологиялар қолданылады. Білім берудегі ақпараттық технологиялардың сапасы көбінесе үш параметр бойынша бағаланады: оқыту жүйесінің сапасы, ақпараттың сапасы және қызмет көрсету сапасы. *T. Mijac*: «зерттеу нәтижелерінде қызмет көрсету сапасын елемеуге болмайды, өйткені кейбір зерттеушілер ақпараттық білім беру жүйелерінің сапасын өлшеу кезінде оны ескермеуге бейім болып келеді», - зерттеу оқытудың әртүрлі іс-шаралары туралы көптеген пікір таластардың нәтижесінде өте маңызды болып отыр. Нәтижесінде бізге осы зерттеулерді дамытудың маңызды аспектілерін ұсынады [8]. Мобильді оқыту технологиясы аралас оқытудың жаңа технологиясы болып табылады. Аралас оқыту студентпен кері байланыс мүмкіндігі бар тапсырмаларды орындау және өз бетінше әзірлеу арқылы білім алуға бағытталған. Қашықтықтан білім беруде оқытудың барлық әдістері мен тәсілдері біріктіріліп, оларды дамудың сапалы жаңа деңгейіне шығарады. Дәстүрлі оқыту студенттерді ынталандыру үшін қолданылады, өйткені бұл формат студент пен оқытушы арасындағы тікелей байланысқа негізделген. Аралас оқытуда бұлтты платформаны қолданып оқытуды тиімді, ыңғайлы және үнемді етуге мүмкіндік береді. Аралас оқытуда білім алу үдерісі студенттерге бағытталған және интерактивті болып саналады. Оқу үдерісінің әдістерін бұлтты платформаны қолдана отырып, аралас оқыту арқылы жасауға болады. Осы зерттеуде оқу үдерісінде аралас оқытуды қолдану әдістемесі нақты тәжірибесінде жасалған тиісті әдебиеттерді синтездеу, тапсырманы модельдеу және жобалық мәліметтер негізінде жасалды. Зерттеу барысында әзірленген бұлтты платформа аралас оқытуға қолданылды. Бұлтты оқыту технологиясы аралас оқытудың жаңа технологиясы деп айтсақ қателеспейміз. Бұл технология үшін нақты тұжырымдалған анықтама мен әдістеме жоқ, бірақ көптеген оқытушылар осы бағытта жұмыс істейді, өйткені бұлтты технологиялар жыл сайын өмірдің барлық салаларында, соның ішінде білім беруде танымал бола бастады. Жалпы, бұлтты оқыту бойынша бұлтты технологияны қолданатын техникалық құрылғылардың өзара байланысты жиынтығы және оларды

педагогикалық үдерсіте қолданудың әдістемелік ерекшеліктері осы мақалада қарастырылған.

«Бұлтты» есептеу Интернет арқылы қызмет ретінде ұсынылатын қосымшаларға да, осы қызметтерді ұсынатын деректер орталықтарындағы аппараттық және жүйелік бағдарламалық жасақтамаға да қатысты. Қызметтердің өзі ұзақ уақыт бойы бағдарламалық жасақтама (SaaS) деп аталды. Кейбір жеткізушілер өз өнімдерін сипаттау үшін IaaS (қызмет ретінде инфрақұрылым) және PaaS (қызмет ретінде платформа) сияқты терминдерді қолданады. Деректер орталығының жабдықтары мен бағдарламалық жасақтаманы бұлт деп атаймыз [9].

Бұлтты орналастыру модельдерінің ішінде біз тоқталатыны жеке бұлт. Жеке бұлттар - бұл кәсіпорынның ішкі бұлтты инфрақұрылымы және қызметтері. Жалпыға қол жетімді бұлттар ол провайдер ұсынатын бұлтты қызметтер. Гибридті бұлттар жалпы және жеке бұлттарды біріктіреді [10]. Бұл жұмыстар да бұлтты есептеулердің дамуына әкелетін көптеген зерттеулер жүргізілген. Бұл қызмет көрсету модельдері: IaaS, SaaS және PaaS. Барлық ұйымдар өздерінің платформалары мен қосымшаларын қызмет провайдерінің инфрақұрылымында пайдаланады. Қолданбалар веб-интерфейс немесе API арқылы қол жетімді қашықтағы бұлт желісінде орналасқан. PaaS-та үлкен деректер қоймасын, есептеу ресурстарын, пайдаланушылар өздерінің қосымшаларын, оларды әзірлеу, конфигурациялау және сынау үшін дайын құралдарды қолдана алады.

Қазіргі уақытта бұлтты есептеулердің дамуы білім беру контекстінде жүйелі пайдалану үшін бұлтты платформаның мүмкіндігі туралы пікірталас туғызды. Бұлтты технологияларды зерттеуге деген қызығушылық бірқатар артықшылықтарға ие: бейімделу, икемділік, ауқымдылық, қолжетімділік, экономикалық тиімділік. Осы себептер бойынша білім беру саласында түрлі деңгейлерде бұлтты технологияларды енгізуге байланысты барлық күш жұмсалды [11]. Butoi, A., Tomai, N., & Moscan, L. бұлтты мобильдік оқыту туралы «Informatica Economica» журналында «Бұлтты мобильдік оқыту» мақаласында атап өтті: «мобильді оқыту үшін бұлтты технологиялардың мүмкіндіктерін қарастыру және осындай оқытудың артықшылықтары мен проблемаларын шешу қажет» [12].

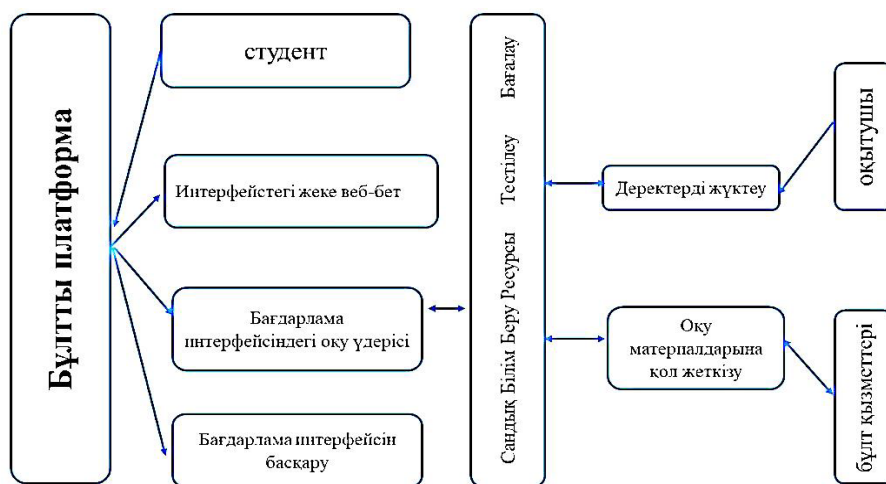
Аралас оқыту әдісіндегі бұлтты платформаның рөлі әртүрлі оқыту түрлерін, соның ішінде онлайн және офлайн іс - шараларды қамтамасыз ету және басқару үшін орталықтандырылған және қолжетімді органы қамтамасыз ету болып табылады. Бұлтты платформаны электронды кітаптар, бейнелер және бағалау сияқты білім беру ресурстарын сақтау және тарату, сондай-ақ студенттердің үлгерімін бақылау үшін пайдалануға болады. Ол сондай-ақ оқу процесінде оқытушылар, студенттер және басқа да мүдделі тараптар арасындағы ынтымақтастық пен қарым-қатынасты

дамыта алады. Сонымен қатар, бұлтты платформа оқу орындарына өзгермелі қажеттіліктер мен талаптарға бейімделуге мүмкіндік беретін аралас оқыту тәжірибесін қамтамасыз ету үшін икемді және ауқымды инфрақұрылымды қамтамасыз ете алады. Аралас оқыту үшін бірыңғай және қолжетімді ортаны қамтамасыз ете отырып, бұлтты платформа оқу үдерісінің тиімділігі мен сапасын арттыруға көмектеседі. Жоғары оқу орындарында бұлтты технологияларды, бұлтты есептеу қызметтерін пайдалану қазіргі заманғы талаптарна сай қолданысқа енгізілу жұмыстары жүргізіліп жатқанын атап айтқан. Білім беру саласының алдына қойылған міндеттердің бірі аралас оқыту әдістемелерін енгізуді болып табылады. Қазіргі білім беру стандарттары жағдайында білім беруді дамытудың өзекті және перспективалы бағыты интеграция болып табылады. Интеграцияны қолдану оқушылардың оқилатын пәндерге деген қызығушылығы мен ынтасын арттырады. Аралас оқыту студенттердің логикалық ойлау қабілетін дамытады және оқу үдерісінде алған білім кешенін шығармашылықпен шыңдау арқылы қолдана алады. Біз таңдаған оқыту әдістерін интеграциялау кез-келген пәнді оқуда туындайтын мәселелерге шешім табуда осы оқыту форматына сендіру негізінде оқытушы мен студенттердің мүдделерінің бірлігін қамтамасыз етеді.

Материалдар мен әдістер

Аралас оқытудағы бұлттық платформаның ролін зерттеу үшін тақырыптық талдауды пайдаланған бірнеше зерттеулер жүргізілді. Бұл зерттеулер білім беруде бұлтты технологияны қолданудың артықшылықтары мен қиындықтарын, бұлтты аралас оқытуды енгізуге әсер ететін факторларды және студенттер мен оқытушылардың бұлтты аралас оқыту орталарындағы тәжірибесін қоса алғанда, бірқатар тақырыптарды зерттеді. Мысалы, Тайваньдағы бұлтты аралас оқыту ортасындағы оқытушылар мен студенттердің тәжірибесін зерттеу үшін тақырыптық талдауды Чен және басқалар (2019) қолданылды. Зерттеу көрсеткендей, білім беруде бұлтты технологияларды қолдану бірқатар артықшылықтар береді, соның ішінде студенттердің белсенділігін арттыру оқытудың тиімділігін арттыру, сонымен қатар құпиялылық пен деректердің қауіпсіздігіне қатысты алаңдаушылық сияқты кейбір мәселелерді тудырады. Чен (2019) жүргізген тағы бір зерттеу Гонконгтағы бұлтты аралас оқу ортасында оқушылардың тәжірибесі мен қабылдауын зерттеу үшін тақырыптық талдауды қолданды. Зерттеу көрсеткендей: «студенттер бұлтты аралас оқытудың икемділігі мен ыңғайлылығын бағалады, сонымен қатар кейбір техникалық қиындықтар мен техникалық қолдаудың жоқтығына тап болды», - аталған зерттеу аралас оқытудағы бұлтты платформаның ролі туралы егжей-тегжейлі түсінік алу үшін

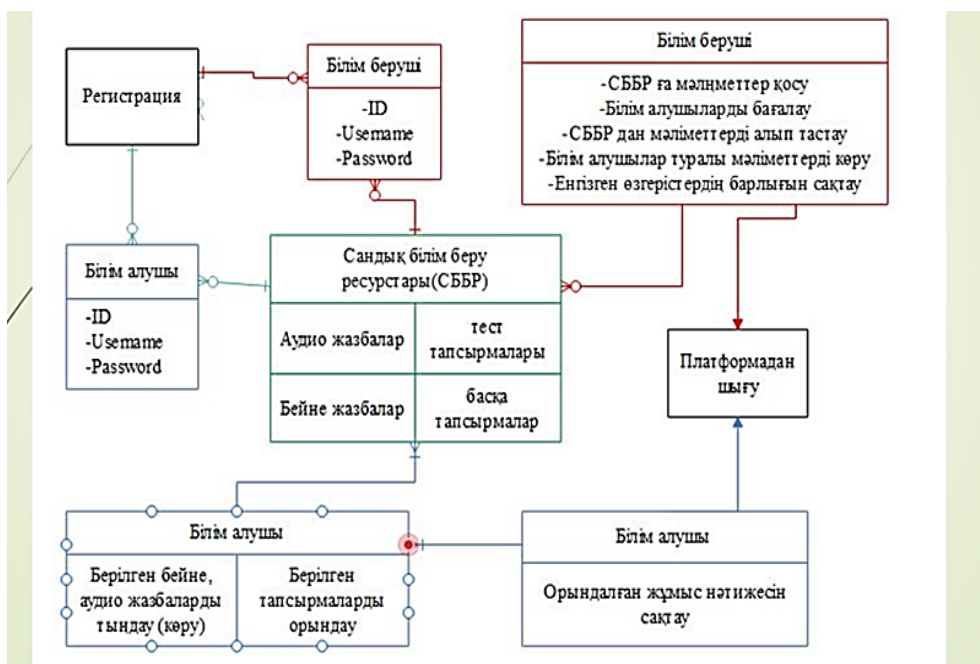
тақырыптық талдаудың әлеуетін анықтады және аралас оқытудың тиімді бұлттық технологияларын әзірлеуге және енгізуге негіз бола алады, оқытушыларға осы ортадағы студенттердің тәжірибесі мен болашағын түсінуге көмектеседі деп айтамыз. Атқарылған зерттеу жұмыстарын негізге ала отырып жеке бұлтты платформа әзірлеуді мақсат етіп қойылды. Зерттеу барысында студенттерді аралас оқытуға арналған жеке бұлтты платформаны әзірлеу жобаланып, жүзеге асырылды. Бұлтты орналастыру модельдері ішінен жеке бұлт моделі ғана қолданылды. Бұлтты есептеу тұжырымдамасының элементтері инфрақұрылымды қызмет ретінде пайдаланды. Жүргізілген зерттеулер негізінде жеке бұлтты платформаны қолдана отырып, студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру кезеңдері анықталды. Бұлтты есептеулер негізінде әзірлеген жеке бұлтты платформаны оқу үдерісінде қолдану әдістемесін жетілдіру жолдары қарастырылды. Зерттеу негіздеріне сүйене отырып сурет 1-де аралас оқытуға арналған бұлтты платформада оқытушының студентпен өзара әрекеттесу архитектурасы құрылды.

Сурет 1 - Аралас оқытуға арналған бұлтты платформада оқытушының студентпен өзара әрекеттесу архитектурасы

Оқу үдерісінде бұлтты платформаны қолданудың аралас әдістерін зерттеліп, жеке платформаны құруға әкелді. Ғылыми еңбектерді талдау негізінде бұлтты есептеулерге негізделген жеке бұлтты платформа құрылды. Бұлтты платформа басқарылатын серверлерде файлдарды синхрондау және бөлісу үшін қауіпсіз, сенімді және үйлесімді шешім болды. Бұлтты платформа университетте енгізілді және сыналды. Экспериментке студенттер мен оқытушылар қатысты. Олардан біз әзірлеген бұлтты платформаның көмегімен сауалнама алынды. Бұлтты платформада ақпарат беру, тестілеу және кері байланыс функциялары

бар. Әрбір студент қосымшаны дербестендіре алады және жаңартылған мазмұнды ыңғайлы уақытта және кез-келген жерде көре алады. Сондай-ақ студенттер мен оқытушылар жоғары оқу орнында өткізілетін барлық оқиғалар мен іс-шаралардың анонстарын ала алады. Жеке бұлтты платформаға кіру авторизация қызметтері арқылы жүзеге асырылады сурет 2-де көрсетілген. Пайдаланушыны жүйелік менеджер платформада тіркейді, содан кейін хабарлама электрондық поштаға жіберіледі. Өз кезегінде, пайдаланушы хатты ашып, оның мәртебесін растауы керек, әйтпесе ол жеке бұлт платформасына кіре алмайды. Жүйеге кіргеннен кейін пайдаланушының жеке кабинеті ашылады. Студенттерге сандық білім беру ресурстары қол жетімді болады. Сурет 3-те студенттердің жеке бұлтта сақталған сандық білім беру ресурстарына мобильді құрылғы арқылы қолжетімділігі көрсетілген. Кейбір жалпы жобаларда оқытушыларға арналған жалпы жұмыс кеңістігіндегі оқу материалдарымен бірге жұмыс жасау ортасы сілтеме арқылы ашылады. Студенттер онлайн тестілеуден, пән бойынша үлгерімді бақылау үшін онлайн сауалнамадан өтеді, желіде топпен отырып, жалпы құжатпен бұлтта жұмыс істеуге мүмкіндігі бар. Студенттер онлайн конференцияларға жеке бұлт платформасында қатысады, бейне қоңыраулар мен аудио қоңыраулар жасайды, құжаттарды пошта, сілтемелер арқылы алмасады.

Сурет 2 - Бұлтты платформадағы авторизация және жүйедегі байланыс

Сурет 3- Сандық білім беру ресурстарына сандық құрылғылар арқылы қолжетімділік

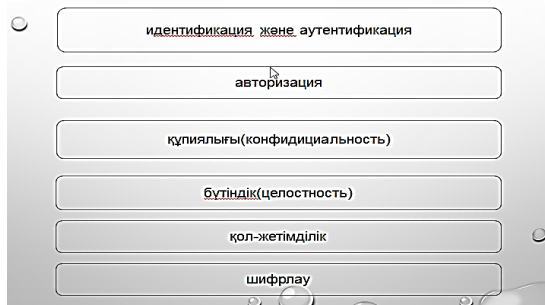
Сонымен, аралас оқытудың барлық мүмкіндіктерін пайдаланатын бұлтты платформа әзірленді, оқу үдерісіне енгізілді өйткені аталған мәселе қазіргі уақытта өзекті мәселе болып отыр. Сандық құрылғыларға веб қосымшаны жасау үшін бұлтты есептеулер қолданылды. Бұлтты таңдаудың себептері келесі параметрлер болды: жылдамдық, ортақ ресурстар, деректерді жылдам және қауіпсіз жинау және жіберу. Сурет 4 деректер қауіпсіздігі. Нәтижесінде бұлтты оқыту платформасы онлайн және офлайн оқыту форматтарына бірдей қолданылды және сандық құрылғылар арқылы аралас оқытуға мүмкіндік туады. Бұлтты платформаның көмегімен студенттер веб - мазмұнды қажетті уақытта алады, тестілеуден өтіп, нәтижелерін өз парақтарында көре алады. Веб - қосымшаның функционалдығы Интернет желісінде іске асырылған клиент серверлік технология есебінен қамтамасыз етіледі. Клиент қосымшасы серверге сұрау жібереді. Сервер сұранысты өңдейді, содан кейін ақпаратты клиенттің веб - бетіне жібереді. Бағдарлама жеке парақтағы ақпаратты қарауды, аутентификацияны, онлайн курс ресурстарын жүктеу тақтасын, сондай-ақ есептік жазбаны растайтын электрондық поштаға жіберуді жүзеге асырады. Білім беруде бұлтты технологияларды қолдану саласындағы зерттеулерді талдау “бұлтты оқыту” ұғымы техникалық және педагогикалық компонентті қамтитынын көрсетті. Бұлтты технологияның мәні мынада: бұлтты есептеу кезінде деректер бұлтта

орналасқан виртуалды серверлерде үнемі сақталады, сонымен қатар компьютерлер, ноутбуктер, мобильді құрылғылар сияқты құрылғыларда клиент жағында уақытша кэштеледі. Пайдаланушыларға интернет желісі арқылы қосымшаларға, қызметтерге және есептеу ресурстарына қашықтықтан қол жеткізу ұсынылады. Педагогикалық компоненті білім беруде мобильді және бұлтты технологияларды қолдану әдістемесі мәселесінің маңыздылығын көрсетеді. Аралас оқыту әдістерінде бұлтты платформаларды пайдалану бірнеше жолмен тиімді екені көрсетілді. Біріншіден оқу материалдары мен ресурстарына оңай және ыңғайлы қол жетімділікті, сондай-ақ жалпы оқу тәжірибесін жақсарта алатын нақты уақыт режимінде басқа адамдармен ынтымақтастық пен байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Екіншіден, бұлтты платформа ұйымдарға дәстүрлі және заманауи оқыту әдістерін тиімді біріктіруге мүмкіндік беретін үлкен көлемдегі деректерді өңдеу және талдау үшін қажетті инфрақұрылым мен ресурстарды қамтамасыз етеді. Үшіншіден, бұлтты платформа масштабтауды, икемділікті қамтамасыз етеді.

Шетел ғалымдары келесі зерттеулерде мобильді бұлтты есептеулердің әсерін талдап, инновациялық оқытудың әсерін зерттей отырып, бұлтты технологияны қолданатын мобильді оқытудың студенттің үлгеріміне әсер ететіндігін тәжірибелерінде көрсеткен. Нәтижелерінде инженерлік пәнді оқуда бұлтқа негізделген мобильді оқытуды пайдалану және студенттердің оқу құзыреттіліктеріне арттыратындығын көрсетті. Нәтижесінде бұлтқа негізделген мобильді оқытуды инженерлік пәндерді оқу үшін тиімді пайдалануға болатынын айқын көрсетеді және мақсатқа қол жеткізеді [13-15]. Қазіргі уақытта көптеген білім беру платформалары аралас оқытуда мобильді және бұлтты технологияларды қолдану арқылы өз қызметтерін кеңейтіп, жетілдіруде. Білім беру платформаларын талдауда көрсетілгендей, олардың барлығы бұлтты және мобильді технологияларды қолдана отырып жасалған. Бұл оларға бүкіл әлемдегі білім беру қызметтері нарығында сұранысқа ие болуға мүмкіндік береді.

Бұлтты қауіпсіздік стандарттары:

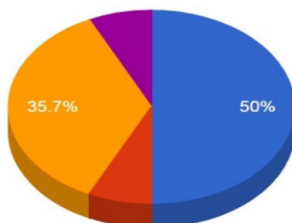
Сурет 4 - Бұлтты платформадағы ақпараттар қауіпсіздігі деңгейлері

Нәтижелер

Зерттеуіміздің нәтижелері байқау, құжаттық зерттеулер және студенттер толтырған сауалнамалар арқылы алынған эксперименттік мәліметтер болды. Алдын-ала талдау нәтижелері оқытушылар мен студенттердің сауалнамасы, оқыту әдісін тестілеу, бұлтты платформаның жағдайын талдаудан тұрды. Студенттер ақпаратқа өздерінің гаджеттері арқылы ноутбук немесе дербес компьютер арқылы қол жеткізгенді жөн көреді. Цифрлық технологияны қолдана отырып, оқытудың заманауи әдістері әртүрлі идеяларды, жоспарларды әзірлеуге және аралас оқыту форматын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Біз "Информатика" мамандығы бойынша оқитын студенттер арасында сауалнама жүргіздік. Деректерді жинау сурет 4-те көрсетілген voting онлайн-сауалнамасын қолдана отырып, онлайн форматта жүргізілді. Бұл веб-сервис интерактивті кері байланыс жүргізу үшін қолданылады. Интернеттегі сауалнама салыстырмалы талдау жүргізу үшін қажет және алынған деректерді талдау үшін оңай және тез түсіндіруге мүмкіндік береді. Осы зерттеу барысында әзірленген жеке бұлтты платформаны қолдана отырып, аралас оқытуды жүзеге асыру тиімділігін анықтау үшін сауалнама жасадық. Эксперименттік кезеңде студенттерге аралас оқытуда бұлтты технологияны қолданудың тиімділігін анықтауға бағытталған бірқатар сұрақтар ұсынылды. Сауалнама эксперименттік зерттеу кезеңінде жасырын түрде жүргізілді. Сурет 5-те жүргізілген сауалнама нәтижесі көрсетілген.

Сурет 4 - Voting онлайн-сауалнамасы

Сурет 5 - Сауалнама нәтижесі

Сауалнама нәтижесінде 7,15% жауап беруге қиналамыз және бұл әдіспен таныс емеспіз, 35,7% бұл әдіске қызығушылық танытқандар, 50% бұл әдіс бізге ұнады оқу үдерісіне енгізгенді қолдаймыз деп жауап берді.

Инновациялық технологияларға негізделген интерактивті курстарды қолдану арқылы сандық педагогикаға бұлтты технологияларды қолдану студенттердің оқу нәтижелерін арттырады. Бұл тәсілдің мәні диалог пен өзара әрекеттесу, пәнді оқуға белсенді қатысу болып табылады. Сонымен бірге, тәсілдің негізгі күшті жақтарының бірі - бұл студенттерге пәндердің техникалық аспектілерін зерттеу үшін жалпы базаны қамтамасыз ететін тәжірибелік базаны құруға мүмкіндік береді. Нәтижелер аралас оқытуда бұлтты технологияны қолдану арқылы студентке тигізетін әсері оң және тиімді жетістіктермен, қатысумен және танымдық нәтижемен анықталады.

Талқылау

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып түйіндейміз. Бұлтты платформаларды қолдана отырып, аралас білім беруді енгізу бірнеше кезеңдерді қамтиды, соның ішінде бұлтты оқыту ресурстарын жобалау және әзірлеу, сәйкес бұлттық технологиялар мен құралдарды таңдау және бұлтты ресурстарды біріктіру.

1. Бұлтты оқыту ресурстарын жобалау және дамыту: бұл студенттердің кампуста да, онлайн ортада да оқуын қолдау үшін пайдалануға болатын бейнелер, викториналар және интерактивті тренажерлер сияқты бұлтты ресурстарды құруды қамтиды.

2. Бұлтқа негізделген технологиялар мен құралдарды таңдау: бұл белгілі бір білім беру контекстінде аралас оқытуды қолдауға қайсысы қолайлы екенін анықтау үшін оқытуды басқару жүйелері мен виртуалды сыныптар сияқты әртүрлі бұлттық құралдар мен технологияларды бағалауды қамтиды.

3. Бұлтты ресурстарды қолданыстағы білім беру ортасына біріктіру: бұл оқытушылар және басқа да мүдделі тараптармен бұлтты оқу ресурстарын қолданыстағы оқу бағдарламасына біріктіру, олардың қолданыстағы сынып сабақтарымен және бағаларымен тиімді интеграциялануын қамтамасыз ету бойынша жұмысты қамтиды.

4. Аралас оқытуды енгізу және бағалау: бұлтқа негізделген платформаларды пайдалана отырып, аралас оқытуды енгізуді бақылау және бағалауды, студенттер мен оқытушылардан кері байланыс жинауды және уақыт өте келе тәсілге кез келген қажетті түзетулерді енгізуді қамтиды.

Бұлтты ресурстарды білім беру ортасына қосу аралас оқытудың икемділігі мен тиімділігін арттыра алады, бұл студенттерге сынып ішінде

де, одан тыс жерлерде де оқу ресурстары мен тәжірибесінің кең ауқымына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Дегенмен, бұлтты аралас оқытуды енгізуге байланысты техникалық, педагогикалық және ұйымдастырушылық мәселелерді ескеру және оларды тиісті жоспарлау мен қолдау арқылы шешу маңызды.

Бұл зерттеудің жаңалығы аралас оқыту әдісіндегі бұлтты платформаның рөлін қарастыруда. Білім беруде технологияны қолданудың артуы оқу процесін жақсарту үшін әртүрлі платформалар мен құралдарды қалай пайдалануға болатынына қызығушылықтың артуына әкелді. Бұлтты платформаға назар аудара отырып, бұл зерттеу ұйымдардың білім берудің жақсы нәтижелеріне қол жеткізу үшін дәстүрлі және заманауи оқыту әдістерін қалай тиімді біріктіре алатыны туралы жаңа түсінік береді. Бұл зерттеу сонымен қатар бұлтқа негізделген білім беру платформасының масштабталу, икемділік және экономикалық тиімділік сияқты әлеуетті артықшылықтарын көрсетеді. Білім беруде бұлтты технологияны қолданудың артықшылықтары мен қиындықтарын зерттей отырып, зерттеу оқу процестерін оңтайландыруға және оқушылардың оқу сапасын жақсартуға ұмтылатын ұйымдар үшін құнды ақпарат пен ұсыныстар береді. Зерттеу бұлтқа негізделген технологиялардың дәстүрлі және заманауи оқыту әдістерінің интеграциясын қалай қолдай алатынын түсінудегі олқылықты толтыру арқылы осы салаға үлес қосады және тиімді білім беру стратегияларын әзірлеу және іске асыру кезінде бұлтты платформаларды есепке алудың маңыздылығын көрсетеді.

Аралас оқыту әдістерінде бұлтты платформаларды пайдаланудың тиімділігі бірнеше зерттеулер мен практикалық іске асырулар арқылы дәлелденді. Бұлтты технологияларды пайдалана отырып, оқу орындары студенттерге мультимедиялық мазмұн, онлайн бағалау және ынтымақтастыққа оңай қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл студенттердің белсенділігі мен мотивациясын арттырып, сыни тұрғыдан ойлау мен проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, бұлтты платформа нақты уақыттағы деректерді талдауға мүмкіндік береді және оқытушыларға студенттердің оқу барысы туралы құнды ақпарат береді, бұл оларға оқу үдерісін жекелендіруге және қажет болған жағдайда жеке қолдау көрсетуге мүмкіндік береді. Бұл білім берудің жалпы сапасын жақсартып алады және оқу үлгерімін арттыру және оқу үдерісіне қанағаттанудың жоғары деңгейі сияқты студенттердің жақсы нәтижелеріне әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, бұлтты платформаларды пайдалану физикалық инфрақұрылымға, оқулықтарға және АТ қолдауына деген қажеттілік сияқты дәстүрлі білімге байланысты шығындарды азайтуы мүмкін және ұйымдарға кең аудиторияға, соның ішінде шалғайдағы немесе аз қамтылған аудандардағы студенттерге қол

жеткізуге мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, қолда бар дәлелдер аралас оқыту әдістерінде бұлтты платформаларды пайдалану оқу нәтижелерінің жақсаруына және тиімділік пен сапаның артуына әкелуі мүмкін екенін көрсетеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, бұлтты платформа аралас оқыту әдісін жүзеге асыруда шешуші рөл атқаратынын атап өткен жөн. Ол ұйымдарға дәстүрлі және заманауи оқыту әдістерін тиімді біріктіруге мүмкіндік беретін үлкен көлемдегі деректерді сақтау, өңдеу және талдау үшін қажетті инфрақұрылым мен ресурстарды қамтамасыз етеді. Бұлтты платформа сонымен қатар ұйымдарға өздерінің нақты қажеттіліктері мен мақсаттарына сәйкес оқу үдерістерін оңтайландыруға мүмкіндік беретін ауқымдылықты, икемділікті және үнемділікті қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, бұлтты технологияларды пайдалану студенттер, оқытушылар және басқа да мүдделі тараптар арасындағы ынтымақтастық пен байланысты жақсартып алады, осылайша жалпы оқу тәжірибесін жақсартады.

Аралас оқытуда бұлтты технологияларды қолдану университетте оқыту әдістерін біріктірудің жаңа мүмкіндіктерінашады. Зерттеу оқытудың әртүрлі форматтарын біріктіріп, бұлтты технологияны қолданудың әдістерін біріктіру арқылы аралас оқытудың тенденциясын көрсетті. Бұл зерттеуде аралас оқыту арқылы сабақ өткізуге мүдделі жоғары оқу орындарының оқытушылары қолдана алатын аралас оқытудың жеке бұлтты платформасын құруды мақсат етілді. Аралас оқыту үшін бұлтты технологияларды қолдану әдістемесін жасау келесі кезеңдерден тұрды: талдау, әдісті әзірлеу, енгізу.

Қорытындылай келе, бұл жаңашылдық жеке бұлтты платформаны әзірлеуге және іске асыруға бұлтты есептеу қызметтерін пайдаланып аралас оқытуды оқу үдерісіне енгізу және дамыту екенін атап айтқым келеді.

REFERENCES

[1] Müller C., Mildenerger T. Facilitating flexible learning by replacing classroom time with an online learning environment: A systematic review of blended learning in higher education //Educational Research Review. – 2021. – Т. 34. – С. 100394.

[2] Bruggeman B. et al. Experts speaking: Crucial teacher attributes for implementing blended learning in higher education //The Internet and Higher Education. – 2021. – Т. 48. – С. 100772.

[3] Engelbertink M. M. J. et al. Participatory design of persuasive technology in a blended learning course: A qualitative study //Education and

Information Technologies. – 2020. – T. 25. – C. 4115-4138

[4] Anthony B. et al. Exploring the role of blended learning for teaching and learning effectiveness in institutions of higher learning: An empirical investigation //Education and Information Technologies. – 2019. – T. 24. – C. 3433-3466.

[5] Ustun A. B. Effects of mobile learning in blended learning environments //Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi. – 2019. – T. 1. – №. 1. – C. 1-14.

[6] Kumar A. et al. Blended learning tools and practices: A comprehensive analysis //Ieee Access. – 2021. – T. 9. – C. 85151-85197.

[7] Suartama I. K. et al. Development of an instructional design model for mobile blended learning in higher education //International Journal of Emerging Technologies in Learning (Online). – 2019. – T. 14. – №. 16. – C. 4.

[8] Mijac T. QUALITY ASPECTS OF DIGITAL SERVICES IN HIGHER EDUCATION: STUDENT-ORIENTED PERSPECTIVE // Economic and Social Development: Book of Proceedings. – 2021. – C. 156-165.

[9] Armbrust M. et al. A view of cloud computing //Communications of the ACM. – 2010. – T. 53. – №. 4. – C. 50-58.

[10]Murzin F. A., Batura T. V., Smith D. F. Cloud technologies: basic models, applications, concepts and development trends //Software products and systems. – 2014. – №. 3 (107). – P. 64-72.

[11]Wang M., Chen Y., Khan M. J. Mobile cloud learning for higher education: A case study of Moodle in the cloud //International Review of Research in Open and Distributed Learning. – 2014. – T. 15. – №. 2. – C. 254-267.

[12]Butoh A., Tomai N., Mocean L. Cloud-based mobile learning // Informatica Economica. – 2013. – T. 17. – №. 2.

[13]Mallya R. K., Srinivasan B. Impact of Mobile Learning in the Cloud on Learning Competencies of Engineering Students //Int. J. Online Biomed. Eng. – 2019. – T. 15. – №. 9. – C. 80-87.

[14]Ahmad N., Khoda N., Alakhmar F. Development of a cloud model for the implementation of mobile learning to promote sustainable education // Sustainable Development. – 2020. – Vol. 12. – No. 8. – p. 3126.

[15]Nasution, A., & Siddik, M. Impact of Using Mobile Learning Applications in the Learning Process. //International Conference on Social, Sciences and Information Technology – 2020. - Vol. 1. - No. 1. - pp. 37-42.

РОЛЬ ОБЛАЧНОЙ ПЛАТФОРМЫ В МЕТОДЕ СМЕШАННОГО ОБУЧЕНИЯ

*Болысханова М.Ж.¹, Черикбаева Л.Ш.²

¹докторант, Казахский национальный университет имени Аль-Фараби,
Алматы, Казахстан, e-mail: madina_rusia@mail.ru

²доцент, доктор PhD, Казахский национальный университет имени
Аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: cherikbayeva.lyailya@gmail.com

Аннотация. Внедрение метода смешанного обучения в учебный процесс в соответствии с требованиями образовательного стандарта оказывает существенное влияние как на педагогические задачи, стоящие перед преподавателями, так и на стратегии обучения студентов. В данной статье исследуется роль применения облачных технологий к смешанному методу обучения. Описываемые системы изменяют педагогическую траекторию учебного процесса, приводя в результате изменения педагогических и образовательных целей и задач с учетом внедренных технологических инноваций. Изучены элементы и ресурсы смешанного обучения, предназначенные для организации смешанного обучения в вузе. В статье рассматривается метод смешанного обучения с педагогической точки зрения интеграции традиционного и дистанционного обучения, формирования профессиональной компетентности студента с использованием облачных технологий

Смешанное обучение представляет собой сочетание традиционных форм дистанционного обучения и аудиторного обучения с использованием компьютерной графики, аудио и видео, интерактивных курсов. Смешанное обучение является основой инновационного развития вузов. Формирование адаптивной, индивидуализированной профессиональной компетентности каждого студента. Важно использовать возможности смешанного подхода к обучению, применяемого при реализации программ вузов.

Цель статьи - раскрыть роль облачных технологий в определении степени эффективности структурно-функционального содержания существующего формата смешанного обучения, определяющего специфику организации учебного процесса. На этапе сбора эмпирических данных был проведен опрос студентов и преподавателей. Классифицирована как технологическая, дидактическая на основе обобщения и систематизации теоретического и практического опыта создания системы смешанного обучения в вузе на платформе облачного обучения. В данной статье рассматривается разработка и внедрение в практику высших учебных заведений эффективности смешанного формата обучения и их компонентов.

Ключевые слова: метода смешанного обучения, вузы, облачная платформа, облачные технологий, образовательные ресурсы, студенты, преподаватели, учебный процесс

THE ROLE OF THE CLOUD PLATFORM IN THE MIXED LEARNING METHOD

*Bolyskhanova M. Zh.¹, Cherikbayeva L.Sh.²

*¹doctoral student, Al-Farabi Kazakh National University, PhD Almaty,
Kazakhstan, e-mail:madina_rusia@mail.ru

²Associate Professor, PhD, Al-Farabi Kazakh National University,
Almaty, Kazakhstan, e-mail: cherikbayeva.lyailya@gmail.com
cherikbayeva.lyailya@gmail.com

Abstract. The introduction of the mixed learning method into the educational process in accordance with the requirements of the educational standard has a significant impact both on the pedagogical tasks facing teachers and on the learning strategies of students. This article examines the role of the application of cloud technologies to the mixed learning method. The described systems change the pedagogical trajectory of the educational process, resulting in changes in pedagogical and educational goals and objectives, taking into account the introduced technological innovations. The elements and resources of blended learning intended for the organization of blended learning at the university have been studied. The article discusses the method of blended learning from the pedagogical point of view of the integration of traditional and distance learning, the formation of professional competence of a student using cloud technologies. Blended learning is a combination of traditional forms of distance learning and classroom learning using computer graphics, audio and video, interactive courses. Blended learning is the basis of innovative development of universities. Formation of adaptive, individualized professional competence of each student. It is important to use the possibilities of a mixed approach to learning used in the implementation of university programs.

The purpose of the article is to reveal the role of cloud technologies in determining the degree of effectiveness of the structural and functional content of the existing mixed learning format, which determines the specifics of the organization of the educational process. At the stage of collecting empirical data, a survey of students and teachers was conducted. It is classified as technological, didactic on the basis of generalization and systematization of theoretical and practical experience in creating a system of blended learning at a university on a cloud learning platform. This article discusses the design and implementation in the practice of higher educational institutions of the effectiveness of a blended learning format and their components.

Keywords: blended learning method, universities, cloud platform, cloud technologies, educational resources, students, teachers, educational process

Статья поступила 12.01.2023

3 Бөлім.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. МЕКТЕП ЖӘНЕ
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ПЕДАГОГИКА
Раздел 3.
ЭТНОПЕДАГОГИКА. ШКОЛЬНАЯ И
ДОШКОЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА
Part 3.
ETHNOPEDAGOGY. SCHOOL AND PRESCHOOL PEDAGOGY

УДК 37.013.75

МРНТИ 14.85.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.020>

КОНЦЕПЦИЯ СОЗДАНИЯ ЦИФРОВОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
СРЕДЫ ШКОЛЫ

Тажигулова А.И.¹, *Ахметова Г.Б.²

¹д.п.н., и.о. профессора, университет имени Ж.Ташенова
Шымкент, Казахстан, e-mail: almira.tazhigulova@gmail.com

*²д.п.н., и.о. профессора, университет имени Ж.Ташенова
Шымкент, Казахстан, e-mail: ahmetovagulnara305@gmail.com

Аннотация. В статье представлена концепция создания цифровой среды на базе школ. Новая парадигма образования требует высокоинтерактивного, мультимедийно насыщенного контента. Современные ИКТ предоставляют широкие педагогические возможности для реализации содержания образования, так как обеспечивают пять новых педагогических инструментов: интерактив, мультимедиа, моделинг, коммуникативность, производительность, предлагающие качественно новые возможности реализации образовательного процесса.

Цель создания цифровой среды обусловлено необходимостью улучшения качества казахстанского образования, т.е. знаниево-ориентированная парадигма постепенно вытесняется личностно-ориентированной парадигмой. Цифровая парадигма должна быть направлена на обеспечение равного доступа к качественному казахстанскому образованию в общеобразовательных (массовых) школах, детей, временно проживающих за пределами Казахстана в силу различных причин и детей с особыми образовательными потребностями.

Концепция включает 4 структурных компонента, определенных на основе сущностной характеристики цифровизации образования как системного процесса: нормативное и правовое обеспечение, инфраструктурное обеспечение, программное обеспечение, контентно-методическое обеспечение. Практическая значимость определяется разработанным механизмом создания цифровой среды и Руководства, которое адресовано менеджерам и педагогическим работникам организаций образования. В настоящем руководстве определены цель и задачи цифровой среды в школе, поэтапный механизм организации.

Методологическую основу концепции составляют фундаментальные труды зарубежных и казахстанских ученых по исследованию вопросов информатизации и цифровизации образования.

В диагностической части принимали участие 27 педагогов, 18 представители администрации школ 3 регионов, в частности, г.Астаны, г.Шымкент, г.Алматы. В ходе проведения проекта, инициированного международной организацией Юнисеф и Международного университета информационных технологий (г.Алматы) были организованы онлайн-семинары, мастер-классы, обучающие лекции. Срезы были получены через методы исследования, в частности, анкетирование, беседу, наблюдение. Динамика наблюдается у педагогов (87%) методическая информированность о возможностях применения ЦОК на онлайн уроке, дистанционном уроке, смешанном уроке. Результаты диагностической работы определили проблему в школах, а именно, необходимо усилить работу в школах по овладению организации цифровой среды на двух уровнях – административном и педагогическом.

Ключевые слова: цифровая среда на базе школ, информатизация, цифровизация образования, цифровой образовательный контент, электронные учебники, цифровой образовательный ресурс, компьютерные игры, виртуальные тренажеры, рабочее место ученика, интернет

Основные положения

Цифровизация предполагает повсеместное внедрение цифровых технологий для повышения конкурентоспособности различных отраслей экономики. Скорее всего, через несколько лет не останется ни одной сферы деятельности, где не будут задействованы цифровые технологии.

В Казахстане действует Государственная программа «Цифровой Казахстан» (<https://digitalkz.kz>), которая направлена на развитие человеческого капитала через цифровые технологии, активизирующие жизнедеятельность общества и интенсификацию всех сфер. [1].

Концепция цифровой среды (ЦС) заключается в разработке системы, которая является специально организованным единым образовательным пространством коммуникации, которая предоставляет информационные и коммуникационные услуги. ЦС реализуется через высокоскоростной интернет, обеспечение организаций образования современной техникой с широким набором сервисов, расширяющих интерактивность процесса обучения и обеспечивающих высокое качество обучения. ЦС представляет собой единое цифровое пространство, состоящее из открытой совокупности информационных систем, которые объединяют всех участников образовательного процесса – администрацию школы, учителей, учеников и их родителей.

Цифровая среда направлена на улучшение качества знаний в рамках цифровизации образования, обеспечивающая равный доступ к качественному казахстанскому образованию всех детей, вне зависимости от их места проживания, социального статуса, особенностей здоровья, национальности, языка.

Введение

Актуальность создания цифровой среды для казахстанского образования усиливается образовательной политикой мировых лидеров, которые являются международным критерием эффективного повышения качества образовательных услуг.

С 1997 года по настоящее время в Казахстане принимаются государственные меры по информатизации образования. Внедрение информационно-коммуникационных технологий актуально для казахстанских школ. Противоречием является тот момент, когда выделяется финансирование, инициированное для повышения качества, однако мероприятия, включенные в различные государственные программы информатизации оказались не эффективными. Этому свидетельствует рейтинг стран по образованию за 2022 год, который составлен на основе глобального опроса более 17 000 человек, где Казахстан занимает 82 место.

Казахстанский опыт внедрения цифровых технологий в учебный процесс определил необходимость поиска создания условий цифровизации образования. Особенностью цифровизации в Казахстане является решение вопроса, который возник в связи большой территории и отдаленностью населенных пунктов. Именно в таких условиях развитие цифровой среды актуально.

Цель цифровой среды в школе - создание специальной среды, характеризующей совокупностью нормативного и правового, технологического, программного, контентно-методического обеспечения.

Цифровая среда направлена на решение следующих **задач**:

- 1) Определить стратегические основы цифровизации образования;
- 2) Разработать алгоритм внедрения цифровых технологий в процесс обучения;
- 3) Определить механизм инфраструктурного обновления технического и софт парка школы;
- 4) Разработать методику формирования цифровой и технологической культуры всех субъектов организации образования;
- 5) Определить условия сетевого взаимодействия администрации, педагогического коллектива, учащихся и родителей;
- 6) Обеспечить равные условия доступа к образовательным услугам различных категорий обучающихся.

Таким образом, цель и поставленные задачи обеспечат автоматизацию процессов обучения и эффективный менеджмент в школах Республики Казахстан. Цифровая среда на базе школ создаст условия для применения в традиционной классно-урочной, дистанционной, смешанной формах обучения современных, цифровых образовательных ресурсов.

Материалы и методы

Критериями и показателями цифровой среды определены:

- Нормативное и правовое обеспечение,
- Инфраструктурное обеспечение,
- Программное обеспечение,
- Контентно-методическое обеспечение.

В совокупности это информационные образовательные ресурсы, которые включают также цифровой образовательный контент (ЦОК), компьютеры, другое компьютерное оборудование, интернет, систему современных педагогических технологий, обеспечивающих обучение в современной ЦС. (Рисунок 1)

Нормативное правовое обеспечение ЦС – это основные и вспомогательные документы, которые регулируют внедрение ЦС на базе школ. Перечень документов должен быть четко определен администрацией школы и должны быть в наличии. Это:

- правила аккредитации школ, учитывающие показатели цифровизации;
- положение о ЦС;
- Законы РК, регламентирующие внедрение ЦС,
- приказы,
- инструкции (Инструктивно-методическое письмо, должностные инструкции и др.).

Рисунок 1 – Модель цифровой среды

Показатели инфраструктурного обеспечения школы:

- соотношение количества компьютеров и количества учащихся школы;
- рабочее место ученика;
- рабочее место учителя;
- компьютерные классы, оснащенные современными персональными компьютерами, оснащенными , web-камерами, микрофонами, колонками и др.;
- ноутбуки, планшеты и др.;
- мультимедийные, лингафонные кабинеты;
- мультимедийные кабинеты по предметам (физика, химия и т.д.);
- электронные читальные залы (библиотеки) с рабочими зонами, оборудованными компьютерами, медиатекой;
- STEM кабинеты;
- программное обеспечение для доступа к локальному серверу школы и удаленным серверам с информацией для подготовки и проведения уроков, для управления учебным процессом, для доступа к цифровым образовательным ресурсам;
- подключение к Интернет со скоростью 10-20 Мбит/с;
- доступ и наличие информационных систем, обеспечивающих внутришкольное управление (сайты, порталы, kundelik.kz, bilimal.kz, mektep.edu.kz и т.д.).

• техническое обслуживание и ремонт компьютерного оборудования. Важным критерием при формировании ЦС является доступ ко всем сервисам через браузер и мультиплатформенность используемых инструментов, что обеспечивает гибкость настройки, мобильность и удобство работы для всех участников образовательного процесса.

Наиболее часто используемыми *индикаторами инфокоммуникационной инфраструктуры* являются оснащённость компьютерами, соотношение количества компьютеров и количества учащихся школы. При этом важное значение имеет не только сам факт наличия компьютеров в школе, но и их технические характеристики.

Благодаря модели «1 ученик: 1 компьютер» обучение становится лично-ориентированным, а программное обеспечение и технологии – доступными в любое время. Лично-ориентированность обучения для казахстанского образования должна быть самой важной задачей, так как обучение строилось без учета индивидуальных особенностей ребенка. В традиционной классно-урочной системе преобладает командный подход.

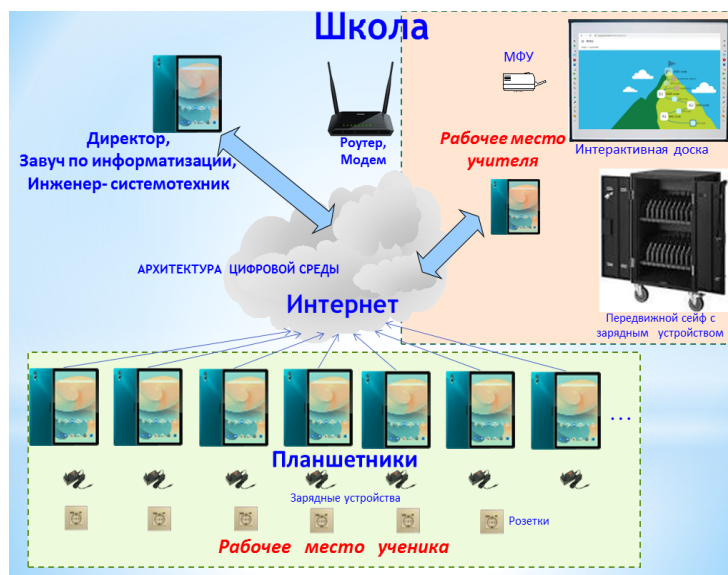

Рисунок 2 - Цифровая среда школы на примере планшетов

Одним из основных критериев цифровизации образования в Казахстане является количество учащихся на один компьютер. По состоянию на 28 ноября 2022 года количество школ составляет 7694. Согласно официальным сведениям количество учащихся на 1 компьютер составляет 4 ученика. Рабочее место ученика должно обеспечиваться персональным компьютером (ноутбук) или планшетом с возможностью воспроизведения звука и видео и подключением к высокоскоростной сети Интернет (рисунок 3).

Рисунок 3 - Рабочее место ученика в разных конфигурациях

Каждый класс должен быть оборудован под рабочее место учителя, которое состоит из компьютера/ноутбука/планшета с периферийными устройствами (сканер, принтер, web-камера, микрофон, колонки и др.), мультимедийного проектора с подключением к высокоскоростной сети Интернет. Мониторинг интернетизации пилотных школ оказал, что важным шагом цифровизации школы является обеспечение интернетом со скоростью 20 Мбит/с, но не ниже 10 Мбит/сек (через флеш-карты, мобильные приложения и другие каналы связи). (рисунок 4).

Рисунок 4 - Рабочее место учителя в разных конфигурациях

Педагогические возможности Интернет среды заключаются в обеспечении эффективного решения образовательных задач на расстоянии, в доступности качественного образования независимо от

географического расположения субъектов образовательного процесса. Медленный трафик и ненадежные каналы не способны обеспечить адекватную поддержку для интерактивного процесса взаимодействия субъектов образовательного процесса или использования всего диапазона мультимедийных средств. Тем не менее только подключение школ к Интернету не решает повышения качества образования.

Наличие информационных систем, таких как «Күнделік», Okulyk.kz, Национальная образовательная база данных (НОБД) и другие, обеспечивающих внутришкольное управление, также является важным составляющим цифровой среды школы. Информационные системы направлены на обеспечение эффективного взаимодействия участников учебного процесса, реализация централизованного документооборота.

Цифровизация школы определяется:

- соответствием программного обеспечения, имеющегося в школах, базовому перечню системного, прикладного и инструментального программного обеспечения; количества учителей и учащихся, обученных навыкам использования программных продуктов;

- количества разработанных нормативно-правовых и учебно-методических материалов, образовательных курсов по вопросам использования ПО;

- сбора и аналитической обработки информации о ПО;

- системы контроля наличия, лицензий на программное обеспечение, а также предупреждения установки нелегальных программных продуктов;

- количества обновлений ПО;

- соответствие ПО национальному ГОСО под которые разработчики смогли бы адаптировать свои программные продукты;

- соответствие ПО учебным программам системы повышения квалификации учителей;

- наличие многоплатформенности, то есть возможности использования ПО, как минимум под двумя ОС – Linux и Windows в антимонопольных целях. Платформа для сетевого взаимодействия (ZOOM, Google Meet и др.).

Следующим показателем эффективной цифровизации является компетентность всех участников образовательного процесса по применению на уроках цифрового (электронного) образовательного контента (ЦОК). Роль ЦОК заключается в обеспечении содержания образования и определения индивидуальной траектории обучения. Эффективность применения на уроке ЦОК доказана исследованиями [3], в частности, они обогащают методику преподавания, реализуют различные методологические подходы, что позволяет адаптировать под

требования современного Альфа поколения.

В педагогическом сообществе и сообществе экспертов в области образования наблюдается ошибочная позиция о том, что особенность цифрового образовательного контента (ЦОК) предусматривает сканирование учебного материала в *.pdf, *.doc форматах. Однако это требует программирование учебного процесса, целью которого является взаимодействие субъектов образовательного процесса.

Цифровой образовательный контент (ЦОК) – это совокупность электронных учебников, цифровых образовательных ресурсов, виртуальных игр, виртуальных тренажеров, виртуальных экскурсий. Остановимся на каждом виде.

Электронные учебники (ЭУ) – это компьютерные обучающие программы, которые разработаны с учетом методических особенностей материала/учебного предмета. Обязательным требованием является соответствие ГОСО и типовой учебной программе (ТУП) по предмету. (рисунок 5)

Цифровые образовательные ресурсы (ЦОР) – это педагогический продукт, который включает одну тему, представленной в цифровой форме. ЦОР должен полностью обеспечить проведение урока по определенной теме согласно порядку классно-урочной системы. ЦОР как и электронный учебник может применяться под руководством учителя во всех видах урока. Каждый цифровой образовательный ресурс должен включать широкие элементы, обеспечивающие высокую мотивацию, благодаря мультимедийности, интерактивности, различных оценочных приемов по представленной теме (рисунок 6).

Рисунок 5 - Фрагмент ЭУ по учебному предмету «Қазақ тілі»

Компьютерные игры (КИ) - это мультимедийные обучающие программы на основе игровой деятельности. КИ направлены на когнитивное развитие ребенка, формирование у него сюжетно-интеллектуальной коммуникации (рисунок 7).

Рисунок 6 - Фрагмент ЦОР по учебному предмету «История Казахстана»

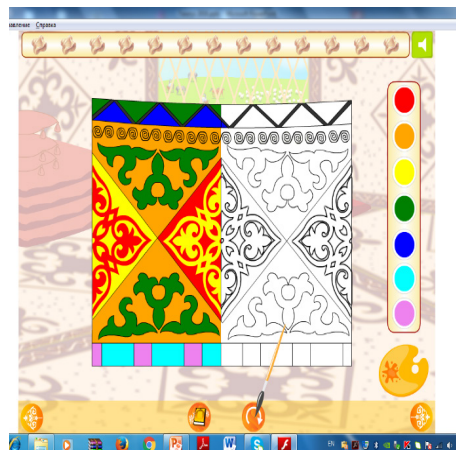

Рисунок 7 - Фрагмент КИ для дошкольников «Наурыз»

Виртуальные тренажеры (ВТ) – это компьютерные прикладные программные продукты, направленные на формирование практических первоначальных умений и навыков по учебному предмету с целью автоматизации точечных навыков (рисунки 8, 9).

Рисунок 8 - Фрагмент ВТ по учебному предмету «Алгебра»

Рисунок 9 - Фрагмент ВТ по учебному предмету «Химия»

Виртуальные экскурсии (ВЭ) – это программный продукт, направленный на ознакомление с отдельно взятым ценным материалом, в частности, музеями мира, Республики Казахстан, путешествиями по городам, странам и континентам, изданиями, посвященные классикам

мировой культуры, шедеврами архитектуры, живописи, музыки. Ценность виртуальных экскурсий заключается в формировании мировоззрения ребенка, который может детально и многократно рассматривать интересующий его объект, с одной стороны, и ценность таких разработок заключается для детей отдаленных школ, которые в силу географического расположения местности от больших городов, могут ознакомиться музеями и др. культурными объектами. (рисунок 10).

Мультимедийность цифровых технологий способствует интеграции способов представления информации, а именно, звук, видео, анимации. Это важно для современного обучающегося, у которого восприятие информации клиповое, быстрая смена подачи материала.

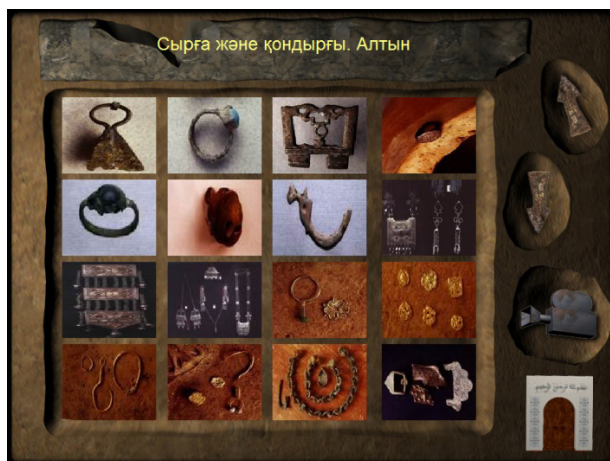

Рисунок 10 - Фрагмент ВЭ музей «Сарайшык»

ЦОК направлен на формирование у обучающихся высокой мотивации через:

- «оживление» урока с помощью анимаций, видеофильмов, аудиоматериалов,
- процесс проведения лабораторных работ формирует практические навыки в условиях командной и индивидуальной деятельности,
- составление собственного маршрута обучения с помощью визуализации своих достижений,
- процесс усвоения учебного материала носит ускоренный характер, так как обучающиеся быстрее проходят темы.

Казахстан является государством, где более половины школ являются сельскими и малокомплектными. В таких условиях использование цифрового образовательного контента (ЦОК) благоприятно будет способствовать повышению качества знаний, равного доступа к содержанию образования.

Доступ к ЦОК является вариативным, реализуются на CD-дисках и в сетевом вариантах. По уровню инфраструктурного обеспечения школы могут выбрать один или несколько разработок, например, большой объем информации сосредоточенный на дисках возможно использовать только локально в условиях отсутствия Интернет.

В современной школе существуют следующие виды обучения с применением цифровых технологий: онлайн урок; дистанционный урок; смешанный урок. ЦОК можно использовать во всех видах обучения. Цифровая среда школы представляет собой цифровое пространство для обучающихся, педагогов, административно-управленческого персонала, родителей (законных представителей) обучающихся, позволяющее:

– составлять индивидуальные учебные программы, которые можно реализовывать на онлайн уроках, смешанных уроках, дистанционных уроках.

– определить эффективное оценивание.

– автоматизировать отчетность школы.

Результаты

В диагностической части по определению эффективности цифровой среды принимали участие школы 3 регионов, в частности, г.Астаны, г.Шымкент, г.Алматы. Всего приняли 27 педагогов, 18 представители администрации школ.

В ходе проведения проекта были организованы ряд онлайн семинаров, мастер-классы, обучающие лекции. Срезы были получены через методы исследования: в частности, анкетирование, беседу, наблюдение. (Таблица 1)

По первому индикатору «нормативно-правовое обеспечение» 60% (до внедрения было 25%) администрации информированы о перечне документов, а педагоги лишь 35% (10%). Динамика +35% у администрации, +25% у педагогов. По признаку осведомленности значимая динамика наблюдается у администрации - 64%, а у педагогов – 36%. Динамика +36 у администрации определяется их функциональными обязанностями, которые включают знание различной документации и т.д.

По второму индикатору «инфраструктурное обеспечение» наблюдается следующая тенденция: 81% представителей администрации осведомлены о перечне учебной техники, цифровых технологий, среди педагогов составляет 61%, 70% административных работников информированы о требованиях организации рабочего места, этот показатель у педагогов составляет 56%. Сравнительная характеристика на начало и конец составляет по информированности о требованиях организации рабочего места +49 у администрации, у педагогов +36, по показателю об осведомленности о перечне учебной техники, цифровых технологий у администрации +56, у педагогов +38.

Таблица 1 - Результаты диагностической работы

<i>Показатели</i>	<i>Педагоги (до/после)</i>	<i>Администрация (до/после)</i>
<i>нормативное и правовое обеспечение</i>		
Информированность о перечне документов	10%/35%	25%/60%
Осведомленность о содержании документов	13%/36%	28%/64%
<i>инфраструктурное обеспечение</i>		
Информированность о требованиях организации рабочего места	20%/56%	21%/70%
Осведомленность о перечне учебной техники, цифровых технологий	23%/61%	25%/81;
<i>программное обеспечение</i>		
Осведомленность о наименованиях программных продуктов	15%/29%	16%/35%
Информированность о видах цифрового образовательного продукта	34%/67%	30%/72%
<i>контентно-методическое обеспечение</i>		
Информированность о педагогических возможностях ЦОК	30%/76%	24%/54%
Методическая информированность о возможностях применения ЦОК на онлайн уроке, дистанционном уроке, смешанном уроке	23%/87%	21%/59%

По третьему индикатору определены следующие тенденции: максимальная динамика наблюдается у администрации 72%, которые информированы о видах цифрового образовательного продукта, у педагогов – 67%. Участники очень внимательно изучали все виды ЦОК, что позволило им определить степень эффективности ЦОК.

По четвертому индикатору высокие показатели наблюдаются у педагогов (87%) по методической информированности о возможностях применения ЦОК на онлайн уроке, дистанционном уроке, смешанном уроке, когда у администрации – 59%. Существенную динамику можно увидеть у 76% педагогов, которые информированы о педагогических возможностях ЦОК, +87% педагогов по методической информированности о возможностях применения ЦОК на онлайн уроке, дистанционном уроке, смешанном уроке.

Сравнительная картина следующая:

Высокий уровень представлен в рамках контентно-методического обеспечения у +87% педагогов наблюдается методическая информированность о возможностях применения ЦОК на онлайн уроке, дистанционном уроке, смешанном уроке. *Средний уровень* характеризуется в рамках программного обеспечения у администрации (72%) наблюдается информированность о видах цифрового образовательного продукта. *Низкий уровень* характерен для критерия «программное обеспечение», в частности, лишь 29% педагогов разобрались в наименованиях программных продуктов.

Таким образом, результаты диагностической работы определили проблему в школах, а именно, необходимо усилить работу в школах по овладению организации цифровой среды на двух уровнях – административном и педагогическом. Такая работа должна быть проведена во всех школах Казахстана на постоянной основе.

Обсуждение

Казахстанскими учеными активно исследуются вопросы информатизации образования в рамках различных педагогических специальностей – общая педагогика, теория и методика обучения и воспитания по предметным областям, теория и методика профессионального образования и т.д [3]. Цифровая среда, как нами отмечено выше, это комплексное решение технологизации процесса обучения. Фундаментальные исследования проведены Нургалиевой Г.К. [4], Ахметовой Г.Б. [5], Тажигуловой А.И. [6,7], цифровое исследовательское пространство - Бектургановой Р.Ч. [8], цифровое методическая система - Курманалиной Ш.К. [9] и др. Безусловно, в рамках внедрения ИКТ в учебный процесс проведено множество исследований, однако из-за ограниченного объема данной статьи мы не имеем возможности их представить.

Цифровая образовательная среда – это система условий и возможностей, которые подразумевают наличие информационно-коммуникационной инфраструктуры и предоставляют набор цифровых технологий и ресурсов для обучения, развития, социализации, воспитания человека. [10]

Вопросами внедрения цифровых технологий в процесс обучения занимались Р.Кларк, М.Стивенс, Й.Ведекинд, Р.Кулатта, К.Деде и др. (Таблица 2)

Изучение исследований определило, что для применения в учебном процессе различных технологий ученые используют следующие понятия «цифровые технологии», «ИКТ», «цифровизация», «информатизация». Несмотря на различные толкования, по сути все работы направлены на повышение качества знаний обучающихся.

Как свидетельствует опыт, до сих пор ожидания, возлагаемые на цифровизацию и применение ЦС на базе школ в образовании, не оправдались в полной мере. Цифровая среда должна быть реализована для формирования гибкости и мобильности, которые являются приоритетными образовательными свойствами личности, предоставляющих ей возможность быть конкурентоспособными на рынке труда.

Таблица 2 - Анализ трудов зарубежных ученых по вопросам создания цифровой среды

<i>Автор концепции</i>	<i>Научный вклад</i>	<i>Практические рекомендации</i>
Ричард Э. Кларк, американский педагог-психолог	Теория использования медиа в обучении, согласно которой способ доставки (например, текст, видео или аудио) мало влияет на результаты обучения. Содержание, используемая инструкция и педагогика являются важными факторами эффективности	- Эффективное применение мультимедиа в процесс обучения, - практические стратегии включения мультимедийных элементов (графика, аудио и видео) улучшают результаты обучения.
Митчелл Стивенс — социолог и профессор	Определил роль технологий в формировании образовательного неравенства и взаимосвязь между цифровыми технологиями и социальными изменениями.	- Необходимо пересечение технологий и образования, включая рост онлайн-обучения. - Важна адаптация педагогов к изменениям с целью дать учащимся навыки и знания, необходимые для достижения успеха в 21 веке.
Йоахим Ведекинд — профессор со специализацией в области цифрового обучения и дидактики.	цифровое обучение должно основываться на прочной основе педагогической теории	-определил способы использования цифрового обучения для развития компетенций
Ричард Кулатта, выдающийся деятель в области образовательных технологий	Интеграция технологий во все аспекты учебной программы, а не их рассмотрения в качестве отдельного предмета или инструмента.	выступал за использование технологий для трансформации образования и улучшения результатов обучения учащихся (критическое мышление и навыки решения проблем)

Крис Деде — профессор в области образовательных технологий	Использование новых технологий, таких как виртуальная и дополненная реальность, в образовании, и выступал за интеграцию этих технологий в классную комнату для повышения качества обучения учащихся.	практически е рекомендации для преподавателей для интеграции технологии в свои классы. использование технологий в классе требует другого подхода к преподаванию и обучению
Марк Пренски, педагог и писатель	поддержка интеграции технологий в образование для подготовки учащихся к будущему	использование цифровых инструментов и ресурсов для исследования, творчества и сотрудничества.

Анализ научной литературы по проблеме цифровизации общества и образования, а также исследование реальной педагогической практики позволили выявить ряд противоречий, которые обусловили постановку проблемы, в целом:

– в условиях перехода к информационному обществу назрела объективная потребность в новой социотехнологической концепции образования, основанной на современных достижениях в области ЦС на базе школ, и их интеграции с педагогическими технологиями, однако стратегические документы развития среднего образования не ориентированы на цифровизацию образования как педагогическую систему в единстве ее составляющих подсистем;

– за последнее 25 лет проводится масштабная компания по цифровизации всех уровней образования, однако образовательная эффективность государственных проектов не позволяет повысить качество знаний обучающихся, соответственно разработка технических заданий и спецификаций как совокупность требований к цифровой образовательной продукции (услугам) не основывается на методологических подходах педагогической науки;

– активная цифровизация носит поверхностный характер, так как не учитываются 1) актуальные потребности всех участников образовательного процесса, 2) степень понимания ими педагогических возможностей ЦС на базе школ.

Заключение

Создание цифровой среды обусловлено необходимостью улучшения качества казахстанского образования, т.е. знаниево-ориентированная парадигма постепенно вытесняется личностно-ориентированной парадигмой. Цифровая парадигма должна быть направлена на обеспечение равного доступа к качественному казахстанскому образованию в

общеобразовательных (массовых) школах, детей, относящихся к различной категории обучающихся. Это удобно для детей, временно проживающих за пределами Казахстана в силу различных причин, для детей с особыми образовательными потребностями.

Формирование цифровой среды на базе школ позволит обеспечить трансформацию образовательного процесса, внедрить в педагогическую практику цифровые технологии, разработать различные модели смешанного обучения, автоматизацию процессов управления качеством образования, формирование цифровых навыков педагогов и обучающихся.

Концепция создания цифровой среды предполагает высокоинтерактивный, мультимедийно насыщенный контент, применение которого определяет новые возможности педагогического творчества. Резюмируя вышеизложенное, мы отмечаем, что эффективность создания и дальнейшего применения цифровой среды в школе определяется системной работой администрации и педагогического состава организации образования. Предлагаемое Руководство позволит планомерно использовать пять новых педагогических инструментов: интерактив, мультимедиа, моделинг, коммуникативность, производительность, предлагающие качественно новые возможности реализации образовательного процесса.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Государственная программа «Цифровой Казахстан» - Режим доступа: [//https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827](https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827) [Дата обращения: 10.05.2023]

[2] Об утверждении санитарных правил «Санитарно-эпидемиологические требования к объектам образования - Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 18 января 2023 года № 9 о внесении изменений в приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 5 августа 2021 года № кр дсм-76 - Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100023890> [Дата обращения: 10.05.2023]

[3] Нургалиева Г.К. и др. Педагогические технологии информатизации образования. – Алматы: РЦИО, 2002. –268 с.

[4] Gul Nurgalieva, Almira Tazhigulova, Elena Artykbayev; Gulnara Akhmetova, Ainur Arystanova. Pedagogical technology of using ebooks in Kazakhstan Tecnología pedagógica del uso de libros-e en Kazajastán // Espacios. - 2019. – Vol.40 (Number 12). – p.27

[5] Ахметова Г.Б. и др. Сетевое взаимодействие будущих педагогов в условиях онлайн обучения //Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана –2022. -3 (66). – с. 133-143

[6] Тажигулова А.И. и др. /First results of using the digital educational resources of the e-learning system in the Kazakhstan schools /Life Science

Journal-Acta Zhengzhou University Overseas Edition. Life Sci J - 2014; - 11(5s): p. 228-230.

[7] Тажигулова А.И. и др. /Электронное обучение. Руководство по применению и внедрению в вузе /Проект ЕС Темпус «Внедрение менеджмента качества электронного обучения (e-Learning) в вузах Центральной Азии». Костанай: ТОО «Центрум», 2016. – С.121-129.

[8] Бектурганова Р.Ч. Информатизация исследовательской деятельности учащихся в системе среднего профессионального педагогического образования: автореф... доктора пед.наук. - Караганда, 2005 - 40 с.

[9] Курманалина Ш.Х. Методология и технология создания электронной методической системы в условиях информатизации образования: автореф. ... докт.пед.наук: 13.00.02. – Алматы, 2002. – 46 с.

[10] Колыхматов В.И. Новые возможности и обучающие ресурсы цифровой образовательной среды: учеб-метод. пособие – СПб.: ГАОУ ДПО «ЛОИРО», 2020. – 157 с.

REFERENCES

[1] Gosudarstvennaya programma «Tsifrovoy Kazakhstan» (State program “Digital Kazakhstan) - Rezhim dostupa: //https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827 [Data obrashcheniya: 10.05.2023] [in Rus]

[2] Ob utverzhdenii Sanitarnykh pravil «Sanitarno-epidemiologicheskkiye trebovaniya k ob"yektam obrazovaniya - Prikaz Ministra zdravookhraneniya Respubliki Kazakhstan ot 18 yanvarya 2023 goda № 9 O vnesenii izmeneniy v prikaz Ministra zdravookhraneniya Respubliki Kazakhstan ot 5 avgusta 2021 goda № K,R DSM-76 (On approval of the Sanitary Rules “Sanitary and epidemiological requirements for educational facilities - Order of the Minister of Health of the Republic of Kazakhstan dated January 18, 2023 No. 9) - Rezhim dostupa: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2100023890 [Data obrashcheniya: 10.05.2023] [in Rus]

[3] Nurgaliyeva G.K. i dr. Pedagogicheskkiye tekhnologii informatizatsii obrazovaniya (Pedagogical technologies of informatization of education). – Almaty: RTSIO, 2002. –268 s. [in Rus]

[4] Gul Nurgalieva, Almira Tazhigulova, Elena Artykbayev; Gulnara Akhmetova, Ainur Arystanova. Pedagogical technology of using ebooks in Kazakhstan Tecnología pedagógica del uso de libros-e en Kazajastán // Espacios. - 2019. – Vol.40 (Number 12). – r.27

[5] Akhmetova G.B. i dr. Setevoye vzaimodeystviye budushchikh pedagogov v usloviyakh onlayn obucheniya (Network interaction of future teachers in online learning) //Izvestiya KazUMOiMYA imeni Abylay khana –2022. -3 (66). – s. 133-143 [in Rus]

[6] Tazhigulova A.I. i dr. /First results of using the digital educational resources of the e-learning system in the Kazakhstan schools /Life Science Journal-Acta Zhengzhou University Overseas Edition. Life Sci J - 2014; - 11(5s): r. 228-230.

[7] Tazhigulova A.I. i dr. /Elektronnoye obucheniye. Rukovodstvo po primeneniyu i vnedreniyu v vuze /Proyekt YES Tempus «Vnedreniye menedzhmenta kachestva elektronnoy obucheniya (e-Learning) v vuzakh Tsentral'noy Azii» (E-learning. Guidelines for the application and implementation in the university / EU Tempus project “Implementation of quality management of e-learning (e-Learning) in universities in Central Asia). - Kostanay: TOO «Tsentrum», 2016. – S.121-129. [in Rus]

[8] Bekturganova R.CH. Informatizatsiya issledovatel'skoy deyatelnosti uchashchikhsya v sisteme srednego professional'nogo pedagogicheskogo obrazovaniya: avtoref..... doktora ped.nauk (Informatization of research activities of students in the system of secondary vocational pedagogical education: author's abstract ... .. doctor of pedagogical sciences). - Karaganda, 2005 - 40 s. [in Rus]

[9] Kurmanalina SH.KH. Metodologiya i tekhnologiya sozdaniya elektronnoy metodicheskoy sistemy v usloviyakh informatizatsii obrazovaniya: avtoref. ... dokt.ped.nauk: 13.00.02. (Methodology and technology for creating an electronic methodological system in the context of informatization of education: Ph.D. ... Doctor of Pedagogical Sciences: 13.00.02)– Almaty, 2002. – 46 s. [in Rus]

[10] Kolykhmatov V.I. Novyye vozmozhnosti i obuchayushchiye resursy tsifrovoy obrazovatel'noy sredy: ucheb-metod. Posobiye (New opportunities and learning resources of the digital educational environment: teaching method. allowance) – SPb.: GAOU DPO «LOIRO», 2020.– 157 s. [in Rus]

МЕКТЕПТЕГІ ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ ОРТАСЫН ҚҰРАСТЫРУ ТҰЖЫРЫМЫ

Тәжіғұлова Ә.І.¹, *Ахметова Г.Б.,²

¹П.ғ.д., м.а. профессор, Ж.Тәшенов университеті, Шымкент, Қазақстан,
e-mail: almira.tazhigulova@gmail.com

²П.ғ.д., м.а. профессор, Ж.Тәшенов университеті, Шымкент, Қазақстан,
e-mail: ahmetovagulnara305@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада мектепте цифрлік ортаны құру тұжырымы ұсынылған. Білім берудің жаңа парадигмасы жоғары интерактивті, мультимедиялы байытылған контентті талап етеді. Заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар білім мазмұнын жүзеге асыруға кең педагогикалық мүмкіндіктерді айқындайды. Өйткені, білім беру процесін

жүзеге асыруда жаңа мүмкіндіктерді ұсынатын бес жаңа педагогикалық құралдармен қамтамасыз етеді, олар: интербелсенділік, мультимедиа, моделинг, коммуникативтілік, өнімділік.

Цифрлі ортаны құрудың мақсаты қазақстандық білімнің сапасын жақсарту қажеттілігімен айқындалады, яғни білімге бағдарланған парадигма тұлғаға бағдарланған парадигмамен ығыстырылады. Цифрлі парадигма түрлі себептермен уақытша Қазақстаннан тысқары тұратын оқушылардың және ерекше білім қажеттілігі бар балалардың жалпы білім беретін мектептердегі сапалы қазақстандық білімге тең дәрежеде қол жеткізуіне бағытталуы қажет. Ұсынылып отырған тұжырым Юнисеф халықаралық мекеме мен Ақпараттық технологиялар халықаралық университеті (Алматы қаласы) жанынан ұйымдастырылған жоба барысында дайындалды.

Білімді цифрландыру жүйелі үрдіс ретінде сипаттау негізінде ұсынылған тұжырым төрт құрылымдық компоненттен тұрады: нормативтік және құқықтық, инфрақұрылымдық, программалық, контентті-әдістемелік қамтамасыз ету. Ұсынылған концепцияның практикалық құндылығы цифрлі ортаны құрудың механизмімен, сонымен қатар мектептегі менеджерлер мен педагогикалық қызметкерлерге арналған Ұсынымдармен анықталады. Жасалған Ұсынымдарда мектепте цифрлі ортаны құрудың мақсаты мен міндеттері айқындалан.

Тұжырымның әдіснамалық негізін білімдегі ақпараттандыру мен цифрландырудың өзекті мәселелерді зерделеу туралы шетелдік және қазақстандық ғалымдардың фундаменталды еңбектері анықтады.

Диагностикалық бөлімінде Астана, Алматы және Шымкент мектептерінің 27 педагог және 18 менеджер қатысты. Жұмыс барысында онлайн-семинарлар, шеберлік сыныптар дәрістер ұйымдастырылды. Деректер сауалнама әңгіме, бақылау зерттеу әдістері арқылы анықталды. Назар аударатын жағдай ол 87% педагог құрамы цифрлы білім контентін онлайн сабақта, қашықтан оқыту сабағында, аралас сабағында қолдану туралы әдістемелік ақпарат алды. Диагностикалық жұмыстың нәтижелері мектептердегі проблемаларды айқындады. Атап айтқанда мектептерде цифрлы ортаны ұйымдастыруды 2 деңгейде жүргізу қажеттілігі байқалады – әкімшілік және педагогикалық.

Тірек сөздер: цифрлік орта, ақпараттандыру, білімді цифрландыру, цифрлы білім контенті, электронды оқулықтар, цифрлы білім беру көзі, компьютерлік ойындар, виртуалды тренажер, оқушының жұмыс орны

THE CONCEPT OF CREATION DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE SCHOOL

Tazhigulova A.¹, *Akhmetova G.²

¹d.p.s., Professor, Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan,

e-mail: almira.tazhigulova@gmail.com

*²d.p.s., Professor, Tashenev University, Shymkent, Kazakhstan,

e-mail: ahmetovagulnara305@gmail.com

Abstract. The article presents the concept of creating a digital learning environment for schools. The new paradigm of education requires highly interactive, multimedia rich content. Modern ICTs provide ample pedagogical opportunities for teaching the content, as they provide five new pedagogical tools: interactivity, multimedia, modeling, communication, productivity, which offer qualitatively new opportunities for the educational process.

The purpose of creating a digital environment is due to the need to improve the quality of Kazakhstani education, i.e. the knowledge-oriented paradigm is gradually being replaced by the personality-oriented paradigm. The digital paradigm should be aimed at ensuring equal access to the high-quality Kazakhstani education in (mass) secondary schools for children temporarily residing outside Kazakhstan for various reasons.

The concept includes 4 structural components coined on the basis of the essential characteristics of digitalization of education as a system process: regulatory and legal support, infrastructure support, software, content and methodological support. The practical significance is determined by the developed mechanism for creating a digital environment and Guidance, which is addressed to managers and teaching staff of educational institutions. This guidance defines the purpose and objectives of the digital environment at school, a step-by-step mechanism of organization.

The methodological basis of the concept are the fundamental works of foreign and Kazakhstani scientists on the study of informatization and digitalization of education.

The diagnostic part was attended by 27 teachers, 18 representatives of the school administration of 3 regions, in particular, Astana, Shymkent, Almaty cities. During the project initiated by the international organization Unicef and the International University of Information Technologies (Almaty), online seminars, master classes and training lectures were organized. The data were obtained through research methods, in particular, questionnaires, interviews, observation. Dynamics among teachers is observed (87%) there is a methodical awareness of the possibilities of using the CSC in an online lesson, a distance lesson, a blended lesson. The results of the diagnostic work revealed the problem in schools, namely, it is necessary to strengthen the work

in schools to master the organization of the digital environment at two levels: administrative and pedagogical.

Key words: digital environment based on schools, informatization, digitalization of education, digital educational content, electronic textbooks, digital educational resource, computer games, virtual simulators, student workplace, internet

Статья поступила 02.05.2023

УДК 81-13

МРНТИ 14.07.03

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.021>

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ И ОБУЧАЕМЫХ КАК ЗАЛОГ УСПЕХА СОВРЕМЕННОГО ОТЕЧЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Исмаилова Г.К.¹, *Токсамбаева А.О.², Григорьева Г.Б.³, Хасенова К.Е.⁴
¹к.фил.н., профессор, НАО Университет имени Шакарима города Семей,
Семей, Казахстан, e-mail: gainigul_ismailova@mail.ru

*²к.фил.н., профессор, НАО Университет имени Шакарима города
Семей, Семей, Казахстан, e-mail: aiman-63@internet.ru

³к.п.н., старший преподаватель, НАО Университет имени Шакарима
города Семей, Семей, Казахстан, e-mail: grigala1010@mail.ru

⁴к.э.н., НАО Университет имени Шакарима города Семей, Семей,
Казахстан, e-mail: klarita_khassenova@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы формирования функциональной грамотности как базового всестороннего развития индивидуума в условиях современности.

Цель статьи – доказать, что формирование функциональной грамотности является сегодня основной задачей педагогического вуза. Основным направлением научного исследования являются исследования в филологической области. Основная идея научного исследования – достичь нужных результатов можно только через систематическую и каждодневную работу на уроках, лекциях и семинарах, грамотно сочетая классические педагогические и инновационные мультимедийные технологии.

Научно-практическая значимость работы заключается в том, что на современном этапе возникла необходимость в качественной подготовке

специалистов, позволяющих сочетать профессиональные знания и творчество.

В ходе проведения научно-исследовательской работы использовали следующие методы: сбор информации, изучение литературы по данной проблеме, анкетирование с последующей математической обработкой и анализом полученных данных.

Результатом прошедшей практической апробации теоретических идей стал научно-методический семинар Формирование функциональной грамотности учащихся средней школы на уроках по предметам языкового цикла, проведённый 21-22 декабря 2022 года на базе КГУ Борасинская средняя школа-сад Бескарагайского района Абайской области под руководством профессора кафедры иностранных языков НАО Университет имени Шакарима г. Семей, к.ф.н. Г.К. Исмаиловой. В семинаре приняло участие 76 учителей из 21 школы Бескарагайского района области Абай.

В завершении статьи был сделан вывод, подтверждающий, что формирование функциональной грамотности является сегодня основной задачей педагогического вуза, поскольку у будущего учителя кроме предметных компетенций должны быть сформированы компетенции в области функциональной грамотности для того, чтобы он был способен формировать и развивать в будущем функциональную грамотность у обучающихся.

Ценность проведенного исследования определяется тем, что вышеназванный семинар был проведён в рамках проекта AP14871008 «Развитие функциональной грамотности обучающихся и обучаемых в системе национального полиязычного и поликультурного педагогического образования» (руководитель проекта – Г.К. Исмаилова) на основе грантового финансирования по научным и (или) научно-техническим проектам на 2022-2024 годы.

Практическое значение итогов работы заключается в том, что данная статья адресована учителям языковедческих предметов и литературы, а также преподавателям филологических дисциплин и будет полезной докторантам, магистрантам и обучающимся педагогического и филологического направления.

Ключевые слова: функциональная грамотность, коммуникативная грамотность, конкурентоспособная личность, поликультурная личность, полиязычное образование, профессиональные компетенции, обучение, предметная компетентность

Основные положения

В данный момент в Республике Казахстане проходит процесс обновления системы полиязычного образования, направленный

на достижение одной из приоритетных целей – войти в мировое образовательное пространство. Для реализации вышеназванной цели нам, педагогам, необходимо решить глобальную задачу, подготовить конкурентноспособных поликультурных личностей, обладающих определенным набором профессиональных компетенций, которые будут способствовать их успешному освоению знаний в самых различных сферах жизни в условиях полиязычного образования.

Учителям и педагогам необходимо систематически самосовершенствоваться для создания творческой атмосферы на уроках и семинарах, грамотно сочетать классические педагогические и инновационные мультимедийные технологии, и, в то же время, быть гибкими в выборе методов и средств, стараться максимально дифференцированно подходить к каждому обучающемуся с учётом его знаний и способностей, а также прогнозировать возможное развитие его наклонностей в гуманитарном, естественно-математическом, музыкальном или другом направлении.

Следовательно, в настоящее время ведущей задачей педагогического вуза является формирование функционально грамотной личности, способной к самообучению и самосовершенствованию.

Введение

Термин «функциональная грамотность» впервые прозвучал, по мнению Т.И. Самсоновой и Т.Ю. Середа, в сентябре в 1965 г. в г. Тегеране на Всемирном конгрессе министров просвещения по устранению неграмотности [1]. Т.е. в середине XX в. складывается совершенно новый взгляд на образование одновременно как и на процесс, так и на результат овладения человеком определённой системы знаний, умений и навыков, необходимых для полноценного включения в социальную и культурную жизнь общества.

Термин «функциональная грамотность» в Республике Казахстан стал известен с момента введения документа Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016 годы [2], далее был разработан «Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2018-2022 годы», в данное время действует Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022-2026 годы [3]. Цель всех трех документов – создать условия для развития функциональной грамотности полилингвальных школьников Республики Казахстан.

Существует несколько определений термина функциональная грамотность.

Например, в «Терминологическом словаре современного педагога» приводится следующее значение термина функциональная грамотность:

умение человека грамотно, квалифицированно функционировать во всех сферах человеческой деятельности [4].

В терминологическом словаре «Современный образовательный процесс, основные понятия и термины» данное понятие трактуется так: уровень образованности, который характеризуется способностью решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизнедеятельности на основе преимущественно прикладных знаний [5].

Согласно мнению В.В. Мацкевича и С.А. Крупника, термин «функциональная грамотность» означает способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней [6].

На наш взгляд наиболее точное определение приводится в «Терминологическом словаре современного педагога» и в дальнейшем, говоря функциональная грамотность, мы будем подразумевать именно его трактовку данного понятия.

Базовая характеристика функционально грамотной личности: автономно действующий индивид, стремящийся к познанию мира и коммуникации, который обладает конкретным набором основных профессиональных компетенций.

Для формирования функциональной грамотности важное значение играет проблемное обучение. Включение в процесс обучения проблемных заданий способствует развитию находчивости, смекалки, принятию оригинальных, экспромтных решений, совершенствованию коммуникативных навыков и лучшей ориентации в информационном пространстве.

Выделяется несколько основных видов функциональной грамотности по предметам языкового цикла:

- информационная грамотность – умение осуществлять поиск информации в учебниках и в справочной литературе, извлекать информацию из интернета и компакт-дисков учебного содержания, а также из других различных источников, перерабатывать и систематизировать информацию и представлять её разными способами;
- деятельностная грамотность – это проявление организационных умений и навыков, а именно способности ставить и словесно формулировать цель деятельности, планировать и при необходимости изменять её, словесно аргументируя эти изменения, осуществлять самоконтроль, самооценку, самокоррекцию.

Нас интересует функциональная грамотность в качестве термина методики преподавания предметов языкового цикла. Основная наша цель – понять, как функциональная грамотность способствует развитию базовых языковых профессиональных компетенций учеников и студентов

в условиях би- и полилингвизма.

Основополагающая способность при формировании функциональной грамотности – это способность понимания текста. Для этого обучающимся необходимо всестороннее освоение культурных образцов ключевых методов восприятия текста, позиции автора; разграничение авторской точки зрения от точки зрения его персонажа; выявление логического построения текста.

Процесс формирования функциональной грамотности по предметам языкового цикла многогранный: он включает в себя совершенствование коммуникативной, языковой и лингвистической компетенции в комплексе. Следовательно, во-первых, должно быть развита коммуникативная грамотность – это умение свободно владеть основными видами речевой деятельности; правильно понимать чужую устную и письменную речь; свободно оформлять свои размышления в процессе говорения и письма. Во-вторых, языковая компетенция подразумевает понимание строения языковой системы, формирование языкового чутья и развития орфографической зоркости и пунктуационных умений и навыков. В-третьих, лингвистическая компетенция подразумевает процесс формирования индивидуального языкового мировоззрения, освещение истории языка и изучение базовых трудов языковедов и культурологов.

В связи с развитием вышеназванных компетенций нужно учитывать тот факт, что рекомендуются в основном продуктивные виды заданий. Например, анализ слов и их форм, сравнение одного языкового явления с другим, составление схем и таблиц способствует развитию языковой компетенции. Для развития лингвистической компетенции обучающимся рекомендуют работу с полилингвальными словарями, исследование культурных памятников, афоризмов о языке, сопоставление структуры различных по строению (флективных, агглютинативных, изолирующих и инкорпорирующих) языков с точки зрения фонетики, словообразования, морфологии и других разделов языкознания.

К методическим факторам, которые мы учитываем в первую очередь, включая тексты в учебный процесс, относим: критерии отбора текстового материала; виды работ, целесообразных со стороны включения текста в организацию занятия с использованием возможностей опоры на текст.

Таким образом формирование функциональной грамотности – это сложный, многосторонний, длительный процесс. Достичь нужных результатов можно только через систематическую и каждодневную работу на уроках, лекциях и семинарах, грамотно сочетая классические педагогические и инновационные мультимедийные технологии.

Материалы и методы

Материалами для написания данной статьи послужили работы ведущих отечественных и зарубежных педагогов и филологов – Т.И.Самсоновой и Т.Ю.Середа [1], М.Ю.Олешкова, В.М.Уварова [5], В.В.Мацкевича, С.А.Крупника [6], В.А.Ермоленко, Р.Л.Перченков, С.Ю.Черноглазкина [7], В.Г.Онушкина, В.И.Огарева [8], О.Е.Лебедева [9], К.А.Нурмуратовой [10], Ю.В.Мартыновой [11], Т.В.Коваль, С.Ю.Дюковой [12], А.А.Леонтьева [13], Г.А.Цукермана [14], а также нормативно-правовые документы. В ходе проведения научно-исследовательской работы использовали следующие методы: сбор информации, изучение литературы по данной проблеме, анкетирование с последующей статистической обработкой и анализом полученных экспериментальных данных.

Результаты и обсуждение

21-22 декабря 2022 г. в КГУ Борасинская средняя школа-сад Бескарагайского района Абайской области прошёл научно-методический семинар «Формирование функциональной грамотности учащихся средней школы» на уроках по предметам языкового цикла под руководством профессора кафедры иностранных языков НАО Университет имени Шакарима г. Семей, к.ф.н. Г.К.Исмаиловой для 76 преподавателей из 21 школы. Данный семинар был проведён в рамках проекта AP14871008 «Развитие функциональной грамотности обучающихся и обучаемых в системе национального полиязычного и поликультурного педагогического образования» (руководитель проекта – Г.К.Исмаилова) на основе грантового финансирования по научным и (или) научно-техническим проектам на 2022-2024 годы Министерство науки и высшего образования Республики Казахстан. В работе научно-методического семинара приняли участие учителя казахского, русского и английского языков Бескарагайского района.

Цель семинара – активизация внедрения в учебный процесс заданий, направленных на формирование функциональной грамотности по циклу языковых дисциплин, повышение уровня педагогического мастерства учителей-предметников по формированию функциональной грамотности обучающихся средней школы.

Семинар открыла старший преподаватель кафедры иностранных языков НАО Университет имени Шакарима, к.п.н. Г.Б.Григорьева, затем с докладами выступили доцент кафедры казахской филологии и журналистики, к.п.н. К.К.Муканова, старший преподаватель кафедры казахской филологии и журналистики, PhD по тюркологии А.А.Касымова и заместитель декана филологического факультета, преподаватель кафедры иностранных языков Ш.М.Кенжина.

В ходе докладов преподавателями для участников семинара была разъяснена актуальность вопроса формирования функциональной грамотности обучающихся, также были продемонстрированы примерные задания по формированию функциональной грамотности в учебном процессе в условиях полилингвизма.

Обратная связь представляла собой форму синквейна, в котором на 1-й строке позиционировалось ключевое понятие семинара «Функциональная грамотность», далее предлагалось построить свой синквейн по такому плану:

- 2 строка – 2 определения, характеризующих ключевое понятие;
- 3 строка – 3 глагола, характеризующих ключевое понятие;
- 4 строка – 1 предложение/тезис о ключевом понятии;
- 5 строка – синоним/эквивалент основного понятия.

В результате представлено 52 бланка с синквейнами, из них 39 – на русском языке, 10 – на казахском языке и 3 – пустые.

В результате опроса представлено 52 анкеты

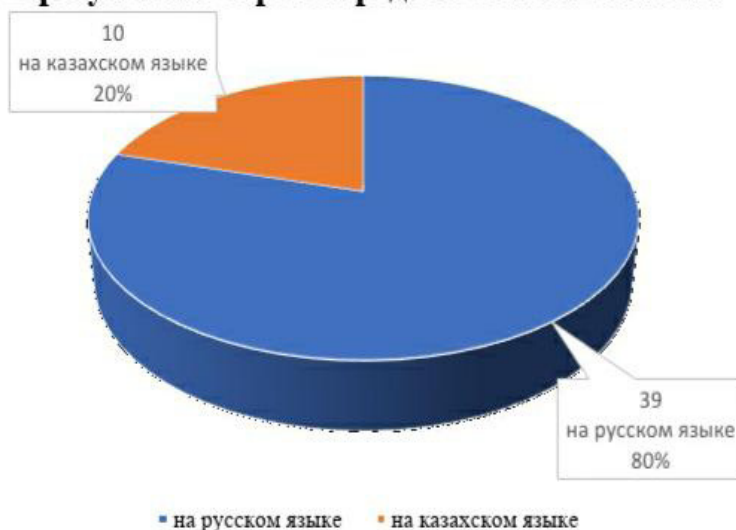

Рисунок 1 - Количество ответов респондентов

Анализ синквейнов показывает положительное отношение к проведённому семинару, о чем свидетельствует преимущественный подбор слов с позитивной коннотацией в процентном соотношении: например, интересный (41%), познавательный (30%), полезный (12%) в качестве определения;

2 определения, характеризующих процесс

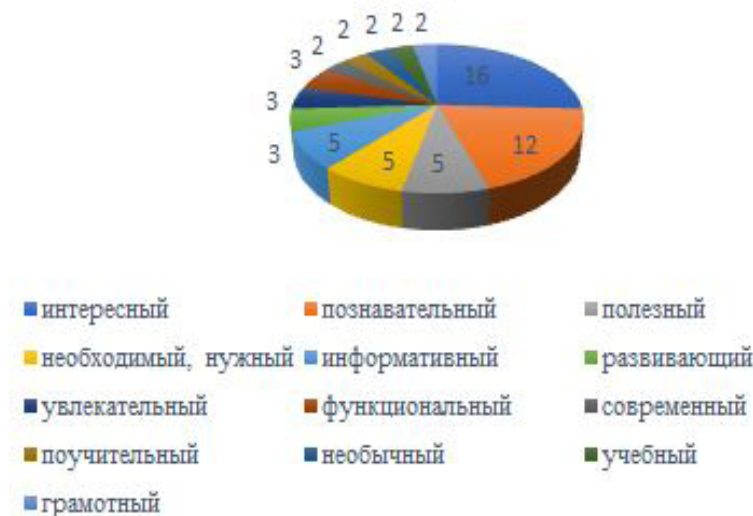

Рисунок 2 - Характер ответов в форме определений респондентов

Учит, учить, учиться, обучать, изучали (41%), слушали, услышали (17%), заинтересовал, заинтересовались, интересуется (15%) и др. для характеристики действия;

Тезисы предлагались в основном двух типов – по теме «Функциональная грамотность – веление времени, Функциональная грамотность – путь к успеху», Функциональная грамотность – залог будущего и по семинару Семинар – просто класс!, Семинар был очень полезен, На семинаре была очень интересная дружелюбная обстановка и много новой информации. В качестве синонима/эквивалента основного понятия предлагались следующие слова: общение - 10%, учёба, обучение - 10%, занятие - 7,6%.

Также был проведён опрос «Анкета по вопросам формирования функциональной грамотности обучающихся». Анкета была разработана на кафедре иностранных языков НАО Университет имени Шакарима. Результаты анализа проведённого анкетирования показывают, что в ней приняли участие 71 участник, из которых женщины составили абсолютное большинство – 93%, соответственно мужчины составили 7% от числа всех респондентов.

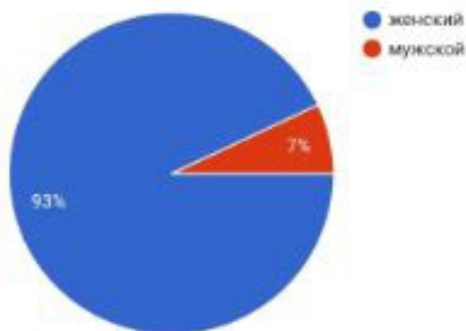

Рисунок 3 – Гендерная характеристика участников анкетирования

Возраст участников варьировался от 20 до 60 лет, причем согласно приведенному ниже рисунку-диаграмме абсолютное большинство составили люди в возрасте от 31 года до 40 лет (23 участника) и от 41 года до 50 лет (21 участник); поменьше – 18 участников – в возрасте от 51 года до 60 лет и совсем мало – 9 участников – в возрасте от 20 до 30 лет.

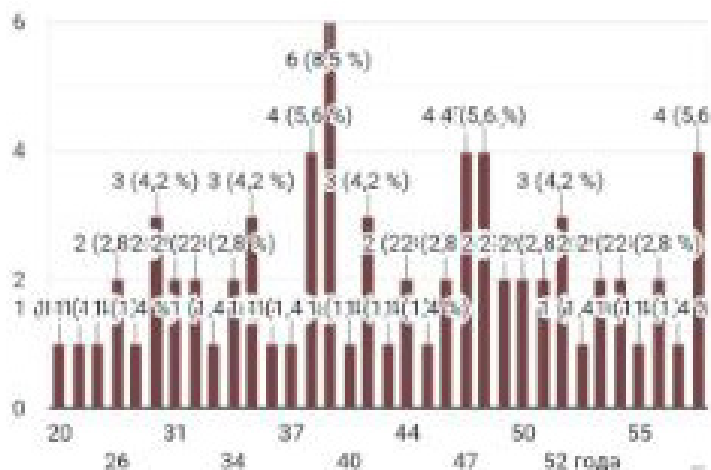

Рисунок 4 – Возрастная характеристика участников анкетирования

Из 71 участника анкетирования был один студент 2 курса АБУ, остальные 70 – учителя. Среди учителей распределение по предметам произошло следующим образом: большинство учителей преподавали казахский язык – 24 респондента (34%), русский язык преподают 21 участник анкетирования (29%), английский язык ведут 16 опрашиваемых (24%) и 9 анкетлируемых (13%) не указали в ответе, какой предмет они преподают.

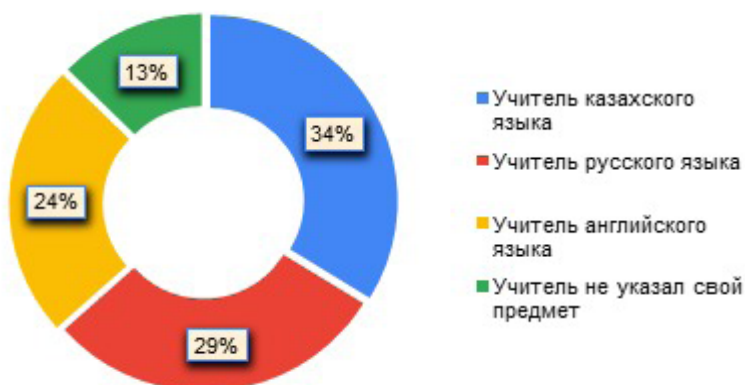

Рисунок 5 – Распределение участников анкетирования по преподаваемым ими предметам

Согласно проведенному анализу ответов участников анкетирования самыми многочисленными были учителя из с. Бескарагай – 10 респондентов (%) и с. Ерназар – 10 (%), в половину меньше – 5 опрашиваемых (%) – были из с. Жылынды и по 4 анкетиртуемых (%) были с. Канонерка и с. Башкуль. По 3 представителя (%) было из с. Бегень, с. Карабас, с. Ундрус, с. Глуховка, с. Карагайлы, с. Мостик и с. Малая Владимировка. По 2 участника было из с. Белокаменка, с. Башкуль, с. Кривинка, с. Долонь, с. Бозтал. 8 участников анкетирования, вероятно, по техническим причинам не смогли заполнить графу с наименованием школы, где они преподают, и её местоположением.

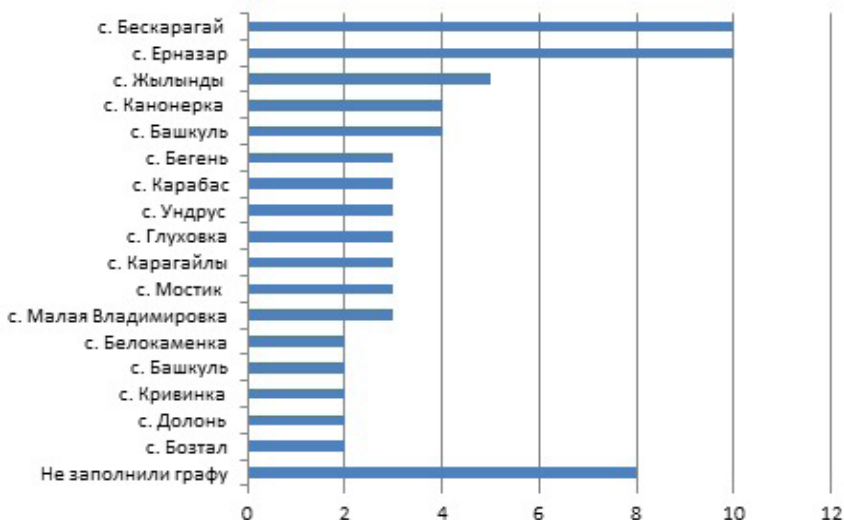

Рисунок 6 – Распределение участников анкетирования по месту жительства и преподавания

На вопрос «Понимаете ли Вы, что такое функциональная грамотность и зачем её формировать?» большинство респондентов ответили Имею некоторое представление, но затрудняюсь дать определение - 64,8%, малочисленная группа ответила Нет, не знаю, что это такое - 1,4%.

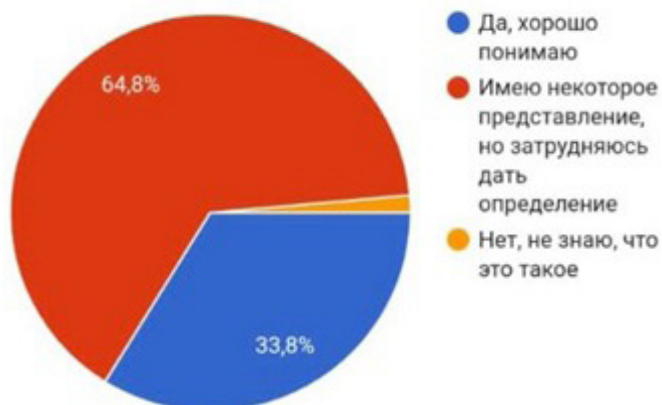

Рисунок 7 – Степень понимания вопроса Понимаете ли Вы, что такое функциональная грамотность и зачем её формировать? участниками анкетирования

Среди тех, кто ответил «Да, хорошо понимаю» - 33,8%, большинство участников анкетирования написали, что они понимают под термином «функциональная грамотность» способность применять знания, полученные в школе, для решения повседневных задач -10%.

На вопрос «Считаете ли формирование функциональной грамотности необходимым направлением в педагогической деятельности в школе и в вузе?» чуть больше половины участников анкетирования ответили Да, обязательно, и в вузе и в школе (59,2%), чуть больше четверти участников ответили Такую работу необходимо проводить обязательно в школе.

В завершение мероприятия слушателям семинара были вручены сертификаты центра повышения квалификации и переподготовки кадров.

Заключение

В заключение хотим сказать, что формирование функциональной грамотности является сегодня основной задачей педагогического вуза, поскольку у будущего учителя кроме предметных компетенций должны быть сформированы компетенции в области функциональной грамотности с тем, чтобы он был способен формировать и развивать функциональную грамотность у обучающихся.

По итогам проведенного нами мероприятия мы можем с уверенностью сказать, что научно-методический семинар «Формирование функциональной грамотности учащихся средней школы на уроках по предметам языкового цикла» значительно способствовал разъяснению пользы функциональной грамотности всем участникам: абсолютное большинство респондентов правильно понимают значение термина функциональная грамотность, считают формирование функциональной грамотности необходимым направлением в педагогической деятельности в школе и в вузе.

Преподаватели НАО Университет имени Шакарима города Семей планируют в дальнейшем развивать ещё более тесные взаимоотношения не только с учителями Бескарагайского района, но и других районов области Абай.

Данная статья была подготовлена в рамках проекта грантового финансирования на 2022-2024 гг. по теме: «Развитие функциональной грамотности обучающихся и обучаемых в системе национального полиязычного и поликультурного педагогического образования» - ИРН АР14871008. Руководитель проекта Исмаилова Г.К.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Самсонова Т. И., Серeda Т. Ю. Исторический аспект развития функциональной грамотности //Наука в условиях пандемии: трансформации, коммуникации, стратегии: сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции 11 февраля 2021г. - Белгород: ООО Агентство перспективных научных исследований (АПНИ), 2021. - С. 87-90. – Режим доступа: URL: <https://apni.ru/article/1907-istoricheskij-aspekt-razvitiya-funktsionalnoj> [Дата обращения: 01.02.2023].

[2] Национальный план действий на 2012-2016 годы по развитию функциональной грамотности школьников. – Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200000832> [Дата обращения: 01.02.2023].

[3] Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022-2026 годы. – Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000941>) [Дата обращения: 01.02.2023].

[4] Функциональная грамотность // Терминологический словарь современного педагога – Режим доступа: URL: <https://didacts.ru/termin/funkcionalnaja-gramotnost.html>) [Дата обращения: 01.02.2023].

[5] Функциональная грамотность //Современный образовательный процесс, основные понятия и термины /Авторы-составители М.Ю. Олешков, В.М. Уваров. — М.: Компания Спутник+, 2006. - 191 с. – Режим доступа: URL: <http://niv.ru/doc/dictionary/educational-process/fc/slovar-212.htm#zag-1029>) [Дата обращения: 01.02.2023].

[6] Мацкевич В.В., Крупник С.А. Функциональная грамотность //Социология: Энциклопедия Сост: А.А.Грицанов, В.Л.Абушенко, Г.М.Евелькин, Г.Н.Соколова, О.В.Терещенко — Минск: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2003. - 1312 с. – Режим доступа: URL: (https://rus-social-enc.slovaronline.com/1187-функциональная_грамотность) [Дата обращения: 01.02.2023].

[7] Ермоленко В.А., Перченко Р.Л., Черноглазкин С.Ю. Дидактические основы функциональной грамотности в современных условиях: Пособие для работников системы образования / Российская академия образования, теории образования и педагогики. - М.: ИТОП РАО, 1999. - 228 с.

[8] Онушкин В.Г., Огарев В.И. Проблема грамотности в контексте социальных перемен //Человек и образование. – 2006. – № 8, 9. – С. 44-49.

[9] Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. – 2004. – №5. – С.12-15

[10] Нурмуратова К.А. Функциональная грамотность как основа развития гармоничной личности в современных условиях //Философские и методологические проблемы образования. – 2019. – № 1. – С. 14-18.

[11] Мартынова Ю.В. Формирование функциональной грамотности у студентов педагогического вуза на занятиях по французскому языку // Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий. – 2021. – Том 10. – № 3. – С. 39-43.

[12] Коваль Т.В., Дюкова С.Е. Глобальные компетенции – новый компонент функциональной грамотности // Отечественная и зарубежная педагогика. – 2019. – Т.1. – № 4 (61). - С. 112-123.

[13] Леонтьев А.А. Образовательная система Школа 2100. Педагогика здорового смысла /под ред. А. А. Леонтьева. - М.: Баласс, 2003. - 368 с.

[14] Цукерман Г.А. Оценка читательской грамотности. – Москва, 2010. –Режим доступа: URL:<https://docplayer.ru/40890560> [Дата обращения: 01.02.2023].

REFERENCES

[1] Samsonova T. I., Sereda T. YU. Istoricheskiy aspekt razvitiya funktsional'noy gramotnosti (The historical aspect of the development of functional literacy) //Nauka v usloviyakh pandemii: transformatsii, kommunikatsii, strategii: sbornik nauchnykh trudov po materialam Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii 11 fevralya 2021g. - Belgorod: OOO Agentstvo perspektivnykh nauchnykh issledovaniy (APNI), 2021. - S. 87-90. – Rezhim dostupa: URL: <https://apni.ru/article/1907-istoricheskij-aspekt-razvitiya-funktsionalnoj> [Data obrashcheniya: 01.02.2023]. [in Rus]

[2] Natsional'nyy plan deystviy na 2012-2016 gody po razvitiyu funktsional'noy gramotnosti shkol'nikov (National action plan for 2012-2016 for the development of functional literacy of schoolchildren). – Rezhim dostupa: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200000832> [Data obrashcheniya: 01.02.2023]. [in Rus]

[3] Kontseptsiya razvitiya obrazovaniya Respubliki Kazakhstan na 2022-2026 gody (The concept of development of education of the Republic of Kazakhstan for 2022-2026). – Rezhim dostupa: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000941> [Data obrashcheniya: 01.02.2023]. [in Rus]

[4] Funktsional'naya gramotnost' (Functional literacy) // Terminologicheskii slovar' sovremennogo pedagoga – Rezhim dostupa: URL: <https://didacts.ru/termin/funktsionalnaya-gramotnost.html> [Data obrashcheniya: 01.02.2023]. [in Rus]

[5] Funktsional'naya gramotnost' //Sovremennyy obrazovatel'nyy protsess, osnovnyye ponyatiya i terminy (Functional literacy) /Avtory-sostaviteli M.YU. Oleshkov, V.M. Uvarov. — M.: Kompaniya Sputnik+, 2006. - 191 s. – Rezhim dostupa: URL: <http://niv.ru/doc/dictionary/educational-process/fc/slovar-212.htm#zag-1029> [Data obrashcheniya: 01.02.2023]. [in Rus]

[6] Matskevich V.V., Krupnik S.A. Funktsional'naya gramotnost' (Functional literacy) //Sotsiologiya: Entsiklopediya Sost: A.A.Gritsanov, V.L.Abushenko, G.M.Yevel'kin, G.N.Sokolova, O.V.Tereshchenko — Minsk: Interpresservis; Knizhnyy Dom, 2003. - 1312 s. – Rezhim dostupa: URL: (https://rus-social-enc.slovaronline.com/1187-funktsional'naya_gramotnost') [Data obrashcheniya: 01.02.2023]. [in Rus]

[7] Yermolenko V.A., Perchenok R.L., Chernoglazkin S.YU. Didakticheskiye osnovy funktsional'noy gramotnosti v sovremennykh usloviyakh: Posobiye dlya rabotnikov sistemy obrazovaniya (Didactic Foundations of Functional Literacy in Modern Conditions: A Handbook for Educational Workers) / Rossiyskaya akademiya obrazovaniya, teorii obrazovaniya i pedagogiki. - M.: ITOP RAO, 1999. - 228 s. [in Rus]

[8] Onushkin V.G., Ogarev V.I. Problema gramotnosti v kontekste sotsial'nykh peremen (The problem of literacy in the context of social change) //Chelovek i obrazovaniye. – 2006. – № 8, 9. – S. 44-49. [in Rus]

[9] Lebedev O.Ye. Kompetentnostnyy podkhod v obrazovanii (Competence approach in education) // Shkol'nyye tekhnologii. – 2004. – №5. – S.12-15 [in Rus]

[10] Nurmuratova K.A. Funktsional'naya gramotnost' kak osnova razvitiya garmonichnoy lichnosti v sovremennykh usloviyakh (Functional literacy as a basis for the development of a harmonious personality in modern conditions) //Filosofskiy i metodologicheskyye problemy obrazovaniya. – 2019. – № 1. – S. 14-18. [in Rus]

[11] Martynova YU.V. Formirovaniye funktsional'noy gramotnosti u studentov pedagogicheskogo vuza na zanyatiyakh po frantsuzskomu yazyku (Formation of functional literacy among students of a pedagogical university in the classroom in French) //Vestnik Sibirskogo instituta biznesa i informatsionnykh tekhnologiy. – 2021. – Tom 10. – № 3. – S. 39-43. [in Rus]

[12] Koval' T.V., Dyukova S.Ye. Global'nyye kompetentsii – novyy komponent funktsional'noy gramotnosti (Global competencies - a new component of functional literacy) //Otechestvennaya i zarubezhnaya pedagogika. – 2019. – T.1. – № 4 (61). - S. 112-123. [in Rus]

[13] Leont'yev A.A. Obrazovatel'naya sistema Shkola 2100. Pedagogika zdorovogo smysla (Educational system School 2100. Pedagogy of healthy sense) /pod red. A. A. Leont'yeva. - M.: Balass, 2003. - 368 s. [in Rus]

[14] Tsukerman G.A. Otsenka chitatel'skoy gramotnosti (Assessment of reading literacy). – Moskva, 2010. –Rezhim dostupa: URL: <https://docplayer.ru/40890560> [Data obrashcheniya: 01.02.2023] [in Rus]

БІЛІМ АЛУШЫЛАР МЕН ҮЙРЕНУШІЛЕРДІҢ ФУНКЦИОНАЛЬДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУЫ - ҚАЗІРГІ ОТАНДЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТАБЫСТЫ КІЛТІ

Исмаилова Г.К.¹, *Токсамбаева А.О.², Григорьева Г.Б.³, Хасенова К.Е.⁴

¹фил.ғ.к., профессор, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті
КеАҚ, Семей, Қазақстан, e-mail: gainigul_ismailova@mail.ru

*²фил.ғ.к., профессор, Семей қаласының Шәкәрім атындағы
университеті КеАҚ, Семей, Қазақстан, e-mail: aiman-63@mail.ru

³п.ғ.к., аға оқытушы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті
КеАҚ, Семей, Қазақстан, e-mail: grigala1010@mail.ru

⁴э.ғ.к., Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті КеАҚ, Семей,
Қазақстан, e-mail: klarita_khasenova@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада қазіргі заманғы жағдайда жеке тұлғаның негізгі жан-жақты дамуы ретінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру мәселелері қарастырылады.

Мақаланың мақсаты – функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бүгінгі таңда педагогикалық университеттің негізгі міндеті екенін дәлелдеу. Ғылыми зерттеудің негізгі бағыты филологиялық саладағы зерттеулер болып табылады. Ғылыми зерттеудің негізгі идеясы – классикалық педагогикалық және инновациялық мультимедиялық технологияларды сауатты үйлестіре отырып, сабақтарда, дәрістер мен семинарларда жүйелі және күнделікті жұмыс арқылы ғана қажетті нәтижелерге қол жеткізуге болады.

Жұмыстың ғылыми-практикалық маңыздылығы қазіргі кезеңде кәсіби білім мен шығармашылықты үйлестіруге мүмкіндік беретін мамандарды сапалы даярлау қажеттілігі туындағандығында.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында келесі әдістер қолданылды: ақпарат жинау, осы мәселе бойынша әдебиеттерді зерттеу, алынған мәліметтерді математикалық өңдеу және талдау, сауалнама.

Теориялық идеяларды тәжірибелік сынақтан өткізудің нәтижесі 2022 жылғы 21-22 желтоқсанда Семей қаласының Шәкәрім атындағы Университеті КЕАҚ шет тілдер кафедрасының профессоры, ф.ғ.к. Г.К.Исмаилованың жетекшілігімен Абай облысы Бесқарағай ауданының Борас орта мектеп-бақшасы КММ-де 21 мектептен 76 оқытушының қатысуымен өткен Тілдік пәндер циклі бойынша өткізілетін сабақтарда орта мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру атты ғылыми-әдістемелік семинарда көрсетілді.

Мақаланың соңында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бүгінгі күні педагогикалық ЖОО-ның негізгі міндеті болып табылатындығын растайтын қорытынды жасалды, өйткені болашақ мұғалімде пәндік құзыреттіліктерден басқа, білім алушылардың болашақта функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға және дамытуға қабілетті болуы үшін функционалдық сауаттылық саласындағы құзыреттер қалыптастырылуы керек.

Жүргізілген зерттеудің құндылығы жоғарыда аталған семинардың ҚР ҒжЖБМ-нің 2022-2024 жылдарға арналған гранттық қаржыландыру жобасы аясындағы АР14871008 Көптілді және көпмәдениетті отандық білім беру жүйесінде білім берушілер мен білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жобасы шеңберінде (жоба жетекшісі – Г.К.Исмаилова) өткізілгендігімен айқындалады.

Жұмыс қорытындыларының практикалық маңыздылығы мынада: бұл мақала тілтану пәндері мен әдебиет мұғалімдеріне, сондай-ақ филологиялық пәндер оқытушыларына арналған және педагогикалық және филологиялық бағыттағы докторанттарға, магистранттарға және білім алушыларға пайдалы болады.

Тірек сөздер: функционалдық сауаттылық, коммуникативтік сауаттылық, бәсекеге қабілетті тұлға, көпмәдениетті тұлға, көптілді білім, кәсіби құзыреттілік, оқыту, пәндік құзыреттілік

DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS AND LEARNERS AS A KEY TO THE SUCCESS OF MODERN DOMESTIC EDUCATION

Ismailova G.K.¹, *Toksambayeva A.O.², Grigorieva G.B.³, Khasenova K.E.⁴

¹c.Phil.s., Professor, NAO Shakarim University of Semey, Semey,
Kazakhstan, e-mail: gainigul_ismailova@mail.ru

*²c.Phil.s., Professor, Shakarim Semey University, Semey, Kazakhstan,
e-mail: aiman-63@internet.ru

³c.p.s., Senior Lecturer, Shakarim Semey University, Semey, Kazakhstan,
e-mail: grigala1010@mail.ru

⁴c.econ.s., Shakarim Semey University, Semey, Kazakhstan,
e-mail: klarita_khasenova@mail.ru

Abstract. The article deals with the issues of functional literacy formation as a basic comprehensive development of an individual in modern conditions. The purpose of the article is to prove that the formation of functional literacy is today the main task of a pedagogical university.

The result of the last practical testing of theoretical ideas was a scientific and methodological seminar Formation of functional literacy of secondary school students in lessons on subjects of the language cycle, held on December 21-22, 2022 on the basis of the KSU Borasinskaya secondary school-garden of the Beskaragai district of the Abai region under the guidance of a professor of the Department of Foreign Languages of the NAO Shakarim University Semey, Ph.D. G.K.Ismailova, 76 teachers from 21 schools of Beskaragai district of Abai region took part in the seminar.

At the end of the article, a conclusion was made confirming that the formation of functional literacy is today the main task of a pedagogical university, since the future teacher, should have competencies in the field of functional literacy in order for him to be able to form and develop functional literacy in the future among students.

The value of the conducted research is determined by the fact that the above –mentioned seminar was held within the framework of the AP14871008 project Development of functional literacy of teachers and trainees in the system of national multilingual and multicultural pedagogical education on the basis of grant funding for scientific and scientific and technical projects for 2022-2024.

The practical significance of the results of the work lies in the fact that this article is addressed to teachers of linguistic subjects and literature, as well as teachers of philological disciplines and will be useful to doctoral students, undergraduates and students of pedagogical and philological fields.

Keywords: functional literacy, communicative literacy, competitive personality, multicultural personality, multilingual education, professional competencies, training, subject competence

Статья поступила 27.04.2023

УДК 371.485

МРНТИ 14.07.03

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.022>

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ УМЕНИЙ СТАРШЕКЛАССНИКОВ

*Дементьева Н.Г.¹, Кошербаева А.Н.²

*¹докторант, Кокшетауский Университет имени А. Мырзахметова,
Кокшетау, Казахстан, e-mail: rinad_77@mail.ru

² д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: aigera63@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматривается значимость формирования управленческих умений у школьников старшего звена. Важность управленческих умений и навыков как необходимого компонента, способствующего развитию у учащихся в стенах школы лидерских качеств в процессе организации самоуправления в школе, была всегда актуальной. Но, сегодня это понятие приобрело новый оттенок. Сегодня недостаточно быть просто лидером. Необходимо еще владеть навыками функциональной грамотности и глобальных компетенции. Само значение термина управленческие умения и их компоненты, относятся не только к учащимся. Так как управленческие умения в зависимости от возрастных особенностей варьируются. Но для нас важным является именно вопросы, касающиеся управленческих умений у старшеклассников. Также в данной статье раскрывается значимость современной школы. Сегодня быстрые темпы процесса модернизации школы и практико-ориентированность построения учебного процесса, связаны с широким проникновением различных информационно-коммуникационных новшеств и возрастанием их влияния как на формирование личности, так и на развитие лидерских качеств учащихся. Соответственно задача педагогов заключается в умении пробудить те самые навыки и умения, которые способствуют формированию и дальнейшему развитию у учащихся школы лидерских и управленческих умений и навыков.

Далее, в статье перечисляются и рассматриваются необходимые педагогические подходы, а также история их возникновения и пути их развития. Эти методолого-педагогические подходы, которые на наш взгляд как нельзя лучше раскрывают значимость управленческих умений и навыков способствуют их формированию и развитию. Также в статье раскрывается важность интерактивных методов обучения при групповой работе, как важного компонента процесса обучения. В заключении подводятся итоги исследования.

Ключевые слова: управление, умения, среднее образование, коммуникация, взаимодействие, формирование личности, лидерство, функциональная грамотность, самоменеджмент, синергетика

Основные положения

Целью современного Казахстанского среднего образования является формирование у учащихся управленческих умений как важного компонента саморазвивающейся личности способной управлять своей деятельностью, развитием лидерских качеств у данной личности, а также необходимости приобщения к общественной деятельности и ученическому самоуправлению. В этой связи для нашего исследования представляет научный интерес описание нашего опыта формирования управленческих умений у учащихся старших классов. Ведь проблемой, стоящей перед современной казахстанской школой, является воспитать как можно больше конкурентоспособных выпускников, у которых есть четкое представление о поставленной цели и преодоления различных барьеров, которые перед ними будут возникать на пути к этой самой цели.

Для начала мы бы хотели рассмотреть термин «Управленческие умения». По данному вопросу существуют различные точки зрения.

В данном аспекте нас интересуют управленческие умения учащихся старшего звена, а также само значение термина «управленческие умения»

Под термином управленческие умения существуют различные точки зрения:

Так по мнению Койшибаева Б.А., главными определяющими и образующими систему управления, а также самоуправления нормами являются различные правовые акты страны, непосредственно влияющие на разрешение тех задач, что были обозначены. Койшибаева Б.А. выделили в своем труде:

- управление учебной и познавательной деятельностью учащихся с опорой в обучении на ГОСО;

- самоуправление учащихся в рамках школьной образовательной системы обучения на уровнях самой школы, класса, а также на уровне личностного управления учащимся самим собой во всех сферах: и познавательной, и иной. Здесь учитываем создание и осуществление ими своих личных целенаправленных программ саморазвития.

- управление целевыми программами [1].

По мнению Куттыкжановой З.А. под управленческими умениями следует понимать самостоятельное определение цели своей деятельности, своего поведения, создавать планы этих действий находить необходимые для реализации этих действий ресурсы, предварительно определяя задачи, которые важно осуществить, а также проводить оценку полученного

результата, соотнося его с изначально обозначенной целью. Впоследствии, они должны уметь проводить коррекцию своей учебной деятельности на основании перехода в самостоятельное, саморегулятивное состояние [2].

Антонов Ю.И. это понятие определяет, как комплекс конкретных действий, которые осуществляются на основании специальных знаний, которые, в свою очередь, имеют междисциплинарный характер, и обуславливают умение успешно выполнять управленческую деятельность. Здесь управленческие умения можно рассматривать как совокупность аналитических, прогностических, проективных, организационных, рефлексивных, коммуникативных умений, а также умений по осуществлению контроля за выполнением управленческих указаний и своевременному реагированию на условия выполнения таких указаний, которые постоянно изменяются [3].

Введение

Процесс развития управленческих компетенций показывает, что развитие самостоятельности учащихся в период обучения – есть некий переход от системы внешнего управления к системе самоуправления. И этот процесс настолько эффективен, насколько явно уменьшается функция передачи ЗУН учителем и повышается степень самостоятельности учащегося в данном процессе. И здесь, мы будем считать идеальным результатом развития управленческих качеств учащегося до такого уровня, когда они будут способны самостоятельно отбирать познавательные проблемы, формулировать цели и прописывать задачи, по достижению данных целей, а также находить пути их достижения, контролируя при этом и оценивая ход, процесс и результат этого достижения [4].

Управленческие умения понимаются как способность выполнять комплекс действий по обеспечению целостности организуемых систем и достижению ими поставленных целей; этот комплекс включает такие умения, как: анализировать и систематизировать информацию, определять сущность проблемы, ставить цель для решения проблемы, планировать деятельность, распределять имеющиеся ресурсы, организовывать выполнение запланированных мероприятий, контролировать и регулировать ход выполнения работы, оценивать результаты работы, добиваться достижения поставленной цели, обобщать и систематизировать полученный в ходе деятельности опыт

Учебно-управленческие умения являются обще учебными умениями и навыками, которые обеспечивают процесс планирования, организации и самоконтроля, а также в общем само-регуляцию и анализ своей учебной деятельности. С точки зрения Асмолова А.Г. Регулятивные умения – это такие действия, которые могут обеспечить учащимся организацию их обучения. [5].

Умения само-менеджмента – это обладание умением ставить перед собой цель, определять задачи и достигать намеченное, а также сюда входит умение находить баланс между учебной деятельностью (или работой) и другими сторонами своей жизни. Батомункуева А.Д. считает, что управленческие компетенции – это комплекс из трех компонентов, включающие в себя информационный, функциональный и ценностный [6].

Управленческие умения в личности учащихся, по Свиринову А.А. - это система умений личности в сфере управления своим поведением и поведением других людей, с целью эффективного разрешения учебных, а также жизненных сложностей, которые состоят из таких умений:

- анализ и систематизация информации;
- определение сущности проблем;
- постановка целей и определение задач;
- планирование деятельности;
- распределение ресурсов, которые есть в наличии на данный момент для разрешения текущей ситуации;
- организация выполнения мероприятий, которые были запланированы для достижения цели;
- контроль и регуляция процесса выполнения запланированной работы;
- анализ всего процесса деятельности по достижению намеченной цели и оценивание ее результатов;
- достигать поставленную цель, обобщая и систематизируя опыт, который приходит в процессе этой деятельности.

Анализ представленных научных точек зрения позволил нам прийти к выводу, что под управленческими умениями необходимо понимать способность выполнять комплекс действий по обеспечению целостности организуемых систем и достижению ими поставленных целей; этот комплекс включает такие умения, как: анализировать и систематизировать информацию, определять сущность проблемы, ставить цель для решения проблемы, планировать деятельность, распределять имеющиеся ресурсы, организовывать выполнение запланированных мероприятий, контролировать и регулировать ход выполнения работы, оценивать результаты работы, добиваться достижения поставленной цели, обобщать и систематизировать полученный в ходе деятельности опыт.

Под организацией ученического самоуправления мы понимаем деятельность педагогического коллектива по созданию системы ученического самоуправления как компонента системы воспитания и управления в школе; это организация самоуправленческой деятельности учащихся.

Соответственно под ученическим самоуправлением мы понимаем полифункциональный управленческо-педагогический феномен: форму организации жизнедеятельности коллектива и форму организации демократического управления; управление качеством образования личности, а также средство социализации и воспитания активно влияет на саморазвитие субъекта образования как целостно - деятельностной структуры, включающей и самоуправленческую.

Материалы и методы

Согласно общеобразовательного стандарта, современная школа состоит из трех звеньев, где для каждой категории учащихся младшего, среднего или старшего звена существуют определенные требования. В старших классах устанавливается прямая связь профессиональных и учебных интересов учащихся. В подростковом возрасте учебные интересы на прямую могут определять выбор профессии, у старшеклассников наблюдается обратное: изменению отношения к учебной деятельности и формированию учебных интересов влияет выбор профессии. С необходимостью самоопределения у учащихся возникает стремление разобраться как в самом себе, так и в окружении, а также идет поиск смысла жизни и происходящих процессов вокруг, научиться управлять своей учебной и вне учебной деятельностью.

В старших классах учащиеся переходят к усвоению теоретико-методологических основ изучаемых учебных предметов. Соответственно требования образовательного стандарта к управленческим умениям старшеклассников еще выше: аналитичность, системность мышления; умение выстроить полный управленческий цикл от целеполагания до контроля и регулирования для достижения спрогнозированного результата; умение творчески и системно решать проблемы; умение проявлять выдержку, самообладание; критичность мышления; умения в области самоанализа, саморегулирования (определять свои цели и ценности, проявлять выдержку, самообладание); умения в области работы в коллективе.

Но при формировании управленческих умений необходимо их рассматривать в связке с лидерскими навыками, как, по нашему мнению, одно понятие взаимно дополняет другое понятие. Говоря о понятиях «лидер» и «лидерство», следует отметить, что лидер – это личность, способная оказывать влияние на других для интеграции совместной деятельности и удовлетворения интересов сообщества. Также в понятии «лидер» выделяют два основных значения:

1. Личность, обладающая ярко выраженными для группы качествами, в следствие чего его деятельность будет максимально продуктивной.

И здесь лидер идет как образец для подражания, за которым следуют остальные члены группы.

2. Лидер — это личность, за которым признается право на принятие значимых решений для группы. Его авторитет основывается на умении объединять вокруг себя людей, для достижения общих целей. [7]

По мнению Л.Н. Войтоловского, лидерство необходимо рассматривать как социальное явление, основанное на определенных объективных потребностях сложных систем, определяющих порядок поведения отдельных элементов системы в целях обеспечения ее жизненно-функциональной способности и в самоорганизации [8].

По результатам исследований было выделено более семидесяти лидерских качеств, но сформировать такое количество качеств является невыполнимой задачей, следовательно, важно выбрать самые главные из них – те, которые будут оказывать влияние на становление лидера [9].

Мы считаем достаточным использование двенадцати главных лидерских качеств, предложенных Л.Н. Войтоловским которые условно можно разделить на три группы: системные, коммуникативные и внутренние.

В соответствии с классификацией, к системным можно отнести такие качества как целеустремленность или настойчивость, гибкость и целеполагание; к коммуникативным умение мотивировать и вдохновлять, коммуникабельность и организованность, умение поддержать; а к внутренним уверенность, практичность, самообладание и внутреннюю целостность. [10].

Методы, способствующие формированию управленческих умений и лидерских навыков очень много. Под методами мы понимаем психолого-педагогические подходы. В большинстве случаев для исследования и привития определенных умений и навыков учащимся используются несколько подходов. Учитывая, что они взаимодополняют, а не исключают друг друга, при этом составляя стратегию управленческой деятельности, а также определяющую тактику предпринимаемых действий в то или иной определенной ситуации в отведенный промежуток времени.

Выбор подходов, составляющих во взаимосвязи теоретико-методологическое основание деятельности по моделированию и построению воспитательной системы, является одновременно актуальной и сложной педагогической задачей. Данное основание можно представить из двух направлений: инвариантной и вариативной. Инвариантная будет включать такие методологические подходы, как системный, личностно-ориентированный, модельно-вариативный и синергетический. По нашему мнению, они способствуют оптимальному выстраиванию

процесса формирования и реализации представлений различных моделей о воспитательной системе. Рассмотрим эти подходы более детально.

Подход, применяемый при создании модели преобразования воспитательной деятельности, мы рассматриваем как системный. Сущность его заключается в том, что системный подход служит направлением в деятельности, при которой объекты изучения или управления могут рассматриваться как единое системообразующее целое. Важно отметить, что процессы и явления в природе и обществе как представления о системе существуют с далеких времен. О них мы можем узнать из трудов мыслителей древней Греции Аристотеля, Платона..., так и представителе позднего периода Спинозы Б., Канта И., Гегеля Г., Шеллинга В., Маркса К., Дарвина Ч., Богданова А.А., Винера Н., Выготского Л.С., Пригожина И.Р. и др. Системный подход в педагогической практике предполагает применение определенных методов, средств и понятий, а также соблюдение основных принципов.

Актуальным, на наш взгляд, остается и обоснованное М. А. Даниловым положение о том, что основную движущую силу учебно-воспитательного процесса представляют собой определенные противоречия: требования предъявляемые учащемуся и возможностями их выполнения им; выдвигаемым ходом обучения познавательно-практическими задачами и уровнем ЗУНов учащихся, т. е. уровнем их мышления и умственного развития [11].

Методологической ориентацией в познавательно-практической деятельности, предполагающей применение идей, понятий и методов в изучении управления нелинейными и открытыми самоорганизующимися системами является *синергетический* подход. Синергетика как молодой направление в науке, сформировалось лишь в 70-е гг. XX века. И ее концептуальное ядро было выделено благодаря идеям ученых естественнонаучных дисциплин. В частности, физиков, так как синергетика изначально относилась к терминологии физики. И необходимо подчеркнуть, что весомый вклад в теорию и самоорганизацию внес немецкий физик Хакен Г. (он и ввел в научный обиход термин «синергетика»).

Так как основные понятия синергетики редко используются в педагогической литературе, постараемся раскрыть их содержание:

- самоорганизация - совокупность процессов, происходящих в системе, способствующих поддержанию оптимального функционирования и содействующих само-дотраиванию, самовосстановлению и само-изменению;

- открытость – свойство, обусловленное наличием у системы коммуникационных связей с внешней средой в качестве обмена, энергетическими ресурсами и информационным полем;

- нелинейность – наличие большого числа возможных путей развития и способов реагирования системы на воздействия из вне;
- неравновесность – качество, находящееся вдали от состояния равновесия;
- бифуркация (с лат. раздвоение) – разветвление путей эволюции открытой нелинейной системы;
- флуктуация (с лат. колебание) – изменение (случайное) величин, характеризующих систему, от средних значений, при определенных условиях к возникновению новой системы (образованию новой структуры и системного качества);
- диссипативные структуры (термин введен Пригожиным И.) – новые структуры в системе, при удалении ее от состояния равновесия и рассеивании свободной энергии;
- аттрактор (близко к «цели») – устойчивое состояние системы, как бы притягивающее к себе множество «траекторий» движения (развития) системного объекта, относительно конечное.

Необходимость и новые возможности применения синергетического подхода в построении воспитательных система-образовательных учреждений добавляет к принципу системности еще: самоорганизации и саморазвития, а также биологичности.

В соответствии с принципом самоорганизации и саморазвития исследователю или практику следует рассматривать воспитательную систему как самоорганизующееся и саморазвивающееся социальное явление.

Поэтому при моделировании нужно обстоятельно изучить процессы самоорганизации и само регуляции деятельности, способы коммуникации в образовательном учреждении, определить тенденции, механизмы и основные резервы воспитательной системы, наметить пути и способы обновления воспитательной деятельности, максимально учитывая индивидуальные особенности исследуемого коллектива и специфику его условий. Необходимо учитывать, что моделирование системы будущего воспитательного процесса должно совпадать с путями выхода системы над траекторией эволюции. Только тогда возможны серьезные управленческие воздействия на воспитательную систему и на процессы ее само достраивания. Однако, часто в свой образец ориентиров руководители и педагоги выбирают модель воспитательной системы, используемую в известной школе, и действуют вопреки традициям внутри школьной культуры и не учитывая особенности воспитательного процесса в своем учебном заведении.

Вариативно-модельный подход - представляющий методологическую ориентацию субъекта воспитания, основан на учете

вариативности как важнейшей характеристике и воспитания, применении моделирующих методов в преобразовании педагогических процессов. Данный подход применим по двум причинам. Первое – это явное несостоятельность создания единой модели воспитательного процесса для всех образовательных учреждений. Здесь необходимо отметить, что исследователи и практики в основном против единообразия и шаблона. В каждом учебном заведении существует собственная система воспитания. Второе - изменение системы и успешная реализация модели в учебно-воспитательном процессе, в соответствии с внутренними потребностями, во многом зависит от психологической составляющей, научно-методической и организационной готовности образовательного учреждения в целом. Однако, системно-модельное представление учебно-воспитательного процесса, как и деятельность самих педагогов, которые в большинстве своем не умеют правильно понять и принять саму модель, и их деятельность не всегда состоит из основ научно-обоснованных подходов, в итоге приводит к проектированию не эффективных и не целесообразных методов в воспитании.

Ключевыми понятиями подхода служат множественность путей, форм и способов построения воспитательной деятельности и модель как единая составляющая прошлое, настоящее и будущее системы воспитания.

Существует несколько основополагающих идей вариативно-модельного подхода.

1. Вариативность содержания, форм и способов организации воспитательного процесса определяется многообразием способов и условий человеческого бытия и постоянная их изменчивость.

2. Вариативность присуща воспитательной деятельности образовательного учреждения, его структурных подразделений, педагогов-воспитателей и характерна как для воспитательной практики в целом, так и для отдельных ее элементов.

3. Вариативность предполагает выбор целевых ориентиров воспитательной деятельности и определяет множества путей, форм и способов их достижения.

4. Оптимальное построение воспитательной системы и повышение ее эффективности формируются путем модельных представлений о воспитательном процессе, адекватных особенностям школьного коллектива и условиям его жизнедеятельности.

5. В образовательном учреждении в ходе совместной деятельности педагогов, учащихся и родителей, при проявлении ими субъектности, креативности, творчества и ценностно-ориентационного согласия можно создать модель воспитательного процесса.

6. На основе целостного и системного представления учебного заведения в образовании должны формироваться модельные представления о воспитательном процессе.

7. Процессы моделирования и построения воспитательной деятельности непрерывны и взаимосвязаны.

Технологический арсенал этого подхода складывается из таких приемов и методов, как моделирование, проектирование, прогнозирование, программирование и др. [12].

Составляющим методологическое основу деятельности по моделированию и построению воспитательной системы является личностно-ориентированный подход. Оно связано по мнению российских исследователей Гусинского Э.Н. и Турчаниновой Ю.И., в попытках с позиции идеологической (государственной политики), теоретической (построение моделей образования в психологии и педагогике) и практической (деятельность отдельных педагогов и учебных заведений) преодоления отчуждения личности ученика и учителя в традиционной образовательной системе. Поэтому считаем, что для преобразования социоцентрического и авторитарного в учебно-воспитательном процессе необходим личностно-ориентированный подход [13].

Основой возникновения личностно-ориентированного подхода послужили идеи философско-педагогической антропологии (Ушинский К.Д., Чернышевский Н.Г., Бердяев Н.А., Розанов В.В., Федоров Н.Ф., Бим-Бадидр Б.М. и др.), гуманистического направления в психолого-педагогической науке (Маслоу А.Г., Роджерс К., Сатир В., Берне Р., Корчак Я., Глассер У., Сухомлинский В.А., Амонашвили Ш.А. и др.). Огромный вклад в разработку теоретико-методических основ данного подхода внесли также Белухин Д.А., Бондаревская Е.В., Братченко С.Л., Газман О.С., Гусинский Э.Н., Демакова И.Д., Сериков В.В., Турчанинова Ю.И., и др.

Формы и методы, которые соответствуют определенным требованиям составляют методическую базу личностно-ориентированного подхода и определяются диалогичностью, деятельностным и творческим характером, индивидуализации в развитии личности, предоставлению учащемуся необходимого пространства свободы, принятию самостоятельных решений, креативности, содержания и способов обучения и деятельности.

Многие исследователи включают в процесс саморазвития личности, способов фоссилизации и педагогической поддержки также диалог, игровые и рефлексивные методы и приемы.

Личностно-ориентированный подход в воспитании через диагностику и самодиагностику, позволяет посредством опоры на систему взаимосвязанных понятий и способов действий, обеспечивать и

поддерживать процессы самопознания, саморазвития и самореализации личности, становлению и проявлению индивидуальных особенностей. Реализацию принципов индивидуальности и субъектности происходит именно через личностно-ориентированный подход в воспитании.

Следующий принцип, который мы рассмотрим – это принцип индивидуальности. Создание воспитательной системы, в которой индивидуальность ребенка и взрослого становится ценностью, а развитие и проявление одной из главных составляющих данной системы и соблюдение этого положения нацеливает членов образовательного сообщества к раскрытию индивидуализма, а также учет и развитие особенностей его членов. Такие условия будут носить определенный гуманистический характер.

Принцип субъектности может успешно смоделировать и построить воспитательную систему, только при наличии субъектной позиции у большинства членов образовательного сообщества.

Необходимо еще раз подчеркнуть, значение теоретико-методологических подходов и ее составных частей при определении целевого, содержательно-организационного и оценочно-результативного аспектов деятельности по формированию и реактивации модельных представлений о воспитательной системе. Поиск и оптимальный выбор эффективных концепций воспитательной деятельности и средств осуществления, направленных на включение учащихся в социально значимую, полезную деятельность, посредством которой и формируется данные управленческих умений и навыков происходит через педагогический подход посредством определенного содержания и технологии.

Результаты

Как мы указывали выше новые ситуации, множественные центростремительные трансформации оказывают особое влияние на современную школу, ее существование и развитие. Влияние этих трансформаций на субъекты воспитательного процесса, зависит от принятия непосредственно самоуправления как обязательной нормы и гарантии успешного функционирования образовательного учреждения.

Многогранность, не похожест на своего предшественника вот составляющие и выделяющие современного ученика:

- современный ученик задает более высокий темп деятельности, следовательно, более подвижен (и интеллектуально и физически) чем его предшественник;

- быстро адаптируется в мире информационных технологий, стремится устанавливать новые коммуникативные связи (и

количественный показатель, ставится на первое место) в связи с чем отличается большой информированностью;

- тяга к либеральности и потребительству ценностных ориентиров, основу которой составляет ориентация на получение дивиденда от всего окружающего делает его более избирательным и раскрепощенным;

Результаты нашего исследования подтвердили доводы о том, в сфере образования, есть различные школьные сообщества.

Они возникают, когда нормами ученического самоуправления, в ходе которых оттачиваются управленческие умения, выступают определенные качества жизнедеятельности и формы существования образовательного учреждения, рассмотрим детально:

1. Прямая демократия. Ориентированные не на формальную организационную работу функционеров перехвативших лидерскую позицию, а на посильный вклад каждого в принятие и выполнение решений ведут к прямой, непосредственной формы демократии в том же образовательном сообществе. В условиях прямой демократии каждый привыкает слышать и слушать другого, разделять ответственность.

2. Совместное обсуждение и решение. Важной частью демократических процедур и важный принцип ученического самоуправления. В результате все члены сообщества - в курсе происходящего. Без дискуссии решение не принимается. Для администрации это, конечно, хлопотно, зато процедура принятия решения - эффективный воспитательный акт.

3. Добровольная ответственность. Станет ли задуманное дело принудительным, выполняться путем указов и приказов, осуществляемым формально или интересным для всех участников, когда возникает определенная конкуренция среди тех, кто готов его выполнить определяется правилом добровольной ответственности. Здесь главным становится самоопределение, когда отношение ученик или учителя к делу играет основную роль. У них всегда есть выбор, как основополагающее право человека, заставить человека быть общественно-полезным и активистом нельзя.

4. Проблема лидерства. Лидер есть хорошо или плохо. Считается, что школа не должна специально воспитывать лидеров (т.е. будущих функционеров). Она должна развивать в учащих активность, т.е. людей с удовольствием выполняющих работу, которая им интересна, создавать условия, при котором каждый бы стал инициативным и творческим, небезразличным. Устраивая различные семинары, тренинги, лагеря отдельно для подготовки лидеров, мы разделяем учащихся на Я-все и все остальные.

5. Процесс при котором дети и взрослые выступают как партнеры, на равных позициях, сотрудничают в полной мере есть соуправление.

6. Открытость, информированность и гласность, где все объявлено и заявлено, возможность присоединиться к обсуждению и включиться в деятельность на любом её этапе, не требующая специально разделения на т.н. исполнительскую и контрольную функции, является основополагающим при создании органов управления в образовательном учреждении.

7. Меньшинство не подавляется большинством, а все споры и разногласия разрешаются путём соглашения и договора. Школьное сообщество живёт в условиях толерантности, доверия, эмпатии, взаимопомощи. Это позволяет укреплять дружескую атмосферу взаимной поддержки. Уважение позиции другого приучает обучающихся к разрешению конфликтных ситуаций ещё до стадии их перехода в неуправляемые баталии.

Современное самоуправление в школе представляет собой сложную структуру взаимоотношений. У учащихся в результате развивается умение самостоятельно ставить цели и решать возникающие задачи, не нарушая социально-культурных норм отношений как внутри коллектива, так и вне системы. Под самоуправлением важно понимать совместную деятельность, проявляющуюся различными способами (таблица 1).

Таблица 1 - Подходы к организации ученического самоуправления в учреждениях образования

<i>Способы проявления</i>	<i>Характерные особенности</i>
режим руководства	Менеджер + исполнитель Определяется цель, объект, реализуется предмет деятельности, замысел средства и ход деятельности
режим управления	Менеджер + практик Определяет цель, объект, выбирает средства предмет деятельности и способы \ осуществления деятельности
режим ученического самоуправления	Общность определяет цель, объект, предмет деятельности, выбирает способы и средства ее реализации

К неправильному пониманию назначения роли ученического самоуправления и соуправления в учебно-воспитательном процессе может привести толкование сущностных характеристик совместной деятельности.

Мы согласны с мнением ученых о том, что развитию самоуправления и навыков ученического управления сопутствует процесс постоянного увеличения самостоятельности и демократического стиля взаимодействия между обучающимися, которая в свою очередь способствует уменьшению влияния административности в образовательном учреждении через определенные функции:

- адаптационная функция, обеспечивающая гармонию во взаимоотношениях между личностью и коллективом;
- интегративная функция, указывающая на сочетание индивидуального и коллективного видов деятельности;
- рефлексивная и прогностическая, предусматривающая перспективы существования и развития коллектива на основе диагностики и мониторинга;
- подготовка и введение учащихся в управленческую среду, как определенную культуру.

Демократизация внутри образовательного пространства есть отношения взаимосотрудничество и сотворчество между участниками педагогического процессе.

Социально-педагогическая позиция руководителя образовательного учреждения влияет непосредственно на успешность развития системы ученического самоуправления. Основной проблемой может стать некорректная трактовка и непонимание сути самоуправления, т.е. с позиции менеджера, когда он убежден, что это есть одна из форм системы управления, как своеобразный рычаг проведения той или иной административной политики.

Такое однобокое понимание самоуправления приводит к тому, что в образовательном учреждении может превалировать так называемый административно-управленческий подход, что сводит на нет самоуправление как таковое.

В «Основах педагогики» Гессен С., говоря об отношении к самоуправлению как к политическому явлению, отмечал, что самоуправление не должно копировать формы государственных учреждений, а должно соответствовать особенностям жизни школы, решать вопросы, которые могут быть осилены учениками. [14].

Самоуправление в противовес административно-управленческой основе в практике современных образовательных учреждений присутствует как культуросообразная основа. Сравнение этих двух подходов представлено нами в таблице 2.

Таблица 2 - Сравнительная таблица основ ученического самоуправления в образовательных учреждениях

<i>Управленческая основа</i>	<i>Результат</i>	<i>Культуросообразная основа</i>	<i>Результат</i>
Строгая иерархия органов самоуправления	Управляемость органов самоуправления основной критерий развития	Отсутствие жесткой иерархии (или полное ее отсутствие)	Подготовка лидеров является целевой
Четкое разделение функций		Взращивание снизу	Установка
Утверждение сверху		Подчиненность самоуправления детскому сообществу	Создание в коллективе прочных социальных связей.
Ставка на лидеров		Ставка на демократическое обсуждение принимаемых решений	Помощь в формировании у каждого способности строить гражданское общество.
Подчиненность самоуправления школьной администрации		Учет мнения меньшинства	
		Поиск согласия	

Обсуждение

Можно констатировать, что сегодня позиция ученического самоуправления нашла свое место в управленческой системе школы. Если традиционно педагоги, разграничивая сферы управленческого влияния предлагали учащимся псевдодемократию или игру в нее, не заботясь о реальной демократизации в системе внутри школьных взаимоотношений, проводя полный контроль над самоуправлением учащихся, перестраховываясь, боясь выйти за рамки уже сложившихся привычных взаимоотношений.

Культивируя авторитарной среде элементы демократии, администрация и педагоги создают систему, в которой ученическое сообщество вынуждено приспособиться к административно-управленческому воздействию. Ученическое самоуправление как особая система, характеризуется определенной самостоятельностью, где участники образовательного процесса могут проявить инициативу, умение решать поставленные

задачи, само реализовать и активно проводить деятельность в интересах коллектива или системы в целом. Любое самоуправление будет успешным, если ее реализация идет через самоанализ, самооценку, самокритичности и самоустановкам в процессе своей деятельности. Участие школьников в управлении собственными проектами и программами можно рассматривать как самоуправление в общем понимании.

Главный смысл самоуправления состоит в том, что с его помощью ученики школы получают возможность влиять на школьную политику как через участие в принятии решений, которыми руководствуется администрация учебного заведения, так и через собственную активность в управлении внутришкольными процессами. [15]

Процесс самоуправления немислим без такого компонента, как управление, который включает в себя анализ и оценку деятельности субъектов учебно-воспитательной работы, планирование, выработку и принятие решения и т.д. В результате анализа педагогической литературы, в которой рассматриваются проблемы формирования управленческих умений, можно сделать вывод, что формирование этих умений, как педагогически обоснованный процесс, к сожалению, не являлся объектом пристального внимания учёных, и, следовательно, в науке не представлена система педагогических условий, от которых зависит эффективность процесса формирования управленческих умений старших школьников.

Теоретическое осмысление сущности структуры и содержания управленческих умений позволило нам выявить необходимые педагогические условия, определяющие успешность процесса формирования управленческих умений старшего школьника.

Построение процесса формирования управленческих умений старших школьников в соответствии со структурно-содержательной моделью можно выделить как педагогическое условие, обеспечивающие эффективное формирование управленческих умений учащихся старших классов

В современных условиях к личности учащегося предъявляют требования не только к уровню образования, но и к личностным, деловым, нравственным качествам, где важную роль играют управленческие умения, которые обеспечивают эффективность учебной и вне учебной деятельности. Поэтому проблема формирования управленческих умений обучающихся, являющихся одной из основных в процессе их обучения и воспитания.

Исходя из этого возникает потребность: определить такие педагогические условия, формы и методы обучения, которые предполагают формирование управленческих умений. Как показало данное исследование, формирование управленческих умений происходит эффективно в процессе организации самоуправления в школе.

Заключение

Таким образом, в данной статье мы постарались раскрыть важность формирования управленческих умений и ученического самоуправления. Так как это соответствует принципам современного Казахстанского образования. Также мы рассмотрели педагогические подходы, способствующие формированию у школьников управленческих умений. Полагаем, что предложенные нами педагогические подходы и последующий анализ подтвердили выдвинутую нами гипотезу о необходимости формирования у учащихся старших классов управленческих умений. При этом необходима разработка методических рекомендаций по данной проблеме. В свою очередь задача методических рекомендаций по формированию управленческих умений, обучающихся заключается в оказании помощи педагогам через рассмотрение необходимых для этого определенных организационно-педагогических условий. Их соблюдение помогает осуществить формирование управленческих умений системно и последовательно.

Также при изучении данного вопроса следует предусмотреть теоретические (просветительские) блоки для всех участников образовательного процесса, непосредственные практические задачи, которые могут быть изменены с учетом групповой динамики учащихся в процессе внедрения, а также подготовить все необходимое для анализа проделанной работы, что позволит совершенствовать ее в дальнейшем.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Койшибаев Б.А., Камышева А.Г. Комплексный подход к управлению познавательной деятельности учащихся. - Алматы: Мектеп, 1987 с. – Режим доступа: URL: <https://dbs-lin.ruhr-uni-bochum.de/personalitaet/pdf/111.pdf> [Дата обращения: 27.01.2023].

[2] Куттыкжанова З.А. Психолого-педагогическая технология обучения по системному обучению: Материалы респ. научно-практической конференции «Качество школьного образования в Республике Казахстан: состояние, тенденция и перспектива. - Алматы, 2000.

[3] Антонов Ю.И. «Формирование управленческих умений у будущих офицеров-менеджеров»: дис. .канд. пед. наук: 13.00.08. - Саратов, 2009. – 160 с. – Режим доступа: URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01004602632> [Дата обращения: 24.12.2022]

[4] Книсарина М.М. Социально-экономические и психолого-педагогические предпосылки подготовки учителей к формированию управленческих умений у школьников // Вестник Академии педагогических наук Казахстана. - Алматы. - 2015. - №4 (66). - С. 76-82.

[5] Асмолов А.Г., Бурменская Г.В., Володарская И.А. и др. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: От действия к мысли: пос. для учителя. - М.: Просвещение, 2008. - 151 с.

[6] Батомункуева А.Д. Формирование управленческих компетенций учащихся гимназии: социологический анализ: дис. .кан д. соц. наук: 22.00.08. - Чита, 2010. - 170 с. – Режим доступа: URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01004602632> [Дата обращения: 07.01.2023]

[7] Буланова-Топоркова М.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие. - Ростов н/Д, 2002. - 544 с.

[8]. Войтоловский Л.Н. Очерки коллективной психологии: в 2 ч. Ч. 1. Психология масс, ч. 2. Психология общественных движений. - М., 1925. Ч.1 – 88с., Ч.2 - 118 с. – Режим доступа: URL: <https://dbs-lin.ruhr-uni-bochum.de/personalitaet/pdf/111.pdf> [Дата обращения: 03.11.2022]

[9] Войтлева Н.А. Психолого-педагогические условия профессионально-творческого развития личности будущего учителя музыки: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Майкоп, 2003. - 26 с.

[10] Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практикоориентированных образовательных концепций). - М., 1998. - 608 с. – Режим доступа: URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_009041394/ [Дата обращения: 03.02.2023].

[11] Камалеева А. Р. Системный подход в педагогике// Научно-педагогическое обозрение. - Казань 2015. – С. 13-23.

[12] Рабинович П. Д., Кремнева Л. В., Заведенский К. Е., Шехтер Е. Д., Апенько С. Н. Преадаптация школьников к инновационной деятельности и образовательные практики работы с будущим //Образование и наука. - 2021. - Т. 23, - № 2. - С. 39–70.

[13] Кошербаев Р.Н. Педагогические условия формирования кросс-культурной компетентности студентов средствами современных педагогических технологий// Сборник междунар.научно-практич. конф. «Методология андрагогического образования в контексте третьей модернизации. – Нур-Султан: ЕНУ им. Л.Гумилева, 2020. – С. 154-158.

[14]. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию/Отв. ред. и сост. П. В. Алексеев. — М.: «Школа-Пресс», 1995. - 448 с.2021 – Режим доступа: URL: <https://dbs-lin.ruhr-uni-bochum.de/personalitaet/pdf/111.pdf> [Дата обращения: 15.01.2023].

[15] Пушкарева Т.С. Актив и Совет старшеклассников как органы ученического самоуправления в школе – М., 2021 – Режим доступа: URL: <https://nsportal.ru/shkola/vneklassnaya-rabota/library/2021/02/04/aktiv-i-sovet-starsheklassnikov-kak-organy> [Дата обращения: 12.02.2023].

REFERENCES

- [1] Koyshtbayev B.A., Kamysheva A.G. Kompleksnyy podkhod k upravleniyu poznavatel'noy deyatelnosti uchashchikhsya (An integrated approach to managing the cognitive activity of students). - Almaty: Mektep, 1987. - 120 s. – Rezhim dostupa: URL: <https://dbs-lin.ruhr-uni-bochum.de/personalitaet/pdf/111.pdf> [Data obrashcheniya: 27.01.2023]. [in Rus.]
- [2] Kuttykzhanova Z.A. Psikhologo-pedagogicheskaya tekhnologiya obucheniya po sistemnomu obucheniyu (Psychological and pedagogical technology of training in system education): Materialy resp. nauchno-prakticheskoy konferentsii «Kachestvo shkol'nogo obrazovaniya v Respublike Kazakhstan: sostoyaniye, tendentsiya i perspektiva. - Almaty, 2000. [in Rus.]
- [3] Antonov YU.I. «Formirovaniye upravlencheskikh umeniy u budushchikh ofitserov-menedzherov» (Formation of managerial skills in future officers-managers): dis. .kand. ped. nauk: 13.00.08. - Saratov, 2009. – 160 s. – Rezhim dostupa: URL: <https://search.rsl.ru/record/01004602632> [Data obrazovaniya: 24.12.2022] [in Rus.]
- [4] Knisarina M.M. Sotsial'no-ekonomicheskkiye i psikhologo-pedagogicheskkiye predposylki podgotovki uchiteley k formirovaniyu upravlencheskikh umeniy u shkol'nikov (Socio-economic and psychological-pedagogical prerequisites for preparing teachers for the formation of managerial skills in schoolchildren) // Vestnik Akademii pedagogicheskikh nauk Kazakhstana. - Almaty. - 2015. - No4 (66). - S. 76-82. [in Rus.]
- [5] Asmolov A.G., Burmenskaya G.V., Volodarskaya I.A. i dr. Kak proyektirovat' universal'nyye uchebnyye deystviya v nachal'noy shkole: Ot deystviya k mysli (How to design universal learning activities in elementary school: From action to thought): pos. dlya uchitelya . - M.: Prosveshcheniye, 2008. - 151 s. [in Rus.]
- [6] Batomunkuyeva A.D. Formirovaniye upravlencheskikh kompetentsiy uchashchikhsya gimnazii: sotsiologicheskyy analiz (Formation of managerial competencies of gymnasium students: a sociological analysis): dis. .kan d. sots. nauk: 22.00.08. - Chita, 2010. - 170 s. – Rezhim dostupa: URL: <https://search.rsl.ru/record/01004602632> [Data obrashcheniya: 07.01.2023] [in Rus.]
- [7] Bulanova-Toporkova M.V. Pedagogika i psikhologiya vysshey shkoly: uchebnoye posobiye (Pedagogy and psychology of higher education). - Rostov n/D, 2002. - 544 s. [in Rus.]
- [8] Voytolovskiy L.N. Ocherki kollektivnoy psikhologii (Essays on collective psychology): v 2 ch. CH. 1. Psikhologiya mass, ch. 2. Psikhologiya obshchestvennykh dvizheniy. - M., 1925. CH.1 – 88s., CH.2 - 118 s. – Rezhim dostupa: URL: <https://dbs-lin.ruhr-uni-bochum.de/personalitaet/pdf/111.pdf> [Data obrashcheniya: 11.03.2022] [in Rus.]

[9] Voytleva N.A. Psikhologo-pedagogicheskiye usloviya professional'no-tvorcheskogo razvitiya lichnosti budushchego uchitelya muzyki (Psychological and pedagogical conditions for the professional and creative development of the personality of a future music teacher): avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. - Maykop, 2003. - 26 s. [in Rus.]

[10] Gershunskiy B.S. Filosofiya obrazovaniya dlya XXI veka (V poiskakh praktikoorientirovannykh obrazovatel'nykh kontseptsiy) (Philosophy of Education for the 21st Century (In Search of Practice-Oriented Educational Concepts)). - M., 1998. - 608 s. - Rezhim dostupa: URL: https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_009041394/ [Data obrashcheniya: 03.02.2023]. [in Rus.]

[11] Kamaleyeva A. R. Sistemnyy podkhod v pedagogike (System approach in pedagogy) // Nauchno-pedagogicheskoye obozreniye. - Kazan' 2015. - S. 13-23. [in Rus.]

[12] Rabinovich P. D., Kremneva L. V., Zavedenskiy K. Ye., Shekhter Ye. D., Apen'ko S. N. Preadaptatsiya shkol'nikov k innovatsionnoy deyatel'nosti i obrazovatel'nyye praktiki raboty s budushchim (Pre-adaptation of schoolchildren to innovative activities and educational practices of working with the future) // Obrazovaniye i nauka. -2021. -T. 23, -№ 2. -S. 39-70. [in Rus.]

[13] Kosherbayev R.N. Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya kross-kul'turnoy kompetentnosti studentov sredstvami sovremennykh pedagogicheskikh tekhnologiy (Pedagogical conditions for the formation of cross-cultural competence of students by means of modern pedagogical technologies) // Sbornik mezhdunar. nauchno-praktich. konf. «Metodologiya andragogicheskogo obrazovaniya v kontekste tret'yey modernizatsii. - Nur-Sultan: YENU im. L.Gumileva, 2020. - C. 154-158. [in Rus.]

[14] Gessen S.I. Osnovy pedagogiki. Vvedeniye v prikladnyuyu filosofiyu (Fundamentals of Pedagogy. Introduction to Applied Philosophy) /Otv. red. i sost. P. V. Alekseyev. — M.: «Shkola-Press», 1995.- 448 s. - Rezhim dostupa: URL: <https://dbs-lin.ruhr-uni-bochum.de/personalitaet/pdf/111.pdf> [Data obrashcheniya: 15.01.2023]. [in Rus.]

[15] Pushkareva T.S. Aktiv i Sovet starsheklassnikov kak organ uchenicheskogo samoupravleniya v shkole (Aktiv i Sovet starsheklassnikov as an organ of student self-government in school) - M., 2021 - Rezhim dostupa: URL: <https://nsportal.ru/shkola/vneklassnaya-rabota/library/2021/02/04/aktiv-i-sovet-starsheklassnikov-kak-organy> [Data proverki: 12.02.2023].

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БАСҚАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Дементьева Н.Г.¹, Кошербаева А.Н.²

¹ докторант, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті,
Көкшетау, Қазақстан, e-mail: rinad_77@mail.ru

² п.ғ.к., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: aigera63@mail.ru

Андатпа. Бұл мақалада ағабуын оқушыларының басқару дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады. Маңыздылығы басқару мектепте Өзін-өзі басқаруды ұйымдастыру процесінде мектеп қабырғасында оқушылардың көшбасшылық қасиеттерін дамытуға ықпал ететін қажетті компонент ретінде Дағдылар мен дағдылар әрқашан өзекті болды. Бірақ бүгінде бұл ұғым жаңа реңкке ие болды. Бүгінгі таңда тек көшбасшы болу жеткіліксіз. Функционалдық сауаттылық және жаһандық құзыреттілік дағдыларын меңгеру қажет.

Басқару дағдылары терминінің мағынасы және олардың компоненттері тек оқушыларға ғана қатысты емес. Өйткені басқару дағдылары жас ерекшеліктеріне байланысты өзгереді. Бірақ біз үшін жоғары сынып оқушыларының басқару қабілетіне қатысты мәселелер маңызды. Сондай-ақ, бұл мақалада қазіргі мектептің маңыздылығы ашылады. Бүгінгі таңда мектепті модернизациялау процесінің жылдам қарқыны және оқу процесін құрудың практикалық бағыты әртүрлі ақпараттық-коммуникациялық инновациялардың кең енуімен және олардың жеке тұлғаны қалыптастыруға да, оқушылардың көшбасшылық қасиеттерін дамытуға да әсерінің артуымен байланысты. Тиісінше, мұғалімдердің міндеті-мектеп оқушыларының көшбасшылық және басқарушылық қабілеттері мен дағдыларын қалыптастыруға және одан әрі дамытуға ықпал ететін Дағдылар мен дағдыларды ояту.

Әрі қарай, мақалада қажетті педагогикалық тәсілдер, сондай-ақ олардың пайда болу тарихы мен даму жолдары келтірілген және қарастырылған. Біздің ойымызша, басқарушылық дағдылар мен дағдылардың маңыздылығын мүмкіндігінше жақсы ашатын бұл әдістемелік және педагогикалық тәсілдер олардың қалыптасуы мен дамуына ықпал етеді. Сондай-ақ, мақалада оқу процесінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде топтық жұмыста оқытудың интерактивті әдістерінің маңыздылығы ашылады. Қорытындыда зерттеу қорытындысы шығарылады.

Тірек сөздер: басқару, дағдылар, орта білім, қарым-қатынас, өзара әрекет, тұлғаны қалыптастыру, көшбасшылық, функционалдық сауаттылық, өзін-өзі басқару, синергия

TOPICAL ISSUES OF THE FORMATION OF MANAGERIAL SKILLS OF HIGH SCHOOL STUDENTS

*Dementieva N.G.¹, Kosherbaeva A.N.²

*¹doctoral student, A. Myrzakhmetov Kokshetau University, Kokshetau, Kazakhstan, e-mail: rinad_77@mail.ru

²d.p.s., Professor, KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan
e-mail: aigera63@mail.ru

Abstract. This article discusses the importance of the formation of managerial skills in senior schoolchildren. The importance of managerial skills as a necessary component contributing to the development of leadership qualities among students in the school in the process of organizing self-government at school has always been relevant. But today this concept has acquired a new meaning. Today it is not enough to be just a leader. It is also necessary to possess the skills of functional literacy and global competence. The very meaning of the term managerial skills and their components do not apply only to students. Since managerial skills vary depending on age characteristics. But for us, it is the issues concerning the managerial skills of high school students that are important. This article also reveals the importance of the modern school. Today, the rapid pace of the school modernization process and the practice-oriented construction of the educational process are associated with the widespread penetration of various information and communication innovations and their increasing influence on both the formation of personality and the development of leadership qualities of students. Accordingly, the task of teachers is to awaken the very skills and abilities that contribute to the formation and further development of leadership and managerial skills among school students.

Further, the article lists and discusses the necessary pedagogical approaches, as well as the history of their origin and the ways of their development. These methodological and pedagogical approaches, which, in our opinion, reveal the importance of managerial skills and contribute to their formation and development. The article also reveals the usefulness of interactive teaching methods in group work as an important component of the learning process. In conclusion, the results of the study are summarized.

Keywords: management, skills, secondary education, communication, interaction, personality formation, leadership, functional literacy, self-management, synergetics

Статья поступила 05.05.2023

УДК 376.42

МРНТИ 14.29.09

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.023>

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАМУЫНЫҢ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАСТАУЫШ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУДА ПАЙДАЛАНУ

*Дербисалова Г.С.¹, Абаева Г.А.²

*¹дефектология магистрі, арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың Ұлттық ғылыми-практикалық орталығы, Алматы, Қазақстан
e-mail: derbisalovagulnaz@mail.ru

²п.ғ.к., доцент, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: abaeva70@bk.ru

Аңдатпа. Мақалада интеллектуалдық дамуында бұзылыстары бар балаларды оқытудың коррекциялық-педагогикалық оқу процесінде мультимедиялық технологияларды қолданудың тиімділігін эксперименттік түрінде зерттеу сипатталған. Теориялық ережелерді талдау барысында мультимедияның коррекциялық-дамыту мүмкіндіктеріне көп көңіл бөлінеді, мультимедиялық технологиялардың интерактивтілігі, икемділігі, көп функционалдығы, тұлғалық бағдарлануы сияқты бірегей ерекшеліктері интеллектуалдық дамуы бұзылған балаларды оқыту үдерісін дараландыруға және білім беру сапасын арттыру өте пайдалы болатыны айтылады.

Зерттеудің мақсаты - теориялық және эксперименттік зерттеу үдерістерінде интеллектуалды дамуы бұзылған оқушылардың танымдық үдерістерін дамыту үшін мультимедиялық оқыту кешендерін әзірлеу мен пайдаланудың әдістемелік негіздерін анықтау. Мультимедиялық технологияларын қолдану тиімділігін тексеру мақсатында осы санаттағы балалардың кейбір маңызды танымдық қабілеттерін (ойлау, есте сақтау, зейін) дамыту және түзете-дамыту іс-әрекеті мысалында зерттеу жүргізілді. Педагогикалық эксперимент балалардың осы санатының танымдық саласын дамытудың қосымша құралы ретінде арнайы таңдалған дидактикалық материалмен және жұмыс дәптерімен жан-жақты үйлесімде мультимедиялық технологияларды (роликтер, презентациялар) қолдану бойынша жүйелі жұмысты қамтыды. Эксперименттік топта (ЭТ) бастауыш сынып оқушылары бір жыл бойы мультимедиялық кешенмен айналысты.

Эксперимент нәтижелері қойған болжамдарды растады және интеллектуалдық дамуында жеңіл бұзылыстары бар кіші жастағы

оқушылармен жұмыс істеуде мультимедиялық технологияларды қолданудың педагогикалық шарттарын анықтауға көмектесті. Нәтижелерді салыстыру талдауы мультимедиялық технологияларды қолдану неғұрлым тұрақты білім мен дағдыларды қалыптастыруға, интеллектуалдық мүмкіндіктері шектеулі оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуға, өзіндік жұмыс дағдыларын бекітуге, түзету оқытудың тиімділігін арттыруға ықпал ететінін дәлелдеді.

Тірек сөздер: мультимедиялық технологиялар, мультимедиялық презентациялар, интеллектуалды дамуы бұзылған балалар, қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау, деңгейлер, эксперимент

Негізгі ережелер

Біздің зерттеуімізде мультимедиялық технологияларды анықтауға негіз ретінде біз мынаны алдық: «мультимедиа-бұл компьютерге енгізуге, өңдеуге, сақтауға, тасымалдауға және бір уақытта мәтін, графика, анимация, кескіндер: бейне, дыбыс, сөйлеу сияқты әртүрлі деректер түрлерін көрсетуге болатын белгілі бір аппараттық және бағдарламалық құралдарды қолдану технологиясы» [1]. Осы бағыттағы зерттеулер мультимедиялық технологиялар ұғымын айналымға енгізді.

«Мультимедиялық технологиялар-бұл статикалық визуалды ақпаратты (мәтін, графика) және динамикалық (сөйлеу, музыка, бейне фрагменттер, анимация және т. б.) біріктіретін, бір уақытта оқырман да, тыңдаушы да, көрермен де болған пайдаланушыға тиімді әсер ету мақсатында әртүрлі бағдарламалық және техникалық құралдарды қолданатын компьютерлік технологияның ерекше түрі» [2].

Зерттеудің пәні мен бағыты мультимедиялық технологиялардың көмегімен зияты бұзылған балаларды оқытудың түзету-дамыту үдерісінің тиімділігін арттыру және интеллектуалды дамуы бұзылған оқушыларды оқытуда мультимедиялық технологияларды қолданудың әдістемелік негіздері мен тәсілдерін әзірлеу болып табылады.

Зерттеудің мақсаты-теориялық және эксперименттік зерттеу үдерістерінде зияты бұзылған балалардың танымдық үдерістерін дамыту үшін мультимедиялық оқыту кешендерін әзірлеу мен пайдаланудың әдістемелік негіздерін анықтау.

Міндеттері:

1. Психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді шолу нәтижесінде зияткерлік мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытудың түзету үдерісінде мультимедиялық бағдарламаларды қолданудың теориялық негіздерін анықтау;

2. Зияты бұзылған бастауыш сынып оқушыларының танымдық үдерістерінің ерекшеліктері мен деңгейін анықтау;

3. Зияты бұзылған балаларды «Танымдық қызметті түзету» пәніне оқыту үдерісінде әзірленген мультимедиялық кешеннің тиімділігін тексеру.

Кіріспе

Қазіргі уақытта ақпараттық компьютерлік технологиялардың білім беруге, оның ішінде зияты бұзылған балаларды оқытуға қатысты ең серпінді дамып келе жатқан және перспективалық бағыттарының бірі мультимедиялық технологиялар болып табылады. Дефектологтардың қызығушылығы, ең алдымен, осы технологиялардың түзету мүмкіндіктерімен байланысты.

Мультимедиа ағылшын тілінен аударғанда сөзбе-сөз көп ортаны білдіреді (multimedia-multi - көп және media –орта). Егер мультимедиа ұғымының анықтамасына жүгінетін болса, онда көптеген анықтамалар бар екенін байқауға болады. Мультимедиа ұғымы және оны қолдану өте кең. Шын мәнінде, әртүрлі анықтамалардан туындайтын көптеген ұқсастықтар бар, оларды келесі анықтамада білдіруге болады «Multimedia (ағылш.)- мәтінді, аудионы, бейнені, графиканы және мультфильмді қолдануға мүмкіндік беретін; интерактивті бағдарламалық қамтамасыз студі басқаратын визуалды және аудио эффектілердің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін көп компонентті орта» [3].

Қазіргі уақытта-компьютерлік технологиялардың таңы бұл технологиялар үлкен қарқындылықпен дамып келеді, олар білім беруде ерекше маңызға ие болды. Заманауи білім беру технологияларының ішінде мультимедиялық технологиялар интерактивтілігінің, материалдарды беру және өңдеу сапасын арттырудың, оқытудың даралануын күшейтудің, қабылдаудың әртүрлі деңгейлері мен ерекшеліктерін есепке алу мүмкіндіктерінің арқасында жетекші орын алады[4]). Негізгі артықшылығы – оқу материалын қабылдау үшін қол жетімді ететін әр түрлі жоспарлы көрнекілік, сонымен қатар сабақта мультимедияны қолдану «бәрін қайталауға», «артқа айналдыруға», «кідіртуге» және т.б. мүмкіндік береді. Мұндай технологиялық осы технологиялардың тиімділігін арттырады, оқу үдерісін жекелендіреді. Бұл өз кезегінде балалардың оқуға деген ынтасын арттыруға ықпал етеді [5].

Көптеген зерттеулер (Ana Isabel Molina, Óscar Navarro, Miguel Lacruz [5], Шлыкова О. В[6], С. Н. Зарипов [7], В. В. Казаков [8], С. В Кульбаба [9], А. Н. Гребенников[10] және т. б.) оқытуда сапалы мультимедиялық технологияларды қолдану қабылдаудың әртүрлі деңгейлерінде, таным әдістерінде, игеру жылдамдығында және т. б. көрінетін, оқушылардың сараланған әлеуметтік, мәдени, типологиялық айырмашылықтары

байланысты, оқу процесін әртүрлі жағдайларға бейімдеуге мүмкіндік береді дейді. Бұл, әсіресе, когнитивтік саланың ерекшеліктерімен байланысты алуан түрлілікті қамтитын өте гетерогенді топ болып табылатын зиятының кемістігі бар балалар туралы айтатын болсақ өте маңызды: мультимедиялық технологияларды икемді және сараланған түрде қолдануға болатындығы оқытуда жеке тәсілді толық көлемде қолдануға мүмкіндік береді (Akhundi Yamchi, F., Davatgar Asl, H., & Asadi Aidinloo [11], Tariq M. Khan [12], Svetlana Obradovića, Dragana Bječić [13], О.И. Кукушкина [14], И.А. Никольская [15] және т. б.).

Зерттеушілер атап өткендей, зияты бұзылған балаларды оқытудың түзету-дамытушы педагогикалық үдерісінде мультимедиялық технологияларды қолдану үдерісті тиімдірек етеді. Өнімділікті арттыруға оқушылардың анализаторларының көпшілігін бір уақытта тарту мүмкіндігі арқылы қол жеткізіледі. Интеллектуалды дамуы бұзылған балалардың көпшілігінде негізгі анализаторлар - көру және есту-сақталады. Адамның идеялары мен түсініктерін қалыптастыратын ақпараттың негізгі ағымы осы анализаторлар арқылы жүзеге асырылады. Сонымен қатар, мультимедианы пайдалану ақпаратты тиімдірек бекітуді, өңдеуді және бөлісуді қамтамасыз ететіні атап өтілді.

Сонымен қатар, өздеріңіз білетіндей, мультимедиялық технологиялар балалар үшін тартымды, қызықты, еліктіргіш. Осыған байланысты олар оқу процесін едәуір байытады, оны ынталандырады.

Олар оқушылардың ақпаратты қабылдауға және түсінуге деген қызығушылығын дамытуға ықпал етеді, осылайша оларды оқу процесіне тартады. Сонымен, мультимедиялық технологиялар зияты бұзылған балалардағы танымдық үдерісті дамытудың тиімді ынталандырушы құралы ретінде бағаланады, бұл сезімнің, қабылдаудың, ойлаудың, зейіннің және т. б. дамуын күшейтуге мүмкіндік береді. Демек, бұл технологияларды қолдану интеллектуалды мүмкіндіктері шектеулі балалардағы негізгі, бастапқы бұзылыстарды дамыту мен түзетуді сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік береді және сонымен бірге эмоционалды-уәждемелік компонент айтарлықтай жақсарады деп айтуға болады, оның төмен деңгейі зиятының бұзылыстарында тән көрініс болып табылады және оқуда үлкен қиындықтарға әкеледі.

Сондай-ақ, білім беру үдерісінде қолданылатын мультимедиялық технологиялардың көпшілігі тұлғаға бағытталған педагогикалық технологиялар екенін атап өткен жөн. Яғни, олар арнайы педагогиканың негізгі қағидаттарына— оқытуға сараланған және жеке көзқарас қағидаттарына жауап береді. Интеллектуалды кемістігі бар балаларды оқытудың түзету-педагогикалық процесін даралау және саралау интерактивті диалог құру арқылы режимді таңдауда және оқу қызметін

ұйымдастыруда жүзеге асырылады, осылайша оқушыға кешенді психологиялық-педагогикалық әсер етуге ықпал етеді.

Осылайша, зияты бұзылған балаларды оқытудың түзету-педагогикалық үдерісінде мультимедиялық технологияны қолдану оқу үдерісінің тиімділігін және танымдық қызметті түзету процесінің сапасын арттыруға әкеледі. Бұл қазіргі уақытта мультимедиялық технологияларды түзету және білім беру үдерісіне енгізу интеллектуалды кемістігі бар балаларға арнайы білім беруді дамытудың тұрақты тенденцияларының бірі болып табылатындығын түсіндіреді.

Біздің елімізде білім беруді дамытудың қазіргі кезеңінде жыл сайын көптеген педагогтар мультимедиялық технологияларды мақсатты түрде қолдануға тырысады, олардың оқыту тиімділігін арттыру үшін зерттеушілер осы тақырыпқа қызығушылық танытып, оқыту үдерісін жетілдіру үшін мультимедиялық технологияларды қолданудың тәсілдерін, стратегиялары мен технологияларын әзірлеуде. Жоғарыда айтылғандардың бәрі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту саласында жұмыс істейтін педагогтерге, зерттеушілерге заңды түрде қатысты. Ғалымдардың көзқарастары арнайы білім берудің болашағы мультимедиялық технологияларды жақсы ойластырылған қолдану арқылы жүз есе артады, бұл педагогтерге оқушылардың білім деңгейін арттыруға, дағдыларды практикалық деңгейде игеруге, оқушыларға күрделі ішкі процестерді көрсетуге мүмкіндік беретіндігіне дәл келеді. Мультимедиа оқушылардың бейнелі әсерін күшейтеді, бұл балалардың қоршаған әлеммен себеп-салдарлық байланыстары туралы неғұрлым тұрақты идеялар мен хабардарлықтың қалыптасуына әкеледі.

Алайда, ақыл-ойдың даму мүмкіндіктері шектеулі балаларды отандық ғылымда оқыту процесінде мультимедиялық технологияларды қолданудың тиімділігі мен ерекшеліктері туралы зерттеулер жоқ екенін атап өткен жөн. Зияткерлік мүмкіндіктері шектеулі оқушылар үшін арнайы әзірленген заманауи білім беру мультимедиялық технологиялары жеткіліксіз. Көбінесе дайын авторлық оқыту немесе дамытушы электрондық өнімдер, авторлық бағдарламалар жоғары бағасына байланысты педагогтерге қол жетімді емес. Сонымен қатар, қазіргі уақытта мультимедиялық дамудың гүлдену кезеңі ретінде атап өтсек те, зияты бұзылған балалар үшін арнайы әзірленген мультимедиялық оқыту бағдарламалары қазіргі нарықта жеткіліксіз ұсынылғанын атап өткен жөн. Педагогтар, жоғарыда айтылғандай, мультимедиялық өнімді жасау үшін қол жетімді бағдарламаларды қолдана отырып, мультимедиялық құралдарды, роликтерді, қосымшаларды, файлдарды өздері жасауға тырысады. Мұндай құралдарды жасау процесі зияты бұзылған балаларға арналған арнайы (түзету) мектепте оқу үдерісіне қатысты мультимедиялық

білім беру технологияларын құру және пайдалану бойынша ғылыми негізделген әзірлемелердің, зерттеулердің, ұсынымдардың жеткіліксіздігі фактісін қиындатады.

Осылайша, жоғары білім беру, ынталандыру және түзету-дамыту тиімділігімен және жалпы білім беру үшін де, атап айтқанда арнайы білім беру үшін де пайдалы қасиеттер массасымен байланысты мультимедиялық технологияларды дамытудың жоғарыда аталған қарқынды сипаты мультимедиялық технологиялар есебінен зияты бұзылған оқушылардың оқу үдерісін жетілдіру мақсатында зияты бұзылған балаларды оқытуда қолдану және құру саласындағы әзірлемелердің жеткіліксіздігіне қайшы келеді;

Материалдар мен әдістер

Эксперименталды зерттеу жұмысы Алматы қаласындағы арнайы мектептерінде өткізілді. Экспериментке зиятының жеңіл түрінде бұзылыстары бар №6 және №7 арнайы (түзету) мектеп-интернаттарының үшінші сынып оқушылары қатысты.

Зерттеудің екінші мақсаты бойынша эксперименттік жұмысына қатысқан оқушыларының танымдық үдерістерінің ерекшеліктері мен деңгейін анықтау үшін келесі диагностикалық әдістер қолданылды:

- Сыртқы әлем туралы қарапайым түсініктер «Нелепицы» әдісі (автор - Р.С.Немов) баланың сыртқы әлем туралы қарапайым ойларын анықтауға арналған. Эксперимент барысында келесі бағалау критерийлері қолданылады: 8 – 9 балл (дамуының жоғары деңгейі) – бала барлық бар абсурдтарды байқады және атап өтті және өз көзқарасын түсіндіре алды; 6 – 7 балл (қалыпты) – бала барлық қолда бар абсурдтарды байқады және атап өтті, бірақ 3 немесе 4 абсурдты түсіндіре алмады; 4 - 5 балл (дамуының орташа деңгейі) - барлық абсурдтарды байқады, бірақ 5 - 7 абсурдты түсіндіре алмады; 2 – 3 балл (дамудың төмен деңгейі) – суреттегі 1 – 4 абсурдты байқамады, ештеңе түсіндіре алмады; 0 – 1 балл (дамудың өте төмен деңгейі) – берілген уақыт ішінде бала қолда бар абсурдтардың 4-тен азын анықтай алды;

- «Қарапайым анологиялар» әдістемесі (автор Т.Г. Богданова) логикалық ойлау деңгейін анықтауға арналған. Бағалау критерийлері: 8-10 дұрыс жауап: жоғары деңгей; 6-7 дұрыс жауап – деңгейі орташадан жоғары; 4-5 дұрыс жауап – орташа деңгей; 4 жауаптан аз – логикалық ойлау деңгейі орташадан төмен;

- әдістемесі «Объектілердің маңызды белгілерін анықтау» (автор С.Л.Рубинштейн) жалпылау сияқты психикалық әрекеттің қалыптасу деңгейін анықтайды. Бағалау критерийлері: 71-100% дұрыс жауаптар жалпылаудың жоғары деңгейі, 51%-70% дұрыс жауаптар – орташа деңгей; 51%-70% - төмен деңгей;

- П.И. Зинченко әдістемесін - ерікті және еріксіз есте сақтауды зерттеу [24]. Бағалау критерийлері: 10-нан астам суретті есте сақтау – ерікті және еріксіз есте сақтау қабілетінің жоғары деңгейі; 7-ден 9 суретке дейін – орташа деңгей; 5 суреттен аз – төмен деңгей;

- зейіннің көлемі мен тұрақтылығын зерттеуге арналған Пьерон-Рузер әдісі. Бағалау критерийлері: жоғары деңгей: 1,0 балл – зерттелуші таңбаларды тез есте сақтайды, бірінші толтырылған жолдан кейін үлгіге қарауды тоқтатады, тиянақты жұмыс істейді; орташа деңгей – 0,9-0,99 балл – пән берілген уақытта (3-4 минут) 70-тен 80-ге дейінгі цифрларды өз бетінше есте сақтайды, мұқият жұмыс істейді; төмен деңгей – 0,89 балл және одан төмен – бала үлгіге үнемі назар аударады, ұқыпсыз, өте баяу жұмыс істейді, көптеген қателіктер жібереді.

Зерттеудің міндеттерінің ішінде алғашқы екі мәселені шешу үшін жүргізілген зерттеулер біздің алдыңғы басылымдарымызда баяндалған. Осы мақалада сипатталған зерттеудің негізгі мақсаты- үшінші жалпы міндет-зияты бұзылған балаларды оқыту үдерісінде дамыған мультимедиялық кешеннің тиімділігін тексеру болып табылады. Эксперименттік жұмысқа Алматы қаласының 9-10 жас аралығындағы зияткерлік кемістігі бар 64 кіші оқушы, үшінші сынып оқушылары, оның ішінде 25 қыз және 39 ұл қатысты.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді талдау, зияткерлік дамуы бұзылған балаларды оқытуда мультимедиялық бағдарламаларды қолдану проблемасының әртүрлі аспектілерін зерттеу, оқушылардың көпшілігінде танымдық саланың қалыптасуының жеткіліксіз деңгейін көрсеткен анықтау экспериментінің нәтижелері түзету сабақтарында қолдану үшін танымдық үдерістерді дамыту үшін арнайы құрастырылған, әзірленген мультимедиялық кешенді қолдана отырып қалыптастырушы экспериментті ұйымдастыруға негіз болды. Кешенге мыналар кірді:

- Оқыту роликтерінің медиатекасы
- Мультимедиялық презентациялар
- Жұмыс дәптері
- Дидактикалық материалдар жиынтығы
- Әдістемелік ұсынымдар

Қалыптастырушы эксперимент кіші топтық түзету сабақтары барысында түзету-дамытушылық оқытуда мультимедиялық технологияларды қолдану кезінде интеллектуалды проблемалары бар бастауыш сынып оқушыларының танымдық үдерістерін дамытуға бағытталған. Сонымен қатар мультимедиялық технологияларды тиімді пайдалану үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлардың жиынтығын анықтау, негіздеу; оқушылардың танымдық үдерістерін дамытудың анықталған психологиялық-педагогикалық жағдайларын

ескере отырып, оларды пайдалану бойынша әдістемелік ұсыныстар жасау міндеттері шешілді.

Педагогикалық эксперимент балалардың осы санатының танымдық саласын дамытудың қосымша құралы ретінде арнайы таңдалған дидактикалық материалмен және жұмыс дәптерімен жан-жақты үйлесімде мультимедиялық технологияларды (роликтер, презентациялар) қолдану бойынша жүйелі жұмысты қамтыды. Эксперименттік топта (ЭТ) бастауыш сынып оқушылары бір жыл бойы мультимедиялық кешенмен айналысты. Эксперименттік жұмыс негізінде кіші мектеп оқушыларының когнитивтік саласын (көрнекі қабылдау, кеңістіктік-моторлық бағдарлау, зейін, визуалды есте сақтау, ойлау) дамытуды көздейтін «Танымдық қызметті түзету» пәні бойынша үлгілік бағдарламаға сәйкес түзету сабақтары барысында мультимедиялық кешенді пайдалана отырып, бастауыш сынып оқушыларында танымдық саланы дамыту бағдарламасы жасалды.

Қалыптастырушы экспериментте біз ойлау әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру теориясынан бастау алдық [23].

Психикалық операциялар алдымен заттармен, модельдермен, дәптерлердегі жұмыс деңгейінде қалыптасты (суреттерді соңына дейін салу жаттығулары, лабиринттер, бояулар, логикалық, оқиғалар мен себеп-салдарлық құбылыстарды түсіндіретін суреттер сериясындағы әрекеттер тізбегін құру және басқалар). Қысқа бейнероликтер қолданылды. Пысықталған дағдыларды бекіту үшін мультимедиялық презентацияларда тапсырмалар орындалды.

Жұмыс барысында келесі тәсілдер қолданылды:

- тұлғаға бағытталған: әр баланың психикалық даму деңгейін диагностикалау және динамикасын есепке алу, оқу үдерісінде осы дамудың ерекшеліктерін анықтау; әр баланың дамуының жеке траекторияларын, баланың ақыл-ой қызметін, оның жеке саласын (ынталандыру, эмоционалды-ерікті рефлексия) түзету тәсілдерін анықтау, даму болжамы; ерекшеліктер мен мүмкіндіктерді есепке алу оқу материалының көлемін, күрделілігін, оны беру және игеру қарқынын, мұғалімнің жеке көмегін анықтайтын танымдық даму;

- коммуникативті-белсенді: сабақта жеке және топтық жұмыс формаларының үйлесімін ұтымды пайдаланудан тұрды (әр түрлі рөлдік комбинацияларда жұптар жұмысын жиі қолдануы). Мультимедиялық технологияларды қолдана отырып, танымдық үдерістерді дамыту бағдарламасы әр түрлі қарым-қатынас жағдайларында, оқу жылына және бағдарламалық талаптарға сәйкес әр түрлі қызмет түрлерін (пәндік-практикалық, бейнелі-тиімді, көрнекі-бейнелі, есту-сөйлеу) қолдануды ескере отырып жасалды.

- денсаулық сақтаушы: аптасына 1-2 реттік кезеңділікпен мультимедия пайдалану сабақтары. Бұл ретте кіші мектеп оқушыларына арналған компьютерлік сыныпта барлық санитарлық-гигиеналық талаптар сақталды, дәлірек айтқанда: компьютерде үздіксіз жұмыс жасау уақыты 10 минуттан асқан жоқ; динамикалық кідірістермен әртүрлі визуалды жүктемелермен ауыспалы жұмыс түрлерін, соның ішінде көздің, қолдың, арқа бұлшықеттерінің кернеуін жеңілдетуге арналған жаттығуларды қолданды; яғни компьютерлік сыныпта сабақ өткізудің денсаулық сақтау сипаты сақталды.

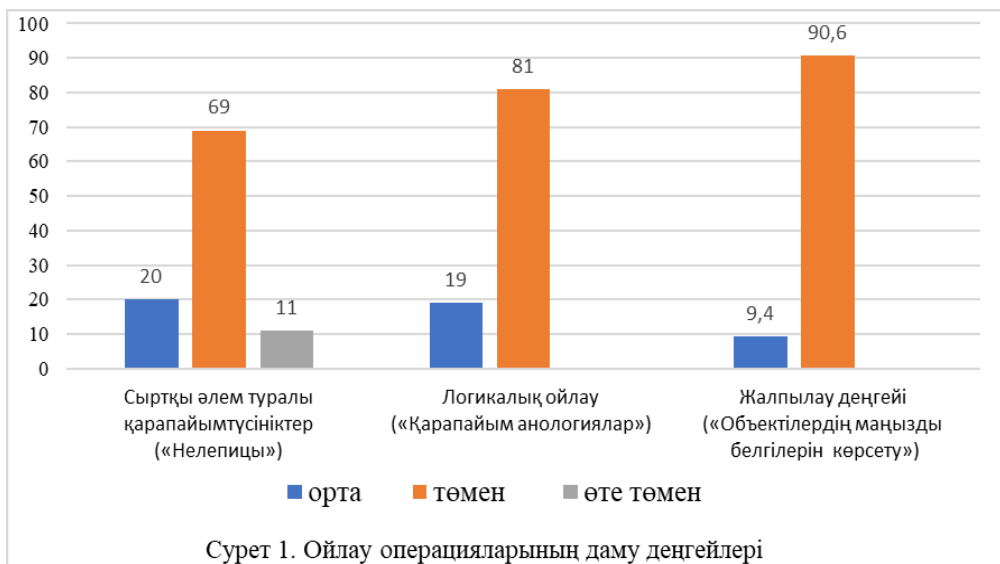
- кешенді: барлық білім беру бағыттары үшін бірыңғай оқу (өтпелі) тақырыптарын қолданудан тұрды, олардың негізінде түзету және дамыту бойынша оқыту жүзеге асырылды.

Танымдық үдерістерді дамыту пәндік іс-әрекетте де, біз арнайы әзірлеген мультимедиялық презентацияларда да қамтылған жаттығулар, тапсырмалар, ойындар жүйесінде жүзеге асырылды. Қалыптастырушы эксперимент анықтау эксперименті кезеңінде зерттеуге қатысқан оқушылар тобының бірімен жүргізілді және 20 баладан тұрды.

Нәтижелер

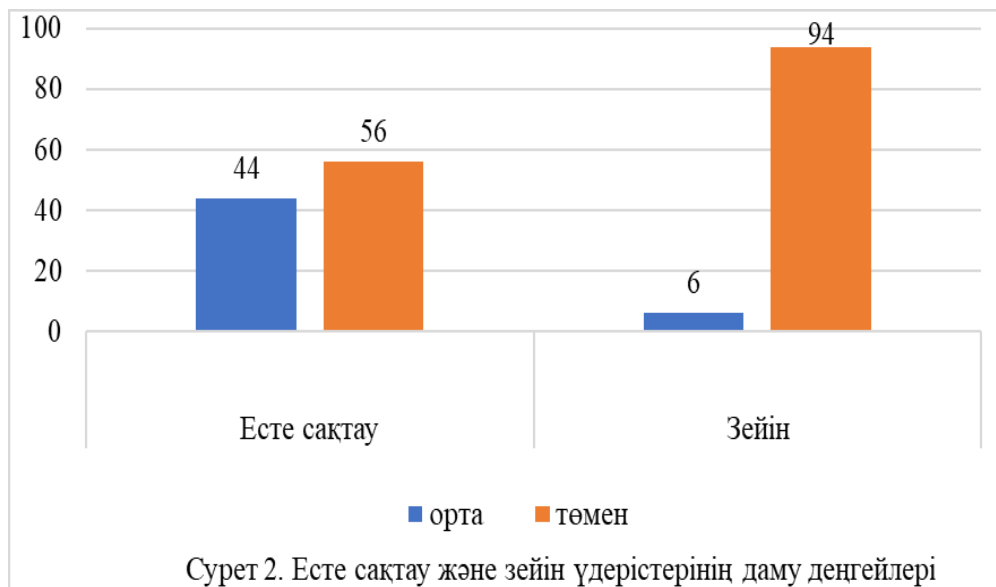
Бірінші кезеңнің нәтижелері бойынша эксперименттік топ оқушыларында зерттелген танымдық үдерістердің дамуының төмен деңгейі басым екендігі анықталды: визуалды-бейнелі ойлау, логикалық ойлау, ерікті және еріксіз есте сақтау.

Ойлау операцияларының даму деңгейін зерттеудің жалпыланған нәтижелері 1-суретте келтірілген.

Танымдық іс-әрекет үдерісінде ерікті де, еріксіз де есте сақтау және зейін үлкен маңызға ие. Зияткерлік кемістігі бар балалардағы осы үдерістер бойынша зерттеуді біз П.И.Зинченко және «Пьерон-Рузер» әдістемесі бойынша жүргіздік.

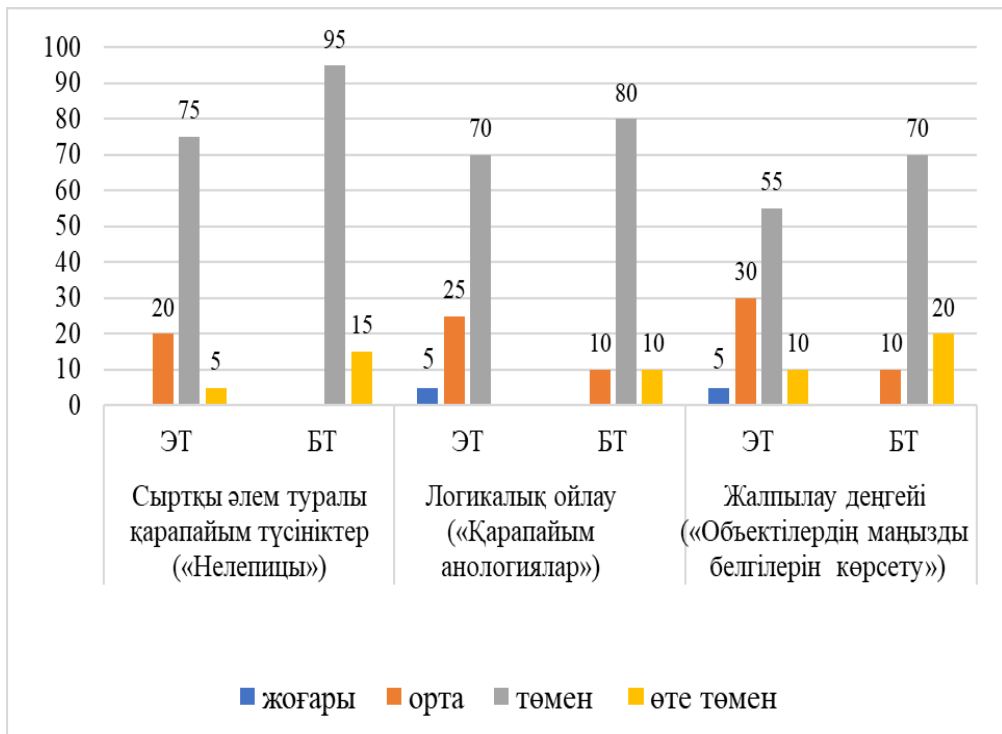
Жұмыстың осы бөлімі бойынша жалпы нәтижелер 2-суретте көрсетілген.

Осылайша, эксперименттік жұмыс барысында біз эксперименттік жұмысқа қатысқан оқушылардың зерттелген танымдық үдерістердің даму деңгейінің төмендігін анықтадық: визуалды-бейнелі ойлау, логикалық ойлау, ерікті және еріксіз есте сақтау, зейіннің тұрақтылығы.

Таңдалған әдістер мен технологиялардың тиімділігін бағалау үшін эксперименттік топтың (ЭТ) нәтижелері бақылау тобының (БТ) нәтижелерімен салыстырылды, олар бастапқы іріктеу оқушыларынан тұрды, бірақ қалыптастырушы экспериментке қатыспады. Ол үшін түзету жұмыстарында мультимедиялық кешенді бір жыл қолданғаннан кейін эксперименттік және бақылау топтарында бұрын таңдалған әдістер мен параметрлер бойынша жұмыс нәтижелеріне аралық бағалау жүргізілді.

Оқушылардың ойлау операцияларының даму деңгейін зерттеудің жалпыланған нәтижелерін салыстыру 3-суретте келтірілген.

Сурет 3 - Эксперименттік және бақылау тобындағы ойлау операцияларының даму деңгейлерінің арақатынасы

Суретте үш әдіс бойынша эксперименттік және бақылау тобындағы ойлау операцияларының даму деңгейлері көрсетілген. Көріп отырғаныңыздай, дағдылардың қалыптасуының жоғары деңгейі тек екі әдіс бойынша эксперименттік топта ұсынылған. Бақылау тобында мұндай оқушылар болған жоқ.

Эксперименттік топта тапсырманы орта деңгейде орындаған оқушылардың саны бақылау тобына қарағанда едәуір көп. Айырмашылық орташа есеппен 15% -20% құрады.

Позитивті көрсеткіш эксперименттік топтағы бақылау тобымен салыстырғанда төмен және өте төмен деңгейлердің төмендеуі болып табылады.

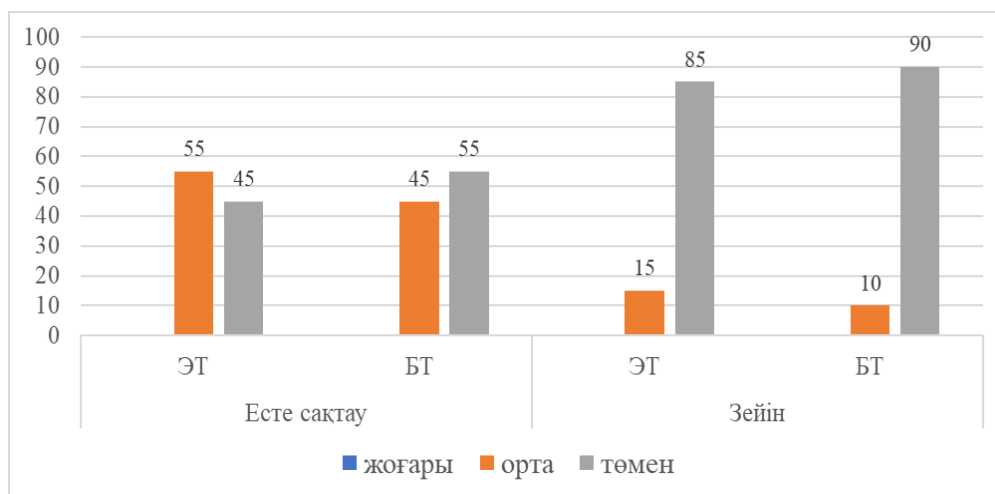
Өте төмен деңгейдегі айырмашылық орта есеппен 10% құрады.

Салыстыру нәтижелері эксперименттік топтағы барлық үш әдіс бойынша ең жақсы көрсеткіштерді көрсетеді. Алайда, деңгейлердің арақатынасы айтарлықтай өзгерген жоқ: екі топта да төмен көрсеткіштерді көрсететін оқушылар басым сан болып қала береді.

Сонымен қатар, эксперименттік топта тапсырмаларды орындаудың төмен және өте төмен деңгейлері төмендегенін атап өткен жөн: егер

оқытуға дейін төмен деңгей орта есеппен 80,2% балалар болса, содан кейін эксперименттік топта оқығаннан кейін ол 66 %-ды құрады.

4-суретте есте сақтау мен зейінді зерттеу әдістері бойынша эксперименттік және бақылау топтары оқушыларының нәтижелерін салыстыру көрсетілген.

Сурет 4 - Есте сақтау мен зейінді зерттеу әдістері бойынша эксперименттік және бақылау тобындағы даму деңгейлерінің арақатынасы

Талқылау

Суреттен көріп отырғанымыздай, эксперименттік және бақылау тобының көрсеткіштерінде айырмашылық бар, ол орта есеппен 5%-ды (1 бала) құрайды. Айырмашылық шамалы болып шықты, бірақ егер топтардың даму динамикасындағы айырмашылықты қарастыратын болсақ, эксперименттік топта даму динамикасы жоғары және орташа алғанда зейіннің тұрақтылығы 11% құрайды, ал бақылау тобында - 4%, жад көрсеткіштері бойынша ЭТ-да – 5% динамика бар, бақылау тобында-көрсеткіштер өзгерген жоқ.

Қорытынды

Әдеби дереккөздерді талдаудан және эксперимент нәтижелерін ескере отырып, мультимедиялық технологиялардың жоғары модификациялық әлеуеті мен көптеген дидактикалық қасиеттерінің арқасында интеллектуалды мүмкіндіктері шектеулі балалардың оқу үдерісін айтарлықтай оңтайландыруы мүмкін деген заңдылық туралы қорытынды жасауға болады.

Зияты бұзылған балалар-бұл білім, дағды және икем деңгейі бойынша әртекті топты қамтиды, оларды оқыту барысында ескеру қажет.

Өз зерттеулеріміздің нәтижелері, зерттелетін дағдылардың даму динамикасын бақылау бізді сабақтарда мультимедиялық технологияларды қолдану неғұрлым тұрақты білім мен дағдыларды қалыптастыруға, интеллектуалдық мүмкіндіктері шектеулі оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуға, өзіндік жұмыс дағдыларын бекітуге, түзету оқытудың тиімділігін арттыруға ықпал ететініне сендірді. Осылайша, эксперименттің негізі ретінде алынған психологиялық-педагогикалық тәсілдер, дидактикалық қағидаттар мен әдістемелік ережелер мультимедиялық оқу презентацияларын тиімді пайдаланудың педагогикалық шарттары бола алады, олар:

- 1) мультимедиялық технологиялармен жұмыс істеудегі жүйелілік, мақсаттылық және кешенділік;
- 2) зияты зақымдалған оқушылардың психологиялық-педагогикалық, жас ерекшеліктерін және білімі мен іскерлігінің қалыптасу деңгейін есепке алу;
- 3) жеке бағытталған тәсілдер мен технологияларды қолдану;
- 4) бағдарламада көзделген балалардың осы санатын оқытуға қойылатын талаптарға сәйкес әр түрлі қызмет түрлерінде, әр түрлі жағдайларда дағдыларды кезең-кезеңімен қалыптастыру.
- 5) мультимедиялық контенттің белгілі бір сабақтың тақырыбына, мақсатына және міндеттеріне сәйкестігі.
- 6) мультимедианы қолдануда денсаулық сақтау қағидатын сақтау.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Mayer R. *Multimedia Learning*. Cambridge: Cambridge University Press. -United Kingdom, 2001. - 210 p.
- [2] Дьяченко В. В., Дьяченко Л. Г. Роль мультимедийных технологий в образовании на примере дисциплины «Науки о Земле» //Безопасность жизнедеятельности. - 2003. -№ 9. – С. 41–45
- [3] Киргизова Е. В., Цуркан М. В. Дидактические возможности использования мультимедиа-технологий в учебном процессе //Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2013. – Т. 3. – С. 3286–3290. - Режим доступа: URL: <http://e-koncept.ru/2013/53663.htm>. [Дата обращения: 10.04.2023].
- [4] Economou M. The evaluation of museum *multimedia* applications: lessons from research //Museum Management and Curatorship. – 1998. June. – Vol. 17. – PP.173-187
- [5] Molina A., Navarro O., Lacruz M. Evaluating *multimedia* learning materials in primary *education* using eye tracking //Computer Standards & Interfaces. – 2018. August. - Vol. 59. – PP. 45-60
- [6] Шлыкова О. В. Культура мультимедиа: Учебное пособие. – М.:

Изд-во ФАИР-пресс. - 2004. – 415 с.

[7] Зарипов С.Н. Использование мультимедиа в образовательном процессе Вуза //Современные проблемы науки и образования. - 2013. - №5. – С.209

[8] Казаков В.В. Перспективы использования и развития мультимедийных технологий в образовании //Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: информационные технологии. - 2011. - Т.9. - №2. – С.15-24

[9]Кульбаба С.В. Чигрин А.А., Тимчук Д.С. Применение мультимедиа технологий в образовании //Психология, социология и педагогика [Электронный ресурс]. – 2014. – №5. – С.9. - Режим доступа: URL: <https://psychology.snauka.ru/2014/05/3193> [Дата обращения: 15.04.2023].

[10]Гребенников А.Н. Использование мультимедийных технологий в образовательной среде //Моделирование, оптимизация и информационные технологии. – 2015. – №1. – С.16

[11]Akhundi Yamchi F., Davatgar Asl H., Asadi Aidinloo N. The effectiveness of using multimedia in smart classes on improving reading disorders, word chain, and word comprehension in late learning students // Research in English Language Pedagogy. - 2021. - №9(2). – PP.469–488. - Access mode: URL: <https://doi.10.30486/relp.2021.1924308.1257> [Date of access: 14.04.2023].

[12]Tariq M. Khan. The effects of *multimedia* learning on children with different *special education* needs //Procedia - Social and Behavioral Sciences. – 2010. - Vol.2. – PP. 4341-4345. Access mode: URL: <https://doi.10.30486/relp.2021.1924308.1257> [Date of access: 14.04.2023].

[13]Obradovića S., Bjekić D., Zlatić L. Creative Teaching with ICT Support Procedia //Social and Behavioral Sciences. -2015. – PP. 291 – 296. Access mode: URL: <https://www.researchgate.net/publication/289229536> [Date of access: 08.05.2023].

[14]Кукушкина О.И. Компьютер в специальном обучении. Проблемы. Поиск. Подходы //Дефектология. - 2014. - № 5. - С. 3-9

[15]Никольская И.А. Информационные технологии в специальном образовании //Коррекционная педагогика. - 2004. - №2 (4). - С. 47-50

REFERENCES

[1] Mayer, R. Multimedia Learning, Cambridge University Press, United Kingdom, 2001.

[2] D'yachenko V. V., D'yachenko L. G. Rol' mul'timediinykh tekhnologii v obrazovanii na primere distsipliny «Nauki o Zemle» (The role of multimedia technologies in education on the example of the discipline "Earth Sciences") //Bezopasnost' zhiznedeyatel'nosti. - 2003. -№ 9. – S. 41–45 [in Rus.]

[3] Kirgizova E. V., Tsurkan M. V. Didakticheskie vozmozhnosti ispol'zovaniya mul'timedia-tekhnologii v uchebnom protsesse (Didactic possibilities of using multimedia technologies in the educational process) // Nauchno-metodicheskii elektronnyi zhurnal «Kontsept». – 2013. – Т. 3. – С. 3286–3290. Rezhim dostupa: URL: <http://e-koncept.ru/2013/53663.htm>. [Data obrashcheniya: 10.04.2023]. [in Rus.]

[4] Economou M. The evaluation of museum multimedia applications: lessons from research (The evaluation of museum multimedia applications: lessons from research) // Museum Management and Curatorship. – 1998. June. – Vol. 17. – PP.173-187.

[5] A., Navarro O., Lacruz M. Evaluating multimedia learning materials in primary education using eye tracking // Computer Standards & Interfaces. – 2018. August. -Vol. 59. –PR. 45-60

[6] Shlykova O. V. Kul'tura mul'timedia: Uchebnoe posobie. (Multimedia Culture: Textbook) – М.: Izd-vo FAIR-press. - 2004. – 415 s. [in Rus.]

[7] Zaripov S.N. Ispol'zovanie mul'timedia v obrazovatel'nom protsesse Vuza (The use of multimedia in the educational process of the University) // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. - 2013. - №5. – S.209 [in Rus.]

[8] Kazakov V.V. Perspektivy ispol'zovaniya i razvitiya mul'timediinykh tekhnologii v obrazovanii (Prospects for the use and development of multimedia technologies in education) // Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: informatsionnye tekhnologii. - 2011. - T.9. - №2. – S.15-24 [in Rus.]

[9] Kul'baba S.V. Chigrin A.A., Timchuk D.S. Primenenie mul'timedia tekhnologii v obrazovanii (Application of multimedia technologies in education) // Psikhologiya, sotsiologiya i pedagogika [Elektronnyi resurs]. – 2014. – №5. – S.9. - Rezhim dostupa: URL: <https://psychology.snauka.ru/2014/05/3193> [Data obrashcheniya: 15.04.2023]. [in Rus.]

[10] Grebennikov A.N. Ispol'zovanie mul'timediinykh tekhnologii v obrazovatel'noi srede (The use of multimedia technologies in the educational environment) // Modelirovanie, optimizatsiya i informatsionnye tekhnologii. – 2015. – №1. – S.16 [in Rus.]

[11] Akhundi Yamchi F., Davatgar Asl H., Asadi Aidinloo N. The effectiveness of using multimedia in smart classes on improving reading disorders, word chain, and word comprehension in late learning students // Research in English Language Pedagogy. - 2021. - №9(2), – PP.469–488. - Rezhim dostupa: URL: <https://doi.10.30486/relp.2021.1924308.1257> [Data obrashcheniya: 14.04.2023].

[12] Tariq M. Khan. The effects of *multimedia* learning on children with different *special education* needs // Procedia - Social and Behavioral Sciences.

– 2010. - Vol.2. – PP. 4341-4345. Access mode: URL: <https://doi.10.30486/relp.2021.1924308.1257> [Date of access: 14.04.2023].

[13] Obradoviüa S., Bjeküüb D., Zlatiü L. Creative Teaching with ICT Support Procedia //Social and Behavioral Sciences. -2015. – PP. 291 – 296. Access mode: URL: <https://www.researchgate.net/publication/289229536> [Date of access: 08.05.2023]

[14] Kukushkina O.I. Komp'yuter v spetsial'nom obuchenii. Problemy. Poisk. Podkhody (Computer in special education. Problems. Search. Approaches) //Defektologiya. - 2014. - № 5. - S. 3-9 [in Rus.]

[15] Nikol'skaya I.A. Informatsionnye tekhnologii v spetsial'nom obrazovanii (Information technologies in special education) //Korreksionnaya pedagogika. - 2004. - №2 (4). - S. 47-50 [in Rus.]

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА

*Дербисалова Г.С.¹, Абаева Г.А.²

*¹магистр дефектологии, Национальный, научно-практический центр развития специального и инклюзивного образования, Алматы, Казахстан
e-mail: derbisalovagulnaz@mail.ru

²к.п.н., доцент, КазНПУ имени Абая, Алматы, Казахстан
e-mail: abaeva70@bk.ru

Аннотация. В статье описано экспериментальное исследование эффективности применения мультимедийных технологий в коррекционно-педагогическом процессе обучения детей с нарушениями интеллектуального развития. В анализе теоретических положений большое внимание уделяется коррекционно-развивающим возможностям мультимедиа, говорится о том, что уникальные особенности мультимедийных технологий, таких как интерактивность, гибкость, многоканальность, личностная ориентированность могут оказаться очень полезными для индивидуализации и повышения качества обучения детей с нарушением интеллекта.

Цель исследования - в процессе теоретико-экспериментального исследования выявить методические основы разработки и использования мультимедийных обучающих комплексов по развитию познавательных процессов детей с нарушениями интеллекта. В целях проверки эффективности было проведено исследование на примере развития некоторых наиболее важных для данной категории детей навыков познавательной сферы (мышления, памяти, внимания) на примере коррекционно-развивающих занятий. Педагогический

эксперимент включал в себя систематическую работу по использованию мультимедийных технологий (роликов, презентаций) в комплексном сочетании со специально подобранным дидактическим материалом и рабочей тетрадью как взаимодополняющих средств развития познавательной сферы данной категории детей. В экспериментальной группе школьники младших классов занимались по мультимедийному комплексу в течение года.

Результаты эксперимента подтвердили высказанные предположения помогли обозначить педагогические условия применения мультимедийных технологий в работе с младшими школьникам, имеющие легкие нарушения и интеллектуального развития. Результаты сравнительного анализа показали, что использование мультимедийных облучающих средств на занятиях способствует формированию более устойчивых знаний и навыков, развитию познавательного интереса у учащихся с ограниченными интеллектуальными возможностями, закреплению навыков самостоятельной работы, повышению эффективности коррекционного обучения. Таким образом взятые за основу эксперимента психолого-педагогические подходы, дидактические принципы и методические положения могут быть педагогическими условиями эффективного использования мультимедийных технологий.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, мультимедийные презентации, дети с нарушениями интеллекта, восприятие, внимание, память, мышление, уровни, эксперимент

THE USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN TEACHING JUNIOR SCHOOLCHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

*Derbissalova G.1, Abayeva G.2

*¹Master of defectology, National scientific and practical center for the development of special and inclusive education, Almaty, Kazakhstan
e-mail: derbisalovagulnaz@mail.ru

² c.p.s., Assistant Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan, e-mail: abaeva70@bk.ru

Abstract. The article describes an experimental study of the effectiveness of the use of multimedia technologies in the correctional and pedagogical process of teaching children with intellectual disabilities. In the analysis of theoretical provisions, much attention is paid to the correctional and developmental possibilities of multimedia, it is said that the unique features of multimedia technologies, such as interactivity, flexibility, multi-channel,

personal orientation, can be very useful for individualization and improving the quality of education for children with intellectual disabilities.

The purpose of the study is to identify the methodological foundations for the development and use of multimedia educational complexes for the development of cognitive processes in children with intellectual disabilities in the process of theoretical and experimental research. In order to test the effectiveness, a study was conducted on the example of the development of some of the most important cognitive skills for this category of children (thinking, memory, attention) using the example of correctional and developmental activities. The pedagogical experiment included systematic work on the use of multimedia technologies (videos, presentations) in a complex combination with specially selected didactic material and a workbook as complementary means of developing the cognitive sphere of this category of children. In the experimental group, elementary school students were engaged in a multimedia complex throughout the year.

The results of the experiment confirmed the above assumptions and helped to identify the pedagogical conditions for the use of multimedia technologies in working with younger students with mild impairments and intellectual development. The results of a comparative analysis showed that the use of multimedia irradiating means in the classroom contributes to the formation of more stable knowledge and skills, the development of cognitive interest in students with intellectual disabilities, the consolidation of independent work skills, and the improvement of the effectiveness of remedial education. Thus, the psychological and pedagogical approaches taken as the basis of the experiment, didactic principles and methodological provisions can be pedagogical conditions for the effective use of multimedia technologies.

Key words: multimedia technologies, multimedia presentations, children with intellectual disabilities, perception, attention, memory, thinking, levels, experiment

Статья поступила 27.05.2023

УДК 37.013

МРНТИ 14.25.07

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.024>

МЕКТЕПТІҢ КӘСІБИ БАҒДАР ЖҰМЫСЫ: ТАРИХИ АЛҒЫШАРТТАР МЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Саипов А.¹, Байдалиев К.А.², Омаров Б.С.³, Көшкінбаева Н.Р.⁴

¹п.ғ.д., проф., М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Шымкент, Қазақстан, e-mail: 7281190@mail.ru

²п.ғ.к., доц., Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық
университеті, Орал, Қазақстан, e-mail: baj-kuatbek@mail.ru

³доктор PhD, Халықаралық туризм және меймандостық университеті,
Түркістан, Қазақстан, e-mail: bakhitzhan.omarov@iuth.edu.kz,

⁴докторант, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті,
Шымкент, Қазақстан, e-mail: koshkinbaeva_nurgul@mail.ru.

Андатпа. Бұл мақалада өткен ғасырдың басынан қазіргі уақытқа дейін бір ғасыр бойы білім беру кеңістігінде кәсіби бағдар жұмысының пайда болуы мен дамуының тарихи тұстарына авторлар зерттеу барысында қоғамның саяси, экономикалық, идеологиялық факторларының ықпалымен білім беру үдерісінде кәсіби бағдардың толқынды ырғақта қарқынды, орнықты дамып, кейбір кездерде тоқырау құбылыстары кеңінен орын алып отырғаны анықталған.

Зерттеу жұмысының мақсаты Қазақстанның жалпы орта мектептеріндегі кәсіби бағдар жұмысының жаңа моделін ғылыми тұрғыда жасаудың тарихи алғышарттарға терең зерделеу жүргізіп, оның педагогикалық, психологиялық және ұйымдастырушылық-әдістемелік артықшылықтары мен кемшіліктерін жете анықтап, әдіснамалық тұрғыда жаңа сипаттағы кәсіби бағдар жұмыстарын табысты ұйымдастырудың ғылыми қайшылықтарын құру болып табылды. Қазіргі жалпы орта мектептердегі кәсіби бағдар жұмысын жақсартуға ұсынылған бейіндік оқытудың әлі күнге дейін өзінің оң шешімін көрсете алмауы мен оқушылардың өзбетімен мамандықты таңдай алмауы. Еңбек нарғындағы еңбек ресурстарының құбылмалы өзгеруі жалпыламалы мазмұндағы еңбек түрлерін оларға ұсыну болып табылады. Кәсіби бағдар жұмысы жалпы орта мектептің тәрбиелілік сипаттағы іс-әрекет емес, нақты пәндік мазмұнында жүруін белгілеген.

Кәсіби бағдар жұмысы жалпы орта мектептердің ғана мүддесі емес, ол мектеп, кәсіби білім беру оқу орны, өндіріс, қызмет көрсету саласы, жергілікті атқарушы орган және «Атамекен» ҰҚП мекемелерінің біріге жүргізетін корпоративтік іс-әрекеттілігін, солардың өзара біріге

ұймдастырып, жүргізетін қоғамдық іс-әрекет екендігін негіздеген. Оның алғышарт нәтижелері М.О.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті және М.Х.Дулати атындағы Тараз аймақтық университеті базасында жалпы орта мектеп оқушыларына жүргізілген зерттеулер негіз болады.

Бұл жоғары оқу орындары мектептің оқушыларына, педагогикалық ұжымдарына кәсіби бағдар жұмысы бойынша воркшоп, семинарлар, тренингтер, «Ашық есік» күні, мектеп оқушыларына арналған мамандық таңдау порталдары, ғалымдардың дәріс оқуы, зертханалық сабақтар, «Шебер сынып» өткізу, байқаулар, олимпиадалар жүргізулер тәжірибелеуде.

Авторлар кәсіби бағдар жұмысының пайда болуы мен дамуындағы тәжірибелер мен зерттеу нәтижелерінің алғышарттарын алға тарта, заманауи қоғамдық және тұлғалық қажеттіліктерді қанағаттандыруға, қазақстандық жаңа білім беру саясатымен болашақ мамандар даярлауға ұстаным ретінде пайдалы болатын ғылыми-педагогикалық мәселелердің қайшылықтарын жас зерттеушілерге, мектеп педагогтарына айқындап беріп отыр.

Тірек сөздер: кәсіби бағдар, кәсіби өзін-өзі анықтау, кәсіби өзін-өзі даярлау, кәсіби өзін-өзі жүзеге асыру, кәсіби дайындық, бейін, бейіндік оқыту, бейін алды даярлық

Кіріспе және негізгі ережелер

Өркениетті қоғамдық болмыстың өзгеруі екі құндылықтың: материалдық және рухани құндылықтардың өзара тәуелділік пен себеп-салдарындағы байланыстар, адамзаттың үздіксіз тұрақсыз, құбылмалы дамуы жаңа қажеттіліктері мен сұраныстарды қанағаттандыруға ұмтылдырып келеді. Сол сияқты қоғамдық дәуірлердің өздері де бір формациядан екінші формацияға өтуі сол дәуірдегі белең алған, мәнді экономикалық, әлеуметтік жаңғырулармен тікелей байланысты. Өндірістегі еңбек құралдары адамның еңбек етуіне қолайлы жағдайлар жасауға, өнім тиімділігін арттырудың жаңа технологияларын ойластыра отырып тәжірибелеуге, адамзат еңбегінің алуан түрлерінің пайда болуына ықпал етті. Еңбек түрлерінің қарқынды түрде салаларға бөлінуі қоғамдық қатынастардағы жеке меншіктің пайда болуына өзінің мәнді үлесін қосты.

Қазіргі таңда Қазақстанның еңбек формасында жеке меншіктің орын алуы да еңбек түрлерінің салалық «прототипі» сақталуымен бірге, еңбек нарығында салаішілік бірнеше еңбек түрлерінің қалыптасуына септігі тиюде. Кейбір мамандықтар еңбек нарығында жойылып, оның орнына заманауи өндірістік сұраныстарды қанағаттандыратын түрлендірілген, кіріктірілген бейінді мамандықтар қалыптасып келеді. Осыған байланысты, Саясат Н. «Білімді ел» білім беру порталының тілшілерімен

сұхбатында жастардың басым көпшілігі мамандықты таңдауында еңбек нарығындағы еңбек қатынастарының өзгерістеріне назар аудармайды, еңбек мазмұнының болашақ іс-әрекет ерекшеліктерін түсінбейді, соның салдарынан мектептің түлектері және ата-аналар мамандық бейінін таңдауда көп қателіктер жіберіп отырады деп атап көрсетті [1].

Қоғамның жаһандануы, оның ақпараттық қоғамға айналуы, өндірістік технологиялардың автоматтандырылуы, олардың шапшаң өзгеруі мен жетілуі, цифрлық технологияның барлық инфрақұрылымдарға таралуы, экологиялығы, желілік қоғам дәуірінің дамуы сияқты трендтер еңбек қатынастарындағы орын алмаған болжамды, перспективалы заманауи еңбек түрлерінде немесе еңбек нарығында жаңа мамандықтардың пайда болуы күтілуде. Олардың ерекшеліктері жуырда жасалынған жаңа мамандықтардың 3.0 атласында анықталған. Онда 27 еңбек салалары бойынша болашақтағы 350 мамандық түрлерін құрап отыр [2]. Олардың саны Қазақстанда бүгінде 463 - ке жетіп, болашақта қосымша тағы 9 еңбек саласының түрлеріне жасалуы күтілуде [3,4].

Жаңа мамандықтардың атласындағы еңбек түрлерін насихаттау және болашақ мектеп оқушыларын кәсіби бағдарлауға жалпы орта білім беретін мектептерде кәсіби бағдар жұмысын ұйымдастыруға лауазымды «профориентолог» қызметін енгізуді тәжірибелеуде. Оны даярлаудың шетелдерде, соның ішінде АҚШ-та 95 жоғары оқу орындары кәсіби бағдар беру бойынша арнайы бакалавриатура деңгейінде мамандар даярлап келеді. Ұлыбритания мемлекетінде мамандарды арнайы курстар арқылы кәсіби бағдар бойынша кеңес беруші қызметін артқаруға даярлаудың бір ғасырлық тәжірибелері қалыптасқан. Осы тәжірибелердің аясында біздің жалпы орта мектептерде де аталған лауазымдарды енгізу басталды. Бұл әрине, өз кезегінде болашақ мектеп түлектері мен ата-аналарға, әсіресе, экономиканың да өркениетті дамуына үлкен серпін беріп қалады ма деген үміт береді. Сонымен қатар, мектептің оқу-тәрбие үдерісінде кәсіби бағдар жұмысының үздіксіз, тиімді әсер беруіне мақсаттылық сипаты, басқару мен ұйымдастыру, мазмұндық және технологиялық құрылымдары, реттеушілік тетіктері нормативтік-құқықтық құжаттарда, білім беруді дамыту бағдарламасында және ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелерінде анықталған. Алайда, ол тұжырымдамалардың, ғылым жетістіктердің, нормативтік құжаттардың орындалуы мен жүзеге асырылу тиімділігі мен нәтижелілігі мәнсіз болып отырғанына көңіл аудармаса да болмайды. Оған аян, мектеп тәжірибесіндегі оқушылардың мамандықтар туралы толық апараттық түсініктерінің жеткілікті қалыптасуына, мамандық түрін өзбетімен анықтауға дағдылануына, кәсіби мамандықты саналы таңдау мүмкіндігінің артуына ықпал ететін пәндік сабақтардың кәсіби сипаттылығы, психологиялық және педагогикалық қолдаулардың,

диагностикалық, әдістемелік құралдардың кең форматта таралмай, формалды және көріністі орын алумен шектелуінде екені даусыз. Оған себеп, біздің пайымдауымызша, соңғы ондаған жыл бойына жалпы білім беретін орта мектепте кәсіби бағдар жұмысының сабақтастығының бұзылуы мен жүйелілігінен айырылуы болып табылады [5, 189 б.]. Кеңестік дәуірдегі қалыптаса бастаған кәсіби бағдар жұмыстарының озық және тиімді тәжірибелерінің бастамалары, білім беруді дамытудың әр кезеңдерінде толқынның бейнесіндей жүріп отырған іс-әрекеттерді төмендегі тарихи деректерден байқауға болады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысымыздың әдіснамалық негізі ретінде жалпы орта білім беретін мектепке арналған міндетті білім беру стандарты, Қазақстанда бейін алды даярлық пен бейінді оқытуды дамытудың тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасында білім беру мен ғылымды дамытуға арналған 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламасы болып табылса, зерттеу жұмысымызда салыстырмалы-тарихи талдау, жинақтау, салыстыру, нақтылау, жүйелеу, пайымдау, жалпыламалау, болжамдау, контент талдау, бақылау, оқу – нормативтік құжаттармен жұмыс сияқты ғылыми әдістер қолданылады.

Нәтижелер және талқылау

А.А.Давлетова өзінің Қазақстандағы кәсіби бағдар жұмысының пайда болуы мен дамуы туралы зерттеуінде Әл-Фараби (870–950 жж.), Ж. Баласағұн, М. Қашқари (XI ғ.), А. Құнанбаев (1845–1904 жж.) ойшылдардың, Ы. Алтынсарин (1841–1889 жж.) қазақ педагогының еңбектерінде болашақ қазақ жастарын еңбекке даярлаудағы танымдық және тәрбиелілік қасиеттердің мәнділігі туралы алғаш психологиялық-педагогикалық ойлары насихатталатынына тоқталады. XX ғасырдың бас кезеңінде Ресеймен сауда қарым-қатынастардың қалыптаса бастауында жаңа еңбек түрлері, соның ішінде басқару қызметтерімен байланысты мамандар даярлау үдерісінің басталуы анықталған [6]. Осы кезеңнен бастап зерттеушінің еңбегі мен Н.С. Пряжниковтың Ресей мемлекетіндегі кәсіби бағдардың қалыптасуы мен дамуы тарихын салыстыру барысында, аталған іс-әрекеттің динамикасы бірдей жүріп отырғаны байқалады [7, 30 б.]. Өйткені, Қазақстанда Ресейдің білім беру, оқыту мен тәрбиелеу идеологиясымен бір моделінде бірегей дамып отырды. Ресей ғалымының еңбегіндегі кәсіби бағдар жұмысының алғы шартына кәсіпорындардың дамуы, оған қажетті мамандарды даярлау мен оларды жұмысқа қабылдау тығыз байланысты деп тұжырымдайды.

Ресейде алғаш рет 1914 жылы психологиялық институт ашылып, оның зерттеу жұмыстары жұмысшылар мен мамандарды кәсіпорындарға

кабылдаудың психотехникалық құралдарын дайындауға бағытталады. 1921 жылы кәсіби бағдар жұмысы бойынша зерттеулермен шұғылданатын еңбектің орталық институты ашылды. Бұл оқу орнында қысқа мерзімде жұмысшы мамандарды даярлау әдістемесі, олардың еңбек қабілеттерін анықтауға бағытталған зертханалар жұмыс істеді. Осындай оқу орындары Харьков, Қазан қалаларында да етек жая бастаған. Ал, 1922 жылы Ресейдің халық комиссариатында жасөспірімдер үшін мамандықты таңдау бюросы қарастырылған. Н.К.Крупская жетекшілік еткен топ жастарға кәсіби бағдар жүргізу үдерісін белсенді тарата бастаған. Дәл осындай құбылыстың күйі қазіргі кездегі Еуропаға басқа елдерден келіп жатқан иммигранттарды да қайта кәсіби даярлау сәттері жүріп жатқаны байқалады [8]. Олардың басты идеясы жастарды мамандықпен таныстырумен шектелмей, бір мамандықтан екінші мамандыққа икемді өтуді де ескерген, ауылдан қалаға келген жастарды да қамтуға ұмтылған. Қазақстанда жастарды өндірістік еңбек түрлеріне даярлау 1921 жылдары басталып, оларды ФЗУ (фабрично-заводское ученичество) оқу орындарында еңбек дағдыларына үйретуге кіріскен. 1927 жылдары олардың саны 27-ге жеткен. 1931 жылдары оқу-өндірістік комбинаттар пайда бола бастаған. Бұл алғашқы кәсіби білім беру оқу орны басым көпшілігінде кәсіпорын жанынан ашылған [9, 208 б.]. Осындай оқу орындары мен олардың қызметіне сәйкес өткен ғасырдың 1970 жылдары мектеп аралық оқу-өндірістік комбинаттар жоғарғы сынып оқушыларына еңбекке баулу мен кәсіби бағдар жұмыстарын жүргізуге және аптасына 4-6 сағат бойына оқушылар өздері таңдаған мамандық түрлері бойынша бітіріп, алғашқы біліктілік санаттарына куәліктер алып, жұмысқа орналаса бастады. 1984 жылғы мектеп реформасына сай әрбір кәсіпорын мен мекеме аудан орталықтары мен қалаларда мектепаралық оқу-өндірістік комбинаттарын ашып, онда жоғары сынып оқушыларын бір күн бойына (6 сағатқа дейін) оқытып, мамандық бере бастады. 90-шы жылдардың соңына қарай бұл оқу орындарында оқушылардың мамандық таңдау еркінің міндеттемелері төмендеп, оқушылар 10-11 сыныптарда өздерінің жалпы білім беретін орта мектептердің технология пәні сабақтарында еңбек түрлері бойынша пәндік сабақ қана жүріп келді.

Өткен ғасыр басына қайта оралсақ, 1927 жылы Ленинградта кәсіби кеңес беру бюросы ашылған. Ол бюрода кәсіби кеңес беруші мамандарды даярлауға да кірісіп кеткен. Алғаш рет мектептерге де кәсіби бағдар жұмыстарын жүргізуге «педолог» қызметі енген. 1930 жылы Кәсіподақтың бүкілодақтық орталық кеңесінің кәсіби кеңес пен кәсіби бағдар бойынша зертханасы мектептегі кәсіби бағдардың жүйесін құра бастаған. 1932 жылы мектептің кәсіби бағдар жұмысын үйлестіру штабы құрылып, қомақты (300-ге жуық) ғылыми-әдістемелік еңбектер

жарық көрген. Осы кәсіби бағдар жұмысы кеңестік одақтың барлық республикаларында даму үдерісі жеткілікті жүрген болса, 1936 жылы Бүкілодақтық Коммунистік партиясының Орталық комитетінің (әрі қарай - БОКП ОК) қаулысымен оқушыларды мамандық таңдау еркінен айырып, еңбекке баулу пәнін мектептің оқу жоспарынан алып тастап, кәсіби бағдар жұмысын тоқтатқан. Оның орнына кадр саясатын дамыту құзыреті партия, комсомол комитеттеріне өткен. Осы шолақ саясаттың бүгінгі күні біздің білім беру саласының әрекетінен де орын алып отырғанын көріп отырмыз.

1950-60 жылдары кәсіби бағдар жұмысына бағытталған зерттеулер жалғасып, Кеңестік социалистік республикалар одағы (әрі қарай – КСРО) педагогикалық ғылымдар академиясы жанынан еңбекке баулу және кәсіби бағдар ғылыми-зерттеу институты ашылған. Осы жолдардың авторлары сол институт түлектері болып табылады. Одақтағы барлық Республикалық мемлекеттердің ғылыми-педагогикалық мекемелерінде ғалымдар тобы, зертханалар пайда болып, кәсіби бағдар жұмысы қайта екпін ала бастаған. Бірақ, ұзақ мерзімнен кейінгі іс-әрекеттің тиімділігі мәнерсіз жүруіне байланысты 1980 жылдың ортасына дейін ғана жалғаса алды.

Жоғарыда аталған КСРО Орталық комитетінің «Жалпы орта және кәсіби мектеп реформасының негізгі бағыттары» атты Қаулысы қабылданып (1984 жылы), Одақ бойынша еңбекке баулу мен жастарға кәсіби бағдар беруге ерекше көңіл аударыла бастады. Мектептерге «Өндіріс негіздері». «Мамандықты таңдау» курстары енгізіліп, жүйелі түрде кәсіби кеңес беретін мемлекеттік қызметтер пайда болған, жастарға кәсіби бағдар беретін орталықтар ашылған [7, 34 б.]. Мектептің кәсіби бағдар жұмысын басқару мен ұйымдастыру, оның жүйелі жүруі мен моделі қысқа мерзімде тиімді орныққан кез болатын. Бірақ, КСРО ның күйреуі, ТМД мемлекеттерінің жеке тәуелсіздік алуынан туындаған саяси өзгерістерге байланысты мектептің кәсіби бағдар жұмысын сақтау, дамыту сәттері ұзақ уақыт мүлдем ұмыт қалды.

Қазақстанның еңбек нарығында жастарды кәсіби білім бейіндеріне сәйкес жұмыс түрлерін ұсынуға қабылдауға қалаларда жаңа «Жұмыспен қамту қызметі» орталықтары, «Рекрутинг» жеке агенттіктер, «Ресурсты орталықтар» пайда болып, өндіріс орындарында, үлкен компанияларда персоналдармен жұмыс жүргізуге арналған құрылымдық бөлімдер қызметтер атқарып келді. Кәсіби оқу орындарында мектеп түлектеріне кәсіби бағдар жұмыстарын жүргізуді өз мүдделерін басым ете отырып орындауға көшті. Оқушылардың басым көпшіліктерін мамандықты еркін таңдап, өзі қалаған мамандықтарға оқуға түсу ниеттерінен айырып отыру құбылыстары қоғамда кең орын алды.

Қазақстанда 1991 жылдан бастап кәсіби бағдар сипатының белгілері бар, аса қабілетті, дарынды, талантты оқушыларға арналған лицейлер, гимназиялар көптеп ашыла бастады. Бұл білім беру мекемелерінде оқушыларды тек бейіндері бойынша басым білімді терең меңгеруге бағыттап, олардың нақты алғашқы кәсіби бағдарлы білімдері мүлдем көзделмей келеді.

1998 жылы Қазақстан Республикасы тұңғыш рет жалпы білім берудің міндетті білім беру стандартын қабылдады. Соның ішінде «Технология» білім беру саласының білім беру мазмұны ғалым-психолог Е.А. Климовтың ұсынған мамандықтардың типтеріне: «Адам-адам», «Адам-техника», «Адам-табиғат», «Адам-көркем бейне», «Адам-таңба жүйесі» сәйкес құралған болатын. Соның аясында 10-11 сынып оқушыларына мектептің қабырғасында 24 жұмысшы мамандық бойынша алғашқы кәсіби білім алу да көзделген. Ауылды мектептерде аграрлық өндіріс, қолөнер, қызмет көрсету салалары бойынша да алғашқы кәсіби білім алуға бағытталған курстар жүргізіліп келді. Осы пәндік білім беру саласының білім беру стандартында да оқушылардың өзін-өзі анықтау, саналы түрде мамандықты таңдауға баулу мақсаты белгіленген болатын. Оқушылар оқу үдерісінде бірнеше еңбек түрімен тәжірибелік әрекеттерді орындай отырып, бірнеше мамандық түрлеріне қызығушылықтарын арттыра алады. Оқушылардың бірнеше мамандықтарға қызығуы неғұрлым артатын болса, олардың әлеуметтік өмірдегі икемділігі мен өзінің кәсіби өсу мақсатының өрісі кеңейеді. Бұл кезеңде де көзделген мақсатты орындау мүмкіндігі енжарлы жүрді. Оған себеп, аталған пән бойынша мемлекет тарапынан анықталған сағат көлемінің шектелуінде болды. Алғашқы кезеңде барлық сыныптарға екі сағаттан белгіленсе, 2000 жылдары аптасына 1 сағатпен шектелді. Соның негізінде «Технология» білім беру саласының пәндік мақсатының кәсіби өзін-өзі анықтау міндеті орындалмай қалды. Еңбекке, кәсіпке даярлауға бағытталған пәндерге арналған оқу шеберханаларының материалдық ресурсы ескіріп, өздерінің физикалық әлеуеті мен қауқары жоғалып, заманауи талапқа сәйкес жабдықталуы мүлдем ескерусіз қалды.

Еңбекке баулу, бейіндік және кәсіптік оқыту, технология пәндеріне бөлінетін сағат саны оқу жоспарында мүлдем мардымсыз болғандықтан, оқушыларды мектеп қабырғасында еңбекке даярлау, өмірге бейімдеу, кәсіптік бағдар беруге арналған шеберханалар жабылып не мүлде жойылып үлгерді. Еліміз егемендік алғанға дейінгі кезде олар үшін бүкіл Одақ көлеміндегі орта мектеп пен алғашқы кәсіптік білім беретін оқу орындарының шеберханаларына қажетті станоктар, қондырғылар, аспаптар мен саймандар, көрнекі құралдар мен кабинеттердің басым көпшілігі Қазақстанда, оның ішінде Шымкент, Түркістан, Ленгір

қалаларында дайындалып, бүкіл одақтас республикаларға таратылатын. Қай кезеңде де кәсіби бағдар берудің ошағы ол мектеп шеберханасы болмақ. Қайсы бір ұл не қыз болмасын, қайда жұмыс не қызмет атқармасын – ол өзін өзі қадағалауды, жұмысты дұрыс жоспарлау мен жұмыс орнын ұйымдастыруды, қалай бастап немен аяқтау керек екенін, ең бастысы әрбір жұмысты толық аяқтауға қол жеткізуді үйрететін – ол мектеп шеберханасы ғана. Ал бүгінгі күні көптеген мектептерде шеберхана атымен жоқ десек артық айтқандық емес.

Осы мәселені ұзақ үзілістен кейін шешудің шұғыласы, яғни, Қазақстанның білім беру саясатындағы кәсіби бағдар жұмысын жаңғырту тек 2006 жылы 12 жылдық білім беруге көшу тұжырымдамасының жобалы үлгісін, 2007 жылы «Білім туралы» Заңын, бейіндік оқытуды дамыту тұжырымдамасын қабылдау аясында 2008 жылы Қазақстанның жалпы орта білім беру мектептерінде бейіндік оқыту жүзеге асырыла бастады. Осы бейіндік оқытудың білім беру мазмұны, мектептің психологиялық, педагогикалық жұмыстары біртұтас болашақ түлектің мамандық таңдауға өзін-өзі дайындау, мамандықты өз қалауына сай анықтау, кәсіби оқу орнына таңдаған мамандыққа түсуге түбегейлі кәсіби бағдар жұмысы аясында жүруі меңзелген. Бейіндік оқыту екі кезеңді қамтып отыр: бейіналды даярлық және бейіндік сынып. Алғашқы кезең 8-9 сыныптарды қамтыса, екінші кезең - 10-11 сыныптар [10, 155 б.].

Бейіналды даярлықта сынып оқушыларына ақпараттық жұмыстар, әр тоқсанға арналған таңдаулы курстар жүргізу арқылы олар еңбек түрлерімен танысса, кейбір тәжірибелік әрекеттерді орындай отырып, алғашқы дағдыларын, алғашқы кәсіби уәжі мен қызығушылықтарын қалыптастырады. 10-шы сыныпқа көшкенде көзделген: әлеуметтік-гуманитарлық, жаратылыстану-математикалық, технологиялық бағыттар бойынша бірнеше бейіндерді ұсыну қажет болатын. Бұл 2000 жылы қабылданған мемлекеттік міндетті білім беру стандартында анықталған. Бірақ, кейінгі, 2002 жылғы білім беру стандартында соңғы бейіндік бағыт алынып тасталды да, тек, алғашқы екі бейіндік бағыт қана сақталып қалды. Қазіргі таңда осы екі бейіндік бағыттардың бейіндері бойынша мектептер бейіндік оқытуды жүзеге асыруда. Ауылды мектептерде бейіндік бағыты шектеулі сыныптарды да бейіндік оқытумен толық қамтудың желілік формалары да анықталған болатын.

Енді, осы бейіндік оқытуда жоғары сынып оқушылары саналы түрде мамандық түрін өз еркімен таңдауға қаншалықты толық еркіндік ала алды деген сұрақ туындайды. Әрине, ол мүмкіндіктерді мектептің оқу үдерісін ұйымдастырудың тетіктері мен сапасы түпкілікті қанағаттандыра алмай келеді. Басым көпшілігінде ол үдеріс формалды түрде ғана жүргізілуде. Оған негізгі себеп: біріншіден, ұйымдастыру-әдістемелік жұмыстарда

мақсатқа бағытталған іс-әрекеттердің орындалмауы; екіншіден, оқу жоспарындағы вариативтік компонентте көзделген ауқымды сағаттардың мөлшерін таңдаулы курстарға емес, пәндік сипатта жалпы білім беретін пәндерді терең, кең меңгертуге бағытталуы; үшіншіден, мектептің тәжірибесінде кіріктірілген пәндерді оқытудың орнына, басым тәжірибелік мазмұндағы курстарды оқыту, кәсіби білім беретін оқу орындарымен бірлесе гуманитарлық, жалпы кәсіби курстарды оқытудың орын алмауы; төртіншіден, ата-аналар мен оқушыларды психологиялық, педагогикалық қолдаулардың жүйелі жүрмеуі, олардың мамандықты өз еркімен саналы таңдауына дайындықтарын қалыптастырып дамытуға бағытталған танымдық әр түрлі белсенді, өнімді үйретудің формалары мен әдістерін тәжірибелеу, оқушының мамандықты өзі анықтауға, таңдауға диагностиканың да формалды жүруі; бесіншіден, 9-шы сыныптан кейін оқушылардың бейіндік бағыттары мен бейіндерін де формалды түрде саралаудың орын алуы.

Шын мәнінде, осы жалпы орта білім беретін мектепте бейіндік оқытудың ұйымдастырушылық-әдістемелік жұмыстары, білім беру мазмұны мен психологиялық-педагогикалық қолдаулардың мақсатқа бағытталып, педагогикалық ұжымның өнімді және шығармашылық сипатта іс-әрекеттердің орындалуы мектептің кәсіби бағдар жұмысы бойынша міндетін жүзеге асыруға толық мүмкіндігі бар. Оған қоса, бүгінгі таңда бейіндік оқыту бойынша біршама ғылыми ізденістер жүргізіліп, қомақты еңбектер жасалды, бейіндік оқыту бойынша жобалар да орындалды, оқулық пен әдістемелік құралдар баспалардан шығарылып жатыр.

Мектептің педагогикалық үдерісіндегі бейіндік оқыту құбылысының нәтижесі мектеп түлектерінің ҰБТ тапсырып, олардың басым көпшілігі, ең бастысы мемлекеттік бюджеттен бөлінген грантқа түсуді дәстүрге айналдырған. Ал, өздерінің уәжі мен қызығуы, икемі мен қабілеті, мұраты мен арманы, ұстанымы мен мансабы сияқты жеке тұлғалық құндылықтар – бұл сәтте мүлдем ұмыт қалады. Соның салдарынан ЖОО төменгі курстарда мектеп түлектері оқуды тастап кетіп жатады. Яғни, оның себептері ретінде мына төмендегілерді атасақ болады: мектеп шеберханаларының өзіндік функционалды қызметінен ажырап қалуы; сол арқылы білім беру саясатындағы жоғарыда аталған олқылықтар нәтижесінде мамандыққа қызығушылықтың төмендеуі; танымдық әлеуетінің жеткіліксіздігі; кәсіби оқу орындарында кәсіби уәж бен қызығушылықты оятуға психологиялық, педагогикалық қолдаулардың енжарлығы; ұнатпаған кәсіпті игеріп алып, оқуды бітіргеннен кейін мамандық бойынша жұмыс жасай алмауы; шамасы келгендері басқа мамандық түрлерін іздеп, келесі кәсіби оқу орындарына түсуі; кейбір түлектердің бейін саласы бойынша мүлдем еңбек етпей, қызмет көрсету

салаларына, өндіріс орындарына жұмысқа тұруы және т.б. Оған дәлелді мынадай деректерден көруге болады. ҚР Білім және ғылым министрлігінің (әрі қарай - ҚР БЖҒМ) мәліметі бойынша 2020 жылы 60% кәсіби жоғары оқу орнының түлектері мамандықтары бойынша еңбек етпейді. Жалпы білім беретін орта мектеп оқушыларының 87% ата-аналары мен мұғалімдердің әсерімен мамандықты таңдаса, ата-аналардың 75% балалары мамандықты таңдауға дайын емес, 90% ата-аналар мен оқушылар еңбек нарығында қандай мамандықтарға сұраныс бар екенін білмейді [1].

Кәсіби бағдар беру жұмысының осы күйін жақсартуға ҚР ҒЖБ министрлігі «Қазақстанның жаңа мамандықтар мен құзыреттердің атласы» жобасын жүзеге асыру арқылы кәсіби бағдар жұмысымен тікелей ұштастырылатыны анықталып отыр. Сонымен бірге, Қазақстан мемлекеті 6 жылға арналған «Мамандығым - болашағым» кадрларды кешенді даярлау жобасын жүзеге асыруға кірісті. Ол жобада жаңа мамандықтардың білім беру бағдарламалары дайындалады, кәсіби бағдар жұмысын ұйымдастырушы «профориентолог» лауазымы пайда болады, 7-11 сыныптар арасында кәсіби диагностика жүргізіледі, әр аймақтардағы жергілікті өндірістердің, қызмет көрсету салаларының кадрға сұраныстарын айқындаудың сұлбасы жасалмақ [3,4].

Әрине, бұл жоба білім беру кеңістігінде көлемі жағынан болашақ мектеп түлектерін жаңа мамандықтармен таныстыру, кәсіби оқу орындарында жаңа мамандықтардың білім беру бағдарламаларын даярлау, мектептерде кәсіби бағдар жұмысына жауапты лауазымды тұлғаның болуы, кәсіби бағдар жұмысының серпін алуына жағдай жасайтын жаңа бір тұстары болып табылмақ. Сонымен бірге, кәсіби бағдарлы бағыттағы жұмыстың өнімді үлесі болып табылатын тағы бір тетігі, яғни, мектептің жоғары сынып оқушылары Қазақстан колледждерінде де алғашқы кәсіби білім ғана емес, тәжірибелік дағдыларды игеруге қол жеткізбек. Бұл да бір мектеп оқушыларының болашақ мамандық түрлерін саналы таңдауға бағытталған тәжірибелік бағдарлы алғашқы кәсіби білімнің қарапайым дағдыларына баулуына, өз таңдауларын тәжірибеде сынап, қабілеттерін тәжірибелеуге мүмкіндік ала алады. Сол оқу орындарында кәсіби білім алу барысында басқа еңбек түрлеріне арналған мамандықтармен де толық танысып, сол мамандықтардың еңбек мазмұны туралы да жеткілікті ақпарат алуға қол жеткізетін болады. Өзінің болашақ мамандық түрін өз еркімен, салыстырмалы түрде, өзін сол еңбек түрінен сынап, икемділігі мен қабілеттілігін дамытады, жарамдылығын тексереді, орнықты кәсіби уәжі мен қызығушылығының қалыптасуына тиімді тәжірибе алады.

Мектептің кәсіби бағдар жұмысының қалыптасуы мен дамуындағы тарихи, рухани және материалдық әлеуеттер тәжірибесін ескере келе,

оның заманауи моделін құруға төмендегідей қайшылықтарды шешу қажеттіліктері туындайды:

- нарықты еңбекте алуан түрлі еңбек түрлерінің қарқынды дамуы, оның қажеттілігі мен сұранысын қанағаттандыруға білім беру саласындағы зияттық және материалдық ресурстардың сәйкессіздігі;

- қоғамдағы кәсіби бағдар жұмысының жобалы сипатта орындалуы, мемлекеттік құқықтық-нормативтік құжаттар мен тұжырымды бағдарламалардың жасалуы, кәсіби бағдар жұмысының жүйелі де тұрақты әдіснамалық негізінің болуы, оны ұйымдастырудың жаңа мазмұндағы ғылыми тұстарының қажеттілігі;

- мектеп оқушыларына кәсіби бағдар беру жұмыстарын жүргізу, болашақ мамандықты өз еркімен таңдауға мектептің педагогикалық ұжымы құзыретіне өткізудің дәстүрге айналуы мен қоғамдық қарым-қатынастардың қажеттіліктері мен сұраныстарын қанағаттандыруға бағытталған кадр даярлауды барлық ресурстарды (атқарушы органдар, ұлттық, мемлекеттік, жеке еңбек компаниялары, кәсіби білім беру оқу орындары) қарқынды шоғырландыра үйлестіру;

- жалпы орта білім беретін мектептің білім беру мазмұнының «білімге табыну» сипатының кең орын алуы мен пәндік білім беру оқу материалдарының, педагогикалық әлеуеттің кәсіби бағыттағы мүмкіндігінің жеткілікті болуы;

- оқушылардың болашақта өзін-өзі анықтау мен жүзеге асыруға бағытталған мамандықты өз еркімен, саналы таңдау ұстанымдарының орнықты қалыптасуына мүмкіндіктер ала алмауы;

- оқушылардың өз бетімен мамандықты таңдауға табиғи және танымдық дағдылары арасындағы сәйкессіздіктің орын алуы;

- кәсіби бағдар жұмысын тиімді ұйымдастыру шарттарының жүзеге асырылмауы, олардың зияттық қорлары мен материалдық ресурстардың ескіруі мен оқушылардың мамандықты таңдаудың танымдық қана емес, табиғи алғышарттарының да жеткілікті болуы;

- мектептің кәсіби бағдар жұмысының бейіндік әрекеттері жоғары сыныптармен ғана қамтылуы, білім беру мекемелеріндегі барлық жастағы тәрбиеленушілер мен білім алушылардың танымдық және тәрбиелілік сабақтастығы мен қисындылығының орын алуы;

- мектепте кәсіби бағдар жұмысын үйлестірушінің психология бейініндегі біліктілік сипатының шектеулігі (диагностика, тренинг) мен оқушылардың еңбек тәжірибелерін орындай, өзінің икемі мен қабілеттерін сынай, жарамдылығын анықтауға мүмкіндік беретін, қоғамдағы өндірістік қатынастардың еңбек мазмұнын, профессиограммаларын, еңбек нарығы бойынша құзыреттілігі бар еңбекке баулу білім беру саласының лауазымды тұлғаларын қайта даярлаудың тиімділігі;

- мектеп тәжірибесінде кәсіби бағдар жұмысының көріністі, формалды орын алып, ресурстардың тиімсіз шығындалуы мен оқушыларды тұлға ретінде танымдық және тұлғалық дағдыларын қалыптастыра, өз бетімен өзін-өзі анықтауға және жүзеге асыруға, өмірлік ұстанымдарын, әлеуметтік өмірге дайындығын қалыптастыру - мектептің педагогикалық ұжымының басты мақсаты екенін ескере отырып, олардың кәсіби бағдар жұмысын оқу-тәрбие үдерісін жүзеге асыруға бағытталған педагогикалық іс-әрекеттің мазмұны, мектептің кез-келген құрылымдық іс-әрекетімен жүйелі ұштастырудың қисынды тиімділігінің болуы;

- қабілетті, дарынды және талантты оқушылардың, мектеп ұжымының, лауазымды тұлғалардың кәсіби бағдар жұмысы бойынша ынталандырушы, жігерлендіруші тетіктердің ескіруіне байланысты өнімсіздігі мен кәсіби бағдар жұмыстары бойынша үлгілі мектеп ұжымының, осы іс-әрекетке тікелей қатысушылар мен білім алушылардың үлгілі, озық, үздік тәжірибелерді аймақтық, республикалық деңгейдегі заманауи формадағы фестивалдар, слеттер, байқаулар, жаңа форматтағы ақпараттық-бұқаралық құралдардың: әлеуметтік желілерде, интернетте веб сайттар, порталдар құру арқылы қуатты насихаттау жұмыстарының оқушылар үшін үлкен серпін беруі;

- мектеп тәжірибесіндегі сыныптарға кәсіби бағдар жұмысын өткізушілердің тиімділігі мәнерсіз дәстүрлі құралдарды тәжірибелеу мен білім беру мекемелеріндегі тәрбиеленушілер мен білім алушылардың психологиялық-физиологиялық, танымдық және тұлғалық ерекшеліктеріне сәйкес, өз беттерімен жеке дара мамандық түрін өз еркімен саналы таңдауға бағытталған кәсіби бағдар жұмыстарының құралдары тәжірибелі бағдарлы, үздік, озық, үлгілі тәжірибелерімен ұштасқан еңбек мазмұндарын демонстрациялайтын мамандардың тікелей қатысуымен орындалатын көрсетілімдерін кеңінен тәжірибелеу.

Қорытынды

Қазақстанның жалпы орта білім беретін мектептеріндегі кәсіби бағдар жұмысын ұйымдастырудың тарихи қалыптасуы мен дамуындағы тәжірибелер мен ғылыми жетістіктердің әр түрлі себептермен, яғни, идеологиялық, саяси, экономикалық дағдарыстарға ұшырауына қарамастан, өзінің қоғамдағы қажеттілігін сақтауға жігерлі педагог-ғалымдардың зерттеу жұмыстарының жетістіктері, бастамашыл мектеп жетекшілерінің және тәжірибелі ұстаздардың сабақтастық қағидатын жетекшілікке алып, табандылық көрсетуімен бүгінгі білім беру кезеңіне дейін жеткізіп отыр. Осы жетістіктермен тәжірибелерге негізделі, нарықты еңбектегі пайда болып жатқан алуан дәстүрлі және жаңа форматтағы еңбек түрлеріне болашақ жастарды бағдарлауға, олардың шынайы психологиялық табиғатымен үйлесімді, өзбетімен, еркімен мамандық

түрін таңдауға мүмкіндік беретін заманауи шарттар мен жағдайлардың тұстарын анықтау қажеттілігі туындайды. Осыған керекті әрекеттік, өнімді болатын тұжырымды ғылыми жұмыстар мен бағдарламалар жасау, оларды жүзеге асырудың жаңа форматтағы ұйымдастыру, басқару, бағамдау іс-әрекеттері тек мектептің құзыретінде сақталып қалмай, Қазақстан қоғамындағы барлық субъект шаруашылықтары мен атқарушы органдардың тікелей жас бүлдіршіндер мен жасөспірімдер алдындағы борышы деп білеміз. «Мамандығым - болашағым» аясындағы мемлекеттік жоба мектеп түлектерінің дәстүрлі немесе жаңа форматтағы мамандықтар болсын, өзінің шынайы табиғатымен үйлесетін, өзінің өмір мәнін түсінуге себеп болатын еңбек түрін таңдауға, соның нәтижесінде Отанымыздың өркендеуіне өнімді үлес қосатын тұлға тәрбиелеу құндылығына бағыттайды.

Біздің зерттеуіміздегі анықталған педагогикалық қайшылықтар мен оларды шешудің біз ұсынған жолдары кәсіби бағдар жұмысы бойынша Жаңа Қазақстанда жалпы орта білім беретін мектептің жаңа моделін құрумен айналысып жатқан құзырлы органдарға, осы мектеп басшылары мен мұғалімдеріне және осы бағытта зерттеулермен шұғылданатын жас ізденушілерге, сонымен қатар жас мамандарға деген сұранысы бар мекемелер, кәсіпорындар, ұйымдарға танымдық ықпалы болар деген сенімдеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] 60% выпускников вузов в Казахстане работают не по специальности. – Режим доступа: URL:<https://www.zakon.kz/6025414-60-vyusknikov-vuzov-v-kazakhstane-rabotaiut-ne-po-spetsialnosti.html> [Дата обращения 17.11.2022]

[2] Варламова Д., Судакова Д. Атлас новых профессий 3.0. -М., 2020. - 456 с.

[3] Саясат Н. Атлас новых профессий – это путеводная звезда в выборе специальности. Қазақстан. – Режим доступа: <https://bilimdinews.kz/?p=113988> [Дата обращения 17.11.2022]

[4] Саясат Н. Атлас новых профессий и компетенций в Казахстане. – Режим доступа: URL:https://www.kazenergy.com/upload/document/atlas/11_ [Дата обращения 17.11.2022]

[5] Абрамова П.А., Матвей В.Н. Новые подходы к профессиональной ориентации в школе в условиях изменяющегося мира профессий // Известия УФУ /Серия 1. Проблемы образования, науки и культуры. – 2018. - Том 26. - №1. - С.188-199.

[6] Давлетова А.А., Бейсембаев Г.Б. Становление и развитие профориентационной работы в Казахстане //Успехи современного естествознания. – 2021. № 3. – С. 174-176

[7] Пряжников Н.С. Организация и методика производственного обучения: профориентология: учеб. пособие для среднего профессионального образования. – Москва: Юрайт, 2019. – 405 с.

[8] Эсбрук Р. Профориентация в глобальном мире. – Режим доступа: URL:https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6230-8_2 [Дата обращения 17.11.2022]

[9] Казимова Д.А., Шрайманова Г.С., Тажигулова Ж.Ж. и др. История становления профессионально-технического образования Карагандинской области до создания системы государственных трудовых резервов //Вестник КазНПУ. Серия «Педагогические науки». – 2016. – № 4(52). – С. 203-236.

[10] Байдалиев К.А. Бейіндік оқытуды ұйымдастыру: оқу құралы. –Алматы: Альманах, 2019. – 327 б.

REFERENCES

[1] 60% vpusknikov vuzov v Kazakhstane rabotayut ne po spetsial'nosti (60% of university graduates in Kazakhstan work outside their specialty). – Rezhim dostupa: URL:<https://www.zakon.kz/6025414-60-vypusknikov-vuzov-v-kazakhstane-rabotaiut-ne-po-spetsialnosti.html> [Data obrashcheniya 17.11.2022] [in Rus]

[2] Varlamova D., Sudakova D. Atlas novykh professiy 3.0 (Atlas of new professions 3.0). -M., 2020. - 456 s. [in Rus]

[3] Sayasat N. Atlas novykh professiy – eto putevodnaya zvezda v vybore spetsial'nosti (Atlas of new professions is a guiding star in choosing a specialty). Kazakstan. – Rezhim dostupa: <https://bilimdinews.kz/?p=113988> [Data obrashcheniya 17.11.2022] [in Rus]

[4] Sayasat N. Atlas novykh professiy i kompetentsiy v Kazakhstane (Atlas of new professions and competencies in Kazakhstan). – Rezhim dostupa: URL:https://www.kazenergy.com/upload/document/atlas/11_ [Data obrashcheniya 17.11.2022] [in Rus]

[5] Abramova P.A., Matvey V.N. Novyye podkhody k professional'noy oriyentatsii v shkole v usloviyakh izmenyayushchegosya mira professiy (New approaches to vocational guidance at school in a changing world of professions) //Izvestiya UFU /Seriya 1. Problemy obrazovaniya, nauki i kul'tury. – 2018. – Tom 26. – №1. – S.188-199. [in Rus]

[6] Davletova A.A., Beysembayev G.B. Stanovleniye i razvitiye proforiyentatsionnoy raboty v Kazakhstane (Formation and development of career guidance work in Kazakhstan) //Uspekhi sovremennogo yestestvoznaniya. – 2021. № 3. – S. 174-176 [in Rus]

[7] Pryazhnikov N.S. Organizatsiya i metodika proizvodstvennogo obucheniya: proforiyentologiya: ucheb. posobiye dlya srednego

professional'nogo obrazovaniya (Organization and methods of industrial training: vocational guidance: textbook. allowance for secondary vocational education). – Moskva: Yurayt, 2019. - 405 s. [in Rus]

[8] Esbruk R. Proforiyentatsiya v global'nom mire (Career guidance in the global world). – Rezhim dostupa: URL: https://doi.org/10.1007/978-1-4020-6230-8_2 [Data obrashcheniya 17.11.2022] [in Rus]

[9] Kazimova D.A., Shraymanova G.S., Tazhigulova ZH.ZH. i dr. Istoriya stanovleniya professional'no-tekhnicheskogo obrazovaniya Karagandinskoy oblasti do sozdaniya sistemy gosudarstvennykh trudovykh rezervov (The history of the formation of vocational education in the Karaganda region before the creation of a system of state labor reserves) //Vestnik KazNPU. Seriya «Pedagogicheskiye nauki». - 2016. - № 4(52). - S. 203-236. [in Rus]

[10] Baydaliyev K.A. Beyındık ok,ytudy üyymdastyru: ok,u k,üraly (Organization of virtual training: training tool). –Almaty: Al'manakh, 2019. – 327 b. [in Kaz]

ПРОФОРИЕНТАЦИОННАЯ РАБОТА ШКОЛЫ: ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРОБЛЕМЫ

*Саипов А.¹, Байдалиев К.А.², Омаров Б.С.³, Кошкинбаева Н.Р.⁴

^{*1}д.п.н., проф., Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова,
Шымкент, Казахстан, e-mail: 7281190@mail.ru

²к.п.н., доц., Западно-Казахстанский аграрно-технический университет
им. Жангир хана, Уральск, Казахстан, e-mail: baj-kuatbek@mail.ru

³доктор PhD, доцент, Университет международного туризма и
гостеприимства, Туркестан, Казахстан,
e-mail: bakhitzhan.omarov@iuth.edu.kz,

⁴докторант, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова,
Шымкент, Казахстан, e-mail: koshkinbaeva_nurgul@mail.ru.

Аннотация. Авторы данной статьи рассматривают историю возникновения и развития профориентационной работы в образовательном пространстве с начала прошлого столетия и до наших дней. В ходе исследования ими определены неустойчивость, нарушение динамичности постепенного развития профориентации в образовательном процессе, основанной на идеологии, политике и экономике союзных стран.

Цель исследования состояла в том, чтобы провести глубокое изучение исторических предпосылок для научного создания новой модели профориентационной работы в общеобразовательных школах Казахстана, определить ее педагогические, психологические, организационно-методические преимущества и недостатки, а также выявить научные

противоречия для успешной организации профориентационной работы нового с методологической точки зрения характера. Дело в том, что профессиональная подготовка, предлагаемая для совершенствования профориентационной работы в современных общеобразовательных школах, еще не способна показать своего положительного результата, а учащиеся не имеют возможности самостоятельно выбирать профессию. Неустойчивость трудовых ресурсов на рынке труда заключается в предложении им видов работ обобщенного содержания труда. Профориентационная работа определила, что общеобразовательная школа должна иметь не воспитательный характер, а конкретное предметное содержание.

Профориентационная работа проводится не только в интересах общеобразовательной школы, она должна иметь практическую направленность, т.е. она должна организоваться и осуществляться совместно со школой, профессиональным учебным заведением, промышленностью, сферой услуг, местным исполнительным органом и НПП «Атамекен». Предварительные результаты данной работы основаны на исследованиях, проведенных среди учащихся и профориентаторов средних школ на базе Южно-Казахстанского университета имени М.О.Ауэзова, Западно-Казахстанского аграрно-технического университета имени Жангир хана и Таразского регионального университета имени М. Х. Дулати. В этих вузах проводятся профориентационные работы: мастер-классы, воркшопы, семинары, тренинги, День открытых дверей, созданы информационный портал по выбору специальностей, чтение лекций учеными, проведение лабораторных занятий, конкурсов, олимпиад для учащихся и профориентаторов школы.

Авторы, учитывая предпосылки педагогических проблем по изучаемому направлению, выявляют противоречия, которые могут быть полезны молодым исследователям и практикам как новые установки в подготовке кадров в рамках формирующейся новой Казахской образовательной политике.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональное самоопределение, профессиональная самоподготовка, профессиональная самореализация, профессиональная подготовка, профиль, профильное обучение, профильная подготовка

CAREER GUIDANCE WORK OF THE SCHOOL: HISTORICAL BACKGROUND AND PROBLEMS

*Saipov A.¹, Baydaliev K.A.², Omarov B.S.³, Koshkinbaeva N.R.⁴

¹doctor of Pedagogical Sciences, Prof., South Kazakhstan University. M.

Auezov, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: 7281190@mail.ru

²Ph.D., Associate Professor, West Kazakhstan Agrarian Technical University

Zhangir Khan, Uralsk, Kazakhstan, e-mail: baj-kuatbek@mail.ru

³Ph.D., Associate Professor, International University of Tourism and
Hospitality, Turkestan, Kazakhstan, e-mail: bakhitzhan.omarov@iuth.edu.kz,

⁴doctoral student, South Kazakhstan University M. Auezov, Shymkent,
Kazakhstan, e-mail: koshkinbaeva_nurgul@mail.ru.

Abstract. The authors of this article consider the history of the emergence and development of career guidance in the educational space from the beginning of the last century to the present day. In the course of the study, they determined instability, a violation of the dynamism of the gradual development of career guidance in the educational process, based on the ideology, politics and economy of the allied countries.

The purpose of the study was to conduct an in-depth study of the historical prerequisites for the scientific creation of a new model of vocational guidance work in secondary schools of Kazakhstan, to determine its pedagogical, psychological, organizational and methodological advantages and disadvantages, as well as to identify scientific contradictions for the successful organization of vocational guidance work with a new methodological approach. character point of view. The fact is that the professional training offered to improve career guidance in modern general education schools is not yet able to show its positive result, and students do not have the opportunity to choose their own profession. The instability of labor resources in the labor market consists in offering them types of work of the generalized content of labor. Career guidance work determined that a general education school should not have an educational character, but a specific subject content.

Career guidance work is carried out not only in the interests of the general education school, it should have a practical orientation, i.e. it should be organized and carried out jointly with the school, vocational school, industry, service sector, local executive body and NCE “Atameken”. The preliminary results of this work are based on studies conducted among students and career counselors of secondary schools on the basis of South Kazakhstan University named after M. O. Auezov, West Kazakhstan Agrarian Technical University named after Zhangir Khan and Taraz Regional University named after M. Kh. Dulati. Career guidance is carried out in these universities: master classes, workshops, seminars, trainings, an open day, an information portal has been

created for choosing specialties, lectures by scientists, laboratory classes, competitions, olympiads for school students and career counselors.

The authors, taking into account the prerequisites for pedagogical problems in the area under study, identify contradictions that may be useful to young researchers and practitioners as new guidelines in training personnel within the framework of the emerging new Kazakhstani educational policy.

Key words: professional orientation, professional self-determination, professional self-realization, professional training, profile, profile education, profile training, specialized training

Статья поступила 26.04.2023

УДК 372.893

МРПТИ 03.01.45

<https://doi.org/10.48371/PEDS.2023.69.2.025>

DEVELOPMENT OF ICT COMPETENCE OF TEACHERS OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

*Bissenbayeva Zh.¹, Begaliyeva L.², Kidirbayeva Kh.³, Belegova A.⁴

¹PhD, Associate Professor, Military Institute of Land Forces named after S.Nurmagambetov, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zhanat_2006@mail.ru

²c.Phil.s., Senior lecturer, Management University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: e-mail: sauka_91@mail.ru

³c.biol.s., South Kazakhstan University named after M. Auezov, Shymkent, Kazakhstan, e-mail: bislauka@mail.ru

⁴PhD doctor, Kazakh Academy of Sports and Tourism, Almaty, Kazakhstan e-mail: janymkau@mail.ru

Abstract. The processes of informatization, the widespread use of information and communication technologies (ICT) are a condition for the fulfillment of the state order for the development of education. The state educational standard, the strategy for the formation of the information society create a demand not only for updating the information and educational environment of educational organizations, but also for the effective use of its resources. And this is impossible without constant professional development of teachers. In this case, the information and educational environment acts as a field and tool for the development of their professional competence. At the same time, the constant change in its potential requires the rapid development of teachers' competence in the use of ICT. Different ways of understanding

the importance of ICT competence of school teachers are analyzed. Based on the analysis, in order to develop an effective methodology for improving the competence in the use of ICT by school teachers, a survey of teachers in Kazakhstan was conducted in order to study the assessment of ICT components and study their use. The results of the study can be used to develop tools for a comprehensive assessment of teachers' competencies in the use of ICT. The requirements of society for the activities of a teacher indicate the need to develop the skills of teachers in the use of ICT. The problem of developing teachers' competencies in the use of ICT is also manifested and exacerbated in an era of high biosocial risks and uncertainty.

Competence in the use of ICT is a set of knowledge, skills and attitudes that allow the critical and creative use of ICT to achieve goals related to work, study and / or leisure.

In his work, the teacher must perform many functions related to the digitalization of the educational process, the successful implementation of which often determines the success of education.

These functions include: information function (search, selection of reliable information, analysis and storage of the necessary information); creation of didactic materials (preparation of textbooks in ICT format, assessment materials, materials for independent work of students); ensuring information security (knowledge of the rules for protecting ICT personal data and educational data of an educational institution, confidentiality); communication (development of communication channels and receiving feedback from students); technical function (skills in working with various ICT and applications, skills in solving technical problems).

Keywords: school teacher, school, digital, competence, modern, functions, education, formation

Basic provisions

Dynamic changes in the modern world, corresponding to the stage of transition to the information society, dictate the need to search for new approaches to the theory and practice of building digital competence in the use of information and communication technologies (ICT) in all areas of human activity.

Digitalisation of education is now declared as one of the priority areas of state policy in the field of education. ICTs are called upon to play a unique role in improving the quality of education, since the current level of their development: significantly expands the possibilities of access to educational and professional information for teachers and students, improves the management of an educational institution, increases the efficiency of it and the educational system as a whole; simplifies the integration of the national education system

into the world one, and to a large extent facilitates access to international sources of information in the field of education, science and culture.

Introduction

Most modern countries of the world have recognized the need to modernize general secondary education as one of the priority goals of reforming national education, since the effectiveness of a general education school is an important indicator of the degree of development of any country, its socio-economic potential and international authority. The documents of international organizations (UNESCO, UNICEF) note that school education must meet the needs of modern society, which is faced with an increasing number of unresolved problems that encourage us to look for ways to solve them through the disclosure of the reserves of the creative potential of people, primarily those studying at school.

In this context, the need to study educational processes in foreign countries is of the greatest relevance, and the "dialogue of cultures" makes it possible to avoid national isolation and reach the level of comparative analysis of pedagogical experience accumulated in different countries, and, therefore, constantly improve the theory and practice of teaching and education.

The formation of digital competencies of a school teacher is an important and difficult task. Digital competencies, on the one hand, are part of professional competencies, on the other hand, they are part of the general digital literacy. However, it is the professional functions of the school teacher that determine the composition and content of these competencies.

ICT at school is a modern educational process based on modern digital approaches.

Today, society needs a school teacher who is capable of perceiving new ideas, making non-standard decisions, actively participating in innovative processes, ready to consistently and competently solve existing and newly emerging professional tasks and one of the skills necessary to undertake a research for solution of these issues is digital competence. Consideration of this request is of crucial importance in meeting the social requirements to a modern teacher. Designing the system we have conceived for the formation of readiness of school teachers for their professional and research activity within the digitalization process is a complex and demanding task. We do not have reference developments in the past, because the previous educational activity for the training of school teachers did not face such complex official requirements that have arisen at present in the context of modernization of the education system in general and higher pedagogical school in particular. The purpose of the study is to develop, scientifically substantiate and experimentally test a model for the formation of digital competence of teachers in the school [1].

In the field of secondary education, electronic admission to school is currently available, electronic learning management systems (LMS) and digital educational resources are used.

Materials and methods

In this case, during the conducted research we applied the following mentioned methods. They are theoretical methods: theoretical analysis of pedagogical, methodological, organizational and managerial literature, analysis, synthesis, generalization, comparison, systematization, and modeling; empirical methods: pedagogical observation, conversations, questioning, testing, peer review and self-assessment; experimental methods (stating, forming and control stages of the pedagogical experiment); method of quantitative and qualitative evaluation of the results obtained (statistical and computer data processing).

Research base. The research base was the secondary school No. 123 in Almaty.

The goal and tasks set determined the course of the theoretical and experimental research, which was carried out during 2021-2022. In three interrelated steps.

At the first stage (2021), the analysis of the problem of formation of digital competence of the teacher and information educational space of the school was carried out. The methodological foundations, prerequisites, as well as the goals and objectives of the study were determined, a hypothesis was formed, and a methodology for scientific research was developed. Based on theoretical analysis, the concepts of “digital competence» were studied and filled with new content.

The analysis of pedagogical, methodical, organizational and managerial literature on the research problem was carried out, advanced pedagogical experience was generalized. The relevance of the formation of digital competence in the information educational space of the school was substantiated.

At the second stage (2022), the theoretical methodological foundations for building a model of formation teacher’s digital competence in the context of information educational space of the school, were identified and justified

The research program was refined and corrected, a pedagogical experiment was carried out, and the results obtained were summarized.

At the third stage (2022), the pedagogical experiment continued to determine the effectiveness of the developed model, during which the main components of the model were corrected and refined formation of digital competence, the conditions for increasing the efficiency of the developed theoretical and practical provisions were identified.

Results

In the course of a theoretical analysis of the scientific and pedagogical literature, it was revealed that the ICT competence of a teacher in the context of the development of a unified information education environment (IEE) acts as a key component of his professional competence. The essence of ICT competence is represented by cognitive, motivational and value, operational and activity, reflective and design components [2].

It is clarified that the development of the professional competence of teachers in the information and educational environment (IEE) occurs in stages and is transformed into the levels of development of ICT competence: 1) the achievement of elementary and functional literacy; 2) achieving a basic level, with the most common ways of doing things; 3) achievement-professional competence, which allows the use of new tools of activity; 4) mastering a new culture, in our case informational; 5) formation of individual informational mentality of a person [3].

Based on the thesis that the development of ICT competence of teachers of educational institutions leads to the transformation of IEE, it was concluded that each level of development of ICT competence should take into account the activity component. The level of activity is compared with the level of development of professional competence: 1) the inclusion of teachers in the activities for the development of IEE; 2) inclusion of IEE in the system of continuous education of teachers; 3) activation of innovative activities of teachers in the field of ICT; 4) systemic use of IEE resources in the educational process; 5) participation of teachers in the formation of local IEE. IEE acts as an orientation field for the development of ICT competence of teachers of educational institutions [4].

It has been clarified that the scientific and methodological support (SMS) for the development of ICT competence of teachers of educational institutions can be considered as a systemic activity aimed at the controlled creation of conditions for the development of the professional competence of a teacher in the IEE.

The conceptual model of the SMS for the development of ICT competence of teachers of educational institutions, which includes: the subjects of the process, the functional-activity structure, a multi-level system of connections and relations, has been substantiated and characterized.

The SMS process is implemented in the subjective quadrilateral represented by:

- accompanied by a teacher (group);
- accompanying person - the entity implementing the SMS;
- teachers involved in the formation of a new pedagogical system and forming the sphere of professional development;

- subjects of the educational process (students, heads of educational institutions, parents, the public) who create a request for the use of IEE resources as a means of professional development [5].

Correction of the conditions for the development of ICT competence of teachers of educational institutions can occur when IEE is used as a sphere of development and as a means of development. The development of technological and cognitive components of ICT competence occurs as a result of the development of IEE as a means of development. The use of the potential of the IEE as a sphere of development is aimed at developing the motivational-value and reflective-projecting components of teachers' ICT competence.

The functional and activity structure of the SMS for the development of ICT competence of teachers of educational institutions includes four activity elements (general theoretical, technological, didactic and design) and three functional elements (accompanying the development of IEE of educational institutions, programs of innovation, continuous education of teachers). Their interaction is determined by properties that reflect the characteristics of the NMS. Relationships in the SMS system for the development of ICT competence at the regional, municipal, local and personal levels are represented by different resource availability (educational, methodological, personnel, technological, organizational, etc.) [6].

To solve the problems of SMS for the development of ICT competence of teachers of educational institutions, it is necessary to comply with organizational, pedagogical and technological conditions, considered as the circumstances of the process of SMS and affecting ITS through connections with the surrounding information space.

The criteria for the effectiveness of SMS as a systemic activity should reflect the creation of conditions for the development of ICT competence of teachers in the IEE. The effective criterion includes qualitative changes in the components of the ICT competence of teachers: the level of development of the IEE of the educational institution; the level of technological readiness of the teacher to use ICT; the level of rigidity; the level of readiness for self-education and professional-pedagogical activity. The criteria for the effectiveness of the implemented SMS model reflect its optimality and fruitfulness and are described by: the level of demand; the level of development of resource provision and systemic relations; the level of change in the innovative potential of support subjects. [7].

Discussion

Thus, according to the results of the survey, the lack of time for mastering new knowledge and skills in the field of digitalization of education plays a leading role in the development of digital competencies of school teachers [8, p.416].

Experts emphasize that computer tools in education help to make lessons more interesting. Digital elements in teaching allow students to be interested in

the topic of the lesson. If earlier even the multiplication table seemed boring, uninteresting and everything was done routinely, now children are involved in the learning process. Digital elements in teaching have enlivened the educational process. They brought their own zest. Routine school assignments sparkled with new colors.

Modern teachers can use the following digital tools in their work:

- Video technologies - scientific films, educational cartoons for primary school children and films for middle and high school children (during the pandemic and self-isolation, virtual excursions, online broadcasts of performances and musical productions were relevant).

- Electronic library systems;
- Educational digital (computer) programs;
- Interactive technologies;
- Constructors for creating online quizzes (the teacher can create their own quizzes or use ready-made materials);

- Multimedia is also a necessary element that allows you to create presentations or short videos on the topic of the lesson;

- Video conferences.

To further digitalize the processes in schools, it is planned to introduce a digital portfolio of a teacher, where information will be collected on passing certification, advanced training, participation in competitions, as well as automation of the process of hiring teachers. Each student will have their own digital profile with the content of academic achievements, social GPA and competence cards.

For the convenience of citizens, the availability of online enrollment and transfer services between schools will be provided through the applications of eGov Mobile and second-tier banks.

In order to maximize the digitalization of the entire learning process, together with the Ministry of Digital Development, Innovation and Aerospace Industry of the Republic of Kazakhstan, special projects will be implemented to provide primary school students with mobile devices with a subscription to digital textbooks in order to unload the backpack and to provide schools with high-speed Internet with high-quality Internet inside schools.

Digitalization of the selection and monitoring of textbooks in schools is planned for transparency and analysis.

Secondary education certificates will be issued with a QR code for authentication, and they will also be available digitally in the eGov Mobile personal account and applications of second-tier banks.

Thus, systematic work is being carried out in Kazakhstan on the introduction of digital technologies in various fields of education. These measures have already had concrete results and will undoubtedly raise the quality of educational services

Conclusion

The dynamism of the processes of transition to the information society and the innovative strategy determine the main factors in the development of modern society. The educational process in the modern school is oriented towards the transmission of values and technologies characteristic of a post-industrial society. The information and educational environment (IEE), saturated with ICT tools, is becoming a sphere of accumulation of knowledge, technologies and means of communication for the formation of personal qualities. The professional competence of the teacher should be adequate to the requirements of the IEE. The society expects from the teacher the innovative use of IEE resources in active work as a researcher, educator, consultant, leader. All this presupposes the readiness of the teacher for continuous learning, self-education and self-development of his ICT competence. These two conditions are inseparable: the development of a teacher's professional competence is impossible without the continuous renewal of his activities, without the growth of his innovative potential.

A fundamentally important problem for the theory of the practice of continuous education of teachers in the IEE is the substantiation and development of conditions, technologies and methods for the implementation of scientific and methodological support (SMS) for the development of ICT competence of teachers of educational institutions at all levels of the regional education system.

The need to solve this problem determined the purpose, methodological apparatus, concept and logic of the study. In the course of the study of ICT competence as an integral component of the professional competence of a teacher, systemic approaches to scientific and methodological support for the development of ICT competence of teachers of educational institutions and the criteria for the effectiveness of the professional development of teachers in the conditions of IEE were described.

The opinion of the school school teachers about the real state of the digital competence realization and importance of solving the problem of increasing the digital competence of school teachers in the context of development of national education is analyzed. The results showed that it is mainly realized in such functions as: individual professional development and performance of organizational functions; creation, effective responsible use and scaling of digital resources for training; development of digital competencies of school children; and also it demonstrated that they believe that the content of a school teacher's digital competencies consists of a person's digital literacy and professionally significant competencies. It is suggested that professional development courses to increase the digital competence of school teachers should be as close as possible to the technical capabilities of the educational institution, and focused on practice.

REFERENCES

[1] Kirillova, N. B. Impact of digital culture on shaping young people's creative activity. *Perspektivy Nauki i Obrazovania*. – 2023. – Vol.62. – No 2. – Pp. 10-22. Access Mode: URL: https://www.researchgate.net/publication/370566190_Impact_of_digital_culture_on_shaping_young_people%27s_creative_activity [Date of access: 10.01.2023]

[2] Dreyfus, H.L. and Dreyfus, S. E. *Mind over Machine: the Power of Human Intuition and Experience in the Era of the Computer*. – Basil Blackwell: Oxford, 1986. – Pp. 135-140. Access mode: URL: https://www.academia.edu/3111428/Mind_over_machine_the_power_of_human_intuition_and_expertise_in_the_era_of_the_computer [Date of access: 08.01.2023]

[3] Eraut, M. *Developing Professional Knowledge and Competence*. The Falmer Press: London, 1994. – P.276. Access Mode: URL: <https://archive.org/details/developingprofes0000erau> [Date of access: 09.01.2023]

[4] Khokholeva, E., Lysenko, E., Lipatova, S. (2023). The Analysis of Successful Teaching University School children in a Multilingual Environment in the Context of Education Digitalization. In: Bylieva, D., Nordmann, A. (eds) *Technologies in a Multilingual Environment. PCSF 2022. Lecture Notes in Networks and Systems*, vol 636. Springer, Cham. – 2022. – Pp. 413–427. https://doi.org/10.1007/978-3-031-26783-3_34 Access Mode: URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-26783-3_34 [Date of access: 09.01.2023].

[5] Schaefer E.A. The use of digital technologies in the educational process / E.A. Schaefer. –Text: direct // *Young scientist*. – 2021. – № 16 (358). – Pp. 22-25. Access mode: URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJMCE-04-2022-0029/full/pdf?title=technology-integration-needs-empowered-instructional-coaches-accompanying-in-service-school-teachers-in-school-digitalization> [Date of access: 07.01.2023]

[6] Kuvyrtalova M.A. Digital technologies in the activities of modern school school teachers: opportunities, risks and their prevention // *Digitalization of education: challenges of modernity: materials of the All-Russian Scientific Conference with international participation - Cheboksary: Publishing House «Wednesday», 2020*. – pp. 133-136. Access Mode: URL: <https://www.researchgate.net/publication/320690638> [Date of access: 10.01.2023]

[7] Muldakhmetov Z.M., Gazaliev A.M. o cifrovizacii obrazovaniya v kazahstane. [About digitalization of education in kazakhstan] *Chelovecheskij capital*, 2022, № 12(168) Vol. 2.

[8] V.N. Sadovsky. "A systematic approach: prerequisites, problems, difficulties" (M., 1968, in collaboration with I.V. Blauberg and E.G. Yudin).

[9] Yudin E. G. *System approach and principle of activity: Methodological problems of modern science*. — M.: Nauka, 1978. — 391 p.

[10] Slastenin V.A. etc. *Pedagogy. Textbook for ped.students / V. A. Slastenin, I. F. Isaev, E. N. Shiyarov; under order. V.A. Lustful*. - M.: Publishing house "Academy", 2002. - 576 pp.

[11] Hall, A.D. and Fagen, R.E. Definition of System. General Systems, the Yearbook of the Society for Advancement of General Systems Theory. 1956. Vol. 1, The Society, Ann Arbor, 18-28.

[12] E.M. Vershkova*, G.V. Mozhaeva. K voprosu o modeli cifrovyyh kompetencij prepodavatelya [To the question of teachers digital competence model]. Gumanitarnaya informatika. 2019. № 16. С. 6-12. DOI: 10.17223/23046082/16/1

[13] Käck, A. Digital kompetens i lärarutbildningen. Lund, Studentlitteratur, 2012.

[14] Krumsvik, R. A. Digital competence in Norwegian teacher education and schools. 2011, Högre Utbildning, 1(1), 39-51.

[15] Krumsvik, R. A. Teacher educators' digital competence. Scandinavian Journal of Educational Research, 2012, pp.1-12.

БІЛІМ БЕРУ ОРЫНДАРЫ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АКТ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ

*Бисенбаева Ж.¹, Бегалиева Л.², Кидирбаева Х.³, Белегова А.⁴

¹PhD, қауымд. профессор, С. Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлерінің Әскери институты, Алматы, Қазақстан
e-mail: zhanat_2006@mail.ru

²ф.ғ.к, аға оқытушы, Менеджмент Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: sauca_91@mail.ru

³б.ғ.к., М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан, e-mail: bislauka@mail.ru

⁴PhD докторы, Қазақ спорт және туризм академиясы, Алматы, Қазақстан, e-mail: janymkau@mail.ru

Аңдатпа. Ақпараттандыру процестері, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) кеңінен қолдану білім беруді дамытудың мемлекеттік тапсырысын орындаудың шарты болып табылады. Мемлекеттік білім беру стандарты, ақпараттық қоғамды қалыптастыру стратегиясы білім беру ұйымдарының ақпараттық-білім беру ортасын жаңартуға ғана емес, оның ресурстарын тиімді пайдалануға сұранысты тудырады. Ал бұл мұғалімдердің кәсіби біліктілігін үнемі арттырмайынша мүмкін емес. Бұл жағдайда ақпараттық-білім беру ортасы олардың кәсіби құзыреттілігін дамытудың өрісі мен құралы ретінде әрекет етеді. Сонымен қатар оның әлеуетінің үнемі өзгеріп отыруы мұғалімдердің АКТ-ны қолданудағы құзыреттілігін жедел дамытуды талап етеді. Мектеп мұғалімдерінің АКТ құзыреттілігінің маңыздылығын түсінудің түрлі жолдары талданады. Талдау негізінде мектеп мұғалімдерінің АКТ қолдану құзыреттілігін арттырудың тиімді әдістемесін әзірлеу мақсатында АКТ компоненттерін бағалауды зерттеу және оларды пайдалануды зерттеу мақсатында Қазақстан мұғалімдеріне сауалнама жүргізілді. Зерттеу

нәтижелерін мұғалімдердің АКТ қолданудағы құзыреттілігін кешенді бағалау құралдарын әзірлеу үшін пайдалануға болады. Қоғамның педагог қызметіне қойылатын талаптары мұғалімдердің АКТ-ны қолдану дағдыларын дамыту қажеттігін көрсетеді. Мұғалімдердің АКТ қолдану құзыреттілігін дамыту мәселесі жоғары биоәлеуметтік тәуекелдер мен белгісіздік дәуірінде де көрініс тауып, шиеленісуде.

АКТ қолдану құзыреттілігі – еңбекке, оқуға және/немесе демалысқа байланысты мақсаттарға жету үшін АКТ-ны сыни және шығармашылық пайдалануға мүмкіндік беретін білім, білік және дағдылардың жиынтығы.

Мұғалім өз жұмысында оқу-тәрбие процесін цифрландыруға байланысты көптеген функцияларды орындауы керек, оның табысты жүзеге асуы көбінесе білім берудің табыстылығын анықтайды.

Бұл функцияларға мыналар жатады: ақпараттық функция (іздеу, сенімді ақпаратты таңдау, қажетті ақпаратты талдау және сақтау); дидактикалық материалдарды құру (АКТ форматында оқулықтарды, бағалау материалдарын, студенттердің өзіндік жұмысына арналған материалдарды дайындау); ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету (АКТ дербес деректерін және білім беру ұйымының білім беру деректерін қорғау ережелерін білу, құпиялылық); коммуникация (байланыс арналарын дамыту және студенттерден кері байланыс алу); техникалық функция (әртүрлі АКТ және қосымшалармен жұмыс істеу дағдылары, техникалық есептерді шешу дағдылары).

Тірек сөздер: мұғалім, мектеп, цифрлық орта, құзыреттілік, заманауи, функциялар, білім, қалыптасу

РАЗВИТИЕ ИКТ-КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

*Бисенбаева Ж.¹, Бегалиева Л.², Кидирбаева Х.³, Белегова А.⁴

¹PhD, ассоц. профессор, Военный институт Сухопутных войск им. С.

Нурмагамбетова, Алматы, Казахстан, e-mail: zhanat_2006@mail.ru

²к.ф.н., ст.преподаватель, Университет Менеджмента, Алматы,

Казахстан, e-mail: sauca_91@mail.ru

³к.биол.н, Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Шымкент,

Казахстан, e-mail: bislauka@mail.ru

⁴доктор PhD, Казахская академия спорта и туризма, Алматы, Казахстан

e-mail: janymkau@mail.ru

Аннотация. Процессы информатизации, широкое использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) являются условием выполнения государственного заказа на развитие образования. Государственный образовательный стандарт, стратегия формирования информационного общества создают спрос не только на обновление

информационно-образовательной среды образовательных организаций, но и на эффективное использование ее ресурсов. А это невозможно без постоянного повышения квалификации педагогов. В данном случае информационно-образовательная среда выступает как поле и инструмент развития их профессиональной компетентности. В то же время постоянное изменение ее потенциала требует опережающего развития компетентности учителей использования ИКТ. Проанализированы разные способы понимания значения ИКТ-компетентности школьных учителей. На основе проведенного анализа с целью разработки эффективной методики повышения компетентности по использованию ИКТ учителями школ был проведен опрос учителей Казахстана с целью изучения оценки компонентов ИКТ и изучения использования их. Результаты исследования могут быть использованы для разработки инструментов комплексной оценки компетенций учителей по использованию ИКТ. Требования общества к деятельности педагога свидетельствуют о необходимости развития навыков педагогов по использованию ИКТ. Проблема развития компетентностей педагогов по использованию ИКТ также проявляется и обостряется в эпоху высоких биосоциальных рисков и неопределенности.

Компетентность по использованию ИКТ представляет собой набор знаний, навыков и отношений, позволяющих критически и творчески использовать ИКТ для достижения целей, связанных с работой, учебой и/или отдыхом.

В своей работе педагог должен выполнять множество функций, связанных с цифровизацией образовательного процесса, успешная реализация которых зачастую определяет успешность образования.

К таким функциям относятся: информационная функция (поиск, отбор достоверной информации, анализ и хранение необходимой информации); создание дидактических материалов (подготовка учебников в формате ИКТ, оценочных материалов, материалов для самостоятельной работы студентов); обеспечение информационной безопасности (знание правил защиты ИКТ персональных данных и образовательных данных образовательного учреждения, конфиденциальности); общение (развитие каналов коммуникации и получение обратной связи от студентов); техническая функция (навыки работы с различными ИКТ и приложениями, навыки решения технических задач).

Ключевые слова: учитель, школа, цифровая среда, компетентность, современность, функции, образование, становление

Статья поступила 01.06.2023

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
“ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ” сериясы

ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия “ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”

BULLETIN
of Ablai khan KazUIRandWL
Series “PEDAGOGICAL SCIENCES”

2 (69) 2023
ISSN 2412-2149 (Print)
ISSN 2710-3269 (Online)

e-mail: pedagogika.bulletin@ablaikhan.kz

Отпечатано в издательстве “Полилингва”
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенғалиева Б.А.

Технический редактор, компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 23.06.2023 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 48,5 п.л. Заказ № 3304.
Тираж 300 экз. Гарнитура «Times New Roman»

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru